

Osman Ulagay

KRİZE ADIM ADIM

Günah Sayılan Kehanet

Milliyet
YAYINLARI

ÖNSÖZ YERİNE

BİR KİTAP, İKİ İDDİA

Bu kitapta bir iddianın ürünü.

İddia ediyorum ki Türkiye 1994 ekonomik bunalımına DYP-SHP hükümetlerinin vahim hataları sonucunda sürüklendi.

1991 yılında ANAP'tan devralınan miras parlak değildi ama ekonomideki hastalıkların hemen hepsi teşhis edilmişti DYP-SHP hükümeti kurulurken ve gerekli tedavinin ne olduğu da biliniyordu.

Ne yazık ki bu tedavi bir türlü uygulanamadı. Tersine hastalığı azdırmak için ne mümkünse yapıldı ve Türkiye ekonomisi göz göre göre çok boyutlu bir krize sürüklendi.

Bu kitapta yer alan yazılar bu iddiayı kanıtlamak için bir araya getirildi.

1991 genel seçiminden 1994 ortalarına kadar geçen sürede yazmış olduğum köşe yazılarından yaptığım seçimler okunduğunda bu iddianın 1994'te, krizin ortaya çıkmasından sonra ortaya atılan bir iddia olmadığı da anlaşılacak. Görülecek ki, 1994'te yaşanan kriz ve birbirini izleyen sancılı gelişmeler hiç de beklenmedik şeyler değilmiş, benim için. Pekçok gelişmeyi öngörmüşüm, uyarı sinyallerini bazen haftalar, bazen aylar önce vermişim.

DYP-SHP hükümetinin ekonomiyi çıkmaza sürükleyeceğini, 1991 genel seçiminin ertesi günü, daha bu hükümet kurulmadan iddia etmişim.

Demirel popülizminin ekonomiyi çıkmaza sürükleyeceğini defalarca vurgulamışım.

Demirel'in arkasında soruntu bir ekonomi bırakarak Çankaya'ya kaçtığını yazmışım.

1993 yılında Türkiye'de "hızlı büyüme" bayramı yapılırken bunun neden kalıcı olmayacağını ve hüsrarla sonuçlanacağını anlatmaya çalışmışım.

Çiller hükümetinin akılsız acemiliklerinin krize gidişi nasıl hızlandırdığını belirtirken başımıza gelecekleri bir bir saymışım.

Dış kredi notumuzun düşeceğini;

Dış borçlanmanın tıkanacağını;

Devalüasyon depreminin gelmekte olduğunu;

Faiz şokunun kaçınılmaz olacağını;

Üç haneli enflasyonun kaçınılmazlaştığını;

Yeni bir istikrar paketinin zorunlu hale geldiğini;

Türkiye'nin IMF'ye gitmekten başka çaresi kalmadığını, hep önceden haber vermiştim.

Aklısıra bir uyarı görevi yapmak istemişim.

Bu çabanın fazla işe yaramadığı ortada. Uyarılarıma pek aldıran olmadı. Kriz göz göre göre geldi, çattı.

Üstelik, DYP-SHP hükümetinin "üstün başarı"sını tahmin edip taa baştan bu formüle karşı çıktığım için "sermaye yazarı"; krize yol açan gelişmeleri öngördüğüm için "felaket tellalı" gibi sıfatlar yakıştırdı bana.

Sanki bir suç işlemiştim olacakları önceden görmekle, krizin geleceğini söylemekle. Doğru öngörünün ödülü dayaktı Türkiye'de.

Çok şaşmıyorum buna, çünkü burası Türkiye.

Türkiye çok ilginç, kendine özgü bir ülke. 1994 Türkiyesinde "kriz"den söz ettiğim için tepki görüyorum dostlardan, okuyuculardan. Faks çekiyorlar, telefon ediyorlar, "krizi atlattık, birçok şey iyiye gidiyor, siz bunları görmüyor, hâlâ krizden söz ediyorsunuz", diyerek tepkilerini dile getiriyorlar.

Bir ülke düşünün ki son resmi verilere göre milli geliri yüzde 10 dolayında düşüş göstermiş, sanayi üretimi yüzde 15 gerilemiş, enflasyon yüzde 130'lara kadar tırmanmış; ülke parası bir yıl içinde değerinin üçte ikisini yitirmiş, reel ücretler yüzde 50 mertebesinde azalmış; ülke dış kredi itibarını kaybetmiş. Ekonominin sağlıklı büyümeye geçmesini sağlayacak şartların hiçbiri yerine getirilmemiş, bütün dengeler ekonominin küçülmesi sayesinde sağlanmış. Dünyada kabul görülen ölçütlere göre tam bir kriz tablosu var ama siz bu ülkede ekonomik krizden söz ettiğiniz için tepki çekiyorsunuz.

Böyle düşünenerin hayli fazla olduğu bir ülkede ekonomi hakkında yazı yazmak, yorum yapmak inanın ki çok zor bir iş. Krizin göbeğinde yaşarken, "ne krizi yahu", diyebilen bir kimseye

"kriz" in varlığını nasıl kanıtlayacaksınız, nedenini ve sonuçlarını nasıl anlatacaksınız?

"Kriz" in geldiğini gördüğümüz halde bundan söz etmeyip, kriz anı gelip çatana dek pembe tablolar çizmeye devam mı edeceksiniz?

Yoksa "kara gözlüklü" diye nitelenmeyi göze alarak krizin yaklaşmakta olduğunu mu yazacaksınız?

İkinci yolu seçtim ben. Türkiye ekonomisi göz göre göre bir çıkmaza, bir krize doğru sürüklenirken yaklaşan tehlikeye dikkat çeken yazılar yazmaya çalıştım.

Aslında Türkiye ekonomisinin bir çıkmaza, bir krize doğru sürüklendiğini görmek için derin bir ekonomi bilgisine ve kehanet gücüne gerek yoktu. Biraz ekonomi bilgisine sahip olan ve gelişmeleri izleyen birisi için olacakları kestirmek pek zor değildi.

Zor olan, tüm uyarıların hafife alındığı bir ortamda, ekonominin adım adım krize doğru sürüklenişini adeta çaresizlik içinde izlemek zorunda kalmaktı.

Zor olan, felaketi önlemeye çalıştığınız için size "felaket tellalı" diyenlere gülüp geçmekti.

Ben doğru olanı yaptığıma inanıyorum.

Krizler birbirini izledikçe bunların nedenlerini araştırmanın, önlemlerini almanın önemi daha iyi anlaşılacak herhalde.

Bu kitapta yer verdiğim yazıları üç ayrı gazetede yayımlanan yazılardan seçtim.

DYP-SHP hükümetinin "cicim" aylarını Cumhuriyet gazetesi yazarı olarak izledikten sonra son on yılımı verdiğim bu gazeteden ayrıldım.

1992'nin nisan ayından itibaren Sabah gazetesi yazarı olarak Demirel popülizminin izleyicisi oldum.

Tansu Çiller'in kriz serüvenlerini ise Milliyet yazarı olarak izledim ve yorumladım.

Bu kitap, ekonomik olayları analiz etmeye ve olayların önünde gitmeye çalışan bir gazetecinin çabasını yansıtıyor.

Ekonomik olaylar aslında anlaşılmaz değil ve ekonomide hiçbir şey durup dururken olmuyor.

Bu kitabın ikinci iddiası da bu galiba.

GİRİŞ

GÜNAH SAYILAN KEHANET

20 Ekim 1991 genel seçimlerinin ertesi günüydü. Uykusuz geçen bir geceden sonra Cumhuriyet gazetesindeki odamda, seçimler sonucunda ortaya çıkan tablonun nasıl değerlendirilmesi gerektiğini düşünüyordum.

Seçimden birinci parti olarak çıkan Doğru Yol Partisi (DYP)'nin kurulacak hükümetin temel direği olacağı anlaşılıyordu. DYP lideri Süleyman Demirel bir kez daha başbakanlığa çok yakındı.

Ne var ki DYP'nin 450 milletvekilliğinin en fazla 180'ini alabileceği ve Demirel'in hükümet kurmak için bir koalisyon ortağına ihtiyaç duyacağı görülüyordu. Bu ortaklığa en yakın adaylar ise 115 dolayında milletvekilliği kazanması beklenen Anavatan Partisi (ANAP) ile 90 dolayında milletvekili çıkartması beklenen Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) idi.

Seçim öncesinde yapılan tartışmalarda olası bir DYP-SHP koalisyonu üzerinde daha çok durulmuştu. Türkiye'de çok partili demokrasinin iki ana kanadını temsil eden Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ile Demokrat Parti (DP)'nin uzantısı olarak görülen SHP ile DYP'nin yapacağı bir koalisyonun, ülkenin sorunlarını aşmak için gerekli görünen uzlaşma ortamını sağlayacağını düşünenler bu formülü savunmuştu. Sekiz yıllık ANAP yönetimine duyulan tepkiler de ANAP'ın katılmadığı bir hükümet formülünün daha çok destek bulmasına yol açmıştı.

Bu arada DYP-ANAP koalisyonunu savunanlar da olmuş, "Ana-

yol” formülünden söz edilmişti ama bu seçeneği savunanların sesi biraz daha cılız çıkmıştı. Özellikle sermaye kesiminde yandaş bulan bu formüllü savunanlar DYP ile ANAP arasında önemli bir ideolojik ayrılık bulunmadığını ve böyle bir koalisyonun ekonominin sorunlarına daha tutarlı çözümler getirebileceğini ileri sürmüşlerdi.

Ben de öncelikle ekonominin durumunu düşünerek bir değerlendirme yapmaya çalışıyordum. ANAP, önünde en az bir yıllık bir iktidar dönemi varken, ekonomideki ciddi sorunların desteği zayıflamış bir hükümetle aşılamayacağını düşündüğü için erken seçime gitmiş ve seçimi kaybetmişti. Aslında ekonomideki durumun farkında olan ve Türkiye’deki gelişmeleri izleyen birisi için 1991 sonbaharında şu saptamaları yapmak çok da zor değildi.

- Ekonomide ciddi bir istikrar programına gerek vardı.

- İstikrar programının yanı sıra ekonomide ve özellikle kamu kesiminde ciddi bir yeniden yapılanmaya yönelmek de zorunluydu.

- Özellikle başlangıçta, çeşitli kesimlere yansiyacak bir fatura söz konusuydu ve bunu ancak güçlü seçmen desteğine sahip bir hükümet göze alabilirdi.

- Avrupa ile bütünleşme niyetindeki Türkiye’nin anayasa ve demokratikleşme reformunu gündeme alması da gerekiyordu.

Bunlara ek olarak “güneydoğu sorunu” ile dış politikadaki sorunlar 1991 sonbaharında da Türkiye’nin gündemindeydi.

Bu durumdan nasıl bir hükümetle çıkılabilirdi?

21 Ekim 1991 günü bu soruya cevap ararken şunları da düşünüyordum.

- Ekonomiyi bu duruma getiren ve bu yükün altından kalkamayacağını anladığı için cesur bir kararla erken seçime giden ANAP’ın şimdi bu yükü omuzlayan taraflardan biri olması gerekliydi. Alınması gereken kararlar sonucunda ödenmesi gereken bir politik fatura varsa bunu ödeyeceklerden biri mutlaka ANAP olmalıydı.

- ANAP yönetimi, erken seçim kararını alırken ekonomideki sorunları teşhis etmiş, başta kamu kesiminin yeniden yapılanması ve özelleştirme olmak üzere yapılması gerekenleri belirlemişti.

ANAP ile DYP’nin öngördükleri ekonomik çözümler arasında

hayli benzerlik vardı. Her iki parti de öncelikle kamu açıklarının kapatılması gerektiğini vurguluyor ve KİT reformu üzerinde duruyordu.

● Seçimde hezimete uğrayan SHP'nin DYP ile koalisyona gitmesi, ekonominin düze çıkması için gerekleri olan önlemlerin tatsız faturasını paylaşmasını gerektirecek, bu ise SHP'ye daha da fazla puan kaybettirecekti. SHP'nin muhalefette kalarak kendi işlevini yeniden düşünmesi ve DYP-ANAP koalisyonunun olası zaaflarından da yararlanarak yeniden güçlenmeye çalışması, kendi açısından daha yararlı olabilirdi.

● Bu süreç içinde DYP-ANAP koalisyonu başarılı olursa ülke bundan kazançlı çıkar, ekonomide yeni bir atılımın önü açılabilirdi. DYP-ANAP koalisyonunun başarısız olması halinde ise SHP umut veren bir seçenek haline gelebilirdi.

Bütün bunları düşünerek olaya baktığımda, bir DYP-ANAP koalisyonu kurulmasının, hiç değilse ekonominin geleceği açısından, daha yararlı olacağı sonucuna varıyordum. DYP-SHP koalisyonu ile sağlanacak tarihsel uzlaşmanın, sağ-sol işbirliğinin önemini inkar etmiyordum ama böyle bir koalisyonun öncelikle ekonomide gerekenleri yapabileceğinden kuşku duyuyordum.

İşte bu düşüncelerle oturdum, "Seçmen ve Ekonomi için DYP-ANAP Koalisyonu mu?", başlıklı bir yazı yazdım. Yazıyı yazdıktan sonra Cumhuriyet gazetesinin yazı işleri odasında, gazetenin genel yayın müdürü Hasan Cemal'e anlattım yaptığım değerlendirmeyi. Hasan Cemal böyle bir değerlendirme yapmak için erken olduğunu, DYP-SHP formülünün de yabana atılmaması gerektiğini söyledi.

Hasan Cemal'in bu görüşte olması, Cumhuriyet'te alışmış olduğumuz uygulama çerçevesinde, benim yazımı değiştirmemi gerektirecek bir olay değildi. Ben de kendi görüşümün doğru olduğunu düşündüğüm için yazıyı olduğu gibi bıraktım ve 22 Ekim 1991 tarihli Cumhuriyet'te, daha sonra akıl almaz tepkilere yol açacak olan şu yazım yayınlandı:

SEÇMEN VE EKONOMİ İÇİN DYP-ANAP KOALİSYONU MU?

20 Ekim seçimleri sonrasında Türkiye'nin genel durumuna ve önde gelen sorunlarına baktığımızda ne görüyoruz?

Ekonomide acil çözüm gerektiren sorunlar üst üste yığılmış bekliyor. Çoğu kimsenin hoşuna gitmeyecek ciddi istikrar politikaları hemen gündeme getirilmez ve yeni bir seçim döneminin işaretleri ortaya çıkarsa ekonomide dengelerin hızla bozulmaya devam etmesi, enflasyonun iyice kontrolden çıkması beklenebilir. Karmaşık koalisyon pazarlıkları bu süreci hızlandırabilir.

Ekonomide istikrarı sağlayacak acil önlemlerin yanı sıra, orta vadede istihdam sorununu da çözecek bir yatırım atılımının ve yeniden yapılanmanın vakit geçirmeden gündeme alınması gerekli.

Enflasyonsuz büyümenin sağlanması ve kitlelere bir refah payı verilmesi için Türkiye'nin iç kaynak mobilizasyonunun yanı sıra büyük ölçüde dış kaynak kullanmaya devam etmesi ve bunun koşullarını yaratmayı başarması gerekiyor.

Ekonomik sorunların yanı sıra Türkiye'nin güneydoğusundaki ciddi soruna geçerli çözümler bulması zorunlu görünüyor.

Dış politikada Türkiye ciddi sorunlarla karşı karşıya bulunuyor. Türkiye'nin yakın çevresindeki sorunlar ve fırsatlar da dış politika alanında önemli kararlar almanın gerekli olabileceğini gösteriyor.

Avrupa ile bütünleşme niyetindeki bir Türkiye'nin anayasal dü-

zenini, insan hakları ve işçi hakları standartlarını Avrupa standartlarına uyumlu hale getirmesi gerekiyor.

O halde sormak lazım: Bu kapsamlı sorunlarla nasıl bir hükümet başedebilir?

Bu sorunlarla başedebilecek bir hükümetin güçlü bir seçmen desteğine ve sağlam bir parlamento çoğunluğuna dayalı bir hükümet olması gerektiği ortada. Ayrıca bu hükümetin zorlamayla ve kısa vadeli bir koalisyon değil, programları ve yaklaşımları birbirine yakın partiler arasında kurulmuş bir koalisyon hükümeti olmasında yarar var.

Olaya böyle bakıldığında 20 Ekim seçim sonuçlarının bir DYP-ANAP koalisyonunu en makul çözüm olarak gündeme getirdiği görülüyor. Liderlerinin yaklaşımlarına ve seçim öncesinde ortaya koydukları programlara bakıldığında DYP ile ANAP'ın birçok konuda anlaşmalarının pek de zor olmadığı izlenimi doğuyor.

Kamu açıklarının kapatılmasını ve özelleştirmenin bunun bir aracı olarak kullanılmasını her iki parti de öneriyor. Enflasyonu aşağı çekme konusunda DYP çok daha iddialı, ANAP çok daha ılımlı, ama daha gerçekçi bir ortak noktada buluşmaları olanaksız değil. Yatırımların yönlendirilmesi konusunda da Özel dogmatizminden sıyrılmış bir ANAP'la DYP'nin uzlaşması daha kolay olabilir gibi görünüyor.

Cumhurbaşkanı Özal'ın hareket alanının yeniden belirlenmesi açısından Sayın Yılmaz ile Sayın Demirel arasında bir uzlaşma sağlanması, çok kolay olmasa da olanaksız görünmüyor. Dış politika yaklaşımında Mesut Yılmaz'ın Demirel'e uyum sağlaması, belki Sayın Özal'a uyum sağlamasından daha kolay olabilir diye düşünmek de olası.

Türkiye'yi Avrupa normlarına uygun bir anayasal düzene kavuşturma açısından DYP ve ANAP'ın, gerektiğinde diğer partilerden de destek alarak gerekli adımları atabilecekleri de düşünülebilir.

DYP ile ANAP arasında kurulacak bir koalisyonun dış kaynak çekme açısından avantajları da ortada.

Biliyorum, liderlerin politik hesapları bu koalisyonun kurulmasını zorlaştırabilir. DYP-ANAP koalisyonuna “sermayenin çözümü” diye dudak bükenler de çıkabilir. Ama bana öyle geliyor ki seçmenin verdiği mesaj oldukça açık: Önümüzdeki dönemin zor sorunlarının uyum içinde çalışacak bir DYP-ANAP koalisyonunca üstlenilmesi isteniyor. Ekonominin mantığı da bunu gerektiriyor. SHP’nin ise ağır sorunları üstlenecek bir hükümete yama olmaya kalkışmadan kendi işlevini yeniden düşünmeye yönelmesinde yarar var herhalde.

* * *

Bu yazımın yayınlandığı 22 Ekim 1991 günü Hürriyet gazetesinde Ertuğrul Özkök DYP-ANAP koalisyonunu gündeme getiriyor. “Özellikle İstanbul iş çevrelerinin bu koalisyonu en gerçekçi yol olarak gördüklerini”, belirtiyordu.

Cumhuriyet gazetesinin solcu bilinen bazı ünlü köşe yazarlarına göre bu kadarı fazlaydı. DYP-SHP koalisyonu yerine DYP-ANAP koalisyonunun savunulması, hele bunun Cumhuriyet gazetesinde yapılması olacak şey değildi. Hemen kolları sıvadılar ve DYP-ANAP formülünden söz eden herkesi “TÜSİAD yazarı” ve “Amerikan ajanı” diye lanetleyen zehir gibi yazılar döktürdüler.

Ne yapmıştım ben? Hangi büyük günahı işlemiştim?

Bu sorulara cevap bulabilmek için beni aforoz edenlerin dünyasına girmem, kendimi onların yerine koymam gerekiyordu.

Onlara göre ben, DYP-SHP koalisyonu yerine DYP-ANAP koalisyonunu önermekle sol’a, sosyal demokrasiye ve “emekçi yığınlar”a ihanet ediyor, büyük sermayenin ve “büyük patron” Amerika’nın sözcülüğünü yapıyordum.

Onlara göre büyük sermayenin ve ABD’nin tezgahladığı DYP-ANAP formülü aşılrsa ve DYP-SHP koalisyonu kurulsa Türkiye feraha çıkacak, “halkın yararı”na icraat başlayacaktı.

Onlara göre, ekonominin sorunlarının “halk yararına” çözümlenmesine karşı çıkanlar, DYP-ANAP koalisyonunu, “Anayol”

formülünü savunanlardı. DYP-SHP koalisyonuna karşı tavır alanlar halkımızı “IMF reçetesi”ne mahkum etmek isteyenlerdi.

Onlara göre olay bu kadar basitti. Türkiye ekonomisinin nasıl bir durumda olduğuna bakmaya, “halktan yana” ekonomik çözümlerin neler olduğunu ve nasıl uygulanacağını sorgulamaya gerek yoktu.

Onlar için önemli olan, SHP’nin her ne pahasına olursa olsun iktidar ortağı olmasıydı.

Sonuçta onların istediği oldu. “Büyük patron”un oyunu sökmemiş, ABD’nin ve “yerli işbirlikçileri”nin çabalarına karşın DYP-SHP koalisyonu kurulmuştu. Artık “IMF reçetesi” çöpe atılabilir ve “halktan yana” icraat başlayabilirdi.

DYP-SHP hükümeti neler yapacaktı, neler.

- Halkı bezdiren enflasyon yenilecek, iki yıl içinde yüzde 10’lara çekilecekti. Bunu sağlamak için kamu açığı hızla kapatılacaktı.

- Gelir dağılımındaki adaletsizliği azaltacak kapsamlı bir vergi reformu yapılacaktı.

- KİT’ler derhal özerkleştirilerek sağlıklı yapıya kavuşturulacak, bir bölümü özelleştirilecekti.

- Türkiye dış borçla yaşayan, “sıcak para”ya bağımlı bir ülke olmaktan çıkartılacak, ekonomi hızlı büyümenin kaynaklarını yaratacaktı.

- Sanayide yeni bir yatırım atılımı başlatılacak, ileri teknolojilere geçilecek, ihracata yönelik yatırımlara ağırlık verilecekti.

- Sermaye tabana yayılacak, küçük girişimcilere yeni finansman kapıları açılacaktı.

- Rekabet yasalarıyla tekелci eğilimlere set çekilecekti.

Böylesine iddialı vaatlerle ve güçlü bir seçmen desteğiyle işe başlayan DYP-SHP koalisyonunun Türkiye ekonomisini 1994’te getirmiş olduğu nokta ne yazık ki pek parlak değil.

Büyüme durmuş, milli gelirden 2. Dünya Savaşı sonrasında da en büyük düşüşü bekleniyor.

Enflasyon yüzde 130'lara kadar tırmanmış.

Türkiye uluslararası piyasalardaki itibarını kaybetmiş.

"Halk yararına" icraat yapacağı gerekçesiyle desteklenen DYP-SHP hükümeti ondört yıl aradan sonra Türkiye'yi yeniden IMF'ye muhtaç hale getirmiş.

İşçi, memur, emekli büyük reel kayıplarıyla karşı karşıya.

Hızla artan işsizlik, morali bozuk bir toplum.

Süren yolsuzluk iddiaları.

İşadamı da, sendikacısı da, politikacısı da "sosyal patlama" tehlikesinden söz ediyor.

SHP tüm umutları yıkmış, seçmen desteğini yitirmiş, milletvekillerinin neredeyse yarısını kaybetmiş.

1991'de kimilerince "günah" sayılan öngörünüm nasıl adım adım gerçekleştiğini, ekonominin nasıl göz göre göre krize sürüklendiğini izlemek için tekrar 1991'e dönmemiz gerekiyor.

I. CUMHURİYET YAZILARI

Aralık '91-Şubat '92

Süleyman Demirel tarafından kurulan DYP-SHP hükümeti tam bir bayram havası içinde göreve başladı. Başbakan ve bakanlar, Ankara'ya akın eden kutlama heyetlerini ağırlamaktan başka bir şey yapamıyorlardı.

Ekonomiden sorumlu devlet bakanı olan Tansu Çiller ise göreve hızlı başlıyor, ayağının tozuyla "doların ve faizin düşeceğini, borsanın yükseleceğini", ilan ediyordu. Ekonominin rayına oturtulması için altı ay süre isteyen Çiller'in çevresiyle ve bürokratlarla uyumlu bir ekip çalışması yapmakta zorlanacağı daha o günlerden anlaşılıyor, Çiller'in güvendiği ekipten ilk kopan Salih Neftçi oluyordu.

1992 yılının ocak ayında açılan ilk ekonomik paketin yapısı ve hedefleri, giderek bunalım boyutunu kazanacak olan sorunların hemen tümünün daha o zamandan belli olduğunu ortaya koyuyordu. KİT ve bütçe açıkları, vergi gelirlerinin yetersizliği o gün de gündemin başında yer alıyordu. 1994'ün ikinci yarısında hâlâ tartışma gündeminde olan yapısal reformlar 1992 başında yapılacak işlerin başında sayılıyordu. Dünya Bankası o gün de KİT reformuna destek sağlamaya çalışıyordu. İş alemi 1992 başında da istikrar talebini dile getiriyordu.

Ancak Demirel hükümetinin bayram havasından çıkıp bu ciddi işlere el atıp atmayacağı pek belli değildi. Popülizm rüzgârının esmeye başlaması, istikrar ve yapısal reform özlemlerinin lafta kalabileceği izlenimini yaratıyordu.

1991 yılının aralık ayından 1992'nin şubat sonuna kadar Cumhuriyet gazetesinde yazdığım yazılar, DYP-SHP hükümetinin ilk üç ayında esen havayı yansıtıyor.

Ekonomide istikrarı sağlama ve gerekli reformları yapma vaa-diyle işe başlayan DYP-SHP hükümetinin ilk üç aylık icraatının bu açıdan pek de umut verici olmadığını anlatıyor bu yazılar.

ANKARA'DA BAYRAM HAVASI

Yeni hükümet önümüzdeki dönemde hangi politikaları uygulayacak? Bu konuda ne gibi hazırlıklar yapıyor? İlk aşamada hangi kararlar alınacak?

Bugünlerde bu gibi sorulara cevap aramak için Ankara'ya gidenlerin aradıklarını bulmaları hayli zor görünüyor. Sayın Başbakan'dan başlayarak yetkili mevkilere gelen hiçbir kimsenin şu sıralarda akın akın Ankara'ya gelen heyetleri ve ziyaretçileri göğüslemekten başka bir şey yapmaya pek vakti kalmıyor. Bir yandan tebrikleri kabul etmek, diğer yandan örgütlenme ve kadrolaşma çabalarını sürdürmekten başını kaldıramıyor yeni bakanlar ve görevliler.

Bu hava içinde Türkiye ekonomisinin canlanması da herhalde Ankara'dan ve çiçekçilik sektörüyle çikolata sektöründen başlayacak. Ayrıca oteller, restoranlar ve gazinolarda da seçim sonrası atmosferinin canlılığı yaşanıyor.

Sayın Demirel'in devleti ve parlamentoyu yeniden halka açma niyetini çok ciddiye alan insanlar heyetler halinde Ankara'ya gelirken tebriklerinin yanı sıra taleplerini de getirmeye başlıyorlar. Başbakanlık'ta, bakanlıklarda, Meclis'te hep bu insanlara rastlıyorsunuz.

Dün sabah, DYP milletvekillerinin yanı sıra çok sayıda DYP'linin ve ziyaretçinin tıka basa doldurduğu TBMM'deki grup salonunda önemli bakanlıklardan birini üstlenen Sayın Bakan'la aya-küstü konuşuyoruz.

“İşimiz çok zor” diyor, çiçeği burnunda Bakan, “partililerin baskısını üzerimizde hissediyoruz. Yoğun bir baskı bu.”

Biz Sayın Bakan’la bunları konuşurken kendisini tanıyan partililer hemen ellerine sarılıp “Falanca kuruluş bize mi bağlı, işe girmek isteyen arkadaşlar var da” diyerek konuşmamızı bölüyorlar.

Sayın Bakan onlardan fırsat bulduğunda sözünü sürdürüyor:

“ANAP dönemi kötü bir miras bıraktı. Şimdi bizimkiler ‘bunca yıl onlar bize kan kusturdu, şimdi sıra bizde’ diyerek üzerimize geliyor, talepler getiriyor. Bu talepleri nasıl göğüsleyeceğimizi bilemiyoruz.”

Başbakan Demirel’in dün Meclis grubunda yaptığı konuşma da herhalde bu tehlikeye dikkat çekmeyi amaçlıyordu. Demirel bir yandan devletin ve parlamentonun halka açılmasına ne kadar önem verdiklerini anlatırken diğer yandan milletvekillerini uyararak “haksız taleplerin takipçisi olmayın, herkesin önüne düşmeyin” diyordu. Demirel, hükümetleri yıpratmanın en kolay yolunun rüşvet ve yolsuzluk söylentilerinden geçtiğini de vurguluyordu.

Yeni hükümet adeta bir bayram havası içinde göreve başlıyor. Ancak bu bayram havasını yaratanların bir yığın umudu ve talebi de beraberlerinde getirdiğini unutmamak gerekiyor. Hükümetin önündeki bir numaralı sorun, bu taleplerle diğer talepleri ve enflasyonun aşağı çekilmesi vaadini bağdaştırmak olacak.

DPT’nin yeni müsteşarı İlhan Kesici, ANAP döneminde hayli hırpalanan bu kuruluşun başına gelen kişi olarak ekonominin rakamlarına hakim olmaya çalışırken devralınan tablonun hiç de iç açıcı olmadığını vurguluyor. Özellikle bu yıl vahim boyutlara tırmanan Kamu Kesimi Borçlanma Gereği’ni hızla aşağı çekmenin hayli zor olacağını anlatan Kesici, “Manevra alanı çok dar, hangi harcamalarda kısıntı yapılabileceğini görmek için bütün harcama kalemlerini teker teker tadat etmek gerekli” diyor. Hükümet, enflasyonu aşağı çekme vaadinde samimi ise Kamu Kesimi Borçlanma Gereği’ni aşağı çekmek zorunda, ama bunu yapmak için kamu harcamalarını dizginlemek, kamu gelirlerini artırmak gerekiyor.

Bu çabaların ekonomiyi canlandırma vaadiyle nasıl bağdaştırılabileceği de ayrı bir soru.

Bu soruların cevaplarını bulabilmek için herhalde biraz daha beklememiz gerekecek. Planlama örgütünü belki de yeni bir ad altında Türkiye ekonomisinin bugünkü gereklerine uygun bir yeni kimliğe kavuşturmak amacındaki İlhan Kesici, 1992 programını geceli gündüzlü çalışarak 15 Ocak 1992'ye kadar hazır etmek zorunda olduklarını belirtiyor. Sayın Demirel'in eskiden de çok önem verdiği 'planlama'nın yeni dönemde yeni bir kimlik altında yeniden önem kazanması olası görünüyor.

(4.12.1991)

EKONOMİNİN YENİ 'GÜNEŞİ' TANSU ÇİLLER

Yıllar önce yalnızca “akademisyen” unvanı taşıdığı dönemde Tansu Çiller’le ilk ayrıntılı röportajı sanırım ben yapmıştım. Tansu Hanım o dönemde, yani 1984 yılında ANAP’ın ekonomi politikasında ve uygulamalarında bazı noktaları eleştiriyor, bu doğrultuda ısrar etmenin gelecekte çıkmazlara neden olabileceğini söylüyordu.

Şimdi Sayın Çiller ekonominin yönetimiyle yakından ilgili bir konumda, bakan koltuğunda oturuyor. Dolayısıyla artık öncelikle eleştirmek değil, sorunların çözümüne yönelmek durumunda. Bakan olur olmaz etrafa demeçler yağdıran ve açıklamalarda bulunan Sayın Çiller, “enflasyon düşecek, faiz düşecek, borsa çıkacak” türünden ilginç şeyler söyledi.

Sayın Çiller’in söylediklerini gerçekleştirmesi ve başarılı olması kuşkusuz hepimizin dileği. Ancak son yılların deneylerinin hepimize öğrettiği bir şey var: Ekonomide hedefleri belirlemek ve bol keseden peşin beyanlarda, vaatlerde bulunmak çok kolay; bu vaatleri gerçekleştirmek ise hayli zor. Büyük vaatlerde bulunan yetkililer, yalnızca kendilerini ağır bir yükümlülük altına koymakla kalmıyorlar, toplumdaki ve piyasalardaki beklentileri gereksiz biçimde yükselttikleri için sonuçta bazı olumlu adımlar atsalar da kimseye yaranmaları mümkün olmuyor.

Tansu Çiller’in bakan olduktan sonra sergilediği davranışlar ve yaptığı beyanlar ne yazık ki birçok kimseye Güneş Taner’i anımsa-

tıyor. Sayın Taner de enflasyon konusunda hiçbir zaman gerçekleşmeyen iddialı hedefler ortaya koymuş, faizleri emirle belirlemeyi denemiş, borsa endeksinin 8000'e yükseleceği kehanetinde bulunmuştu. Sonunda bunların hiçbiri gerçekleşmedi ve Güneş Bey'in bu tutumu bence ANAP iktidarının sonunu hazırlayan etkenlerden biri oldu.

Sayın Taner'in bir özelliği de önemli sorunları zaman zaman sadece kendi inisiyatifiyle çözümlenmeye kalkışması, uzmanların görüşlerini kaale almamasıydı.

Bakanlıkta ilk iki haftalık performansına baktığımızda Sayın Çiller'e "ekonominin yeni Güneş'i" diyenlere biraz da hak vermemiz gerekiyor.

Tansu Hanım neler yaptı şu iki hafta içinde?

Önce sanki elinde sihirli bir değnek varmışçasına "faizler düşecek, borsa çıkacak" türünden ortalığı karıştıran ve sonuçta kendisini de zor duruma düşüren demeçler verdi. Arkasından da ekonomi bürokrasisini yabancılaştıracak açıklamalar yapmaya başladı.

Ankara'da dinlediklerim, Tansu Hanım'ın kendi kafasındaki bazı hedefleri gerçekleştirmek için neler yapılabileceğini araştırırken ekonominin gerçek durumunu kavramada hayli zorlandığını ve bu nedenle sinirlenerek sabahati bürokratlarda arama eğilimine girdiğini gösteriyor. Bu da olur olmaz beyanlarda bulunma alışkanlığı gibi tehlikeli bir eğilim. Tansu Hanım hedeflerine gerçekten varmak istiyorsa herhalde her bakımdan çok daha dikkatli davranmak zorunda. Aksi takdirde neler olabileceğini tahmin etmek hiç de zor değil.

(5.12.1991)

ÇİLLER ALTI AY İSTİYOR

Size bugün Devlet Bakanı Tansu Çiller'le perşembe akşamı yaptığım görüşmede edindiğim izlenimleri aktarmak istiyorum.

İlk önce beni sevindiren bir sitemde bulundu Tansu Hanım. Geçen hafta bu köşede yer alan bir yazıda kendisinin bazı yaklaşım ve davranışlarının Sayın Güneş Taner'in bakanlığı döneminde sergilemiş olduğu davranışları andırdığını yazmış olmam üzmüş Sayın Çiller'i. Bu tür bir benzetmeyi hak etmediğini ve Güneş Taner gibi başına buyruk kararlar alan, tutulamayacak vaatlerde bulunan bir bakan durumuna düşmek istemediğini vurguladı.

Tansu Hanım, enflasyonu yavaş yavaş değil hızla aşağı çekmeye kararlı olduklarını, iş aleminin bir bölümünü içeren "enflasyon lobisi"nin karşı çıkmasına aldırmadan bu kararı uygulayacaklarını vurgularken "Ancak kimse bunu enflasyonun önümüzdeki bir-iki ay içinde hemen inmeye başlayacağı şeklinde anlamasın, önce devraldığımız birikimin etkisiyle bir yükseliş olacak, ama sonra iniş başlayacak ve altı ay içinde enflasyonun kesin bir iniş trendine girdiğini herkes görecek" diyor.

Sanyorum ekonomik önlemler paketi bir hafta-on gün içinde yüklü KİT zamlarıyla açılacak, zamların ardından "stabilizasyon programı"nın diğer unsurları açıklanacak. İstenen sonuçların alınabilmesi için bütünsel bir yaklaşımın gerekli olduğu görüşünden yola çıkılarak çok boyutlu bir programla ekonominin sorunlarına

çözüm getirilmesi amaçlanıyor. Tansu Çiller, program bütünüyle açıklanıldığında faizlerin nasıl düşürüleceğinin ve borsanın nasıl destekleneceğinin de ortaya konacağını belirtiyor.

KİT reformu, hükümetin ekonomi alanındaki uygulamalarında öncelikli bir yer alacak Sayın Çiller'in anlattığına göre. "Birbuçuk ay içinde bu alanda netice almaya başladığımızı göstermemiz lazım" diyen Tansu Hanım, KİT fiyatlarında yapılacak olan ayarlamaları diğer önlemlerin izleneceğini anlatıyor. Anlayabildiğim kadarıyla bir yandan doğrudan kamu hizmeti yapanların dışındaki KİT'lerin holdingler halinde örgütlenerek oluşturulacak bir "özerk kurum"a bağlanması ve politik etki alanı dışına çıkartılması çalışmaları sürdürülürken bir yandan da KİT yatırımlarının hızla gözden geçirilmesi ve KİT'lerin borçlarının yeniden yapılandırılması öngörülüyor. "Bu arada bazı KİT'lerin hızla özelleştirilmesi ve blok satışlar da gündeme gelebilir" diye konuşuyor Sayın Çiller.

Tansu Çiller, KİT operasyonunda hızlı sonuç alınmadığı takdirde enflasyonu hızla aşağı çekme hedefine varmanın da güçleşeceğini kabul ediyor.

Ekonomide önemli kararlar arifesindeyiz. Enflasyonu hızla aşağı çekme kararlılığı kesince ciddi bir kemer sıkma programına hazır olmalıyız. Bu arada bazı toplum kesimlerini kısa vadede bir ölçüde rahatlatacak önlemlerin de program içinde yer alıp almayacağını göreceğiz herhalde. Ancak şu enflasyon belasından gerçekten kurtulmak istiyorsak kısa vadede bunun için de bir bedel ödeme-miz gerektiğini unutmamamız gerekiyor. Toplumu buna hazırlamayan, enflasyonla mücadele konusunda bir konsensüs sağlayamayan ekonomik istikrar programlarının başarı şansının çok fazla olmayacağını düşünüyorum.

(8.12.1991)

VAATLER VE GERÇEKLER

DYP-SHP koalisyon hükümeti, yapmış olduğu vaatler sonucunda yarattığı beklentilerle ekonominin gerçeklerini nasıl bağdaştıracak? Enflasyonu aşağı çekerken ekonomiyi canlandıracağını ve halkı rahatlatacağını vaat eden hükümet bunları bir arada gerçekleştirebilecek mi? Bunlar kısa vadede erişilebilecek hedefler mi?

Bu sorular önümüzdeki günlerin yalnızca ekonomik gündemini değil, politik gündemini de önemli ölçüde etkileyecek sanıyorum. Ortaya konacak olan “istikrar programı”nın bu nedenle yoğun tartışmalara yol açması, politik gündemi belirlemesi beklenebilir.

Burada önemli zorluk, toplumda yaratılan beklentilerden ve çoğu kimsenin ekonomik kararları hâlâ yalnızca karar alanların iradesine bağlı kararlar olarak görmesinden kaynaklanıyor. Çoğu kimse sanıyor ki bir hükümet “halktan yana” ekonomik kararlar almak isterse, “ezilen kitlenin” durumunu düzeltmek isterse bu kararları alır ve uygular; kısa sürede halkın, ezilen kitlenin durumu düzelir, refah düzeyi yükselir. Seçimler sonrasında SHP’nin mutlaka hükümet ortağı olmasını isteyenlerin öne sürdükleri gerekçelerden biri de bu değil miydi?

Ne yazık ki olay bu kadar basit değil. Her demokratik hükümet halkın, geniş kitlenin ekonomik durumunu düzeltmek, refah düzeyini yükseltmek ister, ama bu her zaman mümkün olmaz. Kimi dönemlerde ekonomiyi sağlıklı bir raya oturtmak için önce tüm toplum kesimlerini belli ölçülerde sıkıntıya sokacak önlemleri al-

mak gerekebilir. Şimdi olduğu gibi enflasyonun çok yüksek düzeyde kronikleştiği, kamu kesiminin büyük açıklar verdiği, önemli bir bölümü verimsiz çalışan bir ekonomi devralınmışsa bu ekonomiyi sağlıklı bir yapıya ve işleyişe kavuşturmanın hiç de kolay olmayacağı açıktır.

DYP-SHP hükümeti bu ortamda, seçmene yapmış olduğu vaatlerle bağdaşan, bir yandan enflasyonu aşağı çeken, diğer yandan ekonomiyi canlandıracak ve gelir dağılımını düzeltecek tutarlı bir program ortaya koyabilirse bunu hep birlikte alkışlamamız ve gerçekleşmesine yardımcı olmamız gerekir. Böyle bir programı merakla ve umutla bekliyoruz.

Ben bu konudaki iyimserliğimi hiç değilse, “istikrar programı”nın açıklanmasına kadar korumak istiyorum, ama enflasyonu aşağı çekmeye kararlı, ciddi bir istikrar programıyla ekonomiyi kısa vadede canlandırma ve büyümeyi hızlandırma hedeflerinin nasıl bağdaştırılabileceğini doğrusu pek kestiremiyorum.

Çok ciddi ekonomik analizlere dayanan Dünya Bankası'nın “Türkiye Ekonomik Memorandumu 1991” başlıklı çalışmasına şöyle bir göz attığımızda da kısa vadede, bir-iki yıl içinde bu hedefleri bağdaştırmanın, ciddi bir antienflasyonist program uygularken ekonomiyi canlandırmanın pek mümkün olmadığını belirttiklerini görüyorsunuz. Dünya Bankası'nın değerlendirmesi tabii ki bu konuda ortaya konabilecek değerlendirmelerden yalnızca biri, ama kapsamlı ve ciddi ekonomik analizlere dayandığı için üzerinde durmakta yarar var bence.

Dünya Bankası'nın önerdiği çözüm senaryosu aslında 1990 sonu verilerini ölçü alarak 1991 yılında başlaması öngörülen bir programın nasıl olması gerektiğini ortaya koyuyor. Dolayısıyla 1991 sonunda özellikle kamu finansmanı açısından daha da kötüye gitmiş bir tablonun ortaya çıktığı hesaba katıldığında Dünya Bankası önerilerinin daha da katı uygulanması gereğinin zorunlu hale geldiği düşünülebilir.

Dünya Bankası, programın temel direğini mali, yani fiskal ön-

lemlerin oluşturması gerektiğini belirtiyor ve öncelikle vergi gelirini artıracak önlemlerin alınmasını öneriyor. Bu amaçla özel sektör gelirleri üzerindeki doğrudan vergi oranının yüzde 13.5'ten ilk yılda yüzde 16.6'ya, ikinci yılda yüzde 17.2'ye yükseltilmesi isteniyor. Ayrıca kamu harcamalarında ve kamu yatırımlarında bir miktar kısıtlama yapılması öneriliyor.

Dünya Bankası, kamu açıklarını azaltma politikasına ılımlı bir parasal daralmanın eşlik etmesini ve parasal genişleme oranının ilk yıl yüzde 20 azalmasını öngörüyor. Birinci yılda reel para arzı ve iç kredi hacminin yüzde 6 oranında gerileyeceği ve bunun da reel mevduat faizlerini 3 puan kadar yükselteceği hesaplanıyor.

Bu makroekonomik önlemlerle enflasyonun yavaş bir iniş geçmesinin sağlanacağını belirten Dünya Bankası, ancak bunu sağlamak için ilk iki yıl "sıfır büyüme"ye razı olmak gerektiğini vurguluyor. Bu süre içinde kişi başına tüketim artışının da sıfır düzeyinde kalması, hatta ikinci yıl kişi başına tüketimin bir miktar gerilemesi gerekiyor. Bu ortamda ilk iki yılda işsizliğin de azalması değil, artması bekleniyor. Ancak programın üçüncü yılında büyüme hızının yüzde 7.5 gibi tatminkâr bir düzeye sıçraması ve dördüncü yıldan itibaren hızlı büyüme sürerken enflasyonun da yüzde 10'lara inmesi öngörülüyor.

Dünya Bankası, KİT'lerin özelleştirilmesinin de enflasyonu düşürmeyi amaçlayan uyum programının bir parçası olması gerektiğini belirterek KİT'lerdeki istihdamı rasyonelize etmek için ücret artışı sınırlamalarının ve işten çıkarmalarının zorunlu olabileceğini vurguluyor.

Özetle, Dünya Bankası diyor ki, bu iş sabır ve sebatla doğru politikaları uygularsanız olur; kısa vadede, ilk bir iki yılda ise ciddi kemer sıkma politikaları gerekir. Üçüncü yıldan itibaren olumlu sonuçları görmek, düşük enflasyonla hızlı büyümeyi yakalamak istiyorsanız ilk iki yıl bir miktar sıkıntıya katlanacaksınız. İç pazarın daralması, özel sektörün daha fazla vergi vermesi, ücret artışlarının frenlenmesi gerekecek.

Bunlar iyi, güzel de kısa vadede halkı rahatlatacağını vaat eden bir hükümet ilk iki yılın sıkıntılı geçmesi gerektiğini kime, nasıl anlatacak? Kimden, nasıl özveri isteyecek?

Önümüzdeki dönemde bu konuları bir hayli tartışacağız herhalde.

(10.12.1991)

ZAMLAR VE POLİTİKA...

KİT'ler kendi zamlarını kendileri yapacak. Zamların bedelini ödeyecek vatandaş açısından zamları hükümetin yapmasıyla KİT'lerin yapması arasında bir fark yok tabii. Zaten KİT yöneticileri herhalde oranları hükümetçe belirlenen zamları yürürlüğe koyacaklar. Buna benzer uygulamalar ANAP döneminde de zaman zaman yapılmıştı. Sonuçta para vatandaşın cebinden çıkacak, KİT'lerin daha doğrusu devletin kasasına girecek.

Kolaycı tepkileri duyar gibiyim. "Zamcı ANAP gitti, zamcı DYP-SHP koalisyonu geldi" diyenler çıkacaktır. Zamları bombalı paket gibi yeni iktidarın kucağına bırakan Sayın Mesut Yılmaz bile zamları eleştirmek cesaretini bulabiliyor. Bu arada zamların zorunlu olmadığını, KİT'lerdeki maliyet artışlarının yüksek oranlı zamları zorunlu kılmadığını, devletin KİT zamları yoluyla halktan vergi alacağını ileri sürenler de var.

Kuşkusuz herkes olayı kendi açısından değerlendirebilir, ama görünen o ki Demirel hükümetinin bu zamları yapmaktan başka seçeneği yoktu. ANAP'ın DYP-SHP hükümetine bıraktığı KİT açığı ve kamu açığı mirası gerçekten ürkütücü boyutlarda. Bu açığı kapatacak önlemlerin hızla devreye sokulmaması, kamu gelirini hızla artıracak önlemler alınmaması durumunda ya devlet hiçbir borcunu ödeyemez, hiçbir hizmetini yapamaz duruma düşecekti ya da çok büyük çapta açık finansmana giderek işin içinden çıkmaya çalışacaktı. Devletin gelirini hızla artırması, kısa vadede gelir artışı sağlaması için ise elinde KİT'lerden başka silah yoktu. Alınması

gereken diğerk önlemler, örneğın vergi gelirlerinin artırılması ancak zaman içinde sonuç verecek önlemlerdi.

Tüm bu nedenlerle zamlar kaçınılmazdı. İşte tam bu noktada işın politik boyutu önem kazanıyor. Geçmişte örneklerini gördüğümüz gibi iktidar, “Zamlar ekonominin gereğiydi, kimseyi dinlemeden işın doğrusunu yaptık” deyip işın içinden çıkacak, zamlara tepki gösterenleri daha da öfkeliendirecek bir tavrın içine mi girecek? Yoksa yapılan zamların neden zorunlu hale geldiğini inandırıcı biçimde halka anlatıp bu zam kısır döngüsünün kırılması için neler yapılması gerektiğini halkın da katılacağı ciddi bir tartışmaya mı açacak?

Demirel hükümetinin ekonomi konusunda Meclis’te genel görüşme açılması ve bu görüşmenin televizyondan da yayımlanması girişimi bu zamların tartışılmasına olanak verecek önemli bir fırsat gibi görünüyor. Hükümet kanadı bu genel görüşmeyi gerektiği gibi kullanabilirse kamuoyuna çok şey anlatabilir, çok önemli mesajlar verebilir, zam kısır döngüsünü nasıl kırmayı tasarladığını ortaya koyabilir.

Zam kısır döngüsünü kırabilmek için yapılması gerekenlerin hemen hepsi politik faturası yüklü görünen önlemler.

KİT’lerin verimli çalışır hale getirilmesi, bunu sağlamak için gerekiyorsa bazı KİT’lerde çalışan sayısının azaltılması.

Bazı KİT’lerin özelleştirilmesi.

Vergi gelirlerinin artırılması, bu amaçla vergi ağıının yaygınlaştırılması.

Kamu yatırımlarının bir süre sınırlandırılması.

Kamu harcamalarında ciddi bir kısıntıya gidilmesi, tüm kamu kesiminde savurganlığın terk edilmesi ve tasarruf anlayışının ege-men olmasının sağlanması.

Evet, bütün bunların gündeme getirilmesi ve açıklıkla tartışılması gerekiyor. Bu kritik noktalarda iktidar dışındaki partilerin de kendi görüşlerini açıklıkla ortaya koymalarında ve konunun kamu-

oyunda tartişilmasında büyük yarar var. Zamlara karşı çıkanlar ve şu anda zamları yapmak zorunda kalanlar, zam kısırdngsn nasil kırmayı düşündüklerini halka anlatmak zorundalar.

Konu Meclis'te ve kamuoyunda açıklıkla tartişılırsa sanıyorum politik bedeli yüklü olan bu ciddi sorunların çözümlenmesi konusunda da adımlar atılmış olur. Belki bazı noktalarda iktidarla muhalefetin bir görüş birliğine, bir konsensüse varması bile mümkün olabilir. Böylece yıllar içinde yığılan bazı sorunların, örneğin zamların en temel nedeni olan KİT sorununun çözümlenmesi yolunda adımlar atılabilir.

Sayın Demirel'in konuyu bir genel görüşme çerçevesinde Meclis'e getirmesi çok olumlu bir başlangıç. Umulan sonucu vermesine katkıda bulunmak da sanıyorum herkesin görevi.

(18.12.1991)

ANKARA'DA BÜYÜK UMUTLAR...

Ankara'da ilginç günler yaşanıyor. Yıllardır Ankara'nın havasını koklayan, iktidar değişikliği dönemlerini yaşayanların da kabul ettiği gibi bu kez farklı bir hava esiyor Ankara'da.

Bir yanda büyük umutlar, büyük beklentiler var.

On küsur yıldır iktidarın uzağında kalmış insanlar, şimdi iktidara ortak olan partilerden çok şeyler bekleyerek akın akın Ankara'ya akıyorlar. Her gün Bakanlar Kurulu odasını dolduran heyetlerin yanı sıra yeni bakanların ve bürokratların adeta birer botanik bahçesine dönüşmüş büroları yoğun bir ziyaretçi baskısı altında.

Ankara'ya akan heyetler, yeni bakanların ve bürokratların kapısını aşındıran insanlar kutlama dileklerinin yanı sıra talepleriyle geliyorlar. Başbakanlığa akan heyetler içinde iş taleplerini dile getirenlerin çoğunluğu oluşturduğunu duydum. Bakanların ve bürokratların, partililerden, belediyelerden, diğer kuruluşlardan gelen yoğun taleplerle karşı karşıya bulunduğunu ise bekleme odalarında ve yanlarında bulunduğum kısa süreler içinde bizzat gördüm. Bir yakına iş, bitmemiş bir projenin tamamlanması için destek, falanca belediye için kaynak, falanca yeri eski iktidar sempatizanlarının etkisinden kurtarmak için atama talebi. Ardı arkası gelmeyen, sınırı belli olmayan bir talep yağmuru. Ve bu taleplerin ardında yatan büyük umutlar, beklentiler.

Bunların yanı sıra partili olmayan, kalkıp Ankara'ya gelmeyen milyonlarca vatandaşın umutları, beklentileri var tabii, yeni iktidardan.

Ankara'nın yeni havasına katkıda bulunanlardan biri de kuşkusuz Tansu Çiller. Önceki gün Ankara'daki gazete temsilcileriyle düzenlediği sabah kahvaltısına geldiğinde deneyimli bir gazeteci arkadaşımızın, "prens bu sabah nasıllar", diye karşıladığı Tansu hanım, yalnızca görünümüyle değil kendinden emin tavrı ve iddialı vaatleriyle de dikkat çekiyor.

Seçimler öncesinde hayli iddialı UDİDEM programıyla ekonominin sorunlarını nasıl çözeceklerini anlatan Sayın Çiller, şimdi tek başına iktidara gelememiş olmalarının bu programı uygulamalarını zorlaştırdığını belirtiyor, ama daha fazla üzerinde durduğu nokta, ekonomiyi ve maliyeyi umduklarından çok daha kötü bir durumda bulmuş olmaları. Bu nedenle istedikleri sonuçları almanın biraz zaman gerektireceğini, enflasyonun düşmesini bekleyen vatandaşın altı-yedi ay daha sabretmesi gerektiğini söylüyor.

Enflasyon önce yükselecek sonra hızla düşmeye başlayacak, faizler düşecek, borsa canlanacak, büyük bir KİT reformu yapılacaktır. Bu hedefleri sürekli tekrarlayan Tansu hanım, geçen hafta işadamlarıyla yaptığı görüşmelerde de bu noktaların altını çizmiş ve onları uarmış. "Eğer önümüzdeki ağustos ayından itibaren enflasyonun aşağı ineceğine inanmayıp, enflasyonun yüksek kalacağını düşünerek borçlanır, kontratlarını enflasyonun düşmeyeceği varsayımıyla yaparlarsa çok zor durumda kalabilirler ve ekonomiyi istenmeyen bir resesyona (durgunluğun) içine itebilirler. Bu nedenle onları uyarmaya çalışıyorum, enflasyonun düşüşe geçeceğine inanarak program yapmalarını, kontrat yapmalarını istiyorum" diyor Tansu Çiller.

Pekiyi ama işadamları ve diğer toplum kesimleri neden inansınlar, Sayın Çiller'in bu sözlerine. 1983'ten bu yana her hükümet aynı vaatle başlamadı mı icraata? Hep enflasyonun düşürüleceği söylenmedi mi?

Tansu Çiller'in enflasyonun düşeceği konusunda inandırıcı olabilmesi için nasıl düşürüleceğini inandırıcı biçimde açıklayabilmesi gerekli. Tansu hanım 15 Ocak tarihine kadar açıklanacak

olan “stabilizasyon programı”yla enflasyonu düşürme stratejisinin ve faizlerin nasıl düşürüleceğinin açıklığa kavuşturulacağını, ayrıca KİT reformunun ayrıntılarının da ortaya konacağını belirliyor ve “Biraz daha sabredin, hepsini göreceksiniz, ekibimiz yeni çalışmaya başladı, ilk yirmi günde bundan fazlasını yapamadık” diyor.

Ankara’da dile getirilen kaygılar da işte tam bu noktada düğümleniyor. Türkiye ekonomisinin yakın geleceğini, hatta belki de DYP-SHP koalisyonunun geleceğini yakından etkileyecek olan bir ekonomik stabilizasyon programını ve KİT reformunu Tansu hanım ve “ekibinin” kendi başlarına hazırlamasının ne denli sağlıklı olduğu tartışılıyor. Benim Ankara’da edindiğim izlenim doğruysa, Merkez Bankası, Hazine ve DPT şimdilik bu çalışmalardan dışlanmış durumda. Bilgi ve deneyim birikiminin zenginliğini taşıyan bu kuruluşların dışlandığı bir ortamda hazırlanacak olan stabilizasyon programının gerçekçiliği ve uygulanabilirliği tartışma konusu olursa buna kimse şaşmamalı. Böyle bir tartışma başladığında Tansu hanımın amaçladığı inandırıcılığın sağlanması da kolay olmaz herhalde.

Geçen hafta Ankara’da bulunan ve Tansu hanımın yanı sıra Sayın Demirel’i, Sayın İnönü’yü ve diğer bazı bakanları ziyaret eden işadamlarından yansıyan izlenimler de Tansu hanımın şimdilik yeterince inandırıcı olmadığını gösteriyor. Hükümetin ekonomik sorunlar karşısında biraz hazırlıksız yakalanmış görüldüğü, Tansu hanımın sözlerinin biraz havada kaldığı ve kısa vadede sonuç alma hevesinin de olumsuz sonuçlara yol açabileceği belirtiliyor. Sayın Demirel’in ekonomik konularda son sözü kendisinin söyleyeceğini belirtmesi ise bir güvence sayılıyor.

Kaygılarını dile getirenler yalnızca bürokratlar ve işadamları değil. Zamların açıklandığı gün Ankara’da hangi taksiye bindiysem aynı sorularla karşılaştım, “Bunlar da zamlara başladı, ne olacak bu işin sonu”, diyordu taksi şoförleri.

Beklentilerin iyice yükseltildiği bir ortamda iktidarın vatandaş-

tan sabır isteyebilmesi için gerçekten inandırıcı, tutarlı bir program ortaya koyması; bütün talepleri bir anda karşılamanın neden olanaksız olduğunu insanlara iyi anlatması gerekiyor. Bunlar yapılmazsa umutlar bir anda umutsuzluğa dönüşebilir, iktidara açılmış olan kredi bir anda eriyebilir.

(22.12.1991)

İSTİKRAR MI? REFAH MI?

Güzel hayalleri yıkan adam durumuna düşmek aslında hiç de hoşuma giden bir şey değil, ama hayal tacirlerinin hayli fazla olduğu bir ülkede sık sık bu tatsız duruma düşmek zorunda kalabiliyor insan. Güzel hayallerle avutulmak belki bir süre avutulanların da hoşuna gidiyor ve bu hayalleri yıkmaya çalışanlara kızıyorlar, ama sonunda büyük düş kırıklıklarına uğrayıp öfkelerini hayal tacirlerine yöneltenler de gene onlar oluyor.

Türkiye'nin ikinci on yılına giren enflasyon serüveninde bu süreç çok yaşandı. 1983'ten bu yana hemen her yıl iktidardaki hükümet enflasyonu düşüreceğini, ekonomide istikrarı sağlayacağını ilan etti, iddialı enflasyon hedefleri açıklandı ama bu vaatlerin hiçbiri tutulamadı. Enflasyonun düşürülmesini bekleyenlerde düş kırıklıkları birbirini izledi.

Şimdi halka umut veren yeni bir hükümetimiz var. Hükümetin Devlet Bakanı Tansu Çiller, enflasyonu mutlaka ve hızla düşüreceklerini, önümüzdeki ağustos ayından itibaren görülecek olan bu düşüşü sağlayacak "stabilizasyon programı"nı 15 Ocak tarihine kadar açıklayacaklarını söylüyor. Dün sabah Ekonomik Hukuk Araştırmaları Vakfı'nın düzenlediği toplantıda konuşan Sayın Çiller bu beyanlarını yineledi ve "stabilizasyon" yani istikrar programının ilkelerinin tüm toplum kesimleriyle tartışılarak kesinleştirileceğini söyledi. Çiller, kendilerinin toplumsal uzmanlaşmaya dayanan "heterodoks" yönetimi seçmediğini, "ortodoks" bir istikrar programı uygulayarak enflasyonu aşağı çekeceklerini de bir kez daha vurguladı.

Tansu Hanım'ı son bir haftada üçüncü kez dinliyorum. Bu temaları sürekli tekrarlıyor. Bu arada tasarladıkları programı Dünya Bankası'nın beğendiğini, bu programın öncelikle "ortadirek" denen kesimi rahatlatmayı hedeflediğini de söylüyor. Bu arada Sayın Demirel ve Sayın İnönü de seçimler öncesinde halka yaptıkları tüm vaatleri tutacaklarını söylemeye devam ediyorlar.

Şimdi bütün bunları duyunca şu 15 ocağa kadar açıklanacak olan "stabilizasyon programı"nın iyice merak ediyorum. Söylenenlere bakılacak olursa hem "ortodoks" olacak bu program, bu nedenle Dünya Bankası'nın beğenisini kazanacak ve enflasyonu hızla aşağı çekecek; hem de tüm toplum kesimlerinin onayıyla hazırlanmış olacak ve öncelikle "ortadirek" denen geniş toplum kesimini rahatlatacak.

Belki ben biraz cahilim bu konuda, ama benim bildiğim "ortodoks" stabilizasyon programları çok disiplinli, daraltıcı maliye politikalarını ve bununla uyumlu bir para programını gerektirir. Enflasyonu hızla aşağı çekmeyi amaçlayan stabilizasyon ya da istikrar programları uygulanırken ekonominin düşük bir büyüme hızında seyretmesi, iç pazarın durgunluğu göze alınır. Bütün toplum kesimlerinin hiç değilse geçici bir süre, gelirlerinin enflasyon oranının altında artmasına razı olmaları öngörülür. Ülke ekonomisi ve insanları, ancak bu zorunlu kemer sıkma döneminin ardından daha rahat koşullara kavuşabilir ve bu noktaya gelinmesi için de bir-iki yıl gerekebilir. Enflasyonsuz, sağlıklı ekonomik büyüme de ancak o zaman başlayabilir.

Böyle bir istikrar programının uygulanabilmesi ve umulan sonucu verebilmesi için bunu uygulayan iktidarın sağlam bir desteğe sahip olması ve kesin bir kararlılık göstermesi gerekir. Çeşitli toplum kesimlerinden gelecek olan tepkilere göre program değiştirilir ve sulandırılırsa umulan sonucu umulan sürede vermez, enflasyonu hızla aşağı çekme arzusu bir hayal olarak kalır.

Sayın Çiller ve ekibi, bana bağdaşmaz gibi görünen özellikleri bağdaştırmanın sihirli bir formül buldu ise bir yandan ciddi bir istikrar

programı uygularken diğeryandan geniş kitleyi rahatlatacak önlemleri devreye sokabilecekse buna şapka çıkartılır.

Yok eğer böyle bir sihirli çözüm ortaya konamayacaksa kimse kimseyi oyalamasın. Ya ciddi bir istikrar programı uygulanacağını ve bunun hemen tüm kesimler için sıkıntılı bir dönemi gündeme getireceğini bilelim ve kendimizi ona göre hazırlayalım ya da her kesime biraz şeker verme politikasının devam edeceğini bilelim ve yüksek enflasyonla birlikte yaşama alışkanlığımızı sürdürelim.

Ciddi bir istikrar programı orta vadede sağlıklı büyümeyi ve refahı getirebilir ama bunun hemen gerçekleşmesini beklersek kararım ne istikrarı sağlayabiliriz ne de refahı.

Ankara'dan gelen son haberler, kısa vadeli politik ilişkilerden kolay kurtulamayacak olan hükümetin böyle bir ikilemi yaşamakta olduğunu düşündürüyor. Umarız bu ikilem aşılır ve tutarlı bir istikrar programıyla enflasyon üzerine gidilebilir. (24.12.1991)

İŞ ÂLEMİNE ‘SÜRPRİZ’ Mİ VAR?

Bu ayın ortalarında açıklanması beklenen “satibilizasyon programı”nın hazırlık çalışmalarında yönlendirici rol oynayan Prof. Salih Neftçi, gazetemizin ekonomi sayfasında dün yayımlanan yazısında, önerdiği stabilizasyon programının ana unsurlarını sıraladıktan sonra şöyle diyor:

“Türk halkının istikrar paketine anında inanması için programa ne koyabilirsiniz? Benim aklıma fazla bir şey gelmiyor.

Tek bir olasılık görüyorum. Şimdiye kadar hiçbir hükümetin tasfiyede başarılı olamadığı, ama toplumun bütün kesimleri tarafından irrasyonel, yani akıl dışı çalıştığı bilinen KİT’lerle ilgili cesur kararlar almak. Yapılmayana bir başlamak, ama hemen o gün başlamak.

Bunu yaparken de acı reçetenin, toplumun çeşitli kesimlerine adil dağılmasını sağlamak ve üst gelir gruplarından, tek kez alınacak bir ek kaynak istemek.”

Sayın Neftçi’nin yazısının bu son cümlesi özellikle ilginç. Acı reçetenin toplumun çeşitli kesimlerine adil dağılması gerektiğini belirten Neftçi, “üst gelir gruplarından tek kez alınacak bir ek kaynak”tan söz ediyor.

Burada acaba neyi kastediyor Sayın Neftçi? Üst gelir gruplarından tek kez alınacak ek kaynak nedir acaba? Kimden, nasıl alınmasını düşünüyor Neftçi? Doğrusu meraka değer sorular bunlar.

Sayın Neftçi’nin bu önerisini okuyunca, Devlet Bakanı Tansu Çiller’in geçen gün İstanbul Sanayi Odası’nda söylediği sözler

geldi aklıma. Sayın Çiller o gün İstanbullu sanayicilere, “KİT’leri beraberce düzeltereğiz, bunları düzeltmezsek bu kaynağı sizden alacağız, onun için ayak diremeyin” dememiş miydi? “Toplumsal uzlaşmada her türlü fedakârlığa hazırlıklı olmalısınız, olmazsanız biz gene döner onu sizden toplarız” diye konuşmamış mıydı?

Neftçi’nin önerisi Tansu Hanım’ın bu sözleriyle birleşince, iş alemini ilginç sürprizler mi bekliyor acaba sorusu geliyor akla.

Tepkiye neden olan KİT zamlarının ve yetersiz bulunan memur zamlarının çoğu kimsede, “biz bu filmi görmüştük” izlenimi yarattığı bir ortamda iş aleminin, sermaye kesiminin de özveriden payını alacağını gösteren kararlar ve uygulamalar bir dengeleme unsuru da olabilir belki; “acı reçete”ye karşı tepkileri olumlu yönde etkileyebilir, bu hükümetin ANAP hükümetlerinden farklı olduğu izlenimini verebilir.

(3.1.1992)

GEÇMİŞ OLSUN, EK VERGİ YOK...

Efendim, cümlemize büyük geçmişler olsun. Demirel Babamız, “Ek vergi mek vergi yok” demiş. Varlıkluya ek vergi getirileceği yolundaki söylentilerin panik doğurduğunu belirten Başbakan Demirel, böyle bir düşünceleri olmadığını kesin bir dille ifade etmiş. Allah razı olsun.

Şimdi bu rivayetleri çıkartanlar, “Üst gelir gruplarından bir defalık ek vergi alınsın” gibi laflar edenler ne yapacaklar bakalım?...Vallahi eskiden olsaydı bunlar düpedüz komünist ve Moskof uçağı diye düşünürdüm, ama aksi gibi komünizm falan da kalmadı. Gene de böyle söyler yazanların, söyleyenlerin içinde kalmış komünizm tohumu. Behey gafil, bu memlekette üst gelir gruplarından daha fazla vergi almaya kalkışmak sana mı düşmüş?

Yok yok, bunların niyeti belli. Gavurca bir isim takıp Varlık Vergisi’ni geri getirecekler. Ayol bizim ne varlığımız var ki vergisini verelim. Olanı da İsviçre’ye transfer edecektim vallahi. “Baba” çıkıp da “Ek vergi yok” demeseydi.

Böyle bir vergi İngiltere’de, yok bilmem nerede uygulanmış diyorlar ya, hepsi “kuyruklu yalan”. Allahtan basınımızda da bizim gibilerin, yani halkın menfaatlerini savunan, bilgili ve cesaretli yazarlar var da çıkıp bunun palavra olduğunu yazdılar, herkes gerçeği öğrendi.

“Ek vergi” konusunda estirilen fırtına insanı böyle şeyler yazmaya zorluyor, ama aslında olay çok ciddi hastalıklarımızı sergiliyor. Salih Neftçi’nin gazetemize yazdığı bir makalede “acı reçete-

nin toplumun çeşitli kesimlerine adil dağılmasını sağlamak ve üst gelir gruplarından tek kez alınacak bir ek kaynak istemek”ten söz etmesi üzerine kopartılan yaygara, Türkiye’de bazı kısırdöngülerin neden aşılamadığını çarpıcı biçimde gösteriyor. Yarınki yazımda bu konuya tekrar değineceğim.

Ankara’dan edindiğim bilgiler doğruysa, yukarıda sözünü ettiğim önerisi nedeniyle “olay adam” haline getirilen Salih Neftçi, Ankara’da sürdürülmekte olan ekonomik önlemler ve istikrar programı çalışmalarında devre dışı kalmış durumda. Bu olayın Neftçi’nin ek vergi önerisiyle bir ilgisi yok. Daha doğrusu Neftçi bu önerisi nedeniyle devre dışı kalmış değil. Belki de devre dışı kaldığı için kendi kafasından geçen böyle bir öneriyi makalesine koymuş olabileceği yorumu yapıyor.

(8.1.1992)

KİTLER'DE NE OLACAK?

KİT'lerin ekonomik ve politik gündemin en önemli maddelerinden birini oluşturacağını 3 Aralık tarihli yazımda yazmış, tasarlanan "özerkleştirme" modelinin ana hatlarını da bu modelin fikir babası sayılabilecek olan Prof. Özer Ertuna'nın sözleriyle aktarmaya çalışmıştım.

Aradan geçen sürede çeşitli gelişmeler oldu, farklı çözüm önerileri üzerinde duruldu, Dünya Bankası'nın KİT'ler için önerdiği çözümler de tartışıldı. Bu arada "özerkleştirme"nin "özelleştirme"nin alternatifi olamayacağı vurgulandı, "sat kurtul" kolaylığı bir kez daha piyasaya sürüldü.

Sonunda gelinen noktada, ilk başta düşünülen "özerkleştirme" modeline yakın bir çözüm üzerinde duruluyor anladığım kadarıyla. Sayın Demirel'in önceki günkü Cumhuriyet'te yer alan sözleri de sanki bunun habercisi. "Biz siyasi organiz, şirket değiliz. Doğru olsa bile bazı şeyleri yapmamızın imkanı yok" diyor Sayın Demirel ve TKİ gibi çok büyük zararlar eden kuruluşları bile hükümet olarak kapatamayacaklarını ifade ediyor.

Demirel'in bu sözlerini esas alarak zarar eden KİT'lerde politik gerekçelerle hiçbir şey yapılamayacağı, kimsenin işinden edilmeyeceği sonucunu çıkartabilir miyiz? Yoksa önerilen "özerkleştirme" modeli bu konularda bazı çözüm yolları açabilecek mi?

Bu soruları cevaplayabilmek için önerilen "özerkleştirme" modelini ana çizgileriyle bir kez daha anımsatmaya çalışayım.

Bu modele göre kamu hizmeti gören ve özel konumu olan bazı kuruluşlar dışındaki KİT'ler anonim şirket statüsüne geçirilerek dokuz holdinge bağlanacak. Bu holdinglerin yüzde 51 hisseleri ise oluşturulacak bir "özerk kurum" a devredilecek. Böylece bu kapsam içine giren bütün KİT'lerin çoğunluk hisseleri devletin elinden çıkmış olacak. Bu durumda devletin ve herhangi bir hükümetin KİT'lere doğrudan müdahale etme olanağı kalmayacak. KİT'ler için son kararları verecek olan üst karar organı, oluşturulacak "özerk kurum"un yönetim kurumu ya da mütevellî heyeti olacak. Bu yapı içinde teker teker KİT'lerin, oluşturulacak holdinglerin ve nihayet "özerk kurum"un yöneticilerinin kendini kanıtlamış ve çoğu özel sektörden gelen yöneticilerce yönetilmesi öngörülmüyor.

Şimdi bu çözüm kapsamına giren KİT'lerde nasıl bir rehabilitasyon çalışması yapılacak? Finansal yapıları nasıl düzeltilecek? Hangileri özelleştirilecek? Hangilerinin kapatılması gerekecek? Hangilerinden ne kadar işçi çıkartmak gerekecek?

İşte tüm bu kararları öngörülen yapı içinde KİT yöneticileri, holdinglerin yöneticileri ve en üst düzeyde de "özerk kurum" yöneticileri verecek. Falanca KİT'i kapatmak ve şu kadar işçiyi çıkartmak gerekiyorsa bunun için hükümet kararı gerekmeyecek, bu tür kararları söz konusu yapı içinde görev üstlenen yöneticiler alacak. Hükümet de herhalde "Ne yapayım, ben bunları bir kez özerkleştirdim, şimdi artık işlerine karışamam" diyebilecek.

Tabii bu senaryo içinde akla takılan birçok sorular var. "Özerk kurum", politik iktidardan ne kadar bağımsız olabilecek? Bu yapı içinde yer alan yöneticiler gerektiğinde bir özel şirket yöneticisi gibi cesur kararlar alabilecekler mi? Bu yapı yeni bir bürokratik çarkın oluşumuna yol açmayacak mı?

Bütün bunlar geçerli sorular, ama Türkiye'nin bugünkü politik ortamında, bugünkü koalisyon iktidarıyla, daha kestirme yolu seçip "ne pahasına olursa sat kurtul" formülünü benimsemesi de olanaksız herhalde.

Bu nedenle şimdi önerilen "özerkleştirme" çözümünü iyice

tartmadan “Bu yollar çok denendi, hiçbir şey çıkmaz” demek de biraz işin kolayına kaçmak gibi geliyor bana.

KİT sorununun temelinde acı bir gerçek var. Bu kuruluşların büyük zararlar etmesinin temel nedeni, politik iktidarların bunları iktidar aracı olarak kullanmış olması; KİT’lerde yapay istihdam yaratılması, KİT’lerin çeşitli kesimlere sübvansiyon sağlama aracı olarak kullanılması, bazı büyük kamu yatırımlarının KİT’lerin aracılığıyla yapılmış olması. Bugün acı reçete gerektiren hastalığın ardında hep politik motifler var.

Dolayısıyla sorunun çözümünün de bu noktadan başlaması gerekiyor. İktidar KİT’leri iktidar olmanın bir aracı olarak kullanmaya devam edecek mi, etmeyecek mi? Temel soru bu. Bu konuda kesin karar verilebilirse, iktidar, KİT’lersiz iktidar olmayı göze alabilirse sorunun çözümüne giden yol açılabilir. Bu temel karar alınmazsa, “özerkleştirme” çözümü de kâğıt üzerinde kalmaya mahkûm olur.

(10.1.1992)

'PAKET'İN ZAAFI BÜTÇE

Devlet Bakanı Tansu Çiller'in dün açıkladığı ekonomik önlemler paketinin hedefleri çok güzel; enflasyon kalıcı olarak düşürülecek, üretim artırılabilecek, gelir dağılımı düzeltilecek, piyasa mekanizmasının iyi işlemesi sağlanacak, dünyayla entegrasyon ve ekonomik demokrasi geliştirilecek, mülkiyet yaygınlaştırılacak ve Türkiye'de insanların refah düzeyi yükseltilecek.

Bu hedeflere kim itiraz edebilir ki?

Hedefler güzel ama son yıllarda yaşanan deneylerin hepimize öğrettiği dersler, güzel hedeflerle yetinmemizi önlüyor; bu hedefler gerçekçi mi, ortaya konan program tutarlı mı, bu programla, bu bütçeyle bu hedeflere varılabilir mi soruları önem kazanıyor.

Önceki gün açıklanan 1992 bütçesine ve dün açıklanan önlemlere bir bütün olarak bakıldığında iyimser olmak ve yukarıdaki sorulara olumlu yanıt vermek biraz güçleşiyor. Acaba son yıllarda alıştığımız gibi, bir kez daha gerçekleşmesi zor hedeflerle mi karşılaşıyoruz sorusu akla takılıyor.

Kuşkuyla karşılanması gereken rakamların başında bütçe büyüklükleri yer alıyor. Açıklanan rakamlara göre 1991 uygulaması sonucunda 32 trilyon TL. dolayında gerçekleşmesi beklenen bütçe açığının 1992'de de 32 trilyonda kalması öngörülüyor. Bu öngörü ışığında bütçe açığının reel olarak yüzde 33 dolayında azalması anlamına geliyor.

Bütçe açığında bu ciddi daralmanın nasıl sağlanacağına baktığımızda harcama cephesinde ciddi bir kısıtlamaya gidilmediğini gö-

rüyoruz. Bütçe harcamalarının GSMH'ye oranı 1991'deki düzeyini koruyor. Buna karşılık bütçe gelirlerindeki artışın yüzde 80'i geçmesi ve bütçe gelirlerinin GSMH'ye oranının yüzde 21.9'dan yüzde 24.1'e yükselmesi öngörülüyor. Bu gelir artışı sayesinde de bütçe açığının GSMH'ye oranının yüzde 7'den yüzde 4.4'e düşmesi bekleniyor.

Şimdi acaba ortalama enflasyonun bir göstergesi sayabileceğimiz milli gelir deflatörünün yüzde 52, yılbaşı yılsonu fiyat artışlarının yüzde 42 olarak hedeflendiği bir yılda vergi gelirinin bütçede öngörüldüğü gibi yüzde 78, toplam bütçe gelirlerinin yüzde 81 artırılması mümkün mü? Vergi gelirlerinde bu kadar büyük reel artış sağlanması bu çapta bir gelirin ekonomiden devlete çekilmesi halinde yatırım ve büyüme hızı hedeflerinin tutturulması, ekonominin yüzde 5.5 reel büyümesi mümkün mü?

Sanıyorum programın hazırlık çalışmaları sırasında en yoğun tartışmaya konu olan noktalardan biri buydu ve 1992 için öngörülen 32 trilyonluk açık rakamını gerçekçi görmeyenler, 40 trilyonun hayli üzerinde bir bütçe açığının kaçınılmazlığını savunanlar vardı. Sonunda onların itirazları kaale alınmadı ve 32 trilyon rakamı benimsendi. Ancak halen uygulamanın en kritik noktasındaki bazı bürokratların bile bu rakamı ne kadar içlerine sindirebildiklerini bilmiyorum.

Bütçe açığı hedefi tutturulamazsa Hazine'nin borçlanma programının ve Merkez Bankası'nın para programının hedeflerine varması da olanaksızlaşabilecek ve istikrar hedefi bir kez daha lafta kalabilecek. Bütçe açığının 32 trilyonda tutulabilmesi halinde bile yüzde 8.8'de kalması beklenen kamu borçlanma gereği/GSMH oranının, bütçe açığının ciddi biçimde büyümesi halinde bir kez daha yüzde 10 sınırını aşması gündeme gelecek. Bu arada 1991'de yüzde 4.5 dolayına ineceği varsayımının gerçekleşmesi de ayrıca kuşkulu. Bu koşullarda, enflasyon açısından belirleyici olduğu söylenen kamu borçlanma gereği/GSMH oranının 1992'de hedeflenen ve zaten yüksek olan yüzde 8.8'e çekilmesi olanaksız denecek kadar zor görünüyor.

Unutmayalım ki bu bütçe tasarısı daha Meclis'te tartışılacak, muhtemelen çeşitli gruplardan gelen talepler bu tartışmalara yansıtılacak ve belki de şimdiden tutturulması zor görünen açık üzerindeki baskı daha da artacak.

Öte yandan önlemler paketinde başta faiz sübvansiyonları olmak üzere çeşitli kesimlere getirilen sübvansiyonların kaynakları da pek belirgin değil.

“Paket”e bir bütün olarak baktığımda bu paketin enflasyonu aşağı çekmek açısından fazla inandırıcı olacağına ne yazık ki inanmıyorum. İş aleminde, finans ve mal piyasalarında bu inandırıcılık sağlanmadan enflasyon cephesinde istenen sonucun alınması da çok zor görünüyor.

Devlet Bakanı Tansu Çiller ile “paket”in açıklanmasından bir gün önce kısa bir telefon konuşması yaptım. Sayın Çiller, devletin iki yakasını bir araya getirmeye kararlı olduklarını yıllardan beri ilk kez uygulamayı tam bir koordinasyon içinde götürerek önlemleri birlikte uygulayacaklarını, para programının maliye programıyla destekleneceğini ve enflasyonun aşağı çekileceğini bir kez daha tekrarladı ve ekledi: “Bu bir süreçtir. Önümüzdeki günlerde gündeme gelecek uygulamalarda bunu göreceksiniz.”

İstikrar programı çalışmalarına katkıda bulunmuş olan Prof. Salih Neftçi ise ortaya konan pakete bir şans verilmesi gerektiğini, ancak kendisinin üç haftadır çalışmaların tamamen dışında kaldığını söyledi. “Anladığım kadar benim önerilerimin bazıları pakette yer almış ama birçoğu da almamış” diyen Neftçi daha ayrıntılı bir değerlendirme yapmak için henüz erken olduğunu belirtti.

Dünya açıklanan ekonomik önlemler paketinin tüm hedeflerine erişmesi ortak dileğimiz olmalı. Başta vergi gelirleri olmak üzere öngörülen hedeflere varılabilmesi ise uygulamada gösterilecek kararlılıkla çok yakından ilgili. Dış dünyanın ve Dünya Bankası gibi kuruluşların bakış açısını da herhalde şimdilik bir “temenniler manzumesi” olarak görünen önlemlerin uygulanmasında gösterilen beceri ve kararlılık belirleyecek.

(19.1.1992)

ÇİLLER'İN 'DEVİRİMCİ' PROGRAMI

Tansu Çiller'i son günlerde en fazla üzen şey, 'paketten hiçbir şey çıkmadı' ya da 'Paket balon çıktı' biçimindeki yorum ve başlıklar olmuş. Dün Yeniköy'deki yalısında küçük bir gazeteci grubuna, açıklanan programın aslında 'devrimci' nitelikler taşıdığını anlatmaya çalışırken bu üzüntüsünü ısrarla dile getirdi. Ben bu iddiasını kısmen haklı bulduğumu, ancak bu nedenle programın aşırı iddialı görüldüğünü söylediğimde ise çok itiraz etmedi Tansu Hanım, "Böyle bir eleştiri gelse bunu tartışırım, 'Siz bu programı umduğunuz hızda ve umduğunuz ölçüde uygulayabilecek misiniz?' sorusu sorulsa bunu ciddiye alır cevaplamaya çalışırım, ama bunun içinde hiçbir şey yok demek, balon çıktı demek büyük haksızlık" diye yakındı.

Konunun can alıcı noktası da tam burada düğümleniyor zaten. Ortaya konan hedefler ve program gerçekten iddialı, hatta 'devrimci' sayılabilecek nitelikler taşıyor. Bütün sorun bu hükümetin bunları yaşama geçirip geçiremeyeceği; programı uygulamaya dönüştürecek hazırlıkların durumu; iktidarın bu konudaki kararlılığı.

Tansu Hanım hazırlıkların kısmen tamamlandığını, kısmen de son aşamalara getirildiğini, uygulamalar için gerekli kararların, tebliğlerin ve yasal düzenlemelerin birbiri ardından devreye gireceğini söylüyor. Söylemekle de kalmıyor, hazırlanmış olanların örneklerini de gösteriyor. Ekonomiyle ilgili önemli kararların, tebliğlerin ve yasal düzenlemelerin peş peşe gündeme gireceği bir dönemin başında bulunuyoruz anladığım kadarıyla.

Tansu Hanım hükümetin politik kararlılığı konusunda da oldukça iyimser, özellikle SHP kanadının bu programın hazırlanmasında gösterdiği işbirliği anlayışının ve yaptığı katkıların bu iyimserliğini artırdığını vurguluyor. Bu nokta bana da çok önemli görünüyor. Ortaya konan programın yaşama geçirilmesinde bu işbirliği anlayışının rolü belirleyici olabilir diye düşünüyorum. Bana öyle geliyor ki ortaya konan programın yaşama geçirilmesinde en büyük engellemeler, bu program nedeniyle menfaati zedelenen olan gruplardan, bunların partilerdeki, özellikle DYP içindeki uzantılarından ve bunların dümen suyuna girmek isteyecek olan bürokrasinin bir kesiminden gelebilir.

Ortaya konan programın 'devrimci' sayılabilecek tarafı, bazıları ANAP döneminde de hedeflenmiş, ancak gerçekleştirilememiş olan dönüşümlere öncelikli bir yer vermiş olması.

Bir kere kaynakların öncelikle imalat sanayii yatırımlarına ve özellikle de ticarete konu malların üretimine dönük yatırımlara yönlendirilmesi öngörülüyor.

İkincisi, kaynakların çok daha büyük ölçüde küçük ve orta işletmelere yönlendirilmesi amaçlanıyor, 20 trilyon lira mertebesinde bir kaynağın Halk Bankası ve Türkiye Kalkınma Bankası aracılığıyla küçük ve orta boy sanayiciye, iş sahibine kullanılması öngörülüyor.

Üçüncüsü, banka sisteminin finans sistemimizdeki tekeli kırılmaya dönük bir dizi önlem var programda. Devreye sokulması tasarlanan yeni kurumların ve yatırım araçlarının, halkın tasarruflarını yönlendirmede önemli roller oynamaları öngörülüyor.

Dördüncüsü, vergi alanında tasarlanan düzenlemelerle örgütlü sermaye kesimine tanınan vergi muafiyetlerine bir alt sınır getiriliyor. Ayrıca emlak rantlarının vergilendirilebilmesi için önemli adımlar gündeme geliyor.

Beşincisi, Hazine arazilerinin bir bölümünün konut yapımına tahsisi yöntemiyle konutu olmayan kesime konut edinme olanağı

sağlanırken, bu arazilerin rantını yiyen kesimin çanına ot tıkanması amaçlanıyor.

Altıncısı, KİT reformuyla kamu hizmeti gören beş kuruluş dışındaki KİT'lerin dışında kalan KİT'lerin politik müdahale çarkının dışına çıkartılması ve arpalık olarak kullanılmasının önlenmesi amaçlanıyor.

Yedincisi, devletin kendi yatırımlarında eğitim ve sağlık yatırımlarına büyük ağırlık vermesi ve insana yatırımı birinci plana alması öngörülüyor.

Eğer bütün bunlar yapılabilirse, Türkiye ekonomisi, önemli bir yeni dönemeci dönmüş olur, kapitalizmimiz yeni bir aşamaya geçebilir. Türkiye, kaynaklarını çok daha iyi kullanan ve kronik enflasyona mahkum olmayan bir ülke haline gelebilir. Ancak bu yönde bir yönelişin bazı kesimlerin hiç hoşuna gitmeyeceği ve engellenmek isteneceği de ortada. Bütün sorun, bu iktidarın bu öngörülerini yerine getirip getiremeyeceği.

Bu iddialı programın uygulanabilirliğinin sınanması açısından hemen önümüzdeki dönem çok önemli. Bu dönemde uygulamaya yön verecek kararların, tebliğlerin, kanun hükmünde kararnamelerin ve kanunların hızla devreye sokulabildiği ve uygulamanın beklenen sonuçları vermeye başladığı görülebilirse programın başarıya ulaşma şansı da o ölçüde artmış olacak.

Bu arada Sayın Çiller'in tam bir koordinasyon içinde uygulanacağını söylediği para ve maliye programlarının hedeflere uygun olarak götürülebilmesi, vergi cephesinde hedeflerin tutması, çeşitli kesimlerden gelebilecek taleplerin uygulamayı bozmaması da büyük önem taşıyor.

Merkez Bankası para programının 23-24 Ocak günlerinde ayrıntılı olarak açıklanması bekleniyor. Buna paralel olarak Hazine'nin bir yıllık borçlanma programı da belirlenmiş durumda. Buna göre Hazine 32 trilyon liralık bütçe açığının finansmanı için bu yıl 8 trilyon lira dolayında tahvil, 15 trilyon dolayında Hazine bonusu satacak, 11 trilyon da Merkez Bankası'ndan kısa vadeli avans

kullanacak, bu arada 2 trilyon liralık da dış borç ödeyecek. Bu borçlanma programı da para programı gibi aylara bölünmüş biçimde açıklanacak ve piyasalar kendilerini buna göre ayarlayacaklar. KİT sisteminin ise daha büyük ölçüde kendi içinde sorununu çözmesi öngörülüyor galiba.

İddialı bir program, iddialı uygulama hedefleri var önümüzde. Bu iddiaların gerçeğe dönüşme oranını uygulama içinde göreceğiz.

(21.1.1992)

HAYAL VE GERÇEK

Hayal kurmak güzel şey.

İnsan yaşamında, toplum yaşamında hayal kurmanın çok önemli bir rolü var gibi geliyor bana. En güzel aşklar, en orijinal projeler, en çarpıcı atılımlar çoğu kez hayal kurma süreciyle başlamıyor mu?

Sayın Demirel ve Sayın Çiller şimdi bize kurdukları hayalleri anlatıyorlar.

Herkesin düşündüğünü özgürce söylediği, halkın devletle kucaklaştığı bir Türkiye.

Enflasyon düşüyor, üretim ve milli gelir artışı hızlanıyor, herkeşe iş bulunuyor ve gelir dağılımı düzelmeye başlıyor.

Az yatırımla büyük üretim artışı sağlanıyor, ihracat yeni bir sıçrama yapıyor.

Devletin vergi gelirinde büyük bir sıçrama sağlanıyor, vergi affi en az 7 trilyon getiriyor, diğer uygulamalarla birlikte vergi gelirlerinde yüzde 80'e yaklaşan artışlar gerçekleşiyor.

Fonlar denetime alınıyor ve buradan bütçeye 17 trilyon aktarılıyor, ayrıca küçük ve orta sanayiciye 20 trilyonluk ucuz ya da faizsiz destek veriliyor.

Mülkiyetin tabana yayılması, hisse senedi borsasının geliştirilmesi yolunda önemli adımlar atılıyor, halkın tasarruflarını değerlendirme seçeneklerinin çeşitlenmesi sağlanıyor.

Bankaların finans kesimindeki tekeli kırılıyor. Halkın tasarruflarının, fon fazlalarının çok daha düşük maliyetle fon arz edenden

fon talep edene erişmesi mümkün olabiliyor. İşadaminın pahalı para şikâyeti büyük ölçüde gideriliyor.

KİT'lerde büyük bir reform yapılıyor, büyük bir kısmı özertleştirilerek politik etki dışına çıkartılıyor ve bazıları özertleştiriliyor. Elde kalanların da daha verimli çalışması sağlanıyor.

Ziraat Bankası, Halk Bankası ve Kalkınma Bankası dışındaki kamu bankaları da özertleştiriliyor ve politik arpalık olmaktan çıkartılıyor.

Çalışma yaşamı 12 Eylül rejiminin cenderesinden kurtarılıyor, ILO standartları eksiksiz benimseniyor. Memurlara sendikalaşma hakkı tanınıyor; işsizlik sigortası getiriliyor.

Asgari ücret vergi dışı kalıyor, erken emeklilik gerçekteşiyor.

Eğitim ve sağlık alanında büyük bir atılım yapılıyor, "yeşil kart" uygulaması başlatılıyor.

Hazine arazileri üzerinde büyük bir konut seferberliği başlıyor, girişimci müteahhitlerimizin de katkısıyla evi olmayan vatandaş kira öder gibi anahtar sahibi oluyor.

Bugün belki yeni şeyler söylenecek, bu hayal dünyası daha da genişleyecek. Sayın Çiller bu tür şeyleri çok rahat söylüyor. Sayın Demirel de halka umut verme, moral aşılama ögesine çok önem verdiği için bu yöndeki beyanlarına devam ediyor.

Bütün bunlar iyi güzel de bu tür beyanlarla ve vaatlerle insanların beklentileri iyice yükseltildikten sonra bu kurulan hayaller gerçekteşirilemezse ne olacak?

Bence bu noktada tam bir kumar oynuyor Demirel. Ya bu hükümetin çok kısa ömürlü olacağını varsayıyor ya yapılan moral aşısının tutacağını ve bütün bu hayal edilenlerin bir arada gerçekteşebileceğini düşünüyor, ya da "ben durumu idare ederem" diyor.

Aslında bütün bu hayal edilenlerin kısa sürede ve bir arada gerçekteşmesi hiç de kolay görünmüyor. Hayal edilenleri beğensek de bu noktanın altını çizmek zorundayız. Birkaç örnekle neden böyle düşündüğümü açıklamaya çalışayım.

Bir kere neredeyse bütün kesimlerin bir ölçüde memnun edilmeye çalışıldığı, herkese bir şeyler verildiği bir ortamda enflasyonun aşağı çekilmesi için ekonomiye dışarıdan büyük bir kaynak enjeksiyonu olması lazım. Bu da ufukta görünmediğine göre temel hedef olan enflasyonda gene bir düş kırıklığıyla karşılaşma kaygısını taşıyorum.

İkincisi, tasarlanan önlemler kesimler arasında önemli kaynak transferlerini öngörüyor aslında. Herkesi, her kesimi memnun etme havasındaki bir hükümetin bunu gerçekleştirmesi de hayli zor görünüyor.

Üçüncüsü, bu gibi uygulamalarda kararlılık ve momentum çok önemli. Kararları açıklandığı andan itibaren büyük bir hızla uygulamaya koyabilirseniz tepki ve direnişi etkisiz kılma şansınız da o ölçüde artabiliyor; herkes hükümetin kararlı olduğuna inanıyor, kendi davranışını ona göre belirliyor. Bugüne kadarki uygulamada Demirel hükümetinin bu rüzgârı estirebildiğini söylemek pek kolay değil. Tersine çeşitli kesimlerin etkisiyle bazı uygulamaların geciktiği izlenimi var.

Dördüncüsü, hedeflerin ve vaatlerin bazıları tek yanlı, iyimser varsayımlara dayanıyor ve önerilen önlemler yer yer birbirleriyle çelişecek gibi görünüyor.

Bütün bunları hesaba katınca “kurulan hayaller gerçekleşir mi” sorusunu yanıtlamak, iyimserlikle kötümserlik arasında bir tavır almak da güçleşiyor. En doğrusu daha fazla kafa karıştırmadan susmak galiba.

(24.1.1992)

HEDEF ENFLASYON, SİLAH BÜTÇE

Maliye ve Gümrük Bakanı Sümer Oral dün 1992 mali yılı bütçe tasarısını TBMM Bütçe-Plan Komisyonu'na sunarken ekonomide öncelikli hedefin enflasyonun aşağı çekilmesi olduğunu, diğer hedeflerin gerçekleşmesinin de büyük ölçüde buna bağlı bulunduğunu söylemiş.

Çok yerinde bir saptama, çok doğru bir hedef. “Efendim Türkiye gibi yıllık nüfus artışının yüzde 2’lerde olduğu bir ülkede önce büyümeye önem verilmeli, yüksek enflasyonla yaşamaya nasıl olsa alıştık” türündeki itirazlarla enflasyonla mücadeleyi sulandırmaya çalışanların pek haklı olmadıkları son yıllarda iyice ortaya çıktı sanırım. ANAP içinde de bu anlayışı savunanlar vardı, “canım insanlar nasıl olsa enflasyona alıştı, biz büyüme hızını yüksek tutmaya bakalım, seçim kazanmanın yolu da büyümeden geçer” mantığı ANAP’a egemen oldu ve sonunda her bakımdan en kötü sonuç ortaya çıktı. Enflasyon pahasına sağlanan büyümenin geçici olduğu görüldü, hızlı büyüme yıllarını duraklama yılları izledi; enflasyon tırmanışını sürdürdü ve ANAP iktidardan uzaklaştı.

“Enflasyonu biraz daha idare edip büyümeye öncelik verelim” görüşünün sakat tarafı şurada: Yüksek enflasyon ortamında sağlıklı ve sürdürülebilir bir yüksek büyüme sağlamak olanaksız. İç talebi pompalayarak, kamu yatırımlarını artırarak, dış kaynak girişini özendirerek geçici bir büyüme rüzgârı estirebiliyorsunuz, ama yüksek enflasyon ortamında kaynakların üretken yatırımlara yönelme eğilimi sınırlı kalıyor, istikrarsız ortamda özel sektör ken-

dinden beklenen yatırım atılımını gerçekleştiriyor, imalat sanayi-nde yeni ve büyük kapasiteler yaratmıyor. Bu durumda zorla sağ-lanan hızlı büyüme bir süre sonra ekonominin dengelerini bozuyor, döviz sorunu çıkabiliyor ve enflasyon tırmanma eğilimine giriyor. Dengeleri düzeltelim deyip önlemler alırsanız bu kez daralma sü-reci başlıyor ve yüksek büyüme, yerini durgunluğa bırakıyor. Tür-kiye bu olayı yüksek büyüme hızlarının yakalandığı 1986-87 dö-nemini reel büyümenin yüzde 3.6'ya düştüğü 1988 ve yüzde 1.6'ya düştüğü 1989 yılları izledi. Büyüme hızının yüzde 9'u geç-tiği 1990 yılını, reel büyümenin yüzde 1.5 dolayında gerçekleşme-sinin beklendiği 1991 yılı izledi.

Demek ki, "efendim büyüme öncelik verelim", demekle sağ-lıklı ve istikrarlı yüksek büyüme sağlanamıyor. Tekneyi yapay şe-kilde hızlandırırsanız bir süre sonra gidip enflasyonlu kayalara to-s-luyor. Durumu kurtarayım derken zaman ve mesafe kaybediyorsu-nuz. İşte bu nedenle artık yalpalamayı bırakıp önceliği enflasyonla ciddi mücadeleye vermek gerekiyor. Birkaç yıl içinde sağlıklı hızlı büyüme geçmek istiyorsanız yapmanız gereken bu. Orta ve uzun vadede istenen sonuca ulaşmak istiyorsanız başka seçeneğiniz yok gibi. Bu nedenle Sayın Özal'ın dün yinelediği hedefe, öncelikle enflasyonu aşağı çekme hedefine doğru cesaretle yürütmesi lazım hükümetin.

Enflasyonla mücadelede hükümetin kararlılığını göstermesi ve bunu önce kendi açıklarını kapatacağının kanıtlarını ortaya koy-a-rak yapması son derece önemli. Değerli iktisatçı Salih Neftçi ge-ç-en gün ilginç bir noktaya değindi. Kamu açıklarıyla enflasyon a-rasındaki ilişkiyi anlatırken, enflasyonun yalnızca mevcut kamu borçlanma gereğinin sonucu olmadığını, mevcut kamu borçlanma gereğiyle yakın gelecekte oluşması beklenen kamu borçlanma ge-reğinin ağırlıklı ortalamasının enflasyonu belirlediğini söyledi. Çe-şitli ülkelerdeki deneyler bu sonucu veriyormuş.

Şu halde hükümetin kendi bütçesini hedeflediği şekilde uygula-yabilmesi, gelecekteki kamu borçlanma gereğini belli bir sınırdan

tutabileceği konusunda piyasalara ve topluma güvence vermesi çok önemli. Merkez Bankası Başkanı Rüşdü Saracoğlu'nun "para programı"nı açıklarken vurguladığı gibi bütçe açadığının öngörülen limitler içinde kalması "para programı"nın ve onun arkasında yer alması gereken Hazine borçlanma programının tutması açısından da çok önemli.

(31.1.1992)

SANAYİCİDEN PAS, DEMİREL'DEN ISKA...

İstanbul Sanayi Odası'nın pembe-beyaz renkleriyle biraz düğün salonu çağrışımı yapan yeni meclis salonundaki ilk toplantıda, İSO Yönetim Kurulu Başkanı Memduh Hacıoğlu, Başbakan Demirel'den önce yaptığı konuşmada çok önemli bir noktanın altını çizerek şunları söyledi:

“Ekonomik büyüme, ekonomik istikrar ile birlikte sağlanmalıdır. Bu iki hedefin birlikte başarıldığı pek az görülmüştür. Ekonomik mucizeler devrinin kapandığı bu dönemde, bu başarının tek yolu, tüm kesimlerin ortak bir özveri programında uzlaşmalarıdır. Ekonomik büyümede öncelikle dışa dönük üretim artışının ve üretimde verimliliğin sağlanması; ekonomik istikrarda fiyatların, ücretlerin, iç pazar kârlarının ve rant getirisinin hedeflenen enflasyon oranlarını aşmayacak seviyelerde tutulması, ortak özveri programının ana hatlarını teşkil etmelidir. Bu konularda sağlanacak toplumsal uzlaşma ile ekonomi sağlam bir zemine oturtulabilir. Sanırım bu konuda tüm toplum, sonucunu net bir biçimde göreceği bir ortak katılım ve fedakârlık sürecine hazırdır... 1992 yılı Türkiye için zor bir yıldır. Başarılı olmanın tek yolu, toplumun tüm kesimlerinin, en azından uzlaşacağı asgari müştereklerde katılımını sağlamaktır. Topyekûn özveriye hazır olmadıkça ekonomide ne kalıcı istikrar ve ne de sağlıklı büyümeye kavuşamayız.”

Ocak ayında gerçekleşen ürkütücü fiyat artışlarının durgunluk

içinde yüksek enflasyon paniğini körüklediği bir ortamda İSO Başkanı'nın bu sözleri, kendisinden sonra konuşacak olan Sayın Demirel'e verilmiş mükemmel bir pas niteliği taşıyordu bence.

Çok yoğun programına karşın gayet zinde görünen Sayın Demirel'in bu pası fark etmemiş olması pek mümkün değil. Olsa olsa kasten ıskalemiş olabilir diye düşünüyorum. Sayın Demirel, Sayın Hacıoğlu'nun önerdiği türde bir "ortak özveri programı" çevresinde bir toplumsal uzlaşmayı şu an için gerekli görmüyor herhalde. Enflasyon sorununun böyle bir toplumsal uzlaşmaya gerek kalmadan aşılabileceği inancını koruyor belki de.

Başbakan Demirel'in enflasyon sorununu gözardı ettiğini ya da küçümsediğini söylemek olanaksız. Çünkü konuşmasında Türkiye'nin en önemli iki sorununu sıralarken terör ve kan dökülmesinin hemen ardından enflasyonu saydı. Enflasyon sorunu çözümlenmeden diğer ekonomik sorunların çözümlenemeyeceğini söyledi, enflasyon sorununu çözmeden sağlanacak ekonomik büyümenin çarpık olacağını belirtti. Enflasyon sorununu çözmenin yalnızca iktidarın görevi olmadığını, bunun elbirliğiyle çözülmesi gereken "siyaset ötesi" bir sorun olduğunu vurguladı.

Evet bunları söyledi sayın Demirel, ama "toplumsal uzlaşma" deyişini telaffuz etmedi, Sayın Hacıoğlu'nun üzerinde durduğu, bana da çok önemli görünen bu konuya girmede. Bana öyle geliyor ki Sayın Demirel eninde sonunda bu konuya girmek gereğini duyacak, enflasyonla ciddi mücadelenin her kesime bir şeyler vermekten önce her kesimden bir şeyler almayı gerektirdiğini kabul etmek zorunda kalacak.

Enflasyonla mücadele konusunda zaman faktörü de sanıyorum çok önemli. Sayın Demirel, aylık fiyat artışlarının birkaç ay daha yüksek çıkabileceğini, enflasyonun 500 günlük bir program çerçevesinde aşağı çekileceğini ve "demokratik sabır"a ihtiyaç olduğunu tekrarladı dün.

Bunlar iyi, güzel de acaba üst üste birkaç ay yüksek oranlı fiyat

artışları birbirini izleyince enflasyonun daha sonra aşağı ineceğine ve yıl sonunda yüzde 40'larda kalacağına kim inanacak? Hangi sendika buna göre ücret artışlarını kabul edecek? Hangi firma buna göre borçlanacak? Piyasadaki aktörlerin beklentileri ve davranışları demokratik sabır'la ne ölçüde çakışacak? Bu beklentileri biçimlendirmek açısından da kapsamlı bir toplumsal uzlaşma gerekli değil mi?

Sayın Demirel dün "devletin iki yakasını bir araya getirmek"ten, bütçenin öneminden, kamu borçlanma gereğini düşürmekten ve sözlerinin en sonunda özelleştirmenin öneminden söz etti ve konuşmasının birkaç yerinde sanayicilerin işbirliğini istedi, ama doğrusunu söylemek gerekirse, "Tamam, artık kararlı biçimde enflasyonun üzerine gidiliyor" izlenimini pek yaratamadı.

(6.2.1992)

1992 KALMADI, 1993 VERELİM Mİ?

Başbakan Demirel, Amerika gezisinde Hasan Cemal'in ekonominin durumuna ilişkin sorusunu yanıtlarken, "Bu yıl bizden önceki iktidardan devraldığımız yükler, taahhütler var, onun için 1992 bir geçiş yılıdır, 1993 daha iyi olacak" demiş.

Bu söz bence çok önemli. 1992 yılının daha henüz başlarında-yız, ama hükümetin tavrında çok kesin bir değişiklik olmadığı takdirde yılın sonunun nasıl geleceğini tahmin etmek mümkün. Yıl sonuna doğru enflasyonun bırakın hedeflenen yüzde 40'ları, yüzde 50'lerde tutulmasının bile çok zor olacağı anlaşılınca, kuşkusuz binbir tane mazeret aranacak, belki yönetim içinden kurbanlar verilecek ve umutlar bir kez daha "gelecek yıl"a kalacak. Sayın Demirel'in bunu şimdiden gördüğü ve "1993 daha iyi olacak" demeye başladığı anlaşılıyor.

Bunları yazmak için erken değil mi?

Bu soru sorulabilir tabii. Sorulmasına sorulabilir de cevabı da oldukça açık. DYP-SHP hükümeti bugüne kadar izlediği tavrı sürdürür, şu ya da bu gerekçeyle çeşitli kesimlere bir şeyler 'vermeye' devam ederse enflasyonla mücadelede hedefe varılamaz. Bu hava değişmediği sürece bütçenin gelir hedefleri tutmaz, harcama hedefleri aşılır, zaten tartışmalı varsayımlara göre yapılan kamu kesimi borçlanma programına uyulamaz. Bu koşullar altında Merkez Bankası'nın para programı da zorlanır ve ipin ucu kaçır. Kamu borçlanması cephesinde hedefler tutmayınca enflasyonla mücadele senaryosu çöker.

Demirel'e Amerika'da, istikrar programında zaman faktörü üzerinde hayli soru sorulmuşsa bundan sorulmuştur. Enflasyonla mücadele konusunda IMF ve Dünya Bankası'nın yakından izlediği zengin bir deneyim birikimi var. "Bir yandan ekonomiyi canlandıracağız, diğer yandan enflasyonu önleyeceğiz, atıl kapasiteleri harekete geçirerek enflasyonu düşüreceğiz" sloganlarıyla yola çıkıp popülist politikalar izleyen ve kamu açığını denetim altına alamayan yönetimlerin hemen hiçbiri enflasyonla mücadelede başarılı olamamış, bu tür yaklaşımlarla zaman yitiren yönetimler sonra bunun acısını çekmiş.

Her kesime bir şeyler 'vermeye' değil, her kesimden bir şeyler 'almaya' dönük olması gereken ciddi istikrar programlarının bir politika faturası olduğu kesin. İşte tam bu nedenle yeni bir iktidar, popülaritesinin henüz aşınmadığı başlangıç döneminde, devraldığı mirası inandırıcı bir biçimde ortaya koyarak ve bir "toplumsal uzlaşma" ortamı yaratarak ciddi bir istikrar programı uygulama şansına sahip. Bu şansın kullanılmaması halinde zaman genellikle iktidarın aleyhine işliyor, "enflasyonla mücadeleyi bunlar da ciddiye almayacak" izlenimi yaygınlaşıyor. Aylar geçip ilk yıl için saptanan enflasyon hedefinin tutmayacağı anlaşılınca artık iktidarın bu şansını kullanma olanağı da kalmıyor.

Demirel hükümetinin bu şansını kaçırma noktasına geldiği, en azından bu noktaya yaklaştığı kaygısını taşıyorum. Sanıyorum, IMF ve Dünya Bankası da bu kaygıyı taşıyor, ama belki şimdilik bu şekilde telaffuz etmek istemiyor.

Sayın Demirel'in bu tür sorularla sıkıştırıldığında nasıl cevap vereceğini de kestirebiliyorum. "Benim tek sorunum enflasyon değil, halka yaptığım bir sürü vaat var, bunları kısmen de olsa gerçekleştirerek halkın iktidara yakınlığını sağlamalıyım" diyecektir. "Türkiye terör belasından kurtulamamış, demokratik meşruiyet kavramını henüz yerine oturtamamış bir ülke, böyle bir ülkede ben katı bir istikrar programının faturasını göze alamam" diyebilecektir. "Yıllardır ezilen kesimlere ben de başlangıçta bir şeyler vere-

mezsem onların moralini ayakta tutamam” diyebilecektir. Ve buna benzer gerekçelerle durumu idare etmeye çalışıp enflasyonda sonuç almayı 1993’e erteleyebilecektir.

Bütün bunlar Sayın Demirel’in konumundaki bir politikacı için anlaşılabilir tercihlerdir ya da zaman kazanmaya dönük tercihsizliklerdir. Ancak, bunların sonucunda yıl sonunda enflasyonun pek düşmediği, belirlenen hedeflerin çok üzerinde kaldığı görüldüğünde acaba Sayın Demirel ve hükümeti gene puan yitirmeyecek midir? Tıpkı 1983’te Sayın Özal’ın yaptığı gibi, enflasyonu yüzde 10’lara, hatta altına indireceği vaadiyle iktidara gelen bir hükümetin bir yıllık icraatı sonunda belki de yüzde 60’larda bir enflasyonla baş başa kalması onu zor durumda bırakmayacak mıdır?

Hükümetin önünde iki seçenek var gibi görünüyor:

Birincisi, tüm politik risklerini göze alarak ciddi bir istikrar programı uygulanmasını başlatmak ve halktan bu amaçla destek istemek.

İkincisi, enflasyonda daha gerçekçi yeni hedefler saptayarak bunları açıklamak ve hiç olmazsa bu yeni hedefleri tutmaya yönelik önlemleri almak.

Gelinen aşamada tercihsizlik, bana en kötü tercih gibi görünüyor. Bilmem yanılıyor muyum?

(18.2.1992)

BİR 'ENFLASYON SAPIĞI'NIN SON HEZEYANI

Kimi zaman ciddi ciddi düşünüyorum, ben bir 'enflasyon sapığı' mıyım acaba diye. Son on iki yılda bilmiyorum kaç tane yazı yazdım enflasyonla ilgili olarak, kaç kez enflasyonun zararlarını vurguladım, enflasyonla mücadeleyi hafife alan politikacıları kaç kez eleştirdim. "Canım biz önce diğer sorunları halledelim, seçmene şirin görünelim, sonra sıra enflasyona da gelir" düşüncesinin, böyle düşünenler dahil, pekçok kimseyi nasıl çıkmazlara sürüklediğini ve sürükleyeceğini kaç kez belirttim.

Enflasyonun aslında salt ekonomik bir olgu olmadığını, bir toplumun sosyal ve politik gelişme düzeyini de gösteren en önemli göstergelerden biri olduğunu anlatmak için oturdum, kendi çapımda bir kitap da yazdım bu konuda. Türkiye'nin on yılı aşkın süredir yaşadığı yüksek ve kronik enflasyonun bir ilkellik göstergesi olduğunu anlatmaya çalıştım.

On iki yıllık bu çabaya değdi mi diye ciddi ciddi düşündüğüm, ekonomi basınında geçirdiğim yılların kendime göre bir muhasebesini yaptığım bir ortamda, bana biraz da zor gelen bu yazıya nasıl başlayacağımı düşünürken The Economist dergisinin son sayısı imdadıma yetişti. Dergi "Enflasyonun Sonu" temasını kapak konusu yapmış ve koskocaman bir 'sıfır'ı kapağına koyarak 'sıfır enflasyon'u hedef göstermişti.

Dünyada da 'enflasyon sapıkları' vardı galiba. OECD ülkele-

rinde ortalama enflasyonun yıllık yüzde 3-4 arasında bulunduğunu belirten The Economist dergisi, bunu “sıfırlamanın” sağlayabileceği büyük yararları anlatıyordu. İngiltere’de ortalama fiyat düzeyinin 1666’dan 1. Dünya Savaşı’na kadar geçen 250 yılda değişmediğini belirten The Economist, şimdi ‘sıfır enflasyon’a erişmek için yeni bir fırsatın doğduğunu öne sürüyordu.

Enflasyonun hiç olmadığı bir ortamda şirketlerin, yatırımcıların, tüketicilerin ve çalışanların daha sağlıklı karar verme şansına sahip olacağını anlatan The Economist, şöyle devam ediyor: “Enflasyonun olmadığı bir ortamda herkes uzun vadeyi daha çok düşünecektir, çünkü uzun vadeyi görmek daha kolay olacaktır. Bugün önemli bir hastalık olarak ortaya çıkan düşük verimlilik artışının en önemli nedenlerinden biri, kısa vadeli düşünme ve davranma alışkanlığıdır. Kısa vadecilik ise enflasyonun ürünüdür.”

Son kırk yılda büyüme ve istihdam performansı açısından en başarılı ekonomilerin aynı zamanda enflasyonu en düşük tutabilen ülkelerde bulunduğunu da belirten The Economist, hedefin ‘sıfır enflasyon’ olması gerektiğini vurguluyor ve bu hedefe varmak için yapılması gerekenleri sıralıyor.

Bizim için ‘sıfır enflasyon’u düşünmek, gecekondulu mahallesinde çelikçomak oynayan çocuğun Disneyland’i düşünmesi kadar zor herhalde, ama ben açığa çıkmış bir ‘enflasyon sapığı’ olarak bunları yazmadan edemedim giderayak.

(23.2.1992)

II. SABAH YAZILARI

Nisan '92-Haziran '93

1992'nin şubat ayı sonunda on yılı aşkın süre çalıştığım **Cumhuriyet**'ten ayrıldım. Bir süre sonra **Sabah** gazetesinden aldığım öneriyi kabul ederek bu gazetede yazmaya başladım.

Yazı yazmadığım iki ay boyunca yapısal reformlar konusunda hiçbir şey yapmayan DYP-SHP hükümetinde, sonunda 1994 krizini getirecek olan çelişkinin ilk belirtisi yaşanıyordu. Ekonomiden sorumlu bakan Tansu Çiller, faizleri düşürme tutkusuyla iç borçlanmayı kısıtlayıp para basmaya ağırlık verince döviz kurları birdenbire tırmanıyor, "Demirel gene döviz krizi mi yaratacak?", sorusu sorulmaya başlanıyordu. Sonunda Başbakan Demirel, Çiller'e karşı Merkez Bankası Başkanı Rüşdü Saracoğlu'na destek veriyor ve faizlerin yükselmesine izin verilerek dövizdeki tırmanışın önü alınıyordu.

1992 yılı nisan ayından 1993 yılı haziran ayına kadar Sabah gazetesinde yazdığım yazılardan yaptığım seçmeler, Çiller'in Demirel ve Saracoğlu ile görüş ayrılıklarının dönem boyunca sürdüğünü, Çiller'in para basma ve faizleri düşürme tutkusunun başka yandaşlar da bulduğunu ortaya koyuyor.

Bu dönem Demirel popülizminin İnönü'nün SHP'si ile uyum içinde sürdürüldüğü, ekonomide hiçbir köklü reforma gidilmeden işlerin "idare edilmeye" çalışıldığı bir dönemdi. Demirel, "beş kurşun yarası" ya da "beş kara delik" gibi benzetmelerle kamu finansmanındaki çıkmazı dile getiriyor ama bu çıkmazdan çıkmak için gerekli olanlardan hiçbirini yapmaya yanaşmıyordu.

Gerekli olan önlemleri sürekli erteleyerek durumu "idare etmeye" çalışmanın faturası elbette ödenecekti. Türkiye'nin on yıllık bir çaba sonunda elde ettiği dış kredi itibarı elbette yara alacaktı. "Dış itibarını kaybeden Türkiye elbette bir ekonomik krize sürüklenecekti.

Demirel, kaygı veren sinyallerin sıklaştığı bir ortamda, faturayı ödeme zamanı yaklaşırken hesabı Çiller'e havale ederek Çankaya'ya kaçtı.

Bu dönemde Sabah gazetesinde yazmış olduğum yazılar, çözümlerin nasıl ertelendiğini, ekonomideki sorunların ağırlaşmasına nasıl göz yumulduğunu, sonunda Çiller'in de katkısıyla yaratılacak olan krizin şartlarının nasıl hazırlandığını yansıtıyor. İnsanların "enflasyon düştü, düşüyor" diye nasıl avutulduğunu, icraat yerine "show" yapmanın nasıl öne çıktığını gözler önüne seriyor.

“BBB”NİN ANLAMI VE ÖNEMİ

Bugün olumlu sayılabilecek bir gelişmeden söz edeceğim.

Standard and Poor's adlı uluslararası derecelendirme kuruluşu Türkiye'ye uzun vadeli borçlanmalar için “BBB” derecesini verdi. Söz konusu kuruluş uzunca bir süreden beri Türkiye'yi değerlendirme çalışmaları yapıyordu, ancak Körfez Krizi ve onu izleyen gelişmeler bu değerlendirme sonucunun açıklanmasını geciktirmişti. Sonunda geçen hafta Türkiye “BBB” derecesini aldı. ABD piyasasında 200 milyon dolarlık “Yankee bond” ihraç etmek isteyen Türkiye'ye bu olanağı sağlayan “BBB” derecesi verildi.

Standard and Poor's'un kullandığı ıskalaya göre bir ülkenin alabileceği en iyi derecelendirme notu “AAA”. Ondan sonra “AA” ve “A” geliyor. “BBB” ise bu üç dereceden sonra gelen ve bir ülkenin uluslararası piyasalarda tahvil ihraç edebilecek asgari niteliklere sahip olduğunu gösteren bir derece, bir referans kartı.

“BBB” derecesini alan bir ülkenin Amerika'da “Yankee bond”, Japonya'da “Samurai bond”, Avrupa'da “Eurobond” çıkartarak bu tahvilleri doğrudan yatırımcılara pazarlama olanağı doğuyor. Bu referans sayesinde uluslararası kurumsal yatırımcıların Türkiye'nin ve kredi itibarı olan Türk şirketlerinin ihraç edeceği tahvillere ilgi gösterme olasılığı büyük ölçüde artmış oluyor. Bu nedenle “BBB” derecesinin verilmiş olması önemli.

Amerika'da yapılan son temaslar Türkiye'nin 200-250 milyon dolarlık dilimler halinde “Yankee bond” ihraç edebileceğini ve bu operasyonu belli aralıklarla birkaç kez tekrarlayabileceğini göstermiş. Türkiye'nin bu olanağı kullanarak önümüzdeki bir-birbuçuk

yıl içinde 1 milyar dolar mertebesinde bir kaynağı kullanma olanağına kavuşacağı belirtiliyor. Ayrıca “Samurai bond” ve “Euro-bond” ihraçları da buna eklenebilecek.

Burada önemli olan nokta piyasaları fazla zorlamamak ve Türkiye'nin tanıtımını iyi yapmak. Kısacası iyi bir pazarlama stratejisi izlenirse “BBB” derecesine sahip olan Türkiye'nin azımsanmayacak miktarlarda dış kaynağı oldukça iyi koşullarla kullanma olanağını bulması mümkün görünüyor.

Standard and Poor's'dan “BBB” derecesini almış olmanın başka yararları da olabilecek. Interbank Yönetim Kurulu Başkanı Yıldırım Aktürk, borçlanma yöntemlerini çeşitlendirme açısından özel sektöre de yeni olanaklar getirebilecek olan bu derecelendirmenin ayrıca yabancıların özelleştirme sürecine katkısını özendirme açısından önemli olabileceğini söylüyor. 1988 yılında ünlü FMS kredisinin özel koşullarla bir tür “Yankee bond”a dönüştürülmesinde bürokrat olarak önemli rol oynayan Tütünbank murahhas azası Gazi Erçel de yabancı yatırımcıların Türk şirketlerinin hisselerine karşı ilgisinin bu gelişmeden olumlu etkilenebileceğini belirtiyor.

Bunlar hep sevindirici gelişmeler. Dış kaynak kullanma olanaklarını çeşitlendirip genişletebilen bir Türkiye'nin ekonomik sorunlarını çözme şansı da artar.

Ancak “BBB” derecesini alarak değerlendirmeye girmiş olmanın riski de var. Türkiye'nin bundan böyle göstereceği performansla en azından bu dereceyi koruması gerekiyor. Aksi takdirde derecelendirme notunda bir gerileme, uluslararası piyasalar için hemen olumsuz sinyal anlamına gelebilir ve Türkiye'nin borçlanma olanaklarını kısıtlayabilir.

Standard and Poor's'un Türkiye'ye “BBB” derecesini verirken de belirttiği gibi derecelendirmeyi etkileyen faktörler arasında ülkenin döviz kazanma gücü, dış borç ödeme performansı ve Merkez Bankası'ndaki döviz rezervinin büyüklüğü öncelik alıyor. Bunların yanı sıra kamu açıklarındaki ve enflasyondaki gelişmelerle özelleştirme alanında atılan adımlar da yakından izlenen göstergeler arasında bulunuyor.

Türkiye'nin "BBB" derecesini almasında son sekiz yıl içinde dışa açılma ve piyasa ekonomisine yönelme yönünde atılan adımların, döviz cephesinde sağlanan gelişmenin önemli rolü oldu. İhracatı duraklayan, Merkez Bankası'ndaki döviz rezervleri azalan, kamu açıklarını kapatamayan ve enflasyonu durduramayan bir Türkiye'nin "BBB" derecesini koruması ise kolay olmayabilir. "BBB"ye sevinirken işin bu yönünü unutmayalım.

(9.5.1992)

TÜRKİYE'DE HİPERENFLASYON LOBİSİ

Türkiye'de etkili bir enflasyon lobisi bulunduğunu artık pekçok kimse kabul ediyor. DİE Başkanı Orhan Güvenen'in geçenlerde Sabah Ekonomi'de yer alan demecinde de belirtildiği gibi, Türkiye'de insanların yarıdan fazlası kendi işinin sahibi, dolayısıyla fiyat belirleme olanağına da sahip. İddiaya göre bu kesim enflasyondan zarar değil yarar görüyor ve enflasyon lobisinin ülke çapına yayılmış doğal tabanını oluşturuyor. Bu lobinin en etkili temsilcileri ise enflasyonist ortamda büyük kazançlar sağlayan kesimler.

Şimdi ben iddia ediyorum Türkiye'de artık yalnızca bir enflasyon lobisi yok, bir hiperenflasyon lobisi de var. Bu lobinin mensupları Türk lirasının itibarını tamamen yok edebilirlerse amaçları doğrultusunda en önemli adımı atmış olacaklar. Üç haneli enflasyon gündeme gelebilecek.

Türk lirasının itibarını iyice yok etmek için atılabilecek en etkili adımlar para basımını olabildiğince hızlandırmak, Merkez Bankası'nın kamu kesimine açtığı kredileri olabildiğince genişletmek ve faizleri yapay olarak düşük tutmak.

Bugün Türkiye'de bunların yapılmasını isteyenler var mı?

Ankara'nın dikkatli gözlemcisi dostum Derya Sazak'ın 10 Mayıs tarihli Milliyet'te yer alan yazısından aynen aktarıyorum:

Hazine'nin ağır kalması, bütçenin yeni devreye girmesi nedeniyle yatırımların duraklaması, Merkez Bankası'nın da "para bas-

tırmam” diyerek muslukları kılması üzerine, haziran seçimlerinin de baskısıyla SHP’li bakanların şikayetleri artıyor. Hükümetin SHP kanadında, “baştan hata yapıldı, Rüşdü Saracoğlu Merkez Bankası Başkanlığı’ndan alınmalıydı”, düşüncesi seslendirilmeye başlandı. Saracoğlu’ndan şikayetler DYP’li bakanları da harekete geçirirse, Merkez Bankası operasyonu “sürpriz” biçimde gündeme gelebilir.

İktisatçı SHP’li Bakan’dan bir süre önce işittiğimiz şu sözler anlamlıdır:

“Türkiye’nin önünde büyük fırsatlar var. Ortaasya cumhuriyetleriyle kurulan köprü ABD’nin ve Avrupa’nın bize olan ilgisini inanılmaz yoğunlukta artırdı. Ortaya çıkan bu atmosferden yararlanmalıyız. Gerekirse daha fazla para basarak, bize sağlanan kredi olanaklarını geri çevirmeyerek önümüzdeki yıllarda 3-4 milyar dolarlık yatırım olanağı sağlarsak, 2000’li yıllara çok avantajlı gireriz.”

Bu mantıkla yola çıkılarak, Türkiye’ye kredi öneren uluslararası kara para bankerleriyle hükümet katında görüşmeler yapıldığı da belirten Derya Sazak’ın yazdıkları Türkiye’de hiperenflasyon lobisini nerede aramak gerektiğini de gösteriyor.

Böyle düşünenlere göre aslında çözüm çok basit. Geçirirsin Merkez Bankası’nı eline, basarsın parayı, düşürürsün faizleri. Çiftçine yüksek fiyat verir, peşin ödeme yaparsın; işçine-memuruna yüksek oranlı ücret-maaş artışları sağlayıp onları biraz rahatlatırsın ve bunun politik primini toplarsın.

İyi güzel de, sonra ne olur?

“Canım sonrası için Allah kerim”, diye düşünebilir belki bu görüşün sahipleri ama ekonominin dengelerini Allah’a emanet etmenin nasıl sonuç verdiğini yeterince yaşadık ve gördük ANAP döneminde.

“Biz parayı basıp bir rahatlayalım, sonrası için Allah kerim”, diyenlerin dediği olursa bunun çok değil birkaç ay içinde nelere yol açabileceğini tahmin etmek pek zor değil. Hükümetin böyle bir niyeti olduğu bir kez anlaşılırsa paraya yön verenler hemen bunun

gereğini yapar, Türk lirasının kalan itibarı da silinir gider ve sonunda herkes çok daha ağır bedeller ödemek zorunda kalır. Zaten ürkütücü boyutlara varmış olan TL'den kaçış iyice hızlanır, ülkeden dışarı sermaye kaçıışı artar, ülke riski artacağı için dışarıdan para bulmanın maliyeti yükselir ve hiperenflasyon için elverişli ortam oluşmuş olur.

“Arjantin nasıl başardı?”, sorusuna cevap arayanlara en doğru cevabı ülkemizi ziyaret eden Arjantin ticaret heyetinin başkanı vermiş, “biz Merkez Bankamızın döviz karşılığı olmadan para basmasını yasakladık ve enflasyonla mücadelede başarılı olduk”, demiş. Biz tam tersini yapar, Merkez Bankası'nın döviz rezervi erirken çok haklı görünen politik gerekçeler bularak para basımını hızlandırırsak bunun bizi hiperenflasyon yoluna sokacak sonuçlarına da katlanmak zorunda kalırız.

(12.5.1992)

ÇİLLER'DEN "SİYASİ İRADE"YE MESAJ

Devlet Bakanı Tansu Çiller dün telefonla aradı ve ilginç şeyler söyledi. Anlattıklarının büyük bölümünü Sayın Çiller'in benden önce konuştuğu Hasan Cemal'in "iki nokta" sütununda kelimesi kelimesine okuyabilirsiniz. Ben, Tansu hanımın bana anlattıklarının önemli bulduğum yönleri üzerinde durmaya çalışacağım.

Bir kere Tansu hanım, Türkiye'de hiperenflasyon lobisi denebilecek bir baskı grubu varsa kendisinin bu grubun yanında değil kesinlikle karşısında olduğunu, enflasyonu önleyecek radikal önlemleri savunduğunu belirtiyor.

Peki nedir bu enflasyonu önleyecek radikal önlemler? Bunların alınmasını kim engelliyor? Tansu hanıma bağlı olan Hazine'nin buradaki rolü ne?

Sayın Çiller'in bu konuda anlattıkları ilginç. Özetle diyor ki Tansu hanım:

Türkiye'nin bugün bir tane Hazinesi yok, kamu kesimi harcamalarının büyük bölümü Hazine'nin denetimi dışındaki birimlerden kaynaklanıyor ve bu nedenle Hazine aniden karşısına çıkan programında olmayan, adeta "tepeden inen" ödemeleri de yapmak zorunda kalıyor.

Neler bu Hazine'nin denetimi dışındaki harcama odakları?

Çiller'e göre bunların başında 65 ile 85 trilyon lira arasında bir harcama potansiyeline sahip olan fonlar geliyor. Bu fonlardan yapılan harcamalarda radikal kısıntılara gidilse ve bütçeye kaynak aktarılsa sorunların hafifletilebileceğini, ayrıca gerekli yerlere, ör-

neğin ihracata destek sağlanabileceğini belirtiyor Tansu hanım.

İkinci olarak KİT'lerin durumuna değinen Çiller, programa göre 38 trilyon açık vermeleri beklenen KİT'lerin adeta "paraşütle inen" ani ödeme talepleriyle Hazine'nin karşısına dikilmesinden yakınıyor.

Destekleme alımları için gerekli yaklaşık 20 trilyonun Hazine'nin denetimi dışında devreye gireceğini ve Kamu Ortaklığı İdaresi'nin harcamalarının da kendi denetimleri dışında olduğunu belirten Çiller şöyle diyor: "Bu durum değişmediği sürece Hazine'nin birkaç trilyon az ya da fazla borçlanması fazla bir şeyi değiştirmez, kaldı ki biz iç borçlanmada programımızın gerisinde kalmadık, program hedefini 1 trilyon aştık."

O halde çözüm nerede?

Faizleri yükselterek iç borçlanmayı artırmanın bu aşamadan sonra kolay olmayacağını ve sorunu birkaç ay ertelemekten başka bir anlam taşımayacağını ileri süren Çiller kalıcı çözümün radikal önlemlerden geçtiğini vurguluyor. Tansu hanıma göre bu radikal önlemler şunlar: (1) Vergi kaçığının önlenmesi ve vergi gelirinin hızla artırılması; (2) Fonların hemen denetime alınması ve fon harcamalarının kısılması; (3) Özelleştirmenin hızlandırılması için gerekli adımların atılması; (4) Destekleme alımları dahil tüm harcamalarda ölçülü gidilmesi. Özetle, "Önce bunlar yapılsın sonra Hazine'den hesap sorulsun", diyor Tansu hanım ve ekliyor: "Zaten bunlar yapılmazsa enflasyon da önlenemez."

Peki bunları kim yapacak? Tansu hanım kime mesaj veriyor, topu kime atıyor bu sözleriyle?

"Bunlar siyasi iradenin çözmesi gereken sorunlar", diyor Çiller. İyi güzel de siyasi irade kimde? Tansu hanım siyasi iktidarın bir parçası, hükümetin bir bakanı değil mi? Bu hükümetin, Sayın Çiller'in sözünü ettiği radikal önlemleri almaya niyeti ve gücü var mı? Bugüne dek sürdürülen popülist yaklaşımla bu radikal önlemler bağdaşır mı?

Belki sizin de kafanız karıştı ama görünen o ki durum gerçekten karışık. "Önce herkesi biraz memnun edelim, sonrasını düşü-

nürüz”, anlayışıyla yürünebilecek yolun sınırına gelinmiş durumda. Bu kritik noktada herkes topu birbirine atmaya çalışıyor.

Bundan sonra ya gerçekten radikal önlemler alınacak, ciddi ve tutarlı bir istikrar programı ortaya konacak, devletin tüm birimleri uyum içinde bu programa uyacak ve enflasyonla mücadele hedefi öne çıkacak. Ya da günü kurtarmak için para muslukları iyice gevşetilecek, iç borcun monetizasyonu hızlanacak, enflasyonu düşürme hedefi ertelenecek ve geçici bir rahatlama sağlanmaya çalışılacak. Böylece belki hiperenflasyona kadar gidecek yolda bir adım daha atılmış olacak.

Dün uzun bir telefon konuşması yaptığım, hükümetin eski danışmanı Salih Neftçi, bu hükümetin bu aşamadan sonra ciddi ve tutarlı bir istikrar programı uygulamasının pek mümkün görünmediğini, parasal genişlemeye dayalı ikinci seçeneğin gündeme gelmesinin ise güçlü bir olasılık olduğunu söyledi. “Ben bu filmi görmüştüm”, diyen Neftçi’nin görüşlerini cumartesi günü yazımda aktaracağım.

(14.5.1992)

ASIL ÇÖZÜM YÜKSEK FAİZ Mİ?

Türkiye’de bazı konuları serinkanlı ve çok yönlü tartışmak gerçekten kolay olmuyor. Örneğin siz, “büyümeyi hızlandırmak için iç talebi kamçılıyıp ekonomiyi pompalarsanız ekonominin dengeleri bozulabilir ve enflasyon yükselebilir”, diyecek olun, hemen birileri çıkıp sizi “kalkınmaya karşı” olmakla suçlayabilir, “Türkiye’de milyonlarca işsiz varken hızlı büyümeye nasıl karşı çıkar-sın”, diye sizden hesap sorabilir. Bunları söyleyenler, bozulan den-gelerin ve tırmanan enflasyonun, bir saman alevi gibi parlayan e-konomideki canlanmayı kısa sürede durduracağını ve yeni sıkıntı-ların başlayacağını düşünmezler bile. Bu tür bir hızlı büyüme serü-veninin son örneğini 1990’da ve sonrasında yaşamadık mı? Hâlâ bunun sıkıntılarını çekmiyor muyuz?

Şimdi çok güncel olan iç borçlanma ve faizler konusunu tartışırken de yanlış anlaşılmamak için çok dikkatli olmak lazım. Diyelim ki siz kamu açıklarının finansmanında şu an için Hazine’nin daha fazla borçlanması gerektiğini ve bunun sonucunda faizlerin yükselmesinin kaçınılmaz olacağını söylediniz. Hemen sizi suçlayanlar çıkacak, “efendi, sen yüksek faizin bu ekonomiyi mahvettiğini, şirketleri ve bankaları yıkıma sürüklediğini, yatırımı caydırdığını, rantiyeliği özendirdiğini bilmez misin?” diyecektir. İşte bu nedenle bu konuyu çok dikkatli tartışmamız gerekiyor.

Evet, şu an için gelinen noktada, kamu kesiminin yüksek miktarda finansman ihtiyacı sürdürdüğü için Hazine’nin daha fazla borçlanması ve bunun sonucunda faizlerin bir miktar yükselmesi gere-

kiyor. Bunun neden böyle olduğunu anlamak için tersini düşünelim. Faizleri düşük tutmak için Hazine'nin daha az borçlandığını, borçlanma yerine Merkez Bankası kaynağını kullandığını varsayalım. O zaman ne olacak?

Bu soruyu cevaplamak için yılbaşından bu yana Türkiye'de yaşayanlara bakmak yeterli. Faizleri düşük tutmak için Hazine'nin borçlanması sınırlandırılıp Merkez Bankası'ndan kısa vadeli avans kullanımına ağırlık verilince Türk lirasından dövize kaçış gündeme geldi. Merkez Bankası'nın döviz rezervleri erimeye, piyasaya her geçen gün daha fazla karşılıksız para çıkmaya başladı. Sonunda bu olayın tehlikeli boyutlar kazandığı görülünce faizlerin yükseltilmesinden başka kısa vadeli çare olmadığı gerçeğini hatırlamak zorunda kaldı çoğu kimse.

Tabii bu arada faizleri düşük tutmak için yapılan zorlamanın bedeli şimdi daha yüksek faiz oranlarıyla ödenecek, çünkü Türk parasının itibarı bir kez sarsılmış, dolara hücum vahim boyutlar kazanmış, üstelik Merkez Bankası'nın rezervleri azalmış durumda. Bu noktaya gelindikten sonra Türk lirasını yeniden elde tutulan para, tercih edilen para haline getirmek için faizleri iyice yükseltmeniz gerekiyor. Örneğin ekonomist Salih Neftçi'nin hesabına göre faizlerin 10 puan dolayında yükselmesi zorunlu.

Yaşadığımız bu çarpıcı örnek bize şunu gösteriyor: Siz hükümet olarak kamu açığını kapatacak inandırıcı önlemleri almadan, kamu kesiminin finansman ihtiyacını azaltmadan Hazine'yi daha az borçlandıracağım ve faizleri düşüreceğim dersiniz baltayı taşa vurmuş oluyorsunuz ve sonunda, ta başta reddettiğiniz yüksek faiz silahına daha beter sarılmak zorunda kalıyorsunuz.

Şimdi bu noktada önemle üzerinde durulması gereken konu şu: Yüksek faiz silahı, böyle bir olumsuz noktaya gelindiğinde, paradan kaçış hızlandığında kullanılması gereken etkili bir silah. Başka çare bulamadığınız için bu silahı kullanıyorsunuz ama yüksek faizin, çoğu kimsenin dile getirdiği gibi, bir sürü sakıncaları var. Yüksek faiz altında yatırımların artması, ekonominin canlanması, yeni iş alanları açılması kolay değil. O halde ilk anda paradan ka-

çışı önlemek için yüksek faiz silahına başvururken aynı anda asıl çözüme, yani kamu açıklarını kapatacak önlemlere de çok daha inandırıcı biçimde eğilmek; KİT'lere çözüm getirmek, vergi gelirini artıracak önlemleri almak, tüm kamu harcamalarında ölçülü gitmek gerekiyor.

Eğer asıl çözüme cesaret edemeyecekseniz, yüksek faiz silahını kullanmak size biraz vakit kazandırabilir ama sorunu çözmez. Rüşdü Saracoğlu gibi şu an için yüksek faiz silahını savunanlar da sanırım bu kaygıyı taşıyorlar.

(21.5.1992)

YENİ HEDEFLER (1): GÜNDEM

Türkiye bugün, 1980'lere girerken olduğu gibi, bir yeni kavşak, belki de yeni bir zorunlu dönemece yaklaşmış görünüyor. Bu noktada kısa vadeli bakış açılarımızın ötesine geçebilmek ve ileriye doğru bakabilmek için son on-oniki yılda yaşanan süreci doğru değerlendirmek gerekiyor.

Türkiye'de 1980'leri, "Özal dönemi"ni her bakımdan "kaybedilmiş yıllar" olarak görenler hiç de az değil. Ben 1981'den bu yana yazmış olduğum yüzlerce yazıyla ve dört kitapla Özal dönemini en fazla eleştirmiş kişilerden biri olarak bu görüşe katılamıyorum. Evet bu dönemde pek çok şey en ilkel yöntemlerle yapıldı; çeşitli toplum kesimlerine bazen de gereksiz yere çok ağır bedeller ödendi; yöneticilerin kısa vadeli hesaplarla günü kurtarmaya öncelik vermeleri hepimize pahalıya mal oldu ama Türkiye de bir yerden bir yere geldi.

Türkiye 1980'lerin başında, biraz da seçeneksiz kaldığı için, ekonomisini dışa açma ve piyasa ekonomisinin eksik olan kurumlarını, altyapılarını yerleştirme çabalarını başlatmasaydı ve on küsur yıl içinde bu yolda önemli sayılabilecek bir mesafe almış olmasaydı herhalde bugün bulunduğu noktada olmayacaktı, bugün sahip olduğu bazı fırsatlara sahip bulunmayacaktı. Örneğin dışa kapalı ve piyasa ekonomisine uzak bir Türkiye'nin Ortaasya cumhuriyetlerinin piyasa ekonomisine geçiş sürecine yol göstericilik etmesi herhalde pek düşünülemeyecekti, Amerika ve Japonya bu ülkelere erişmek için Türkiye'den geçmeyi herhalde gündemine almayacaktı.

1980'lere girilirken, dünyanın bütünleşmiş bir piyasa ekonomisine doğru gideceği öngörüsüyle Türkiye'yi bu olaya hazırlama yönünde yapılan stratejik tercihin doğruluğunu teslim etmemiz, bu konuda Özal'ın hakkını Özal'a vermemiz gerekiyor. Uygulamada yapılan hatalar ve özellikle 1985'ten sonra ANAP'ın ucuz popülizme kaymasının gündeme getirdiği çıkmazlar bu gerçeği değiştiremez.

1980 yılının radikal 24 Ocak kararlarıyla başlayan dönemde, "bu kararlar hiçbir işe yaramaz, Türkiye ihracatını fazla artıramaz, dışa açılma bizim için gereksizdir", diyenlerin birçoğu da şimdi biraz farklı düşünüyor sanırım.

Türkiye'nin 1990'ların başında gelmiş görüldüğü kavşakta kendisine yeni ufuklar açabilecek stratejik tercileri yapmasına karşı çıkan da çok olacaktır. Alışıl gelmiş politikacı mantığıyla olaya yaklaşp atılması gereken radikal adımları ertelemek isteyenler kuşkusuz eksik olmayacaktır. Mevcut düzen içinde devlet kapısında ve KİT'lerde yuvalanmış olan menfaat grupları bu düzenin değişmemesi için ellerinden geleni yapacaktır. Tarım kesimindeki sakat düzenin sürmesini ve devletin, dolayısıyla milletin bunun faturasını ödemeye devam etmesini isteyenler mutlaka çıkacaktır. Vergi düzeninin olduğu gibi kalması için büyük çaba harcanacaktır. Finans kaynaklarının oldukça dar bir sermaye çevresinin tekelinde kalması sağlanmaya çalışılacaktır. Türkiye'ye yeni ufuklar açabilecek bir yönetimin, bir liderin, bütün bu engelleri demokratik süreç içinde aşacak cesarete ve vizyona sahip olması gerekiyor. Cesaretle üzerine gidilmesi gereken sorunların hemen akla geliverenleri şunlar:

- Tarımda verimlilik düşük, üretim plansız, küçük-orta çiftçi örgütsüz. Türkiye, dünya fiyatlarından kopuk verimsiz üretimi, "benim çiftçim" popülizmiyle bol keseden sübvans e tmeye devam edemez.

- KİT'ler rasyonel yönetimden uzaklaşmış, personel giderleri altında ezilen, verimsiz insan depolarına dönüşmüş durumda. Türkiye, kamu açığının yarından fazlasını oluşturan ve sürekli kaynak

yutan KİT'lerle enflasyon sorununu aşamaz, rekabet düzeyini yükseltmez.

- Devletin bazı harcamalarının ve bazı kadrolarının gereksiz hale geldiği ortada. Eğitim atılımı gibi öncelikli harcamalar için kaynak yaratmanın bir yolu, gereksiz hale gelmiş olan harcama ve kadroları elemek olabilir.

- Vergi düzeni ve vergi geliri yetersiz. Türkiye vergi ağını yaygınlaştırmadan, verginin devletten alınacak hizmetin karşılığı olduğu inancını yerleştirmeden ve vergi gelirini artırmadan, gündeminde olması gereken atılımlardan çoğunu yapamaz, kronik enflasyondan da kurtulamaz.

- Türkiye'de yaygın bir girişimcilik tabanı oluşmuş durumda ancak finans kaynakları çok dar bir sermaye grubunun denetiminde. Küçük ve orta girişimcinin finansmanı ve desteklenmesi, yatırım ve istihdam sorunlarının çözümünde çok önemli bir halka oluşturabilir.

- Türkiye'de sanayicinin yatırım ufku ve geleceğin sanayilerine yatırım eğilimi yetersiz. Bu yetersizliği aşmak için makroekonomik istikrarı sağlamanın ötesinde yabancı sermayeyle verimli işbirliğinin geliştirilmesi önemli görünüyor.

Bu konuya yarınki yazımda devam edeceğim.

(1.6.1992)

YENİ HEDEFLER (2): İSTİKRAR LOBİSİ

Namık Kemal günümüzde yaşasaydı, “ne efsunkar imişsin ey istikrar”, diye yazar mıydı bilmiyorum ama 1970’lerin sonlarından itibaren hiç dilimizden düşmeyen şu “istikrar” sözcüğünün giderek büyümlü bir nitelik kazandığı söylenebilir herhalde. Yıllardan beri hemen her hükümet programında, her yıllık programda yer aldı “ekonomik istikrarın sağlanacağı” vaadi ama bir türlü erişilemedi bu hedefe.

Ekonomik istikrar çok mu önemli? Neden hep hedefler arasında yer aldı “istikrar” da bir türlü varılmadı bu hedefe?

Evet, ekonomik istikrar çok önemli ama kendi başına bir hedef olarak değil, başka hedeflere varmayı sağlayacağı, kolaylaştıracağı için çok önemli. Ekonomik istikrarın neden gerekli olduğunu anlayabilmek için öncelikle istikrarsızlığın ekonomide yarattığı olumsuzluklara ve yaptığı tahribata bakmakta yarar var.

İstikrarın olmadığı bir ekonomide belirsizlik faktörü öne çıkıyor. Piyasa ekonomisinin aktörleri, kararları veren insanlar, yarını göremedikleri için zorunlu olarak yalnızca bugünü düşünüyorlar, bütün çabalar günün fırsatlarını değerlendirmeye dönük oluyor. Spekülasyonun ve hızlı “köşe dönücülüğün” öne çıktığı böyle dönemlerde biriken sermayenin üretken yatırımlara dönüşmesi kolay olmuyor, ciddi bir yatırıma girişmek için olağanüstü cesaret gerekiyor. Üretim kapasitesinin artmaması, spekülasyon dalgasının ekonomide canlanma yarattığı dönemlerde enflasyonist baskıların ortaya çıkmasını da kolaylaştırıyor.

Çeşitli ülkelerin deneylerinin ortaya koyduğu gerçek şu: Sermayenin üretken alanlara yönelmesini, enflasyonu önleyecek ve istihdamı artıracak fabrikalara, tesislere dönüşmesini ve sağlıklı büyümenin hızlanmasını istiyorsanız önce ekonomide istikrarı sağlamanız; enflasyonun, devalüasyonun, faizlerin tek haneli rakamlarla ifade edileceği bir ortamı sağlamanız gerekiyor. Avrupa Topluluğu'nun Maastricht zirvesinde aldığı kararlar ve koyduğu hedefler de temelde bu amaca yönelik.

Peki Türkiye'de bu hedefe neden varılamıyor, ekonomide istikrar neden bir türlü sağlanamıyor?

Bunun başlıca nedeni istikrarsızlık ortamında hükümetlerin de genellikle çok kısa vadeli düşünceleri, kısa vadede kendilerine puan kazandıracak ve günü kurtaracak kararlar almayı tercih etmeleri; istikrarı sağlayacak kararların faturasını ise göze alamamaları.

Örneğin bugün Türkiye'deki duruma bakalım. Sayın Demirel, hükümeti kurar kurmaz ne kadar kötü bir ekonomik miras devraldıklarını ortaya koyup ciddi bir istikrar programı açıklasa ve uygulamaya başlasaydı "baba" imajını yaratmakta belki daha az başarılı olabilirdi ama ekonomi bugün olduğundan çok daha iyi bir noktada bulunurdu, istikrar yoluna girildiği izlenimi olumlu gelişmelere zemin hazırlayabilirdi. Sayın Demirel de önündeki döneme daha güvenli bakabilirdi.

Şimdi ekonomide sorunlar altı ay öncesine göre hayli ağırlaşmış durumda ama bu fırsat hâlâ var. Bu noktada önemli olan, ekonomik istikrarın önemini kavramış kimselerin güçlerini birleştirerek etkili bir lobi oluşturmaları ve istikrarsızlığın sürmesinden yana olanların oluşturduğu enflasyon lobisini altederek hükümeti istikrarı seçmeye zorlamaları. İstikrarın önemini kavramış kişilerin bürokraside, iş aleminde, akademik çevrelerde ve politik kadrolar içinde bulunduğunu biliyorum. Mesele, bunları etkili bir baskı grubu haline getirebilmek; istikrarın önceliği konusunda belli başlı tüm toplum kesimlerinin ve bu arada muhalefetteki istikrar yandaşlarının da katılacağı geniş kapsamlı bir uzlaşma, bir görüş birliği sağlamak.

Bu bir yapılabilse ve ilk aşamada her kesimin bir miktar özverisini gerektirecek bir istikrar programı doğru dürüst uygulanabilse bir süre sonra çoğunluk için daha iyi bir sonuç çıkabilecek ortaya, bunu göze alan politikacı da belki prim yapacak. Ekonomik istikrar konusunda bir toplumsal uzlaşmanın sağlandığı ortamda, dünkü yazımda sözünü ettiğim reformları gerçekleştirmek de kolaylaşacak sanırım.

Güçlü bir “istikrar lobisi”nin oluşturulması tüm bu nedenlerle çok önemli görünüyor, enflasyondan ve istikrarsızlıktan yakından herkesin de bu lobiye destek vermesi gerekiyor.

(2.6.1992)

ÇİLLER Mİ? SARACOĞLU MU?

Geçen akşam oldukça geniş katılımlı bir toplantıda Tansu Çiller'i dinledikten sonra artık iyice ikna oldum ki Tansu hanım Merkez Bankası Başkanı Saracoğlu'na tahammül edemiyor. Türkiye gibi enflasyonun yüksek olduğu ülkelerde Merkez Bankası'nın özerkliği için gerekli şartların bulunmadığını ve ekonominin "tek elden" yönetilmesi gerektiğini anlatan Tansu hanımın gönlünde kendi sözünden çıkmayacak bir Merkez Bankası Başkanı yatıyor. Enflasyonla ciddi mücadele için merkez bankalarının özerkliğini önkoşul olarak gören Saracoğlu ise bu tanıma hiç uymayan bir başkan. Bu durumda ekonomi yönetiminin kilit noktalarında bulunan bu iki kişiyi birden görevde tutmak için "Baba"lık hüneri gerekiyor herhalde.

Ekonominin tek elden yönetiminin Sayın Demirel'de olduğunu vurgulayan Tansu hanımın en azından ona vekalet etme hevesinde olduğu da her halinden, her sözünden anlaşılıyor. İddiaları ve itirastları pek mütevazı olmayan Sayın Çiller'in bunun ötesinde ne gibi hevesleri var tam bilmiyorum ama ekonominin tek patronu haline gelip bildiğini okumaya çok istekli olduğu açık. Tansu hanımın kafasına koyduğu bir şeyi yapmak için her yolu denediğini bilenler bu güçlü isteğin nereye varacağını da merakla bekliyorlar. Tansu hanımın kafasına koyduğu şeylerin biri faizleri düşürmek. Tansu hanım faizleri düşürmek için asıl çarenin kamu kesiminin borçlanma gereğini azaltmak olduğunu biliyor ama bunun kısa sürede sağlanamayacak bir şey olduğunu da öğrenmiş durumda.

KİT'leri özelleştirmenin, hatta TÖYÖK kapsamında özikleştirmenin ne kadar zor olduğunu, vergi reformu önerilerinin nasıl yaşıtan alındığını anlatıp duruyor. O halde kısa yoldan faizleri düşürmek için bir çare kalıyor: Devletin iç borcunu monetize etmek, yani daha az borçlanıp daha fazla para basmak. Daha fazla para basılır ve devlet daha az borçlanırsa faizlerin düşeceğini düşünüyor Çiller.

Bu düşünce kendi içinde yanlış değil ama borçlanma yerine para basmanın Sayın Çiller'in çok hafife aldığı çok ciddi sakıncaları var. İç borcu monetize ederek ortalığı paraya boğmanın birinci sakıncası dövizde ipin ucunun kaçmasına yol açması, ikincisi enflasyon ateşine benzin sağlaması. Bu etkilerden birincisini yılbaşından bu yana yaşadı Türkiye. Tansu hanımın ısrarıyla hazine faizleri düşük tutulmaya çalışılınca Türk lirasından kaçış hızlandı ve Merkez Bankası'nın döviz rezervlerinde hatırı sayılır bir erime oldu. Sonunda TL.'den kaçışı durdurmak için hazine daha da yüksek faizle borçlanmak zorunda kaldı. Hızlanan parasal genişlemenin enflasyon üzerindeki kamçılıyıcı etkisini ise henüz yaşamadık ama mutlaka yaşayacağız.

Tansu Hanım bu iki sakıncayı da önemsemiyor. Birincisi, Merkez Bankası'nın döviz rezervlerinin erimesinin hiç önemli olmadığını iddia ediyor, bu dövizin başka yere değil ticari bankalara gittiğini belirtiyor. Çiller, Merkez Bankası'nın piyasaya müdahalesini de yanlış buluyor, "döviz piyasada kendi fiyatını bulsun, bunun hiç bir sakıncası yok", diyor. İkincisi, enflasyonist etki açısından iç borçlanmayla para basmak arasında önemli bir fark olmadığını iddia ediyor. Çiller'in sözlerinden ünlü "tahkim yasası"yla başarısız operasyonu yinelemeye ve para basımını sınırlayan engelleri birer birer yıkmaya kararlı olduğu anlaşılıyor.

Tansu hanım kararlı olmasına kararlı da savunduğu görüşler ne kadar geçerli acaba? Bir kere Türkiye'de dövizin en büyük kullanıcısı Hazine ve Hazine'nin başlıca döviz kaynağı da Merkez Bankası. Merkez Bankası'nın döviz rezervinin erimesine göz yumup sonra dövize dayalı borçlanma önerileri ortaya atmanın ve

Hazine'yi bu kez döviz için bankalara muhtaç hale getirmenin sakıncası yok mu? Merkez Bankası'nın döviz rezervi erirken parasal genişlemenin sürmesi TL'nin altını oymuyor mu? Borçlanmayla para basmanın enflasyona etkisinin farklı olmadığı iddiası biraz havada kalan bir iddia değil mi? Para basımını hızlandırıp faizleri düşürdüğünüzde dolar kısa sürede 10 bin liraya fırlarsa başta enflasyon hedefi olmak üzere bu yılın bütün hedeflerini çöpe atmak gerekemeyecek mi? Bu duruma düşen bir hükümetin inandırıcılığı kalır mı?

Rüşdü Saracoğlu'nun çok ciddiye aldığı tahmin ettiğim bu soruları hafife alan Tansu hanım, faizleri düşürme vaadini bir bayrak olarak kullanarak kendi yolunda yürütmeye çalışırsa bakalım ne olacak? Saracoğlu ne yapacak? Paraya çok ihtiyacı olan "Baba" nasıl bir tavır alacak? Merakla bekliyoruz.

(18.6.1992)

“PARA BASMA LOBİSİ” ZAFERE YAKIN

Önceki gün faizlerdeki ve dövizdeki yükselmeye karşın IMKB endeksinin de yükseldiğini öğrenince ister istemez şu soru geldi aklıma: Borsanın kurtları, “para basma lobisi”nin adım adım zafere yaklaşmakta olduğunu hissettikleri için mi yükselmeye başladı endeks?

Evet daha fazla para basılmasını önleyen engellerin yıkılması için Sayın Tansu Çiller’in bayraktarlığı altında savaş verenler zafere oldukça yaklaşmış görünüyorlar. Ünlü “tahkim yasası”nın olduğu gibi yasalaşması artık kesinleşmiş gibi. Yasa bu şekilde çıkarsa Hazine’nin Merkez Bankası’ndan daha fazla kısa vadeli avans kullanmasının ve daha fazla para basılmasının yolu açılmış olacak. İlk aşamada bu yasaya karşı olduğu söylenen Başbakan Demirel’in de şimdi bu gelişmeye karşı çıkmadığı izlenimi yaygın.

Yasa bu şekilde Resmi Gazete’de yayınlanır; benim bildiğim kadar yasanın bu şekliyle çıkmasına karşı olan Merkez Bankası Başkanı Saracoğlu görevinden ayrılır ve Merkez Bankası’nın başına da “para basma lobisi”nin emrinden çıkmayacak birisi getirilirse Tansu hanımın, ona bağlı olan Hazine’nin ve para basarak ülkeyi kurtarmak isteyenlerin zaferi kesinleşmiş olacak. Ondan sonra seyredin siz şenliği.

“Para basma lobisi”nin bugüne dek uyguladığı taktik ve yöntemler, yakın gelecekte yapacakları hakkında da bir fikir verebilir bize. “Tahkim yasası”nın kapsamının Hazine’nin Merkez Bankası’na olan borçlarını da kapsayacak biçimde nasıl genişlediğini,

“para basma lobisi”nin nasıl bir geceyarısı operasyonu ile bunu başardığını daha önce anlatmıştım. “Para basma lobisi”, Cumhurbaşkanı Özal’ın “tahkim yasası”nı veto etmesinden sonra da boş durmadı. Bir yandan, “yasa aynen çıkmazsa yeniden veto edilebilir ve bütün tahkim operasyonu gecikir”, gerekçesiyle yasanın olduğu gibi çıkması için çaba harcanırken diğer yandan, “daha fazla para basma olanağına kavuşamazsak yarın-öbür gün memurumuzun maaşını ödeyemez duruma düşebiliriz”, havasını yaratmak için çaba harlandı. Sonunda Sayın Başbakan, “bu maaş işini her ay karşıma getirmeyin”, deme noktasına geldi ama bu ürkütme taktiği de sınırlarına ulaştı, “para basma olanağını genişletmezsek çok zor durumda kalabiliriz”, havasına kapılanlar çoğaldı.

Bir yandan bu yöntemler uygulanırken diğer yandan Tansu hanım, para basmanın iç borçlanmadan daha iyi bir seçenek olduğuna kamuoyunu inandırmak için kolları sıvadı. Her fırsattan yararlanarak iç borçlanmanın sınırlandırılmasının ve borçlanma yerine daha fazla para basılmasının faziletlerini anlatmaya başladı. Kendine göre teorik gerekçeler de bularak iç borcu kısa vadeli Merkez Bankası avansı ile ikame etmenin enflasyonla mücadele açısından sakıncalı olmadığını, tersine bu yola gidilmesi halinde enflasyon sorununun orta vadeli çözümünün kolaylaşacağını iddia etti ve bazı kimseleri de buna inandırdı.

Tansu hanımın anlattıkları içinde hemen her kesime çekici gelebilecek şeyler bulunması bunlara inanmak isteyenlerin sayısını artırıyor. Fena mı olurdu yani, devlet daha çok para basıp daha azını geri emse ve özel sektöre daha fazla kaynak bıraksa, böylece faizler düşse, piyasalar ve borsa canlansa, iş alemi biraz rahatlasa. Bir de üstüne üstlük enflasyon düşmeye devam etse ve makul sınırlara inse. “Koskoca ekonomi profesörü bütün bunlar olabilir dediğine göre elbette bir bildiği vardır”, diye düşünmek pekala hoş gelebilir birçok kimseye bu koşullar altında. Eminim buna benzer bir sürü gerekçe bulunacak şimdi ve parayı bollaştırıp faizleri düşürme yolu denenecek.

Sayın Başbakan ve hükümet açısından da kısa vadede bazı ra-

hatlıklar getirebilir, para basımını sınırlayan engellerin kalkması; “benim işçim, benim memurum benim çiftçim, benim sanayicim” edebiyatının bir süre daha sürdürülmesini kolaylaştırabilir. Bu bakımdan da “para basma lobisi” avantajlı konumda bulunuyor.

Doğrusu ben de iyice merak etmeye başladım, daha çok basalım bakalım parayı, para bolluğunun ne kadar yararlı bir şey olduğunu yaşayarak öğrenelim. Piyasaların bu gelişmeyi nasıl karşılayacağını, uluslararası finans çevrelerinin bu gelişmeye ne kadar sıcak bakacağını hep birlikte görelim. Nasıl olsa yaşayarak ders almaya meraklı bir millet değil miyiz, bunu da yaşayarak öğreniriz elbette.

(20.6.1992)

DEMİREL “İSTİKRAR” TALEBİNE NEDEN KIZDI?

Olayın üzerinden bir hafta geçti ama tartışması hâlâ sürüyor, akla takılan bazı sorulara yanıt aranıyor. Başbakan Demirel TÜSİAD'a neden kızdı? Yerleştirmeye çalıştığı “hoşgörülü başbakan” imajını zedeleyen çıkışları neden yaptı? “Türkiye Boğaz'dan yönetilmez”, sözleriyle ne demek istedi?

Bana öyle geliyor ki Sayın Başbakan, diğer nedenler yanında, iktidara gelmeden önce yapmış olduğu vaatleri kendisine hatırlattığı için TÜSİAD'a sinirlendi, çünkü bu vaatleri gerçekleştirmenin ne kadar zor olduğunu şimdi çok daha iyi görebiliyor; iş çevrelerince sıkça dile getirilen “istikrar” isteği, hükümeti zorlayacak icraatı gerektirdiği için Sayın Demirel'in tepkisini çekiyor.

Sayın Demirel'i köşeye sıkıştıran olgu sanırım şu: Türkiye'de bugün gelinen noktada iş aleminin öncelikli talebi haline gelen “ekonomik istikrar”ı bilinen konjonktürel istikrar önlemleriyle sağlamak artık olanaksız, özlenen “istikrar”ı sağlamak için mutlaka yapısal reformları göze almak gerekiyor. Bu reformlara devletten, yani kamu kesiminden başlamak gerektiği konusunda da oldukça yaygın bir görüş birliği var.

Aslında Sayın Demirel de 20 Ekim seçimleri öncesinde TÜSİAD'ın düzenlediği toplantıda yaptığı konuşmada bu gerçeği dile getirmişti. Tefik Güngör dostumuz Dünya'daki sütununda yer ve-

rince hatırladım, benim de izlediğim o konuşmasında Sayın Demirel şunları söylemişti:

“Kamu sektöründe, bilhassa iktisadi kamu teşebbüslerinde büyük bir reform yapmadıkça, finans sektöründe büyük bir reform yapmadıkça, vergide bir büyük reform yapmadıkça bugün enflasyon, bütçeyi denkleştirerek durdurmak mümkün değildir. Yayından çıkmıştır iş ve o safha geçilmiştir. Biz bu reformları vaat ediyoruz.”

Evet, Sayın Demirel’in iktidar olmadan önce yaptığı vaatler bunlar. Şimdi iktidardaki Demirel’i kızdıran TÜSİAD isteklerinin başında yer alan maddeler neler, bir de ona bakalım.

Madde 1: Özelleştirme çalışmaları somut hedeflerle hızlandırılarak sürdürülmelidir.

Madde 2: Vergi reformu süratle gerçekleştirilmelidir.

Madde 3: Merkez Bankası para programı, Hazine’nin borçlanma ve kısa vadeli avans programıyla birlikte süratle revize edilmelidir.

Madde 4: Kamu açığının kısa sürede daraltılmasını hedefleyen yeni bir istikrar programı uygulamaya konmalıdır.

Bunlar yalnızca TÜSİAD’ın istekleri değil. Bugün Türkiye ekonomisinde istikrarın sağlanması için öncelikle bunların yapılması gerektiğini pek çok kimse görüyor. Herhalde Sayın Demirel de görüyor, ancak bunları yapmanın, bu adımları atmanın bedeli ürkütüyor Sayın Demirel’i.

Kapsamlı bir KİT reformu yapmaya kalksa kurulu düzenin bazı temel taşlarını yerinden oynatması gerekecek; bir ucu politikacıyla bağlantılı grift bir menfaat şebekesiyle uğraşmayı göze alması, politik sistemin işleyişinde yeni bir anlayışı benimsemesi gerekecek, Sayın Demirel’in. Yaygın bir özelleştirme programını başlatmaya kalksa belki iktidar ortağıyla sorunlar çıkacak.

Kapsamlı bir vergi reformu yapmaya kalksa özellikle şimdiye dek vergi ağının dışında kalmayı başarmış kesimlerin tepkisini çekecek, bir anlamda arı kovanına çomak sokmuş olacak.

Tutarlı bir istikrar programı ortaya koysa kendi manevra alanını

kısıtlamış olacak, herkese bir şeyler verme rahatlığını kaybedecek.

Bütün bunlara sayın Demirel'in sorunları zamana bırakarak çözüme alışkanlığını da eklersek tablo tamamlanıyor. Sayın Demirel'in muhalefette iken rahatlıkla vaat ettiği yapısal reformları gerçekleştirmekte neden acele etmediği çok iyi anlaşılabilir.

Şimdi Sayın Demirel bu konumda olmanın sıkıntısını yaşarken TÜSİAD'ın ya da bir başka kuruluşun çıkıp da "istikrar" önlemlerinin aciliyetini vurgulaması Sayın Demirel'i sınırlendirmiş olabilir. Boğaz'da yalılarda oturanların Ankara'nın "halini" anlamadıklarını düşünerek onlara tepki göstermiş olabilir.

Bütün bunlar olabilir de "ekonominin hali"nin bu yapısal reformlar yapılmadan düzelmesi, istikrar içinde gelişmenin sağlanması pek mümkün görünmüyor. Onun için yapılacak şey sınırlanmak değil reformlara yönelmek olmalı herhalde."

(29.6.1992)

VEJETARYEN ENFLASYONU HARİKA AMA...

Herkesin kendine göre bir enflasyonu olabilir, ya da herkes fiyat artışlarından farklı etkilenebilir. Örneğin sebze-meyveden başka bir şey yemeyen bir vejetaryen için Türkiye'nin son aylarda tam bir ucuzluk cenneti haline geldiği söylenebilir. Tavuk eti fiyatının geçen ay yüzde 1.5, bu yılın ilk altı ayında yüzde 3.8 düşüş gösterdiğine bakarak tavuk eti sevenlerin de mutlu günler yaşadığını düşünebiliriz. Tavuğu değil yumurtayı sevenler için ise Türkiye bu yıl bir fiyat cehennemi olmuş. Yumurta fiyatları geçen ay yüzde 23.8, yılın ilk yarısında yüzde 61.5 artış göstermiş. Deterjan kullananlar geçen ay yüzde 7'yi, ilk altı ayda yüzde 50'yi bulan fiyat artışlarıyla karşı karşıya kalmışlar. DİE'nin saptamasına göre ilaç fiyatları da geçen ay yüzde 25, yılın ilk altı ayında yüzde 50 dolayında artış göstermiş. Vejetaryenler açısından bu yıl bir fiyat cennetine dönüşen Türkiye, deterjan ve ilaç kullanmak zorunda olanların kesesini bir hayli zorlamış.

Tüm bu örnekleri DİE'nin fiyat endekslerinde yer alan verilerden çıkardım. DİE'nin toptan eşya ve tüketici fiyatları endeksleri hesaplanırken bunlar gibi çok sayıda mal ve hizmetin fiyatı, belli bir tüketim kalıbına göre ağırlıklandırılarak hesaba katılıyor ve bir rakam elde ediliyor. Bu endekslere bakarak somut bir aileyi ya da somut bir işletmeyi etkileyen fiili fiyat artışlarını ya da azalışlarını saptamak olanaksız. Çünkü endeksler o ailenin ya da

işletmenin tüketim kalıbını değil belli varsayımlara ve bulgulara göre düzenlenmiş bir ortalama tüketim kalıbını esas alıyor.

Fiyat endekslerinin yararı, fiyatlardaki genel eğilimi, seçilmiş mal ve hizmet grupları itibariyle bize göstermesi. Enflasyonun seyrini izlemek açısından bu rakamlara dikkatle bakmakta yarar var. Biraz sabır gösterip bu rakamlara dikkatlice bakıldığı zaman son aylarda birdenbire herkesi şaşırtan bir düşüşe geçmiş görünen enflasyonun seyri hakkında daha sağlıklı bir fikir edinmek olanağı da doğuyor; Önce DİE'nin Toptan Eşya Fiyatları Endeksi (TEFE)'nin başlıca altgrupları itibariyle geçen yılın ve bu yılın ilk yarısında kaydedilen fiyat artışlarına bakalım.

Tabloda görüldüğü gibi, geçen yılın ilk altı ayında yüzde 26.9 olan toptan eşya fiyatlarındaki artış bu yılın aynı döneminde yüzde 25.7'de kalmış yani fiyat artışlarında küçük de olsa bir yavaşlama meydana gelmiş. Ne var ki TEFE'yi oluşturan başlıca gruplardaki fiyat hareketlerine baktığımız zaman bu yıl gözlenen yavaşlamanın tamamen tarım ürünleri fiyatlarındaki yavaşlamadan kaynaklandığını görüyoruz.

Geçen yılın ilk yarısında yüzde 29.1 olan tarım ürünlerindeki fiyat artışları bu yılın ilk altı ayında yalnızca yüzde 17.6 artmış. Özellikle mayıs ve haziran aylarında tarım ürünleri fiyatlarının yüzde 20'nin üzerinde bir düşüş göstermesi bu sonucu sağlamış. Tarım ürünlerinin TEFE içindeki ağırlığı yüzde 23.03 olduğu için son aylardaki bu çarpıcı düşüşler TEFE endeksinin düşük artışlar göstermesinde başlıca etken olmuş. Tarım ürünlerinin fiyatları bu yılın ilk yarısında geçen yılın ilk yarısındaki kadar artmış olsaydı TEFE'deki altı aylık toplam artış yüzde 28.3 olarak gerçekleşecek ve geçen yılki rakamın 1.5 puan üstüne çıkacaktı, haziran artışı ise yüzde 0.5 değil yüzde 2.5 olacaktı. Tarım ürünleri fiyat ortalamasını ise sebze-meyve fiyatlarındaki çarpıcı düşüş aşağı çekmiş. İlk altı ayda tahıl fiyatları yüzde 42.8 artarken sebze-meyve fiyatlarının yüzde 8.1 gerilemesi, tarım ürünlerindeki fiyat artışının yüzde 17.7'de kalmasını sağlamış. Tarım ürünleri dışındaki mal gruplarına baktığımızda ise durum pek parlak görünmüyor. Özel kesim i-

malat sanayiindeki fiyat artışları durgunluk sayesinde geçen yılki düzeyini korurken kamu kesimi imalat sanayii ile enerji ve madencilik sektörlerinde bu yılın ilk yarısındaki fiyat artışları geçen yılın üzerine çıkmış.

Evet, 1992'nin ilk yarısında vejetaryen enflasyonu harika ama diğer rakamlar hiç de iç açıcı değil.

TEFE'ye göre fiyat artışları		
	Ocak-Haziran 1992	Ocak-Haziran 1991
Tarım	% 17.6	% 29.1
Özel imalat sanayii	% 26.8	% 27.0
Kamu	% 25.1	% 22.0
Madencilik	% 23.4	% 19.5
Enerji	% 59.9	% 48.8

(7.7.1992)

EKONOMİNİN İYİYE GİTTİĞİNE NEDEN İNANMIYORLAR?

Varlığa dayalı menkul kıymet ihracında ilk uygulamayı başlatan Interbank'ın bu vesileyle düzenlediği yemekte Devlet Bakanı Tansu Çiller'in tam karşısında oturuyorum. Tansu Hanım kafasına takılan şu soruya cevap aradığını söylüyor: "Birçok göstergeye göre ekonomi iyiye giderken toplum ve özellikle de iş alemi gidışın olumlu yönde olduğuna neden inanmıyor, ekonominin iyiye gittiği izlenimi neden yaygınlaşmıyor?"

Tansu hanım, bir sohbet ortamında ortaya attığı bu soruyu açmak için, daha önce de belirtmiş olduğu (ve bu köşede yer vermiş olduğumuz) bazı noktaların yeniden altını çiziyor. Bu noktaların başlıcaları şunlar:

- Enflasyon şu ya da bu şekilde düşüyor. Ağustos ve eylül aylarında da bu yıllık artışların geçen yılın rakamlarının altında kalacağını göreceksiniz. Önümüzdeki ayların bazılarında yüzde 3-4'lük aylık artışlar olsa bile basit bir aritmetik, 12 aylık artışın önümüzdeki şubatta yüzde 40'lara düşeceğini gösteriyor.

- Enflasyon düşerken geçen yıl durmuş olan büyüme de hızlanmış durumda. En kötümser tahminle bile bu yıl yüzde 5'in üzerinde bir reel büyüme sağlanacak.

- Rakamlar, ekonomide durgunluk olduğu iddiasını doğrulamıyor, olsa olsa kâr marjı daralmasından söz edilebilir.

- Dövizdeki paniğin yersiz olduğu anlaşıldı ve döviz rezervi ik-

tidarı devraldığımız dönemdeki düzeyi aştı. İhracatta, turizmde, döviz gelirlerinde hedeflere uygun gelişmeler var. Dövizin TL karşısındaki anormal tırmanışı da durdu.

- Türkiye'nin uluslararası tahvil piyasasına bu yıl 1 milyar dolar mertebesinde satış yapması beklenirken bu rakamı iki katına çıkarttık. Aynı zamanda dışarıda ve içeride borçlarımızın vade yapısını uzatarak yakın gelecek için rahatlık sağlıyoruz.

- Bütçe açığı rakamlarına bakarak paniğe kapılmak gereksiz. Biz bu yıl fonlardan 25 trilyon tasarruf sağlayacağız ve toplam kamu açığını azaltacağız.

- Finans kesimine getirdiğimiz, varlığa dayalı menkul kıymet ihracı gibi yeniliklerle sistemde çeşitlenmeyi artırıyoruz ve daha ucuz borçlanma olanaklarını yaratıyoruz. Bu uygulama sonuçta faizleri de aşağı çekecektir.

Bu noktaları teker teker vurguladıktan sonra sorusunu tekrar soruyor Tansu hanım: "Bu göstergelerin ve gelişmelerin ortaya koyduğu tablo bu kadar olumlu iken neden bu böyle algılanmıyor? Olumsuz beklentileri neden kıramıyoruz?"

Sayın Çiller'in sorusunu cevaplamaya çalışırken ilk aklıma gelen olasılıklar şunlardı:

- Enflasyon rakamlarına dikkatle bakanlar son aylardaki düşüşlerin daha çok sebze-meyve fiyatlarındaki düşüşler gibi mevsimlik nedenlerden kaynaklandığını, belirleyici gösterge olan özel imalat sanayi endeksinde ise belirgin bir düşüş olmadığını görüyorlar ve bu nedenle enflasyondaki düşüşün süreceğine inanmakta güçlüğ çekiyorlar.

- Bugün devlet ve firmalar yıllık bazda yüzde 100'ü aşan faizlerle borçlanırken enflasyonun altı ay içinde yüzde 40'lara ineceğine inanmak kolay olmuyor.

- Sanayinin bazı sektörlerinde hızlı gelişme, bazı sektörlerinde ise belirgin bir durgunluk var. Bu sektörlerdeki sıkıntılar şikayetlere konu oluyor. Kâr marjı daralan ve finans güçlüğü artan sanayici önünü göremediği için şikayetçi.

- DYP-SHP hükümeti özellikle kamu açığını kapatma ve KİT

Sorununu çözmeye konusunda kararlı olduğunu gösteremedi, çarpıcı bir özelleştirme örneği koyamadı ortaya ve, “bu hükümet kamu açığını kapatır”, inancını yaratamadı.

Interbank'ın yemeğinden çıktıktan sonra da kafamda takılı kaldı Tansu hanımın sorusu ve son günlerin bazı olaylarının bu soruya belki de en iyi cevabı oluşturabileceğini düşündüm. Bir yönetim düşünün ki her ay, “memurumun maaşını nasıl para bulup ödeyeceğim”, diye sıkıntıya düşüyor; emeklisine birkaç hafta önce yaptığı zammı vaat ettiği tarihte ödeyemiyor; gelir sağlamak için petrol ürünlerine zam yapmaktan başka çare bulamıyor ve yüzde 100 faizle borçlanmaya devam ediyor. Ve bir Başbakan düşünün ki çıkıp, “biz sorunu biliyoruz ama yaptıklarımız ve yapacaklarımız sınırlı kalmaya mahkumdur”, diyor.

Bir ülkede yönetim bu duruma düşmüşse ekonominin iyiye gitmesine ve gideceğine inanmak kolay olmuyor maalesef.

(24.8.1992)

BİZ BU FİLMİ GÖRMÜŞTÜK, LATİN AMERİKA'DA...

Devlet Bakanı Cavit Çağlar'ın TÜSİAD'a karşı hayli zarif(!) bir üslup içinde bayrak açışının ardında ne yatıyor? Bazı diğer bakanların ve TOBB Başkanı Yalım Erez'in, Çağlar'ın salvosuna destek veren demeçleri neyi gösteriyor? Bütün bunlara, Rahmi Koç ve Bülent Eczacıbaşı'nın TÜSİAD'ın son Yüksek İstişare Konseyi toplantısında yapmış oldukları konuşmalar yol açmış olabilir mi?

TÜSİAD Yüksek İstişare Konseyi toplantısına katılan ve halen farklı konumlarda bulunan TÜSİAD üyelerine sordum bu soruları. Aldığım cevaplarda beliren görüşleri birkaç madde halinde şöyle özetleyebilirim:

- Söz konusu TÜSİAD toplantısında hükümete karşı cephe alındığı izlenimi verecek bir hava esmedi; dile getirilen eleştiri ve isteklerin çoğu daha önce de söylenmiş olan, herkesin bildiği konulardı, bunların hiçbiri böyle bir çıkışı gündeme getirecek dozda ve tonda değildi. Olsa olsa bu toplantının manşetlere yansıma biçimi hükümeti rahatsız etmiş olabilirdi.

- Bu toplantı dışında TÜSİAD'ın son günlerde hükümeti zor duruma sokacak ya da sinirlendirecek hiçbir davranışı olmamıştı.

- Çağlar'ın çıkışının ardında Demirel'e yaranmak ve kendi durumunu sağlamlaştırmak gibi kişisel bir motif olabilirdi.

- Çağlar, Demirel'in de bilgisi dahilinde, önümüzdeki günlerde

açığa çıkacak bir politik senaryonun uvertürünü bu çıkışla yapmış olabilirdi.

Nedeni ne olursa olsun Çağlar'ın çıkışının; gerek içeriği, gerek üslubu, gerekse zamanlamasıyla TÜSİAD yönetimini bir hayli şaşırttığı anlaşılıyor. Geçmişteki Ecevit örneğinden çok farklı olarak TÜSİAD'ın hükümete karşı cephe almayı aklından bile geçirmedeği bir ortamda hükümetin bazı bakanlarının TÜSİAD'a karşı yaygın ateşine geçmesi ve cephe almasını kolay izah edemiyor TÜSİAD yöneticileri; hükümetin böyle bir davranıştan nasıl kazançlı çıkmayı umduğunu da pek anlayabilmiş değiller sanırım.

Demirel hükümetinin TÜSİAD'a karşı cephe açarak ne sağlayabileceğini düşünürken benim aklıma gelen ilk olasılık, Latin Amerika'da bile artık gözden düşen klasik popülist senaryonun Türkiye'de tekrarlanmak istenmesi. Cavit Çağlar'ın TÜSİAD ve yöneticileri hakkında söyledikleriyle bazı diğer bakanların ona destek veren ifadeleri, ucuz bir Latin Amerika dizisinin yeni bir bölümünü izliyormuşuz izlenimini veriyor bana.

Bir tarafta popülizm çıkmazına saplandığı için gerekli tercihleri yapamayan, zor karar gerektiren radikal adımların hiçbirini atamayan ve bu nedenle başarısızlığa uğraması kaçınılmaz olan hükümet var. Zor kararları erteleyerek ve herkese bir şeyler vererek varabileceği popülaritesinin sınırına yaklaşmış. Büyük sorunlarla karşı karşıya. Bu noktada dikkatleri dağıtmak ve "halkın hükümeti" olduğunu kanıtlamak için bir düşman yaratması gerekiyor.

Diğer tarafta hükümeti radikal kararları alamadığı, ekonomik sorunlara öncelik vermediği ve kısa vadeli politik motiflerle davrandığı için eleştiren bir sanayici grubu var.

Ülkenin önde gelen sanayicilerinin, her alanda adı en çok duyulan, yaşamları bazen gıpta ve hasetle izlenen kişilerin çoğu bu grupta. Popülist hükümetin saldırısı için ideal bir hedef oluşturuyor bu grup.

Türkiye'yi Boğaz'daki yalılardan, yatılardan klüp gibi idare etmek isteyenler bunlar. "Götürmeye alışmış olanlar" bunlar. Türkiye'yi İstanbul ve çevresinden ibaret sananlar bunlar. Yatırım

yapmayıp zam yaparak ülke ekonomisini sabote edenler bunlar.

Bunların karşısında dizinin “iyi çocuk” rolünde Cavit Çağlar gibi, “halkın içinden gelen, halkın dilini konuşan”, kendini halkına adanmış vatan evlatları var: Bu “iyi çocuklar” halkı savunmak için seferber olmuşlar, “para babaları”na karşı savaş açıyorlar. Halk da bunları alkışlıyor ve umudunu bir süre daha bunlara bağlıyor.

Latin Amerika’da geçmişte çok tutulan bu dizinin sonraki bölümlerinde bu “iyi çocuklar”ın halkı nasıl perişan ettiği, popülizmin batağına saplanan yönetimlerin ekonomiyi ve ülkeyi nasıl daha büyük çıkmazların içine sürüklediği ve sonunda nasıl tukaka olduğu izlenir. Ama sıra bu acıklı bölümlere gelene kadar “iyi çocuk” rolünü oynayanların cakası sürer.

Acaba bu modası geçmiş Latin Amerika dizisini mi izleyeceğiz Türkiye’de?

(15.9.1992)

ANKARA'DA BEŞ KURŞUN YARASI

Başbakan Demirel, Güneri Civaoglu'na, "Geceleri kaç saat uyuduğumu bana sor: Beş kurşun yarası aldım, beşi de kanıyor, acıyor", demiş ve kurşun yaralarını şöyle sıralamış:

1. Bütçe Açığı
2. KİT açığı
3. SSK ve Emekli Sandığı açığı
4. Belediyelerin açığı
5. Birliklerin açığı

Geçen yıl Mesut Yılmaz'ı erken seçime zorlayan tablo şimdi daha da ağırlaşmış olarak Başbakan Demirel'in uykularını kaçırıyor. Bir yıl önce belki de bu tabloyu tam olarak göremediği için daha iyimser olan Süleyman Bey şimdi bu beş kurşun yarasını nasıl saracağını düşünürken haklı olarak uyku tutturamıyor anlaşılır.

Ankara'da ekonomi bürakrosisinin üst katlarında şöyle bir küçük tur bile, Başbakan Demirel'in uyku tutturamamakta ne kadar haklı olduğunu gösteriyor. İki yakası bir araya gelmeyen devletin ve kamu kuruluşlarının ödemeleri çoğu kez binbir türlü '20 parasal akrobasiyle yapılabiliyor, bazen de yapılamıyor. Bu ortamda günlük telaşın dışına çıkarak "beş kurşun yarası"na köklü bir tedavi aramak, kalıcı bir çözüm bulmak da kolay olmuyor herhalde. Bu çözümsüzlüğün yarattığı moral bozukluğu havasını hissettim Ankara'da.

1993 yılı bütçesini ve yıllık programını hazırlamak için yapılan çalışmalarda karşılaşılan rakamlar da bu moral bozukluğuna katkı-

da bulunuyor. Daha önce de yazmıştım, 1992 yılında KİT'lerden kaynaklanan borçlanma ihtiyacının 60 trilyon liraya ulaşacağı, bütçe açığının da buna yakın bir rakama ulaşacağı tahmin ediliyor. Bu durumda yüzde 8.8 olarak hedeflenen kamu borçlanma gereği/GSMH oranının çok üstünde bir oran ortaya çıkacak ve kamu açıklarını kapatarak enflasyonu düşürme vaadi bir kez daha lafta kalmış olacak.

1993 bütçesi hazırlanırken ortaya çıkan rakamlar gelecek yılın da kolay olmayacağını düşündürüyor. Yalnızca personel giderlerinin toplam bütçe harcamalarının yaklaşık üçte ikisini alıp götüreceği, borç faizi ödemeleri de buna katıldığında belki de 400 trilyonu zorlayacak bir bütçe büyüklüğünün yüzde 85'inin ücret ve faize gideceği, yapılan tahminler arasında.

Türkiye'de devlet memurlarının refah içinde yaşadığını, devlet personelinin fevkalade durumda olduğunu iddia etmek olanaksız ama devlet bütçesinin bu personel gideri yükünü taşıyamaz noktaya geldiği de ortada. Sabit fiyatlarla yapılan bir karşılaştırmaya göre bütçedeki personel giderleri son beş yıl içinde reel olarak üçe katlanmış ve faiz dışı bütçe dengesinin de açık vermesi sonucunu doğurmuş. Bu durumda salt faiz yükünü azaltarak bütçenin durumu kurtarmak da mümkün görünmüyor.

Olay, Sayın Demirel'in de belirttiği gibi, bütçeden ve KİT'lerden ibaret değil. SSK'nın içler acısı hali de ortada. Devlet, üstlenmiş olduğu sosyal güvenlik işlevini yerine getirmekte büyük zorluklarla karşılaşılıyor, yükün altında eziliyor.

Devletin üstlenmiş olduğu yükümlülükler nedeniyle içine düştüğü çıkmaz şu günlerde ekonomi bürokrasisinin üst katlarında da tartışılıyor. Üst düzeydeki bir bürokratımız, devlet kapısında iş istemek için Ankara'ya akın eden, politikacıların kapısında uzun kuyruklar oluşturan insanların aslında 60 yıllık bir garantinin peşinde olduklarını anlatıyor ve şöyle diyor:

“Özel sektörde 5-6 milyon liraya, belki daha fazlasına iş bulabilecek olan adam da devlet kapısında 2-2.5 milyon liralık işin peşinde koşuyor. Nedeni belli; bir kere o kapıdan içeri girdi mi artık

Ömür boyu istihdamı, kendisi ve ailesi için ömür boyu sosyal güvenlik desteğini garantiye almış oluyor. Kendisinden sonra ailesine yapılacak ödemeleri falan da hesaba katarsanız neredeyse 60 yıllık süreyi kapsayacak bir yükümlülük ortaya çıkıyor devlet açısından ve devlet bu yükü taşıtmakta zorlanıyor.”

Böylesine büyük yükler altındaki devlet bir de vergi toplamakta zorlanıyorsa, genişçe bir kesim vergi dışı kalmayı sürdürebiliyor ya da komik miktarda vergi veriyorsa Başbakan’ın uykularını kaçıran bu tablonun ortaya çıkmasına hiç şaşmamak gerekiyor.

Aslında “beş yara”nın hiçbirinin kolay tedavisi yok, sancılı operasyonları ve ağır bir politik faturayı göze almak gerekiyor. Ama acaba tedavi görmeyen yaralar kanamaya devam ederken uykusuz geceler geçirmenin daha da ağır bir bedeli yok mu?

(3.10.1992)

FAİZLER NASIL DÜŞER?

Tansu Hanım bakanlığının ilk günlerinde en havalı haliyle faizlerin düşeceğini, borsanın yükseleceğini, dövizle yatırım yapanın kaybedeceğini söylüyordu. Sayın Çiller'in bu sözleri çeşitli çevrelerde iyimser beklentiler yaratıyor, vaat edilenlerin gerçekleşeceği umudu yeşeriyordu.

Tansu Çiller'in 20 Ekim seçimleri öncesinde UDİDEM adını verdiği program paketini açıklarken en fazla üzerinde durduğu konuların başında ise KİT reformu geliyordu. O dönemde yaptığımız görüşmelerde Sayın Çiller, KİT reformu için tüm hazırlıkların yapıldığını, gerekli yasal düzenlemelerin metinlerinin bile hazır olduğunu söylüyordu.

Tansu Hanım önceki gün YASED'in düzenlediği toplantıda konuşurken enflasyon ve KİT'ler konusunda başarılı olmadıklarını itiraf etmiş. Keşke bu iki sorunun birbiriyle ilişkili olduğunu sebze-meyve fiyatlarının düştüğü aylarda da unutmazaydı Tansu Hanım ve "enflasyonu düşürdük" diye kendisini ortalara atmasaydı.

Tabii herkesin kendine göre bir yoğurt yiyişi var ve bunun sonuçlarına da katlanmak zorunda. Ne var ki söz konusu kişi, sözleri ve davranışlarıyla başkalarını etkileyecek bir konumdaysa onun yoğurt yiyiş biçiminin sonuçlarına başkaları da katlanmak zorunda kalıyor zaman zaman.

Tansu Hanım'ın söylediklerinin tam tersi olduğu, enflasyonun ve faizlerin düşmediği, borsanın da çıkmadığı, tersine yerlerde süründüğü bir noktaya gelindiye Türkiye'de bundan tek

zarar gören Tansu Hanım olmadı herhalde.

Tansu Hanım'ın bana biraz da acıklı gelen serüveninden çıkarılması gereken bir ders var. Aslında böyle bir serüveni yaşamadan da öğrenilebilecek olan bu ders, çok bilinen bir olgunun tekrarıdır: Kamu açıklarının bu boyutlarda kaldığı, kamunun borçlanma gereksiniminin hızla aşağı çekilemediği bir ortamda faizleri aşağı çekemezsiniz. Temeldeki kamu borçlanması sorununu çözmeden, finans kesiminde yapacağınız operasyonlarla ve getireceğiniz yeniliklerle de faizlerde kalıcı bir düşüş sağlayamazsınız. Faizlerin düşmediği bir ortamda borsanın kalıcı bir yükselişe geçmesi de beklenemez.

Şimdi bu temel dersi hatırlayanlar için hiç de şaşırtıcı olmayan bir tabloya, Türkiye'de bugün ortada olan tabloya bir bakalım.

En önemli gösterge olan kamu kağıtları faizlerinin yeniden yükselişe geçtiği görülüyor. Bu hiç şaşırtıcı değil çünkü kamu kesiminin borçlanma gereksinimi aşırı boyutlarda.

Kamu kağıtlarıyla ve piyasanın yeni aracı olan "varlığa dayalı menkul kıymet" kağıtlarıyla rekabet etme durumunda olan bankaların mevduat faizlerinin de bu yükselişten etkilenmesi olası.

Amerikan dolarının çapraz kurdaki gelişmelere bağlı olarak yeniden prim yapmaya başlaması, para sahipleri için bir çekim alanı yaratıyor.

Bu ortamda hisse senedi piyasasının canlanması, borsada kalıcı bir yükseliş eğiliminin başlaması pek olası görünmüyor. Faizlerin rengini belirlediği genel ortam değişmeden tekil şirketlerin iyi bilançolar ortaya koymaları da durumu kurtaramıyor borsada.

Peki bu ortamı nasıl değiştirebiliriz? Eninde sonunda faizlerin düşme eğilimine girmesi ve borsaya olumlu sinyaller vermesi için neler yapılabilir?

Bunun çok sakıncalı olan bir yolu var: Devletin borçlanmayı bırakıp, daha da bol keseden para basmaya başlaması, ortalığı paraya boğması.

Bu yöntemin nasıl bir enflasyon felaketine yolaçağın ve eko-

nominin dengelerini nasıl bozacağını hemen herkes bildiği için şimdilik bu yola gitmeye kimse cesaret edemiyor.

Diğer yöntem ise maalesef kestirme değil. Üstelik hayli zahmetli. Faizleri düşürmek için kamu borçlanmasını sınırlandırmak lazım. Bunu yapabilmek için kamu açıklarını kapatmak gerekiyor. Kamu açıklarının kapanması için ise KİT sorununa çare bulmak, devletin vergi gelirini yükseltmek, belki kamu harcamalarını da kısmak gerekiyor.:

Siz bunları yapamadan faizleri düşürmeye kalktığınızda Tansu Hanım'ın durumuna düşmeniz de kaçınılmaz oluyor.

Hedefe varmak, yani faizleri düşürmek ve borsaya olumlu sinyaller vermek maalesef kolay değil. Ama bu hedefe varmanın başka çaresi, kestirme ve sakıncasız bir yolu da yok.

(28.10.1992)

1992'Yİ TÜKETEREK ATLATTIK AMA...

DYP-SHP hükümetinin kamu açıkları ve enflasyon konusundaki başarısızlığı ortada. 1992'de enflasyonu yüzde 40'lara çekmeyi hedefleyen hükümet Kamu Borçlanma Gereği/GSMH oranını da yüzde 8.8'e düşürmeyi amaçlamıştı. Şimdi yılın sonu yaklaşırken enflasyon yüzde 60'larda, KBG/GSMH oranının da yüzde 18.6 olacağı tahmin ediliyor. Her iki hedeften de yüzde 50 dolayında sapma var.

Bunu hatırlattığınız zaman cevap hazır: "Evet kamu açığı ve enflasyon hedeflerini belki tutturamadık ama ekonomiyi hızlı büyüme rayına oturttuk, kalkınma hamlesi yeniden başladı, bu arada döviz rezervimiz arttı. Önümüzdeki dönemde enflasyonu da halledersek hiçbir sıkıntımız kalmaz.

Şimdi bu savunmanın gerçeklerle ne denli bağdaştığını görmek için DPT tarafından hazırlanan 1993 Yılı Programı'nın 29. sayfasındaki tabloya bir bakalım. "Ekonominin Genel Dengesi" başlıklı bu tabloda 1988 yılı fiyatlarıyla 1991 ve 1992 yıllarının gerçekleşme tahminleri ve 1993 yılı hedefleri yer alıyor. Buna göre 1992 yılının gerçekleşme tahminleri ve 1993 hedefleri şöyle:

	1992	1993
GSMH büyüme hızı	% 5.4	% 5.0
Toplam yatırımlar	% 0.7	% 8.5
Sabit sermaye yatırımı	% 1.3	% 3.2
Kamu kesimi	% 1.1	% 1.2

Özel Kesim	% 1.4	% 6.8
Toplam tüketim	% 9.5	% 4.0
Toplam yurtiçi tasarruf	% 9.3	% 9.1

Bir ülkede sağlanan büyümenin nasıl gerçekleştiğini, milli gelir ya da GSMH artışının nereden kaynaklandığını ve sürüp sürmeyeceğini anlayabilmek için tüketimin ve yatırımların ekonomik büyüme katkılarına bakmak gerekiyor. 1985'ten bu yana tüketimin ve yatırımların GSMH büyümesine katkıları şöyle:

	Tüketim	Yatırım
1985	% 1.1	% 3.3
1986	% 8.0	% 3.3
1987	% 4.7	% 1.5
1988	% 2.0	% 1.6
1989	% 0.3	% 0.6
1990.....	% 8.4	% 7.3
1991	% 1.5	% 4.1
1992	% 7.4	% 0.2
1993(P).....	% 3.3	% 1.9

Bu iki tablo 1992'de Türkiye ekonomisinde ne olduğunu, övünme vesilesi yapılan yüzde 5'in üzerindeki büyüme hızının nasıl sağlandığını ortaya koyuyor:

- 1992 yılında Türkiye'de hatırı sayılır yükseklikte bir tüketim artışı yaşanmış ve bu artışın büyüme hızına katkısı yüzde 7.4 olmuş.

- 1992 yılında Türkiye'de sabit sermaye yatırımları yalnızca yüzde 1.3 artmış, yatırımların büyüme hızına katkısı yüzde 0.2'de kalmış.

- Bu iki faktöre göre 1992 yılında büyüme hızının yüzde 7.6 olması gerekirken dış açığın büyüme katkısı eksi yüzde 2.2 olmuş ve bu nedenle büyüme hızının yüzde 5.4 olacağı tahmin edilmiş.

- 1992 yılında toplam yurtiçi tasarruflar reel olarak yüzde 9.3 oranında gerilemiş, toplam yurtiçi tasarrufların GSMH'ya oranı da 1991'de yüzde 22'den 1992'de yüzde 18.9 düşmüş.

Görülüyor ki 1992 yılı yatırımların canlandığı ve kalkınma hamlesinin yeniden başladığı bir yıl olmamış; yalnızca popülist politikalarla tüketimin pompalandığı ve bu sayede -büyümenin olmadığı bir yıldan sonra- yüzde 5 dolayında bir büyümenin sağlandığı bir yıl olmuş.

Böyle bir yılda enflasyonun düşme değil yükselme eğilimine girmesi de gayet doğal.

Peki 1993'te ne olacak? Belirlenen hedefler tutturulabilecek mi? Herkesin daha mutlu olduğu bir Türkiye tablosu ortaya çıkacak mı?

Belirlenen hedefler, 1993 yılında tüketimindeki artışın önemli ölçüde frenlenmesinin amaçlandığını, buna karşılık yurtiçi tasarruflarda ve özel yatırımlarda büyük bir sıçrama öngörüldüğünü gösteriyor.

Bugüne dek popülist eğilimleri ağır basan DYP-SHP hükümetinin bu hedeflere ne kadar bağlı kalacağını bilemiyorum ama 1993'te özel sektörden bir yatırım atılımı beklemek pek gerçekçi görünmüyor.

Öte yandan son yılların verileri, Türkiye ekonomisinin tüketim dayalı büyümeyi fazla götüremediğini ve tökezlediğini ortaya koyuyor.

1993 yılı 1992'yi bile aratırsa hiç şaşmayalım.

(15.12.1992)

SARACOĞLU, TÜSİAD VE “PARA”NIN ÖNEMİ

TÜSİAD'ın dün İstanbul Swissotel'de düzenlediği toplantıda Merkez Bankası Başkanı Rüşdü Saracoğlu işadamlarına “paranın önemi”ni anlatmış. Saracoğlu’nu dinlemeye giden işadamlarının paranın önemini bilmemeleri düşünülemez herhalde ama TÜSİAD üyelerinin Saracoğlu’nun söylediklerini gene de ilgiyle dinlediklerini tahmin ediyorum.

Toplantı basına kapalı olduğu halde Saracoğlu’nun dün TÜSİAD üyelerine neler anlattığını bizzat salonda bulunarak dinleyemedim, ancak Merkez Bankası Başkanı’nın İstanbul iş aleminin kremasına nasıl bir mesaj verdiğini, bana aktarılanların yardımıyla çıkarabileceğimi sanıyorum.

Geçen yıl seçimler öncesinde parti liderlerini sırayla davet eden ve Süleyman Demirel’i ve Mesut Yılmaz’ı Swissotel salonlarında dinlemiş olan TÜSİAD üyelerinin bu kez basına kapalı olarak Rüşdü Saracoğlu’nu dinlemek istemelerinin, bilgilenmenin ötesinde bir amacı var mıydı bilmiyorum ama Saracoğlu’nun “ekonomik istikrarın yolunu gösteren adam” imajını verirken fazla zorlanmadığını tahmin edebiliyorum.

Saracoğlu dün TÜSİAD üyelerine hitap ederken, ekonomik istikrar ile para ve maliye politikaları arasındaki ilişki üzerinde durmuş ve “paranın özel önemi”ni vurgulamış. Anladığım kadarıyla istikrar için ne yapılması gerektiğini şöyle bir fikir zinciri içinde anlatmış Saracoğlu:

- Enflasyon öncelikle parasal bir olaydır. Enflasyonu yaratacak koşullar parasal genişlemeyle desteklenmedikçe enflasyona dönüşemez. Dolayısıyla öncelikle parasal genişlemeyi denetim altında tutabilirsiniz enflasyonu da denetim altında tutmuş olursunuz.

- Parasal genişlemeyle enflasyon arasındaki ilişki daha kolay kurulabilir. Örneğin, “şu oranda bir kamu borçlanma gereği şu oranda bir enflasyona neden olur”, demek zordur; “şu oranda bir parasal genişleme şu oranda bir enflasyona neden olur”, demek daha kolaydır. Bu nedenle enflasyonu belli bir sınırdan tutmak isteyen bir yönetim öncelikle parasal genişleme hedefini belirlemeli ve ilan etmelidir.

- Parasal genişleme hedefi bütçe açığı hedefiyle desteklenmelidir ve bütçe açığını daraltmak için gerekli önlemler alınmalıdır.

- KİT açıklarının kapatılması bütçe açığından sonraki hedef olabilir.

- Olaya bu yöntemle yaklaşıldığı takdirde hükümet, birçok hedefe birden yönelerek altından kalkamayacağı bir yükün altına girdiği kaygısına kapılmaktan kurtulabilir ve istikrara daha kolay yönelebilir.

Soruna bu yöntemle yaklaşılması ve tutarlı politikalar izlenmesi halinde Türkiye’de enflasyonun beş yıl içinde tek haneli rakamlara nasıl indirilebileceğini anlatmış Saracoğlu. Birkaç yıl önce bir Taksim Toplantısı’nda kamu harcamalarının her yıl reel olarak yüzde 1 azaltılması, kamu harcamalarının ise yüzde 1 artırılması halinde kamu açıklarının zaman içinde nasıl kapanacağını anlatmış olan Saracoğlu bugün gelinen noktada artık bunun da ötesinde bir çabaya gerek olduğunu düşünüyor sanırım.

TÜSİAD üyesi işadamlarımız, Saracoğlu’nun rakamlarla ve tablolarla desteklenen konuşmasını nasıl değerlendirdiler? Özlenen istikrarı yakalamak için parasal ve mali disiplini adeta bir yaşam tarzı haline getirme fikrini ne ölçüde benimseyebildiler? Beş yıl sonra tek haneli enflasyona erişebilmek için bazı özverilere razılar mı?

Bu soruların cevabı her şeyden önce işadamlarımızın istikrarsızlıktan ve yüksek enflasyondan ne kadar şikayetçi olduklarına

bağlı herhalde. TÜSİAD'ın büyüklerine ait grupların 1992 yılı ciro ve kâr performanslarının hiç de kötü olmadığı anlaşılıyor. Şirketleri yüksek enflasyonlu ortamda da iyi performans gösterebilen, enflasyonla birlikte yaşamayı öğrenmiş olan işadamları, enflasyonun aşağı çekilmesi için bir bedel ödemeyi göze alırlar mı acaba?

Burada iş dönüp dolaşıp işadamlarının ufkuna dayanıyor galiba. Özellikle TÜSİAD'ın genç kuşak yöneticileri, kısa vadeli kâr ufkunun ötesine geçerek orta ve uzun vadeli bir perspektifle de bakabiliyorlar sorunlara. Böyle baktıklarında da ekonomik istikrarı sağlamının ve enflasyonu tek haneli rakamlara çekmenin önemini çok daha iyi kavrayabiliyorlar. Hiç değilse onların Saracoğlu'na olumlu puan verdiğini düşünebiliyorum.

(17.12.1992)

DEMİREL-ÇAĞLAR-EREZ-TÜSİAD POKERİ

12 Eylül Cumartesi akşamı Antalya havaalanında Yalım Erez'le karşılaştık. Yanında eşi de vardı. Her zamanki gibi merhabalaştık ve “nasılsınız, iyi misiniz” gibi lafların dışında pek bir şey konuşmadık.

Ertesi sabah gazeteleri açtığımda Devlet Bakanı Cavit Çağlar'ın güney sahillerimizde bir yerde bulunan yatından bazı gazeteleri telefonla arayarak TÜSİAD'a veryansın ettiğini, TÜSİAD'cıları, “memleketi boğazdan idare etmeye kalkışan cukkacılar”, diye suçladığını öğrenecek ve hayıflanacaktım. Yalım Bey'in Cavit Çağlar'ın bu çıkışından haberdar olup olmadığını, o cumartesi gününü nerede ve nasıl geçirdiğini bilmiyorum ama keşke olaydan dün haberim olsaydı da sığağı sığağına Yalım beyle sorsaydım”, diye geçirdim içimden.

20 Ekim seçimlerinde DYP'den aday olup seçilemeyen ve daha sonra Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Başkanlığı koltuğuna dönen Yalım Erez'in TÜSİAD'la çekişmesi Çağlar'ın “cukkacılar” suçlamasından sonra alevlendi.

Yalım Bey TÜSİAD'ı, dar bir menfaat grubunun çıkarlarını savunan bir kuruluş olarak niteleme çabalarını yoğunlaştırdı. Çok olumlu bir girişim olarak başlatılan vergide uzlaşma konferansına katılmayı kabul eden TÜSİAD, Yalım Bey'in, “bunlar aslında vergi ödemek istemiyor”, diyerek yeniden TÜSİAD'a

sataşması üzerine konferansa katılmaktan vazgeçti.

26 Kasım günü Ankara Sheraton Oteli'nde, vergide uzlaşma konferansı başlamadan önce ayaküstü konuştuğumuz Yalım Bey, TÜSİAD'ın bu şekilde dışlanması "uzmanlaşma" fikriyle bağdaşmadığını belirten bir yazıma atıfta bulunarak, "ben TÜSİAD'a sataşmadım ki, sözlerim basına biraz yanlış aksetti ve onlar da buna tepki gösterdi, sözlerimin bant kaydını göndereceğim, haklı olduğumu göreceksin", dedi.

Yalım Bey herhalde unuttu ya da konuyu yeniden gündeme getirmek istemedi ve sözünü ettiği bant kaydını yollamadı. Bu arada Cavit Çağlar'ın TÜSİAD'la ilişkilerini yumuşatma çabasına girdiği yolunda işaretler birbirini izlemeye başladı. Başbakan Demirel'in İngiltere ve Japonya gezilerinde Çağlar'la TÜSİAD Başkanı Bülent Eczacıbaşı arasında diyalog başlatmaya yönelik bazı girişimler yapıldı, Çağlarla Eczacıbaşı "informel" ortamlarda bir arada oldular ve bir noktaya gelindi. Bu gelişmeleri TÜSİAD'ın Çağlar'ı davet etmesi izledi.

TÜSİAD'ın kendisine verdiği yemek sonrasında basın mensuplarına, "barışmasını bilmeyen kavga etmemeli, ben bunu Başbakanımızdan öğrendim", diyen Sayın Çağlar Bülent Eczacıbaşı ile kol kola girerek gazetecilere pozlar verirken galiba Sayın Başbakan'ın kendisine verdiği bir görevi yerine getirmiş oluyordu. Meşhur "500 gün" yaklaşırken ve ekonominin darboğazları aşılamazken TÜSİAD'ın hükümete tam destek verdiği izleniminin yaratılması hiç de fena olmazdı. Galiba Çağlar da TÜSİAD yöneticileriyle yemek yerken bunu ima etmiş, "bize zaman tanıyın, şu önümüzdeki zor dönemi bir atlatalım", demişti.

TÜSİAD yönetiminin hükümetle ters düşmekten özel bir zevk duyduğunu hiç sanmıyorum ama bir süreden beri TÜSİAD yönetiminde olan genç kuşağın babalarından belki biraz farklı olan tarafı, doğru bildiklerini söylemekten geri durmamaları. Hükümetin çeşitli konulardaki ataletini de bu nedenle eleştiriyor, ekonomik istikrar taleplerini yinelemekten geri durmuyorlardı.

Bu tutumlarını değiştirmeyeceklerini ve herhangi bir hükümete

kayıtsız şartsız destek vermelerinin söz konusu olamayacağını geçen haftaki yemekte Devlet Bakanı Cavit Çağlar'a da hissettirmişler, anladığım kadarıyla.

Yalım Erez'in önceki gün TÜSİAD'ı bir kez daha ağır biçimde suçlayarak dernekten istifa ettiğini açıklamasıyla Çağlar'ın TÜSİAD'da tam umduğunu bulamaması arasında bir ilişki var mı, bilmiyorum ama Yalım Erez'in TÜSİAD'a istifasını 18 Aralık günü, yani Çağlar-TÜSİAD yemeğinin ertesi günü gönderdiğini kendi açıklamasından öğreniyoruz.

Yalım Erez'in TÜSİAD'a gönderdiği istifa mektubunun ilginç bir yanı da Sayın Erez'in TÜSİAD'ı, "ülke menfaatlerini ve diğer kesimlerin içinde bulunduğu sıkıntıları bir yana bırakmak"la suçlaması. Yoksa Demirel hükümetinin, "TÜSİAD'ın para babaları" dışında kalan kesimleri, TOBB'un tabanını oluşturan küçük ve orta iş sahiplerini sıkıntıya düşürdüğünü mü düşünüyor Sayın Erez?

Demirel-Çağlar-TOBB-TÜSİAD pokerini izlemeye devam edin, çok heyecanlı olduğu için hiç sıkılmazsınız.

(24.12.1992)

1992'NİN FARKLI BİR ANALİZİ

Türkiye ekonomisinin 1992'deki performansını herkes kendine göre değerlendiriyor.

Sayın Başbakan'a göre Türkiye ekonomisi başarılı bir 1992 yılı geçirmiş. Milli gelirin (GSMH) reel artış hızı sıfırdan yüzde 5.5'e yükselmiş, sınai-üretim artışı hızlanmış, otomobil satışlarında rekor kırılmış, ihracat yüzde 12 artmış. Yalnızca enflasyonda hedef tutmamış. "Eh o kadar kusur kadı kızında da bulunur", demek istiyor Sayın Demirel.

Muhalefete ve kimilerine göre ise durum tam tersi: 1992 yılı da "kayıp yıl" olmuş Türkiye ekonomisi için. Kamu kesiminin ekonomi üzerindeki caydırıcı ağırlığı giderilememiş, enflasyon ve faizler düşürülememiş, yatırımlar canlanmamış ve vaat edilen "güven ve istikrar ortamı" sağlanamamış.

Bu arada geçen yıl firmaları iyi iş yapan, iyi para kazanan bazı büyük işadamlarının da 1992'yi "kayıp yıl" ilan edenlere katıldıkları görülüyor. Başbakan Demirel'i ve bazı bakanları çileden çıkaran bu tavrı anlamakta zorlananlar bir hayli fazla.

Acaba kim haklı, kim haksız bu tartışmada?

1992 yılı bir başarı yılı mıydı Türkiye ekonomisi için, yoksa kaybedilen bir yıl mıydı? Türkiye ekonomisi 1992 yılında sağlıklı bir gelişme göstermedi mi?

Ardından gelen 1993 nasıl bir yıl olacak?

Ekonomimizin orta vadeli gelişme perspektifi umut verici mi?

TÜSİAD'den yükselen eleştirilerle bu soruların cevapları arasında bir ilişki var mı?

Bu önemli soruları yanıtlayabilmek için aslında ekonomideki gelişmelerin sonuçları olan büyüme hızı ve enflasyon gibi rakamların gerisinde yatan bazı gelişmelere, bu gelişmeleri yansıtan rakamlara, oranlara bakmak gerekiyor. 1992 yılının, hatta son beş altı yılın, belirleyici göstergeler açısından bir analizini yapmadan 1993 ve sonrası için bir şey söyleyebilmek de son derecede zor.

Bugünün iktidarını da dünün iktidarını da pek memnun etmeyecek olan bir değerlendirme yapmadan önce bu değerlendirmede dayanak olan tabloya dikkatlice bakalım.

Ekonomiyi çok yakından izleyen ekonomist dostum Ekrem Keskin'in zengin veri tabanından yararlanarak hazırladığım bu tablodan bana çok önemli görünen şu sonuçlar çıkıyor:

- Türkiye geçen yıl son altı yılın en yüksek özel tüketim artışını yaşamış ve yüzde 5.5'lik büyüme hızı bu sayede gerçekleşmiş.

- Buna karşılık özel kesimin sabit sermaye yatırımı artışında, anormal bir yıl olan 1991 dışında, son altı yılın en kötü yılı yaşanmış, özel yatırım artışı 1987, 1988 ve 1990'dakinin çok altında kalmış.

	1987	1988	1989	1990	1991	1992
S.S. Yatırımı Artışı(%)	5.5	-5.9	-1.0	14.0	1.0	1.0
Özel S.S. Yat.artışı(%)	18.6	13.5	-5.8	19.2	-3.8	1.4
Toplam tüketim artışı(%)	6.3	2.7	3.9	11.1	2.1	9.5
Özel tüketim artışı(%)	6.5	2.8	3.9	10.2	2.2	10.6
S.S.Yat./GSMH(%)	25.2	24.0	23.3	24.4	24.1	23.1
İç tasarruf/GSMH(%)	25.6	26.3	24.8	23.4	22.0	18.9
Dış sermaye(milyon dolar)	1.891	-958	780	4.037	-2.374	2.474
Dış borç (milyar dolar)	40.2	40.7	41.8	49.0	48.7	51.0
Döviz/TL.mevduat(%)	34.7	40.1	35.1	36.2	49.3	72.7
Bütçe geliri/GSMH(%)	17.8	17.5	18.4	19.7	21.3	22.1
Bütçe gideri/GSMH(%)	22.3	21.3	22.8	23.9	28.7	29.4
İç borç faizi/3 ay(%)	50.3	68.1	59.8	56.9	88.0	98.8
Reel efektif kur(%)	100	120	96	78	82	88

-Toplam sabit sermaye yatırımlarının GSMH'ya oranı son altı yılın en düşük düzeyine inmiş.

- 1988 yılında yüzde 26.3'e kadar yükselen yurtiçi tasarrufların GSMH'ya oranı geçen yıl yüzde 18.9'a kadar düşmüş ve gene son altı yılın en kötü rakamı ortaya çıkmış.

- Yurtiçi tasarrufunu artıramayan, sabit sermaye yatırımları duraklayan Türkiye, hızlı özel tüketim artışını dış borçlanmayla ve tıpkı 1990'daki gibi, Türkiye'ye giren hatırı sayılır miktarda sıcak para ile finanse etmiş. Bunun sonucunda dış borcumuz artmaya devam etmiş.

- Döviz mevduatın TL. mevduata oranı yüzde 35'lerden geçen yıl yüzde 73'e kadar yükselmiş, TL. para olma işlevlerinin bazılarını yapamaz hale düşmüş.

- Bütçe harcamalarının ve bütçe gelirlerinin GSMH içindeki payı 1988'den beri sürekli olarak yükselmiş, devletin ekonomideki ağırlığı azalmamış, artmış; giderek büyüyen kamu açıkları oluşmuş.

Kamu açıklarını finanse etmek için Merkez Bankası kredilerinde yaşanan patlama kredi stokunu şişirirken diğer yandan iç borçlanma katlanarak büyümüş ve iç borç faizleri rekor düzeylere tırmanmış.

Sıcak para girişi için şart olan yüksek faiz yatırımları caydırmış ve ekonomiyi çöküşe sürüklemiş.

Evet, eğer bu tablo iyi bir tablo ise, dışardan yüksek faizle para bulup iç tüketimi ve kaynak yutan devleti finanse etmek marifetse 1992 yılına Türkiye ekonomisi için iyi bir yıl diyebilir ve geleceğe de umutla bakabiliriz.

(4.1.1993)

HACIOĞLU: “TEK ÇARE PARA BASMAK”

Kronikleşen yüksek enflasyon, kapanmayan kamu açıkları, yüksek kredi faizleri, bir türlü sağlanamayan ekonomik istikrar: Yinelemekten bıktığımız, kabak tadı veren sorunlar.

Yıllardır gündemde olan ve çözümünü geciken bu sorunlar artık yeni çözüm arayışlarını gündeme getiriyor. Çeşitli çevrelerde bu arayışı görüyoruz. Akademisyenlerin, iktisatçıların yanı sıra iş hayatının içindeki insanların, sanayicilerin ve özel sektör sözcülerinin de bu arayışa katılması, çözüm önerileri ortaya koyması olaya önemli bir yeni boyut kazandırıyor.

İstanbul Sanayi Odası Yönetim Kurulu Başkanı Memduh Hacıoğlu'nun artık çok kimseyi sıkan çözümsüzlük ortamında dile getirdiği çözüm önerisi hayli cesur ve çarpıcı.

Hacıoğlu, geçen gün bir yazımda değindiğim yüksek kur-yüksek faiz kıskacının ekonomiyi felakete sürüklediğini belirterek buna karşı en etkili çarenin para basmak olduğunu söylüyor. Bugün gelinen noktada para politikasını gevşetmekten başka uygulanabilir çıkış yolu kalmadığını ileri süren Hacıoğlu'na göre bu yola girilmesi halinde şu gelişmeler birbirine bağlı olarak gündeme gelebilecek:

- Faizler gevşeyecek ve bu olgu hem yatırımları hem de ekonomik aktiviteyi artıracak.

- Ekonomik aktivitenin artması firmaların iş hacmini ve daha

sonra da karlarını artıracığı için devletin önce KDV geliri daha sonra da diğer vergi gelirleri artacak ve kamu açığının kapanmasına yardımcı olacak.

- Devlet, bir türlü altından kalkamadığı borçlarını para basarak ödeyeceği için borç ve faiz yükü hafifleyecek ve kamu açığını kapatması daha da kolaylaşacak.

- Üretim canlanacak, talepteki artışı karşılayacak bir üretim artışı olacak; ayrıca enflasyonun en önemli girdisi olan faizler düşeceği için de para musluklarını açmanın enflasyonu azdırıcı bir etkisi olmayacak, tersine yüksek kur-yüksek faiz kısır döngüsünün kırılması enflasyonun aşağı çekilmesini de kolaylaştıracak.

- Yüksek tutulan TL.'nin değeri normal düzeyine gelecek, Türk sanayiinin rekabet gücü bundan olumlu etkilenecek ve reel olarak fazla artmayan ihracatta yeni bir atılım başlayabilecek.

- Bu süreç içinde, zordaki işletmelerin yaşama şansı artacak, sosyal bir tehdit oluşturan işsizlik sorunu hafifleyecek.

Görüldüğü gibi Hacıoğlu, yüksek kur-yüksek faiz kısırcasının olumsuz etkilerini tersine çeviren bir çözüm yolu öneriyor.

Pekeyi ama yüksek kur-yüksek faiz politikasını terk etmenin, para basarak borç ödemenin ve ekonomiyi canlandırmanın önemli riskleri ve sakıncaları da yok mu? Hacıoğlu bana çok önemli görünen enflasyonu azdırma riskini, yukarda da belirttiğim gibi, kabul etmiyor, tersine enflasyonun bu yöntemle düşebileceğini iddia ediyor.

Bana çok önemli görünen diğer riski Hacıoğlu da kabul ediyor, “evet, döviz cephesinde bir risk olabilir ama bunu göze almak zorundayız, her şeyin bir bedeli olur”, diyor. Hacıoğlu, şimdiki politikayı sürdürmenin riskinin aslında daha büyük olduğunu, bu politikayı sürdürmenin sosyal çalkantıları gündeme getirebileceğini söylüyor.

Ödemeler dengesinin sermaye hesabını da dışa açmış, finansal liberalleşmede epeyce mesafe almış bir ülkede Hacıoğlu'nun dile getirdiği çözüm yoluna gitmek bana çok riskli görünüyor. Böyle bir adımın finans piyasalarında yaratacağı çalkantının ve istikrar-

sızlığın, önceden kestirilemeyecek olumsuz sonuçları da olabilir gibi geliyor bana. Bunun yerine kamu açıklarını zaman içinde düşürmeyi hedefleyen tutarlı bir istikrar programının daha iyi bir seçenek olup olmadığını sorduğumda şunları söylüyor Hacıoğlu:

“Evet ama bunun yapılamadığı artık anlaşıldı, siyasal iktidar bunu yapamıyor, Meclis’ten böyle kararlar çıkamıyor. Tersine devletin ekonomideki ağırlığı her geçen gün artıyor, zaman aleyhimize işliyor, onun için artık başka çözümleri düşünmek zorundayız.”

Hacıoğlu bunun yalnızca kendi kişisel görüşü olmadığını, bu tür çözümleri düşünen sanayici sayısının giderek arttığını söylüyor.

İstanbul sanayiini temsil etme durumunda olan İSO Başkanı’nın böyle konuşması bence önemli. Uzun süre kağıt üzerinde kalan ve uygulanamayan çözümlere alternatif arama çabalarının iş aleminde rağbet görmesi yeni gelişmelerin habercisi mi acaba?

(14.1.1993)

“PARA BAS, BORÇ ÖDE” SENARYOLARI

Bu yılın ilk üç ayında şok KİT zamları yapılmazsa ve hesapta olmayan başka şeyler olmazsa, 12 aylık enflasyon oranlarının yüzde 50'lere inmesi mümkün görünüyor. Özel imalat sanayiindeki aylık fiyat artışları da son aylarda yüzde 3'lerde seyrediyor.

Faiz cephesinde ise tam tersine oranların düşme değil yükselme eğiliminde olduğu görülüyor. Hemen tüm faizler için bir gösterge niteliği taşıyan Hazine faizleri yüzde 100'e yaklaşan yıllık oranlarda seyrederken yüzde 30'ları da aşan reel faizler gündeme gelebiliyor.

Hazine bu üç ay içinde devasa boyutlarda bir ödeme yükümlülüğüyle karşı karşıya ve beklenen gelirlerin miktarı ödenmesi gereken miktarın çok altında. Bu durumda aradaki farkın iç borçlanma yoluyla kapatılması yoluna gidilecekse Hazine faizlerinin düşmesi değil, olsa olsa yükselmesi ve diğer faizleri de bu yönde etkilemesi beklenebilir.

Kredi kullanan işadamları için bu tam bir köşeye sıkıştırılma tablosu. Fiyat artışları yıllık bazda yüzde 50'lerde seyrederken faizlerin yüzde 100'leri geçmesi işadamlarını, sanayiciyi iç borçlanmaya alternatif olabilecek çözümler aramaya itecek bir olgu.

Bu doğrultuda ilk akla gelen alternatiflerden biri para basma alternatifi. Hükümet iç borçlanmaya giderek borçlarını ödeyeceğine para basarak borçlarını ödese hem faizleri düşürerek sanayiciyi, tüccarı rahatlatmış olur hem de borçtan kurtulmuş olur. İstanbul

Sanayi Odası Başkanı Memduh Hacıoğlu'nun bu doğrultudaki önerisinin sanayi çevrelerinde taraftar bulduğu söyleniyor.

“Borç bini aşığı” ve işler bu noktaya geldiği zaman bunun çeşitli söylentilere yol açması da kaçınılmaz. Bu söylentilerin birini en büyük gruplarımızdan birinin bir üst düzey yöneticisi anlattı. Piyasada dolaşan bir söylentiye göre yurtiçinde ve yurtdışında büyük miktarda banknot bastırılıyormuş. Elinde kamu kağıdı bulunanlara, “buyrun borcunuzu nakit olarak ödüyoruz, güle güle kullanın”, denecek ve bu paralarla borçlar kapatılacaktı. Ancak bu uygulamanın karşısında ciddi bir engel varmış, IMF böyle bir uygulamaya kesinlikle karşı çıkıyormuş.

Nasıl, beğendiniz mi çıkış yolunu? IMF engeli de aşılabilirse çözüm yolu hazır gibi.

Telefonda DPT Müsteşarı İlhan Kesici'ye anlatıyorum İstanbul'daki bu havayı ve dolaşan bu söylenti. “Nereden çıkıyor bunlar yahu, hiç öyle şey olur mu?”

Hem IMF'nin ne ilgisi var bunlarla”, diyerek ilk tepkisini dile getiriyor Kesici. DPT Müsteşarı Kesici'nin, para basarak borçtan kurtulma ve faizleri düşürme formülü konusundaki görüşü özetle şöyle:

“Böyle bir şeyi kesinlikle yapmamak, hatta düşünmemek lazım. Böyle söylentilerin çıkması bile zararlı. Böyle bir operasyonun, para basarak borçtan kurtulma operasyonunun nerede, nasıl patlayacağı kestirilemez. Bunun sonucunun ne olacağını kimse kestiremez. Bunun dövize yapacağı etki, enflasyon beklentisine yapacağı etki çok olumsuz olabilir.

Ayrıca böyle bir operasyon devletin itibarını sarsar, borcunu bu yöntemle ödeyen bir devlet bundan sonra ‘Tanrı birdir’ dese kimse inanmaz.”

İlhan Kesici'nin de vurguladığı gibi, para basarak borçtan kurtulma operasyonu çok riskli bir operasyon.

Böyle bir uygulamanın özellikle mali piyasalarda ve döviz cephesinde yol açabileceğı çalkantının boyutlarını kestirmek gerçekten olanaksız.

Bunu çalkantı değil de deprem olarak ifade etmenin daha doğru olacağını ve depremin şiddetini tartışmak gerektiğini söyleyenler de var.

O halde şu soruyu sormak gerekiyor: DYP-SHP koalisyonunun başbakanı olarak risk almaktan fazla hoşlanmayan, üstelik döviz krizi fobisi olan Demirel böylesine riskli bir operasyonu göze alabilir mi?

Prof. Asaf Savaş Akat gibi bazı dostlarımız Demirel'in böyle bir riski göze alamayacağını savunuyorlar. Böyle bir para basma operasyonunun dış dünyada, uluslararası finans piyasalarında yapacağı olumsuz etkiyi düşünenler de, "böyle bir şey göze alınamaz", diyorlar.

Pekiyi ama yükselen reel faizler altında ezilen ve feryat eden "benim sanayicim, benim tüccarım" ne olacak? Onların feryadına kulak tıkamanın da bir riski yok mu Sayın Demirel için?

(19.1.1993)

ALTINOK'UN İSTİFASI, ÖNCESİ VE SONRASI

Tevfik Altınok'la geçen pazar, bir konser öncesinde Cemal Reşit Rey konser salonunda karşılaştık ve ayaküstü konuştuk. Türkiye'ye 1 milyar doların üzerinde döviz sağlayan Japonya gezisinden henüz dönmüş olan Altınok beni görür görmez, "ah siz gazeteciler", diye takıldı. Ben, "gene ne yaptık?", diye sorduğumda da şunları söyledi:

"Japonya'da iyi bir iş başarmanın rahatlığı içindeydim. Frankfurt'a indiğimde rahatım biraz kaçmaya başladı. Türkiye'ye dönüp ben yokken çıkan gazeteleri okuyunca ve burada olup bitenleri öğrenince rahatlıktan falan eser kalmadı tabii."

Hazine'yi üç aylık bonolarda yoğunlaşan borçlanma çıkmazından kurtarmayı amaçlayan operasyonun başlatıldığı günlerde, asıl amacın borçlanmayı çeşitli vadelere yaymak ve bir yıllık bir borçlanma takvimi yapabilmek olduğunu söylüyordu Altınok. Bu operasyon sırasında faizlerde oynamalar olabileceği ve bunun dövize yönelmeyi özendirilebileceği de düşünülmüş, Japonya'da Samurai tahvili ihracının ve buna ek olarak alınan bazı kredilerin zamanlaması buna göre ayarlanmıştı. Japonya gezisinde sağlanan 1 milyar dolar mertebesindeki paranın büyük bölümü dış borç ödemeleri için kullanılacaktı ama bu paranın tam şu sırada devreye girmesinin operasyonun güvenliği açısından gene de önemli olduğunu belirtmişti Altınok.

Olayın Altınok'un huzurunu kaçırın boyutu herhalde kendi gıyabında alınan kararlarla ve yapılan uygulamalarla, operasyonun bir faiz düşürme yarışına dönüştürülmüş olmasıydı. Kamunun borçlanma gereğinin hissedilir biçimde azalmadığı bir ortamda kamu borçlanmasını zamana yaymak ve Hazine'yi bir ölçüde rahatlatmak zaten çok nazik bir operasyonu gerektiriyordu. Bu operasyonda Hazine'nin bağlı bulunduğu bakanlık, Hazine ve Merkez Bankası arasında tam bir uyum sağlanamaması ve dışardan müdahale olması halinde başarı şansı da azalardı. Altınok'u ve Merkez Bankası'nı rahatsız eden de bu yöndeki gelişmeler ve müdahaleler oldu.

Bu olayın Tevfik Altınok için "bardağı taşıran damla" olduğunu sanıyorum. Altınok benim bildiğim kadarıyla ayrılmayı çoktan aklına koymuştu. Geçen yılın başlarından beri Tevfik Bey'le her karşılaşmamda huzursuz ve dolu olduğunu anlıyordum. Sekiz yıl kadar bürokrasiden ayrı kalan Altınok, devleti çok farklı bulduğunu ve bu ortamda çalışmanın zorluklarını Hazine Müsteşarı olduktan kısa bir süre sonra söylemeye başlamıştı. Altınok'un devlet yönetimi ve çalışma anlayışıyla bakanı olan Tansu Çiller'in anlayışı arasında hayli derin farklar olduğu da bilinen bir şeydi.

Tansu Çiller, Tevfik Altınok'un istifası konusunda bir yorum yapmak istemediğini söyledi önceki gün. "Tevfik Bey çok seyahat ediyordu ve biz yardımcılarıyla işleri götürüyorduk", diyen Tansu Hanım Altınok'un yerine yapılacak atama için henüz bir hazırlık yapılmadığını ifade etti.

"Tevfik Bey zaten bir yıl için gelmeyi kabul etmişti", diyen Çiller, bu görevi üstlenebilecek yetenekte birden fazla aday bulunabileceğini düşünüyor.

Hazine müsteşarlığı gerek yurtiçinde gerekse yurtdışında önemli yansımaları olan bir makam; bu makama gelecek kişinin iç ve dış piyasalara güven verecek bir deneyim ve kişiliğe sahip olması önemli.

Ayrıca şu anda bu göreve gelecek kişinin Sayın Demirel'in benimseyeceği ve Sayın Çiller'in çalışma tarzına uyum sağlayabile-

cek bir kişi olması da önemli. Tüm bu niteliklere sahip olabilecek kaç aday çıkar ve bunların kaçı böylesine kritik bir noktada böyle bir görevi kabul eder, bilemiyorum.

Altınok'un istifası ister istemez, Çiller'le uyum sağlayamadığı bir sır olmayan Merkez Bankası Başkanı Rüşdü Saracoğlu'nun ne yapacağı sorusunu akla getiriyor. Çeşitli açılardan Altınok'tan farklı bir konumu olan Saracoğlu şu an için bu konuda hiçbir şey söylemek istemiyor, anladığım kadarıyla.

Bu konular bu hafta finans piyasalarında da gündemde olacak ama belki de gündemin birinci sırasını alamayacak çünkü pek çok kimse para bulma telaşında olacak. Özellikle bankaların Hazine'ye ödeme yapacakları çarşamba günü "kritik gün" olarak nitelendiriliyor.

(1.3.1993)

İHRACAT MI, “SICAK PARA” MI?

Geçen yıl ihracatımız dolar bazında % 8.3 arttı ama miktar bazındaki artışın % 2.5 dolayında kalacağını gösteriyor 11 aylık veriler. Yani ihracatımızda bir duraklama dönemi yaşanıyor.

Türkiye ihracatta büyük atılımını 1980’lerin ilk yarısında yaptı. 1980-85 döneminde ihracatımız dolar bazında % 173 arttı, 2.9 milyar dolardan 8.5 milyar dolara tırmandı. İhracat atılımının öncüsü Turgut Özal’ın özellikle 1986’dan itibaren, politik rekabetin baskısı altında içe dönük politikalara öncelik vermeye başlamasıyla birlikte, ihracattaki atılım da durakladı. İhracatın dolar bazında gerilediği 1986 yılından sonraki beş yılda, yani 1987-92 döneminde dolar bazında ihracatımız ancak % 44 artarak 1992 sonunda 14.7 milyar dolara erişti. 1980-85 döneminde dünya ihracatından çok daha hızlı artan ihracatımızın artış hızı özellikle 1988’den itibaren dünya ihracatındaki artış hızının gerisinde kalmaya başladı.

Türkiye son dönemdeki ithalat atılımını ise 1986-90 döneminde gerçekleştirdi. 1980-85 döneminde dolar bazında % 43 artış gösteren ithalatımız 1986-90 döneminde % 100’lük bir sıçramayla 1986’da 11.1 milyar dolardan 1990’da 22.3 milyar dolara çıktı. İçe dönük, popülizm boyutu da olan politikalar ihracatı değil ithalatı özendiriyor, bu sayede ülke içinde bir bolluk görüntüsü yaratılabiliyor ve enflasyonist baskı bir ölçüde hafifletilebiliyordu.

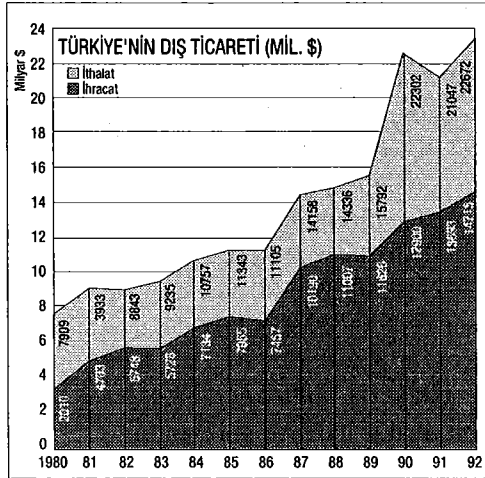
Bu, Türkiye’nin dış ticaret açığını büyüten bir gelişmeydi ve ithalatın yüzde 40 dolayında arttığı 1990 yılında Türkiye’nin dış ticaret açığı 9 milyar doları geçmişti. İlginç olan, Türkiye’nin bu

çapta bir dış ticaret açığı vermesine karşın ciddi bir döviz bunalımına düşmemiş olmasıydı.

Bunun bir nedeni Türkiye'nin 1980'lerde döviz gelirlerini çeşitlendirmeyi başarmış olması. Artık ihracat gelirinin yanı sıra turizmden, nakliyecilikten, diğer hizmetlerden ve dış yatırımlardan sağlanan gelirler Türkiye'nin döviz dengesine olumlu katkılarda bulunuyor. Ancak 1988'den itibaren, Türkiye'nin döviz bunalımına düşmemesinde etkili olan bir faktör daha var: Kısa vadeli sermaye hareketleri.

Türkiye'ye kısa vadeli sermaye girişimini özendiren kur politikası aynı zamanda ihracatı caydırıcı ve ithalatı özendirici etki yapan bir politika. 1988'in ikinci yarısından itibaren Türkiye ihracatı özendiren kur politikasını terk etti. 1980'lerin başından beri başlıca sert paralar karşısında önemli ölçüde reel değer kaybına uğrayan Türk Lirası reel olarak değer kazanmaya başladı.

Türkiye'de reel TL. faizleri varken TL.'nin reel olarak değer kazanması Türkiye dışında parası bulunanlar için Türkiye'de para tutmayı avantajlı hale getirdi konvertilibite yönünde etkili adımlar

da Türkiye'ye para girişini kolaylaştırdı. Bu yolla Türkiye'ye giren paranın bazı dönemlerde 3-4 milyar dolar mertebesine eriştiği tahmin ediliyor.

İşte, bazen "sıcak para" olarak da tanımlanan bu kısa vadeli sermaye girişleri sayesinde Türkiye ihracatının sınırlı artışlar göstermesini, buna karşı-

lık ithalatının patlamasını göze alabiliyor. Daha doğrusu, ihracat ve turizm gibi geri gitmesi söz konusu olmayan, gerçek döviz ge-

lirlerinin sınırlı artışına razı olurken döviz dengesini tutturmak için, her an geri gitmesi söz konusu olan “sıcak para”ya bağımlı hale gelmiş bulunuyor.

Şimdi Türkiye’de TL. faizleri düşünce, kısa vadeli sermayeyi kaçırmamak için TL.’nin devalüasyonunu daha da düşük tutmak gerekiyor. Bu kur politikasının ise zaten duraklama noktasına yaklaşan ihracatı ve genel kura duyarlı olan turizmi olumsuz etkilemesi olası.

Bana öyle geliyor ki biz ihracatı unutursak bir noktadan sonra “sıcak para” da kurtaramaz bizi .

(4.3.1993)

HASTA MASADA, DOKTORLAR KAVGADA

Hasta ameliyat masasında, yapılması gereken oldukça zor bir operasyon. Doğru tekniklerin hünerle kullanılmasını gerektiriyor. Ama operasyonu yapacak doktorlar arasında tartışma var. Doktorlardan biri aşamalı operasyona taraftar, daha radikal bir operasyonun iç kanamalara yol açabileceğini düşünüyor: Bayan Doktor ise bir an önce sonuca gitmek istiyor, “kesip atalım”, diyor ve kendi görüşüne karşı çıkan diğer doktorları ameliyathaneden kaçırmaq için ne mümkünse yapıyor.

Operasyon bu havada başlıyor. Doktorların her biri operasyonu kendi bildiği gibi yapmak istiyor, biri arkasını döndüğünde öbürü bir başka damarı kesiyor; diğeri bunu farkedince, “sen o damarı kesersen ben de bu damarı bürerim”, deyip bildiğini okumak istiyor. Hastanın durumu kötüye giderken doktorlar arasındaki çekişmenin bir itişmeye dönüşmesi ve bayan doktorun erkek doktorları ameliyathaneden çıkarmak istemesi üzerine başhekime haber yollanıyor.

Bu gibi işlerde çok deneyimli olan başhekim, itişen doktorları teker teker yanına çağırıyor. Hasta operasyon masasında beklerken doktorlar sırayla başhekimin yanına çıkıyorlar. Başhekim onlara, “çocuklar ben hepinizin babasıyım, bırakın bu tartışmayı ve yapın şu operasyonu”, diyor.

Başhekim daha sonra, önemli birisi olan hastanın durumunu

merak edenlere Şu “rahatlatıcı” açıklamayı yapıyor: “Her operasyonda böyle hadiseler olur; benim vazifem de herkese birden vazifene devam et, arkadayım evladım demektir. Bu arada operasyonun uzaması, hastanın narkoz altında biraz fazla kalması, birkaç damarın yanlış kesilmesi, hastanın biraz fazla kan kaybetmesi çok önemli değildir, endiŐeye mahal yoktur.”

Türkiye’nin finans kesiminde bir süreden beri yaşanmakta olan tablo ne yazık ki bu hayali hastane episodunu anımsatıyor. Kamu kesiminin sürekli olarak kanını emdiği mali sistemdeki hastalık ekonominin bütününi felce uğratacak boyutlar kazanırken bu koşullarda biraz zaman kazanmak için yapılması gereken nazik operasyonlar bile, sorumlu noktadaki kişilerin zıtlaşmaları nedeniyle bir komediye dönüşüyor. Piyasalara verilen çelişkili sinyaller birbirini izliyor, finans kesiminde çok önemli olan “istikrar” giderek uzaklaşan bir hayale dönüşürken, “belirsizlik” olağan hale geliyor.

Bu ortama katkıda bulunan birçok örnek yaşandı son dönemde.

Örneğin, ardından başka ihaleye benzer tarafı olmayan Hazine ihalelerinde Hazine gün içinde üç kez faiz deęiŐtirip piyasaları dalgalandırdı.

Hazine’den sorumlu bakanın rica ve tavsiyelerinin de etkisiyle Hazine ihalesine teklif veren bankalar, teklifleri kabul edilince bonoları alacak paraları olmadığını farkedip paniğe kapıldılar, zararına bono ve döviz sattılar, piyasa faizlerindeki düşme eğilimi tersine döndü.

Merkez Bankası söz konusu bakanın telkiniyle bu duruma düşen bankaları adeta “oh olsun” dercesine köşeye sıkıŐtırdı ve zararlarının büyümesine yol açtı.

Kilit noktadaki görevlilerden biri olan Hazine müsteşarı önemli konularda aylardan beri zaten devre dışı kaldığı yolundaki iddialar arasında görevinden ayrıldı.

Hazine müsteŐarını görevden ayrılmak zorunda bırakan bakanın Merkez Bankası Başkanı’nı da aynı noktaya getirmek için yeni adımlar attığı yolundaki iddialar güç kazandı.

Bu ortamda birileri para kazanmıyor mu?

Kazanıyor tabii, hem de nasıl kazanıyor. Belirsizliğin ve riskin yükseldiği ortamı en iyi kullanabilenler en iyi parayı kazanıyor. Ancak ekonominin bütünü açısından, mali sistemin bütünü açısından, geniş vatandaş kitlesi açısından bu ortamın hiçbir yararı yok, pek çok zararı var. Geleceğe dönük sağlıklı bir karar almak isteyen bankacının, yatırımcının, sanayicinin bu ortamda kendine yön bulması son derece zor.

Türkiye'nin dış dünyadaki, uluslararası finans çevrelerindeki görünümü açısından da çok sakıncalı bir tablo bu. En yoğun ilişki içinde buldukları, yakından tanıdıkları bir Hazine müsteşarının görevden ayrılması, bir Merkez Bankası Başkanı'nın da istifa ettiği olduğunun tartışılması uluslararası finans çevrelerinde hep kaygı yaratan, soru işareti doğuran gelişmeler.

Bu tablo kısa sürede değişmezse "hasta" ya da, ülkeye de yazık olacak.

(9.3.1993)

ÇİLLER İLE SARACOĞLU NEDEN ÇATIŞIYOR?

Tansu Çiller-Rüşdü Saracoğlu sürtüşmesi nasıl bir sonuca bağlanacak, doğrusu tam kestiremiyorum ama bu düşüncemin gerçekleşmeyeceğini bilerek, "keşke çatışmasalardı ve birlikte davranabilselerdi", diye düşünüyorum.

Bu düşüncem bir "birlik-beraberlik" tutkunu olmamdan kaynaklanmıyor, gerek Çiller'in gerekse Saracoğlu'nun Türkiye'nin ihtiyacı olan reformlar konusunda temelde oldukça yakın görüşleri savunmalarından kaynaklanıyor. Benim edindiğim izlenime göre her ikisi de kamu açıklarının kapatılmasının zorunlu olduğunu düşünüyor, bu yolda gerekli adımların atılmasını istiyor. Her ikisi de devletin ekonomi üzerindeki baskısının hafifletilmesini savunuyor, popülist yaklaşımlara karşı çıkıyor. Bu görüşleriyle Çiller ve Saracoğlu'nun popülist yaklaşımın tutsağı politikacılara karşı birlikte tavır almaları ve etkili olmaları mümkünken tam tersine çatıştıkları görülüyor.

Bana öyle geliyor ki bu çatışmanın üç temel nedeni var:

- (1) Kişilik faktörü.
- (2) Yaklaşım farkı.
- (3) Her ikisinin de politik hedefleri olması.

Tansu Çiller'i sekiz-dokuz yıldan beri tanıyorum. Yanılmıyorsam, öğretim üyesi olduğu yıllarda kendisiyle ilk ayrıntılı röportajı da ben yapmıştım. Bu çerçevede içinde Tansu Hanım'ın yalnızca e-

ekonomik konulara yaklaşımı konusunda değil, kişiliği ve insan ilişkilerine yaklaşımı konusunda da kendime göre bir fikir oluşturduğumu söyleyebilirim.

Benim tanıdığım kadarıyla Çiller, varmak istediği hedefe varmak için bütün olanakları kullanmayı göze alabilecek yapıda, bu açıdan cesur ve atak sayılabilecek bir kişiliğe sahip. Politikada kısa sürede hızla yükselmesi ve ilk hedefi olan bakanlık koltuğunu ele geçirmesi, cesaretini ve ataklığını daha da artırmış olabilir tabii.

Sarıyorum Çiller kendisini bir anda ekonomiden sorumlu devlet bakanı koltuğunda bulunca ekonomiyi kendi bildiği gibi yönlendirebileceği kanısına kapıldı. Bu hava içinde, biraz da kişiliğinden gelen cesaret ve ataklıkla, bir yandan kendi partisi içindeki bir kesim politikacıyı diğer yandan ekonomi bürokrasisini karşısına almak pahasına hedefine varmak istedi. Bu yüzden de yoğun tepki çekmeye başladı.

Tansu Hanım, ekonomide bazı hedeflere çabuk varmak için kestirme yolların kullanılabileceğini düşündüğünden, bu yöntemle başvurmanın sakıncalarını da gözardı ederek, kendi doğru bildiğini bürokrasiye empoze etmek ve uygulamak istedi. Bu arada, herhalde uygulamacı olarak deneyimsizliğinin de etkisiyle, yapılan uygulamaların finans piyasalarındaki olumsuz etkilerini hafife aldı ve sonunda Saracoğlu ile bazı diğer ekonomi kurmaylarıyla ters düşüp geri adımlar atmak zorunda kaldı.

Rüşdü Saracoğlu'nu dört-beş yıldır tanıyorum ama kişiliği hakkında çok fikir sahibi olduğumu söyleyemem. Onun kendi hedeflerine doğru, kendi tarzında yürümeye çalıştığını tahmin ediyorum.

Saracoğlu'nun ekonomik sorunlara yaklaşımı konusunda ise hayli fikir sahibi olduğumu söyleyebilirim. Savaş sonrası Almanyasında uygulanan ve büyük başarı kazanan, parasal disipline dayalı ekonomik istikrar anlayışını savunuyor Saracoğlu. Fiyat istikrarına dayalı sağlam para olmadan güçlü bir ekonomiye kavuşmanın mümkün olmadığını düşünen Saracoğlu, bu hedefe mucize önlemlerle ve parlak buluşlarla erişmenin mümkün olmadığına inanıyor. Saracoğlu, gerekli önlemlerin, mali istikrarı bozmadan, bir

programa göre alınmasını ve sabırlı bir çabayla hedefe varılmasını doğru buluyor. Örneğin birkaç yıl önce, kamu harcamalarının her yıl reel olarak yüzde 1 daraltıldığı, kamu gelirlerinin de reel olarak yüzde 1 artırıldığı bir yöntemle kamu açıklarının kapatılmasını önermişti Saracoğlu. Saracoğlu'nun savunduğu anlayışın, iller'in biraz da fevri adımlarla çabuk sonuç almayı hedefleyen yaklaşımıyla kolay bağdaşmayacağı açık.

Saracoğlu, Merkez Bankası Başkanı olarak savunduğu ilkelere hayli ters düşülmesine karşın görevinin başında kaldı son yıllarda ve belki de daha büyük sorumsuzlukların yapılmasını nledi. Ancak görevde kalmasında politik bir hesabın da rolü var gibi geliyor bana ve iller ile yıldızı belki bu yüzden de pek barışmıyor.

(10.3.1993)

EKONOMİDE 500 GÜN: HEDEF VE SONUÇ (1)

DYP Genel Başkanı Süleyman Demirel, 20 Ekim 1991 tarihinde TÜSİAD üyelerine hitaben yaptığı konuşmada şunları söylemiş:

“Evvvela devletin enflasyonu politika haline getirmiş olmasından uzaklaşacağız. İlk iş bu... Nasıl yapılacak, ben size başlıklarla söyleyeyim. Bir defa yüzde 12.6 civarında bulunan kamu açıklarını, kamunun borçlanma ihtacını yüzde 4.5’e indireceğiz. Bunun üst limiti yüzde 2.5’tir. Bunu yüzde 12.6’ya çıkarırsanız enflasyon yüzde 80’lere çıkar, yüzde 4.5’e indirirseniz bunu (enflasyonu) yüzde 38’lere indirmek mümkün. Onsekiz ay zarfında da sanıyorum ki yüzde 10’lu mertebelere indirmek mümkün. Bizim beşyüz güne ihtiyacımız var...”

Sayın Demirel aynı konuşmada şunları da söylemiş:

“Kamu sektöründe bilhassa KİT’lerde bir büyük reform yapmadıkça, finans sektöründe bir büyük reform yapmadıkça, vergide bir büyük reform yapmadıkça, bugün enflasyonu, bütçeyi denkleştirerek önlemek mümkün değildir. Biz bu reformları vaat ediyoruz... KİT’leri satmak ya da satmamak gibi bir saplantı bugün yoktur. Yerli yabancı saplantısına da gerek yoktur. Ne zaman ki Türkiye bu teşebbüslerin zararından, kaynak kırpmasından kurtulur, rahatlayacaktır...”

Sayın Demirel aynı konuşmada Türkiye’nin “satılabilir mal” üretimini ve döviz kazancının artmasının önemini de vurgulayarak şunları söylemiş:

“Şimdi döviz sıkıntısı yok. Gitmişsin bakkala yaz deftere demişsin. Öde dediği zaman ne yapacaksın? Türkiye'nin en büyük sıkıntısı budur. Türkiye'nin bunu aşabilmesi döviz kazancına bağlıdır... Türkiye kendisini döviz kazanacak sahalara teksif etmeye mecburdur.”

Sayın Demirel aynı toplantıda İbrahim Betil'in bir sorusunu yanıtlarken de dış borcu artırmanın ve (kendi deyemiyle) “hot money” yani sıcak para bularak borç ödemenin tehlikesini vurgulayarak şöyle konuşmuş:

“Benim korkum şu: Yarın bu borçları ödeyemeyiz. Yani her sene 5 milyar dolar borçlanmaya devam edelim, bu rahatlığa devam edelim. Rahatlığınız borçluluğunuzdan. Evet bugün ödüyorsunuz ama ödediğiniz paraya yüzde 30 faiz ödüyorsunuz. Yani kazanarak ödemiyorsunuz. Dünya şartları müsait, faizli para geliyor... Tamamen Galata Bankerleri vaziyetine dönmüştür...”

Sayın Demirel, 25 Kasım 1991 günü bu kez DYP-SHP koalisyon hükümetinin başbakanı olarak hükümet programını okurken de TÜSİAD konuşmasında dile getirdiği görüşleri ve vadeleri tekrarlamış; enflasyonun bir numaralı sorun olduğunu, enflasyonu hızla aşağı çekmek için kamu borçlanma gereğini iki yıl içinde yüzde 4-5'lere çekmeyi hedeflediklerini belirtmiş, vergi reformunun önemini vurguladıktan sonra sözü KİT reformuna getirerek şunları söylemiş:

“KİT reformunun başarısı uygulanacak bu programın başarısı için belirleyici olacaktır. KİT reformu sadece enflasyonu kamu kesiminin küçülerek daha rasyonel ve etkin hale getirilmesi, sermayenin tabana yayılması ve ekonomi demokrasisinin sağlanması KİT reformunun önde gelen hedefleri arasındadır. Kısaca KİT reformu Türkiye'nin dünya ile bütünleşmesinin temel koşuludur.”

Tüm bu alıntılar, ANAP'tan kötü bir ekonomik miras devralan Sayın Demirel'in doğru teşhislerle yola çıktığını ve öncelikle şu hedeflere yöneldiğini ortaya koyuyor:

- Enflasyonu hızla aşağı çekmek için kamu borçlanma gereği/GSMH oranını iki yılda yüzde 4-5 arasına çekmek;

- Bir yandan kamu harcamalarında dikkatli giderken diğ er yandan kamu gelirlerini hızla artıracak bir vergi reformunu gerçekleştirmek;

- Kapsamlı bir KİT reformuyla kamu kesimini küçültmek;

- Yatırımların dış pazarlarda rekabet gücü olan, satılabilir mal üretimine yönelik alanlarda yoğunlaşmasını sağlamak;

- İhracat ve diğ er döviz gelirlerini artırarak “sıcak para”ya bağımlılıktan kurtulmak;

- İç tasarrufları artırarak devleti iç ve dış borç kısı kacından kurtarmak.

İlk 500 günde, bu hedeflerin hiçbirine varılmadı, hatta yaklaşılamadı bile. Bu nedenle ekonominin sorunları çözümlenmedi, birikmeye devam etti. Teşhisi doğru koyan hükümet gerekli tedaviyi uygulayamadı. ANAP döneminde başlayan iç ve dış borçla günü gün etme yöntemi sürdürüldü. Bunun bedeli mutlaka ödenecek.

(30.3.1993)

EKONOMİDE 500 GÜN: HEDEF VE SONUÇ (2)

DYP-SHP hükümetinin ilk 500 gününde, ekonomide kendi koymuş olduğu hedeflere varmasını sağlayacak adımları atmadığını, bu nedenle ekonominin sorunlarının çözümlenmediği, tersine birikmeye devam ettiğini dünkü yazımda belirtmiştim. Bugün hedeflerden nasıl sapmalar olduğunu biraz daha ayrıntılı biçimde göstermek ve ilk 500 günün sonuçları üzerinde durmak istiyorum.

Enflasyon: Sayın Demirel 500 gün içinde enflasyonun “yüzde 10'lara” inebileceğini söylemişti. Oysa şubat sonu itibarıyla enflasyon 12 aylık bazda yüzde 53-58, yıllık ortalama bazda yüzde 59-67 düzeyinde. Yani enflasyonda gerçekleşme, hedefin dört-beş katı mertebesinde. Ayrıca tarım ürünleri fiyatlarının son 12 ayda yalnızca yüzde 35 artmasının ve KİT zamlarının bir süredir düşük tutulmasının da 12 aylık rakamların bu noktalara inmesinde payı var.

Kamu Borçlanma Gereği: Sayın Demirel'in hedefi Kamu Borçlanma Gereği/GSMH oranını iki yıl içinde yüzde 4-5'lere düşürmektir. Geçen yıl sonunda bu rakamın yüzde 12.6 olarak gerçekleştiği tahmin ediliyor, bu yıl için belirlenen hedef ise yüzde 9. Bana çok iyimser görünen bu rakam gerçekleşse bile hedeften sapma oranı yüzde 100 olacak. Son bütçe verileri bu sapmanın daha büyük olacağını düşündürüyor. Bu durumda iç borçlanmanın belirlenen hedeflerin çok üstünde gerçekleşmesi de şaşırtıcı değil.

Vergi reformu: Mevcut haliyle çok yetersiz olduğu çeşitli kesimlerce iddia edilen vergi reformunun Meclis'ten çıkıp çıkmayacağına, çıkacaksa nasıl ve ne zaman çıkacağını kimse bilmiyor galiba. Gerek kapsam gerekse zaman açısından hedeften büyük bir sapma söz konusu.

Kit reformu: KİT'lerin özertleştirilerek yeniden düzenlenmesini öngören TÖYÖK projesi gerçekleşmediği gibi dev açıklar veren büyük KİT'lerin rehabilitasyonu ve özelleştirilmesi konusunda da hiçbir şey yapılmadı. Finans yönünden bir miktar rahatlatılan KİT'lerin açıklarının GSMH'ya oranının bir miktar gerilediğini gösteren bazı veriler var ama bu verilerin geçici olduğu ve gerçeği tam yansıtmadığı kuşkusuz giderilmiş değil.

Tasarruf/Yatırım: 1991 yılında yüzde 22.0 olan iç tasarruf/GSMH oranının 1992'de yüzde 18.9'a gerilediği tahmin ediliyor. Toplam yatırım/GSMH oranının da 1991'de yüzde 24.1'den 1992'de yüzde 23.1'e indiği tahmini yapılıyor. Bu tablo Türkiye'nin tasarruf açığını kapatmak için borçlanmaya devam etmesi gerektiğini gösteriyor.

Ödemeler dengesi: 1991'de 7.4 milyar dolar olan dış ticaret açığımız 1992'de 8.4 milyar dolara yükselirken cari işlemler dengesinde 1991 sonunda görünen 258 milyon dolarlık fazla da 1992 sonunda 943 milyon dolarlık bir açığa dönüşmüş, yani 1.2 milyar dolarlık bir bozulma var. Demek ki geçen yıl Türkiye döviz dengesini dış borçlanmayla ve kısmen "sıcak para" diye de nitelenen kısa vadeli sermaye hareketleriyle sağlamış, döviz rezervi bu sayede artmış.

Yani iktidara gelirken, "borçla sağlanan rahatlık tehlikelidir, bunu bir gün ödetirler", diyen Sayın Demirel tamamen aynı yöntemle, dış borçları artırarak ve "sıcak para"yı çekerek döviz cephesinde göreceli bir rahatlık sağlamış.

DYP-SHP hükümetinin ilk 500 gününün, ekonomide yapılan vaatlerin tutulması açısından hayli başarısız geçtiği sanırım ortada. Başarılı sayılabilecek tek gösterge yüzde 5.5 dolayında gerçekleşmesi beklenen GSMH büyüme hızı.

1992'de yakalanan bu büyüme hızının 1991'deki sıfır büyümeden sonra sağlanmış olması gerçi biraz değerini azaltıyor ama Türkiye'nin ticaret ortaklarında ciddi durgunluk belirtilerinin ortaya çıktığı bir yılda, yüzde 5.6 dolayında bir reel büyüme gene de iyi. İyi olmayan, bu büyümenin büyük ölçüde iç tüketimdeki patlama sayesinde sağlanması, dolayısıyla sürdürülebilir bir büyüme olması.

Görünen o ki, DYP-SHP hükümeti de bir yandan ekonominin ihtiyacı olan reformları erteleyerek ve ANAP'ın açtığı tehlikeli yoldan yürüyerek borca dayalı bir saadeti sürdürmeye çalışıyor. Bir yandan da mega projelerden söz ederek etrafa moral vermeye çalışıyor. 500 gün dolarken durum bundan ibaret galiba.

(31.3.1993)

EUROMONEY, HAYALLER VE GERÇEKLER

Sayın Başbakan talimat vermiş, “1993’te özelleştirme gelirleri 1.5 milyar dolardan 2.5 milyar dolara çıkartılsın”, diye.

Bunlar küçük rakamlar, yalnızca PTT’mizin bir “T”sinin satışından 20 milyar dolar gelecekmiş Türkiye’ye.

Ya halkımızın yastık altında sakladığı altınların değerlendirilmesiyle elde edilecek kaynak? 5 milyar dolar mı, 10 milyar dolar mı? Yok canım 40 milyar dolar olmalı.

Kamu borçlanma gereği/GSMH oranı yüzde 11’e inmiş geçen yıl. Herhalde bu milyarlarca dolarlık özelleştirmelerden sonra fazla verecek devletin hesabı.

Türkiye’de hayaller içinde yaşayanlar var. Palavra dememek için hayal diyorum, telaffuz edilen rakamları duydukça.

Gerçeklerin dünyasında ise görünüm hayli farklı. İki gündür İstanbul’da yapılan Euromoney toplantısını izlerken yaptığım temaslardan edindiğim izlenimleri aktararak ne demek istediğimi daha iyi anlatabilirim belki.

Euromoney dergisi altı ayda bir yaptığı ülkelerin risk sıralamasında Türkiye yedi basamak birden gerilemiş, Japonya’nın 1. olduğu sıralamada 37.’likten 44.’lüğe düşmüş. Son altı ay içinde Türkiye’nin önüne geçen ülkeler Katar, Umman, Malta, Şili, Kıbrıs, Endonezya, Çin ve Güney Afrika. Sıralamaya esas olan kıstaslardan “ekonomik performans”ta 10 üzerinden 5.84 almış Türkiye. “Kre-

di değerliliği” notumuz ise 10 üzerinden 3.46. Sanırım uzun süreden beri ilk kez Türkiye böyle bir düşüş kaydediyor Euromoney sıralamasında.

- Türkiye’ye kredi değerliliği açısından not veren kuruluşlardan Standard and Poors’un yetkilileri Euromoney toplantısından bir gün önce İstanbul’a geldiler. Duyduğuma göre merak ettikleri noktaların bazıları şunlar:

- Türkiye’de ekonomik kararlara politikanın gölgesi fazla mı düşüyor?

- Ekonomi yönetimindeki çatlak, Çiller-Saracoğlu anlaşmazlığı ne kadar ciddi?

- Kamu açıkları gerçekten kapanıyor mu, yoksa bu açıkların büyümesi tehlikesi var mı?

Yıllardan beri Türkiye’yi değerlendiren Standard and Poors’un uluslararası finans bölümü direktörü Helena Hessel ve arkadaşlarının Türkiye’de yapacakları temaslar sonunda varacakları kanı ne olacak bilmiyorum ama onlara kül ve rakam yutturmanın kolay olmayacağını söyleyebilirim.

Örneğin Euromoney toplantısında yetkililerce geçen yıl sonunda yüzde 11’e indiği söylenen kamu borçlanma gereği/GSMH rakamına inanacaklar mı?

Euromoney toplantısında bu konuyu çok iyi izleyen iki değerli uzmanla yaptığım konuşmadan edindiğim izlenim şu: 1992 sonunda kamu borçlanma gereğinin yüzde 11 olması olanaksız. Yüzde 13-14’lük bir oran daha gerçekçi görünüyor. 1993’te ise bu rakamı aşağı çekecek ciddi önlemler alınmazsa -ki ufukta böyle bir olasılık görünmüyor- değil hedeflenen yüzde 9’luk oranın tutturulması, geçen yılki oranın korunması bile zor.

Bu yılın ilk iki ayına ilişkin bütçe rakamları iki uzmanın haklı olduğunu düşündürüyor. 1992 sonunda gerçek bütçe açığı 56 trilyonken bu açık 43 trilyon olarak muhasebeleştirildi ve buna dayanarak kamu borçlanma gereği yüzde 11’e düşmüş gösterildi. Bunun da etkisiyle geçen yılın ilk iki ayı sonunda 3.1 trilyon lira olan bütçe açığı bu yılın ilk iki ayı sonunda 22.5 trilyona çıktı. Geçen

yıldan sarkan farkı çıkardığımızda gene korkunç bir artış var iki aylık bütçe açığında.

Gene Euromoney toplantısında karşılaştığım, özelleştirme konusunun içinde bulunmuş olan bir uzman, PTT'nin telefon bölümünün özelleştirilmesiyle ilgili olarak telaffuz edilen 20 milyar dolar rakamının tamamen hayal ürünü olduğunu, Türkiye'ye benzer ölçekte olan Meksika'nın tüm telefon şebekesinin 4.5 milyar dolara özelleştirildiğini söyledi.

Böyle adamlar da hep beni buluyor galiba. Hayaller dünyasında gezinmeye devam etmek varken tatsız gerçeklerle yüzyüze geliyoruz. Ne yapalım bu da bizim kaderimiz herhalde.

(1.4.1993)

KENDİMİZİ KANDIRMAYALIM, FIRSAT KAÇIYOR

Kafalarını kuma gömmek isteyenler bunu söylememize gene kızacaklar ama Türkiye maalesef çok önemli bir fırsatı kaçırma tehlikesiyle karşı karşıya. Türkiye ile ilgilenen yabancılarla konuştuğunuzda ya da yabancı bankacılarla, işadamlarıyla ilişki içindeki Türk bankacıları, Türk işadamlarını dinlediğinizde bunu çok daha iyi hissediyorsunuz.

Yabancıların gözünde Türkiye'yi şanlı kılan özelliklerden biri, Türkiye'nin piyasa ekonomisini uygulamakta ve özel mülkiyet düzenini kurumsallaştırmakta oldukça ileri bir noktaya gelmiş bulunması. Türkiye bu açılardan, piyasa ekonomisine geçme ve özel mülkiyeti yayma çabasında olan eski sosyalist ülkelerle karşılaştırıldığında çok ileri bir aşamada görünüyor. Türkiye ile iş bu açıdan çok daha risksiz ve kolay görünüyor yabancı bankacılara, işadamlarına.

Son dönemde Türkiye'ye özel bir önem kazandıran, Türkiye'yi bir ilgi odağı haline getiren olay ise tabii Orta Asya cumhuriyetleriyle olan yakınlığı. Bu ülkelerle kurulacak ekonomik ilişkilerde Türkiye'nin "köprü ülke" rolünü oynamaya en güçlü aday olduğunu hemen herkes kabul ediyor. Bir iddiaya göre, ABD ile Japonya arasında örtülü bir anlaşma bile sağlanmış bu konuda ve öncelikle doğal kaynaklar açısından bu ülkelerle ilgilenen Japonlara ilişkilerini Türkiye aracılığıyla kurabilecekleri söylenmiş.

Türkiye'nin on küsur yıldır lekesiz olan dış borç servisi performansı ve göreceli olarak tatminkar görünen siyasi istikrarı da yabancıların gözünde olumlu not almasına katkıda bulunan faktörler.

Pekiyi bütün bunlar var da eksik olan ne? Türkiye bu fırsatı kullanmakta neden gecikiyor?

Eksik olan şeylerin başında, ekonomik istikrarı sağlamaya kararlı bir hükümet geliyor. Tersine, mevcut hükümetin icraatının ekonomik istikrarın giderek daha da bozulmasına yol açacak nitelikte olduğunu konuyla ilgilenen tüm yabancılar yavaş yavaş fark ediyor. Özellikle Türkiye ekonomisini yakından ve neredeyse günü gününe izleyen Dünya Bankası gibi kuruluşların, kamu finansmanı cephesindeki çıkmazın ve bunun olası sonuçlarının tamamen farkında oldukları bir sır değil. Halen Türkiye'de bulunan Standart and Poor's derecelendirme kuruluşu yetkililerinin de bu tür değerlendirmelerden habersiz olmaları olanaksız.

Şimdi durum böyleyken 1992 yılını her bakımdan anormal bir yıl olan 1991 ile karşılaştırıp ortaya pembe tablolar koymak ve bunlara Dünya Bankası'nın ya da Standart and Poor's yetkililerinin inanacağını sanmak biraz saflık oluyor galiba.

Türkiye'nin yabancıların gözünde daha da kötü bir puan almasının en önemli nedenlerinden biri, yüksek düzeydeki enflasyonun adeta istikrar kazanmış olması. Türkiye yüzde 50'nin üzerinde ama yüzde 100'ün altında bir enflasyonu bu kadar uzun süre koruyabilmiş olan tek ülke. Diğer ülkelerde ya ciddi önlemler alınıp aşağılara çekiliyor bu düzeylerdeki enflasyon, ya da üç haneli rakamlara tırmanıyor ve ipin ucu kaçıyor. Türkiye'nin farklı olduğunu ve bu düzeylerde bir enflasyonla yaşayabildiğini gören yabancı uzmanlar bu nedenle durumu biraz daha anlayışla karşılıyorlar.

Ama önemli olan bu anlayışı sağlamak değil, dış dünyadaki büyük potansiyelden yararlanmak. Örneğin Dünya Bankası'nın Türkiye'ye tahsis etmiş olduğu, kullanılmamış kredi miktarı ne kadar biliyor musunuz? İnanmayacaksınız ama 3 milyar dolara yakın. Türkiye inandırıcı istikrar önlemlerine yönelik dinamik ve tutarlı bir ekonomi yönetimi kurabilse bu paradan yararlanabilecek. Maa-

lesep bu yapılamadığı için bu para da kullanılmıyor ve Türkiye kaynak kullanmak şöyle dursun yılda 700 milyon dolarlık geri ödeme yapıyor Dünya Bankası'na. Para bulmak için de uluslararası tahvil borsalarını zorluyor.

Bu yalnızca bir örnek. Akılcı ekonomi politikalarına yönelsek önümüzde açılacak imkanlar çok ama biz bunu bir türlü beceremiyoruz.

(7.4.1993)

DENİZ NE ZAMAN BİTER?

Önce bazı saptamalar yapalım.

Dolar, TL. karşısında 1991 yılının ilk dört ayında % 35. 1992 yılının ilk dört ayında da % 30 dolayında değer kazanmış, bu artışlar yüksek devalüasyon beklentisini gündeme getirmişti. 1993 yılında, yılbaşından bugüne kadar dolardaki artış ise % 10 mertebesinde. Dolar/mark paritesi yılbaşındaki düzeyde ve marktaki değer artışı da yüzde 10 dolayında. Döviz fiyatlarında şu ana kadar izlenen önemli gelişmeler 1991 ve 1992 yılında yaşanan anormal tırmanışın bu yılın aynı döneminde tekrarlanamayacağı yolundaki tahminlerimizin doğrulanma olasılığının yüksek olduğunu gösteriyor.

● Enflasyon rakamlarında (12 aylık bazda) geçen yılın ilk üç ayındaki rakamlara göre belirgin bir gerileme var. Geçen yıl % 70-78 arasında olan 12 aylık artış oranları bu yıl % 53-58 arasında.

● Yılbaşından bu yana faiz oranlarında bir gevşeme dönemi yaşandı ve borsa da bundan olumlu etkilendi. Geçen yılı 4.000 puan dolayında kapatan İMKB endeksi şimdi 7.000 puan sınırını zorluyor.

● GSMH reel büyüme hızının geçen yılın son çeyreğinde % 6.2, yılın bütününde % 5.9 olarak gerçekleştiği açıklandı. Özellikle inşaat sektöründe belirgin bir canlanmanın başladığı görülüyor. Bu yıl için henüz veri yok ama ekonominin temposunun birdenbire düşüşe geçtiğini gösteren bir işaret de yok.

Şimdi bütün bunlar olumlu göstergeler değil mi? Bu göstergeler

ortadayken bir karamsarlık havası estirmenin, gidişin iyi olmadığını söylemenin, “deniz ne zaman biter?”, türünden sorular sormanın bir alemi var mı?

Bana var gibi geliyor. Neden böyle düşündüğümü açıklamaya çalışayım.

● Kamu açıkları cephesinde ve kamunun borçlanma gereğinde belirgin bir küçülme olduğunu sanmıyorum. Tersine devletin finans kesimindeki ağırlığının 1992’de nasıl artmaya devam ettiğini başka bir yazıda ortaya koyacağım.

Enflasyonu besleyen kamu açıkları sürerken 12 aylık enflasyon rakamları da dibe vurmuş görünüyor. Ertelenmiş KİT zamlarının da devreye girmesiyle, önümüzdeki aylarda 12 aylık oranlarda yeni bir yükseliş eğiliminin başladığını görebiliriz.

● Faiz oranlarındaki gevşemenin geçici olduğunu düşündüren çeşitli belirtiler var: Hazine’nin, faizi yükseltmeden bankalara bono ve tahvil satamaz hale geldiği görülüyor. Bu hafta ortasında 20 trilyon TL. mertebesinde bir borç itfası, ayrıca 10 trilyon TL. dolayında maaş ödemesi bulunan Hazine’nin Merkez Bankası kısa vadeli avansına yüklenmesi gündeme geliyor ve avansın limitine erken gelmesi olasılığı artıyor.

● Hazine’nin bağlı bulunduğu bakanla Merkez Bankası yönetimi arasında, artık gizlenmeden süren sürtüşme, mali piyasalarda belirsizliğe ve kamu faizlerinde ikili bir yapının oluşmasına yol açıyor.

● Ekonominin ve mali sistemin yönetimindeki çok başlı ve çelişkili yapının giderilmesi konusunda bir şey yapılmaması, iş aleminde ve piyasalarda güveni sarsıyor; bu hükümetin sorunları çözecek adımları atamayacağı inancı yaygınlaşıyor.

“Deniz ne zaman biter?”, sorusu işte bu ortamda soruluyor. Bu soruyu dile getiren sanayicilerin, işadamlarının sayısı giderek artıyor.

Hükümetin 500 gününde olumlu bir tablo ortaya koyabilmek için şartları zorladığı ve ciddi sorunları ertelediği yolunda yaygın bir izlenim var.

1994 ilkbaharında yerel seçimlerin yapılacak olmasının, bu yılın ikinci yarısında da politik tercihlerin ekonominin gereklerinin önüne geçmesi olasılığını artırdığı görüşü de sıkça dile getiriliyor ve bu eğilimin yol açabileceği sonuçlardan kaygı duyuluyor. Ekonominin gereklerinin yerine getirilmemesi halinde bunun ergeç olumsuz sonuçlara yol açacağını görenler, “deniz ne zaman biter?”, sorusunu soruyorlar.

Bütçede büyüyen açıklardan, devleşen iç borç ödemelerinde karşılaşılabilecek zorluklardan, tırmanışa geçen enflasyondan, piyasalarda sarsılan güvenden ve yeni bir TL.’den kaçış olasılığından söz etmek ve “denizin bitişi” için bir tarih vermek istemiyorum ama maalesef bunları düşünmek zorunda olduğumu hissediyorum.

(12.4.1993)

GERÇEK BİZİ YAKALAR

Zaman zaman gerçeğe de meydan okuyan Turgut Özal'ın ani ölümü sonrasında ilginç tepkiler, özlemler dile getirildi, değerlendirilmeler yapıldı. Ülkemizi, insanımızı farklı özellikleriyle daha iyi tanımamıza olanak veren bir hafta geçirdik sanki.

Özal'a yaşamında da hayranlık besleyenler ölümü sonrasında Özal'ı yücelten, Türk tarihinin en uluları arasına katan ifadeler kullandılar; ilanlar vererek düşünce ve duygularını kamuoyuna duyurdular.

Özal'a yaşamında fazla hayranlık beslemeyen kimileri de ölümü sonrasında önemli bazı katkılar yapmış olduğunu teslim etmek gereğini duydular.

Son on yıllarını Özal'a sövmekle geçirenler bile belki dinmeyen bir öfkeyle karışık da olsa bir boşluk duygusuna kapıldılar.

Kimilerine göre Özal'ın hakkını teslim etmek ve onu yüceltmek için söylenen ve yazılanlar fazla kaçtı, kimilerine göre yetersiz kaldı.

Özal'ın cenaze töreninde yükselen tekbir sesleri ve "Müslüman Türkiye" sloganları İslamcı kesimde geleceğin kendilerinden yana olduğu inancını güçlendirirken laikliğin elden gitmek üzere olduğunu düşünenlerin kaygılarını pekiştirdi.

Kırk yıllık arkadaşının ve son yıllardaki siyasi rakibinin ölümü Demirel'i sanki bir anda farklı bir noktaya getirdi. Risk almaktan fazla hoşlanmayan Demirel, bütün risklerini göze alarak, bunca söz ettiği cumhurbaşkanlığı makamının büyüklü çekim alanına giriverdi.

Türkiye'nin politika sahnesinde yeni bir perdenin açılması gündeme geldi.

Bütün bunlar şunu düşündürdü bana: İnsanlar gerçeği her zaman yakalayamıyor, çoğu kez kendi anlık tepkilerini, özlemlerini, duygularını ve eğilimlerini gerçeğin yerine koyuyor. Ama gerçek, bizi bir noktada mutlaka yakalıyor. O noktada özlemler, avunmalar, kandırmacalar falan bitiyor, gerçek kendi koşullarıyla ortaya çıkıveriyor.

Bu kural ekonomi için de geçerli. Zaman zaman bazı göstergeleri gözardı edip bazı diğer göstergelere bakarak ekonomide işlerin iyi gittiğini, geleceğin parlak olduğunu düşünebiliyor, umabiliyor, söyleyebiliyor insanlar.

Ama asıl belirleyici olan göstergelere ve geleceğe damga vuracak gelişmelere baktığınız zaman ortaya farklı bir tablo çıkıyor.

Geçen hafta Turgut Özal'ın ölümü ve cumhurbaşkanı makamının boşalması Türkiye'nin gündemini belirlerken ekonomik ve mali konular ikinci planda kalır gibi oldu ama bu hafta içinde bize ekonominin gerçeklerini hatırlatan bir dizi gelişme de yaşandı, önemli bazı göstergeler belli oldu. Bunların başlıcaları şunlardı:

● Bütçe açığı: Bu yılın ilk aç ayındaki bütçe açığının geçen yıla göre yüzde 546 artarak 32 trilyona tırmandığı belli oldu.

● KİT zamları: Hükümet birikmiş olan KİT zamlarını yapmaktan biraz daha direndi ve böylece söz konusu zamların nisan ayı fiyat endekslerini de etkilememesi sağlanmış oldu. Ancak bu, 12 aylık enflasyon oranlarının dibe vurmuş olabileceği ve nisandan sonra yeni bir yükseliş dönemine girileceği yolundaki izlenimi değiştiremedi.

● Faizler: Faizleri düşürme umutları bir darbe daha yedi. Hazine, 6 aylık bono ihalesinde 3 trilyon liralık bono satabilmek için ortalama yüzde 73.6 faiz vermek zorunda kaldı ve bu, yıllık bazda yüzde 87'yi aşan bir faiz oranını gündeme getirdi.

Oysa şubat ayının son haftasındaki ihalede Hazine yüzde 70.72 ortalama faizle yaklaşık 22 trilyon lira tutarında 6 aylık bono satmış, mart ayındaki 6 aylık bono ihalesi ise iptal edilmişti.

● Dış açık: Geçen hafta açıklanan şubat ayına ilişkin dış ticaret verileri, bu yılın şubat ayında dış ticaret açığının geçen yılın aynı ayına göre yüzde 77 artarak 836 milyon dolara tırmandığını, yılın ilk iki ayın sonundaki açığın da geçen yıla göre yüzde 53 artarak 887 milyon dolardan 1 milyar 355 milyon dolara yükseldiğini ortaya koydu. Dış ticaret açığındaki genişleme özellikle ithalattaki hızlı artıştan kaynaklandı.

● Merkez Bankası: Genel kurula bozuk bir moralle giden Merkez Bankası yönetimi, borsadaki ani düşüşe yol açan tepkiye benzer bir tepkinin döviz cephesinde yaşanmasını önleyecek ve döviz hücumu caydıracak önlemleri almaya çalıştı.

Bunlar bizi ekonominin gerçekleri konusunda uyaran bazı sinyaller. Bu sinyallere kulak verelim ve gerçekleri duymaya hazır olalım.

(26.4.1993)

DEMİREL KAÇABİLİR, TÜRKİYE KAÇAMAZ

Erdal İnönü, "hükümetimiz başarılı olmuştur", derken ekonomide gelinen noktanın, ödenmesi gereken faturanın fakında mı değıl mi bilmiyorum ama Süleyman Demirel'in bunların farkında olduğundan eminim. Bunca yıllık deneyiminden beklenmeyen bir telaş ve hevesle Çankaya makamına can simidi gibi sarılmasının bir nedeni de bu galiba.

Bana öyle geliyor ki 1991'de Mesut Yılmaz'ı erken seçime zorlayan mali tablo şimdi biraz daha ağırlaşmış olarak koalisyon hükümetinin önünde. 500. gün zorlamasıyla bu tablonun olumsuz tarafının gizlenmesi için ne mümkünse yapıldı, başka koşulların da yardımıyla durum idare edildi; 1992 yılı sonuçları, her bakımdan anormal bir yıl olan 1991 sonuçları ile karşılaştırılarak ortaya aldatıcı bir "başarı tablosu" kondu.

Ancak bu "başarı tablosu"nu sürdürmek giderek zorlaşıyor. Yapılan ve yapılmayan icraatın olumsuz sonuçları önümüzdeki aylarda bir bir ortaya çıkacak ve bir sorumlu aranacak. Ama belki de bulunamayacak çünkü asıl sorumlu olan kişi yani Sayın Demirel, o zamana kadar sorumsuz cumhurbaşkanı olarak Çankaya'ya yerleşmiş bulunacak. "Büyük kaçış" belki de gerçekleşmiş olacak.

Demirel kaçsa bile Türkiye bu olumsuz sonuçlardan kaçamayacak. Cumhurbaşkanlığı seçimi ve sonrasındaki siyasal gelişmeler de herhalde ekonomide çözüm bekleyen sorunların üzerine gidil-

mesini daha da zorlaştıracak, ertelenen çözümler sorunları daha da ağırlaştıracak, riskler daha da büyüyecek.

Nedir bu giderek büyüyen riskler?

1. Devalüasyon riski: Türk parasının başlıca sert paralar karşısındaki değer kaybı aylardan beri enflasyonun hayli gerisinde kalırken, yani Türk Lirası reel olarak değer kazanırken "devalüasyon riski"nden söz etmek ilk bakışta şaşırtıcı gelebilir ama aslında bu iki olay arasında bir sebep-sonuç ilişkisi var. Türk parası dolara, marka, sterline karşı reel olarak değer kazandıkça bu kazandığı değeri kısa sürede kaybetmesi tehlikesi de artıyor, çünkü Türk parasının bu paralara karşı değerlendirilmesi için gerekli temel şartlar yok.

Devalüasyon oranı enflasyonun altında kalıyor, Türk parası reel olarak değer kazanıyor çünkü Türkiye dış paraya aşırı yüksek bir reel getiri sağlıyor ve başta bankalar olmak üzere pek çok kimse, "TL. reel olarak değerlenmeye devam edecek" inancıyla bir tür kumar oynamaya devam ediyor. Bu inanç ve psikoloji tersine döndüğü anda, yani "TL. değer kaybedecek" inancı ağır bastığında bu kez tam tersi yaşanacak ve hızlı bir devalüasyon kaçınılmaz olacak. Türk Lirası Türkiye'nin rekabet gücüyle uyumlu bir seviyeye doğru inecek.

Türkiye'nin büyük şansı, Türk Lirası'nın Avrupa Para Sistemi dışında bulunması ve uluslararası spekülörlerin ilgi alanına pek girmemiş olması. Türk parası uluslararası spekülörlerin ilgi alanında olsaydı İngiltere'nin, İtalya'nın ve İspanya'nın başına gelenin bizim de başımıza gelmesi kaçınılmaz olabilir, yüksek faiz oranları da TL.'nin hızla değer kaybını önleyemeyebilirdi. Türkiye'nin değerlendirilmesini sağladı ama bir noktadan sonra bunun tersine dönmesi ve bir "düzeltme"nin yaşanması kaçınılmaz görünüyor.

2. Enflasyon riski: 12 aylık enflasyon rakamlarının düşük görünmesi nasıl sağlandı, bir hatırlayalım. (a) 1991 yılının ilk ayındaki yüksek oranlı artışlar endekslerden çıktı; (b) KİT zamları ertelendi; (c) TL.'nin reel olarak değerlendirilmesi bir yandan ithalatı özendirirdi, ihracatı caydırdı ve mal arzını artırdı; diğer yandan ithal girdileri ucuzlatarak enflasyonu olumlu etkiledi; (d) TL.'nin reel o-

arak değer kazanması i kredilere oranla daha ucuz borçlanma olanağı sağladı ve finansman maliyetlerini düşürücü etki yaptı. Şimdi bu faktörlerin hiçbirinin sürekliliği güvencede değil, öte yandan kamu açıkları büyümeye devam ediyor, dolayısıyla enflasyonun yakın gelecekte yükselme olasılığı çok fazla.

Bu iki büyük riskle i içe geçen diğer riskleri, örneğin i borçlanmanın tıkanması riskini sıralamaya yerim kalmadı ama bunlar da ciddi riskler. Demirel ankaya'ya çıkarsa belki rahatlayacak ama Türkiye tüm bu ciddi risklerden kurtulmuş olmayacak.

(27.4.1993)

EKONOMİDE DE “METAN GAZI” BİRİKİYOR

Önceki akşam televizyonda izlediğim görüntüler ve duyduğum sözler bir trajikomedinin tüm öğelerini içeriyordu. Aylardır, haftalardır yapılan uyarılara, yükselen feryatlara aldırılmadığı için Ümraniye'deki dev çöplükte biriken metan gazı patlamış, evler ve insanlar üzerlerine göçen çöp dağlarının altında yok olmuştu.

Çevrenin şaşkın ve çaresiz insanları garip ifadelerle başlarına geleni anlatmaya çalışırken beyaz giysileriyle olay yerine koşan, ekonomiden sorumlu Devlet Bakanı Tansu Çiller, bölgenin afet bölgesi ilan edildiğini ve gereken her şeyin yapılacağını açıklıyordu. Daha sonra Sayın Çiller ile İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Sayın Nurettin Sözen, çöplüğün düzenlenmesiyle ilgili dış krediler konusunda görüş alışverişinde bulunuyordu.

Başka bir televizyon kanalında görüşlerine başvuru konunun uzmanı bir öğretim üyesi, Türkiye'de bu durumda, 2000 çöplük bulunduğunu söylüyor ve bunların hepsi için aynı tehlikenin söz konusu olduğunu vurguluyordu.

Dün sabah gazeteleri açtığımda metan gazı faciasının yanı sıra, olası başbakanlık adaylarına amiyane deyimle “gaz verme” çabalarının da giderek yoğunlaştığını gördüm. Örneğin şöyle bir haberin yayınlanması hiç de sürpriz olmazdı benim için:

“Londra dönüşü ayağının tozuyla Ümraniye'deki facia mahalli-

ne koşan, başbakanlığın en g¼çlü adayı Tansu iller, o karanlık tablonun içinde parıldayan beyaz bir zambak gibiydi.

Başbakanlık için en ¼nemli niteliklerden gençlik ve g¼zellięini g¼zleyemeyen iller halkına karşı duyduğu sevgi ve merhameti de b¼ylece kanıtlamış oluyordu.”

Bu faciadan sonra benzer facialara gebe olduğu anlaşılan 2000 ¼pl¼k için ne yapılacak bilmiyorum ama Sayın iller’in sorumlusu g¼r¼nd¼ę¼ ekonomide biriken patlamaya hazır gazlara bir kez daha dikkat çekmek istiyorum.

Cumhurbaşkanlığı seçimi ve onu izleyecek olan politik manevralar ekonomik konuları g¼ndemin gerilerine itti ama sorunlar ne yazık ki yok olmadı. Tersine bir noktada patlamaya yol açacak birikimler yoğunlaşmaya başladı. Satırbaşlarıyla ¼zetersek:

• Hazine faizlerindeki y¼kselme eğilimi s¼r¼yor. Ařırđ bir reel faiz ¼deyerek dđřardan para çekmeye, dđřardan borçlanmaya devam ediyoruz.

• Bu s¼re içinde TL reel olarak değerlenmeye devam ediyor, dđř pazarlarda rekabet g¼c¼m¼z¼ her geçen g¼n kaybediyoruz.

• TL’nin değerlenmesi ithalatı ¼zendirirken ihracatı caydırıyor ve dđř ticaret açığının hızla b¼y¼mesi tehlikesi artıyor.

• TL ¼zellikle İtalyan Lireti ile İşpanyol Pesetasđ gibi paralara karřđ b¼y¼k ¼l¼de değer kazanırken bunun turizm sekt¼r¼m¼z¼ olumsuz etkilemesi de er geç g¼ndeme gelecek sanıyorum.

• Dđřtan sağlanan pahalđ kaynak girişiyle içerde t¼ketime pompalanarak vatandaş ve firmalara aldaticđ bir refah d¼nemi yaşatılıyor ama bunun faturasđ g¼zardı ediliyor.

• Talep pompalanırken KİT zamlarının aylardır ¼rtelenmesi, 1980 ¼ncesini çağrıştıran ikili fiyatları ve karaborsayı g¼ndeme getirdi.

• B¼te açıkları hızla b¼y¼rken b¼te ve KİT giderleri içindeki aęırlıęđ giderek artan personel giderlerini yeniden zıplatacak ¼cret zamları kapıda. Destekleme alımları bunu izleyecek.

Ekonomiden biraz anlayan birisi için bunlar gelecekteki bir patlamanın, bu patlamayı hazırlayacak bir birikimin sinyalleri.

Ama biz ne de olsa Akdenizliyiz, patlama olana dek böyle olasılıklarla uğraşıp canımızı sıkmayalım; bugünkü fırsatlardan yararlanıp günümüzü gün edelim. Patlama olduktan sonra nasıl olsa “vaka mahalli”ne gidip “gerekli önlemlerin alındığını” söyleriz.

(30.4.1993)

“KARA GÖZLÜKLÜLER” VE GÖZLÜKSÜZ MİYOPLAR

Hiç kuşkunuz olmasın, Türkiye'nin başdöndürücü “başarısı”nı çekemeyenlerin yeni bir komplosuyla karşı karşıyayız.

Standart and Poors's (S and P) adlı uluslararası değerlendirme kuruluşu Türkiye ekonomisi için ilk uyarı sinyalini vermiş, Türkiye ekonomisinin uzun vadeli geleceği için kanısını “istikrarlı”dan “olumsuz”a çevirmiş. Türkiye'yi yakından tanıyan 'S and P' yetkilisi Helena Hessel, “Dikkat çektiğimiz eğilimler düzelmeden devam ederse her an Türkiye'ye BBB'nin altında not verip spekülatif yatırım kategorisine düşürebiliriz”, demiş.

Hatunun yediği naneye bak.

Bizim hükümetimiz 500 günde 1000 günlük iş başarmış, “fevkalade” bir 1992 yılı yaşanmış; bunu yalnızca koalisyon ortakları söylemiyor, basın yayında mevki sahibi ağabeylerimiz de yazıp söylüyorlar. Ekonomi canlı, borsa canlı, döviz bol, herkes memnun, elin gavuru çıkıp Türkiye ekonomisi için uyarı sinyali veriyor. İşin daha da acıklısı bizim kendi içimizden bazı kara gözlüklü, “karamsar aydınlar” da bizi çekemeyen bu yabancılara ispiyonculuk yapıyor, gül gibi ekonomiyi kötü göstermeye çalışıyor.

Ben size söyleyeyim, bunu yapanların arkasında ya Rum lobisi vardır, ya da Ermeni lobisi. Belki PKK da sızmıştır 'S and P'nin içine. Hatta belki olimpiyatların Türkiye'de düzenlenmesini istemeyen Çin'in de etkisi olmuştur. Eh yerli ispiyonların etkisi de

bunlara eklenince ‘S and P’, Türkiye değerlendirmesine “olumsuz” kaydını koyar tabii. Ama biz Türküz, büyüğüz, her şeyi biliriz, yabancı düşmanlarımızı ve yerli işbirlikçilerini hemen tanırız ve gerekli cevabı veririz.

Ancak alaya alınabilecek olan bu yaklaşımı ciddi ciddi savunular var Türkiye’de. Türkiye ekonomisinde iyiye doğru bir gidiş varken, ‘S and P’ gibi uluslararası kuruluşların yetkililerine Türkiye’de karamsar tablolar çizildiği için bu kuruluşların değerlendirmelerinin olumsuza dönüştüğünü yazabiliyorlar. Kusura bakılmasın ama, gerçekleri gören ve söyleyenlere “karamsar” ya da “kara gözlüklü” diyenlerin kendileri için kullanılabilecek en nazik tanımlama, “gözlüksüz miyoplar”, olabilir gibi geliyor bana.

Bu gibilerin çok iyi bilmesi lazım ki örneğin bir Dünya Bankası gibi, ‘S and P’ de Türkiye ekonomisini çok yakından izliyor, önemli saydığı kriterlere bakıyor ve bir sonuca varıyor. Türkiye’de ekonomiyle ilgili çevrelerle yapılan görüşmelerde de rakamlara yansımayan olgular ve olası gelişmeler konusunda bir görüş alışverişinde bulunuluyor ve bütün bunların sonucunda bir değerlendirme yapılıyor.

‘S and P’nin son Türkiye değerlendirmesine uzun vade için “olumsuz” notunu eklemesini anlamak aslında hiç de zor değil. ‘S and P’nin değerlendirmesi okunduğunda bu apaçık ortaya çıkıyor zaten. Ne diyor ‘S and P’ Özetle şunları söylüyor.

“Türkiye’de politikacıların ekonomide reformu gerçekleştirememeleri, Türkiye’nin kredi kalitesini sınırlamaktadır. Süreklilik kazanan yüksek enflasyona yol açan büyük kamu açıkları, sürdürülebilir büyümenin önündeki en büyük engel olarak durmaktadır.

Geleceğe dönük beklentimizin istikrarlıdan olumsuza dönmesi, hükümetin kamu açıklarını düşürmede yetersiz kalacağı riskini yansıtmaktadır... Kamu açıklarının kapatılmasındaki gecikmenin sürmesi halinde bunun ekonomiye maliyeti artacak, yüksek faiz oranları sonunda Türkiye’nin dinamik özel sektörünün güven duygusunu da zedeleyecektir.”

Gene nazik ifade etmiş ‘S and P’. Bütçe açığın beş kat artacak,

KİT zamlarını erteleyerek KİT açıklarını devasa boyutlara tırmandıracaksın, reformun yerine cıvık popülizmi koyacaksın, aşırı yüksek faizle bulduğun dış kaynakla maaş ve faiz ödeyeceksin ve ondan sonra 'S and P'den olumlu değerlendirme bekleyeceksin. Üzgünüz ama "yemiyorlar" bunu.

(8.5.1993)

“S AND P”NİN MESAJINI CİDDİYE ALMAZSAK...

Eminim İtalya'nın da “dahili ve harici düşmanları” ile “karamsar aydınlar”ı var ve bunların yüzünden Moody's İtalya'nın kredi değerliliği notunu Aa3'ten A1'e düşürdü ve çiçeği burnunda Ciampi hükümetini tatsız bir sürprizle karşı karşıya bıraktı.

Moody's, kısaca “S and P” diye anılan Standard and Poor's ile birlikte, kredi değerliliği notuna en çok önem verilen iki uluslararası kuruluştan biri. Moody's, iki kuruluş içinde ölçüleri daha katı, notu daha kıt olanı. Nitekim Standart and Poor's tarafından İtalya'ya verilen AA notu Moddy's tarafından verilen A1'den daha iyi bir not.

Ne var ki uluslararası piyasalardaki tüm olanaklardan yararlanabilmek için gerekli notu her iki kuruluştan da almak gerekiyor çoğu kez. Şimdi İtalya'nın notu Moody's'e göre A1'e indiği için İtalya bazı borçlanma kaynaklarından ve yatırım çekme olanaklarından yoksun kalabilecektir.

Söz konusu iki kuruluştan “daha anlayışlı” olarak tanınan Standard and Poor's son değerlendirmesinde Türkiye'nin BBB notunu koruduğunu, ancak Türkiye için uzun vadedeki beklentinin “istikrarlı”dan “olumsuz”a döndüğünü açıkladı. Bu, daha yakın zamana kadar notunun yükselebileceği umudunu taşıyan Türkiye için tatsız bir uyarı kuşkusuz. BBB notunun korunması Türkiye'nin ve belediyeler de dahil olmak üzere Türk kuruluşlarının uluslararası piya-

salarda tahvil pazarlama olanağının süreceği anlamına geliyor.

Ancak bazı tahvil pazarlarına, örneğin Yankee Bond pazarına girebilmek için Moody's'den de BBB'ye eşdeğerde bir not almak gerekiyor. Bu bakımdan Standard and Poor's'dan uyarı alan Türkiye'yi daha insafsız olduğu bilinen Moody's'in nasıl değerlendireceği merak konusu.

Aslında bütün bunlardan çıkan mesaj şu: Türkiye'de hükümetler ekonominin gereklerini unutup kısa vadeli politik hesaplarla vakit geçirmeye devam ederlerse, can simidi olarak sarıldıkları dış borçlanma olanakları da daralmaya başlayacak.

Standard and Pooors's'un son değerlendirmesi dikkatle okunduğunda, Türkiye'de nelerin olumlu nelerin olumsuz bulunduğu kolaylıkla görülebiliyor. Türkiye'nin yaklaşık on yıllık bir çabadan sonra geçen yıl BBB notunu almasında da belirleyici olan olumlu gelişmeler arasında şunlar sayılıyor:

- Türkiye'nin ağır koruma altındaki ekonomisini dış piyasa rekabetine açması;
- İhracat potansiyelini geliştirmesi;
- Dış finansal işlemlerinde hatırı sayılır bir esneklik kazanması;
- Politik liberalleşmenin ve istikrarın sürmesi.

Standard and Poor's, son dönemde artan finansal istikrarsızlığın Merkez Bankası'nın çabasıyla henüz dışa yansımamış olmasını ve döviz rezervlerindeki artışları da olumlu gelişmeler olarak not ediyor, "ancak", diyor, "kamu açıklarını sürdürmenin maliyeti giderek artacak, yükselecek olan faizler sonunda Türkiye'nin dinamik özel sektörünün güvenini de sarsacaktır."

Standard and Poor's'un değerlendirmesinde altı çizilen yetersizlik ve olumsuzluklar, aslında çok bilinen, bu köşede defalarca tekrarlanan, çoğu bir zamanlar Sayın Demirel'in söyleminde yer alan noktalar üzerinde yoğunlaşıyor. Özetle diyor ki Standard and Poor's:

- Hükümetin kamu açıklarını kapatma çabaları yetersiz kalmaktadır.

- Süregelen yüksek kamu açıkları enflasyonu daha da hızlandırabilir ve faizleri yükseltebilir.

● Kamu açıkları monetize edilirse enflasyona etkisi daha da olumsuz olur.

● Bu durum TL'den kaçıışı daha da hızlandırabilir ve finansal pazarda kredi kalitesini düşürebilir.

● Sonunda özel sektör de güvenini yitirir ve kalkınma durur.

Bundan sonra görev alacak hükümetler artık bu tür uyarılardan ders çıkarmak ve herkesin bildiği önlemleri almak zorunda. Bu yapılamazsa Türkiye on yılda sağladığı kredi değerliliği notunu bir yılda kaybedebilir ve can simidi olarak görülen dış borç olanağı da elden gider.

(10.5.1993)

RADİKAL REFORMU DEMİREL Mİ ENGELLEDİ?

DYP-SHP hükümeti vaat etmiş olduğu ekonomik reformların hemen hiçbirini gerçekleştiremedi, özellikle de KİT'lerin rasyonel bir yönetime kavuşturulması ve özelleştirilmesi konusunda radikal adımlar atılmadı. Başbakan Demirel bu konuda yöneltilen eleştirilerden hoşlanmadı, "radikal reform" deyimine tepki gösterdi, KİT'leri özelleştirmenin zorluklarını öne çıkardı.

Şimdi Sayın Demirel ekonomide ve KİT'lerde reformu gerçekleştirmeden Çankaya'ya çıkma hazırlığı yapıyor. Demirel'den boşalacak olan DYP Başkanlığı ve Başbakanlık için aday görünenler ise başta KİT reformu ve özelleştirme olmak üzere ekonomik sorunların üzerine gideceklerini ifade ediyorlar, ekonomide cesur adımların insanı olacakları imajını veriyorlar.

Meclis Başkanı Hüsamettin Cindoruk'un bu konudaki görüşlerini 29 Nisan tarihinde bu köşede yer alan yazıda özetlemiştim. Cindoruk, KİT sorununu çözmeden ve kamu açıklarını kapatmadan enflasyonu istenen noktalara getirmenin mümkün olmadığını düşünüyor ve çözümü, "kimsenin itiraz edemeyeceği şekilde gerçekleştirilecek kapsamlı bir özelleştirme programında" görüyor. Cindoruk, "Arjantin'de başarılı bir özelleştirme operasyonu yapan ve enflasyonun belini kırmayı başaran Menem de ekonomist değil, benim gibi hukukçu", diyor.

Devlet Bakanı Cavit Çağlar'ın önceki gün Hürriyet'te yer alan

demeci, onun da ülkesinde “El Turco” diye anılan Carlos Menem’in Türkiye’deki takipçisi olmaya aday olduğunu gösteriyor. Şöyle diyor Sayın Çağlar:

“Ben Türkiye’nin El Turco’su, Menem’i olabilirim. Ben bütün KİT’leri satıp asılmaya razıyım. Ben bu faturayı üzerime almaya hazırım. Çünkü biliyorum ki bunu yaparsam memleket kurtulacak... Turgut Bey niye başarılı oldu? Çünkü Süleyman Bey’in yanında onun yapamadığı şeyleri yaşadı. Ben de Süleyman Bey’in yanında yapamadığı şeyleri yaşadım. Onun yapamadıklarını ben yapacağım.”

Başbakanlık yarışına farklı bir üslupla katılan ve kendisini açıkça ortaya atmayan Devlet Bakanı Tansu Çiller son günlerde bu konularda basına bir açıklama yapmış değil. Ancak Tansu Hanım’ın daha iktidara gelmeden önce KİT reformunun önceliği konusunda ayrıntılı açıklamalar yapmış olduğunu, ayrıca bakanlığı sırasında çeşitli vesilelerle yaptığı çıkışlarla ekonomik reformların gerçekleştirilmemesini eleştirdiğini biliyoruz. Benim edindiğim izlenime göre Tansu Hanım bugün de ekonomik reformların, öncelikle de KİT reformunun ve özelleştirmenin kaçınılmaz bir öncelik taşıdığını düşünüyor, bu reformları yapılmadan ekonomide çözüm üretilemeyeceğini ve yeni mesafe alınamayacağını savunuyor.

Başbakanlık adayları arasında adı geçen İçişleri Bakanı İsmet Sezgin’in bu konuda bir açıklamasına ben rastlamadım, onun da “Menemleşmeye” niyeti olup olmadığını bilmiyorum.

Şimdi bütün bunlar şu soruyu akla getiriyor: Demirel’den sonra başbakanlığa aday görünenler ekonomide ve özellikle KİT’lerde radikal reforma taraftarsa acaba reformu engelleyen Sayın Demirel miydi? DYP programında hatta hükümet programında vaat edilen reformların gerçekleşmesini Sayın Demirel’in dengesi ve risk almayı sevmeyen kişiliği mi önlüyordu?

Bu sorunun kesin cevabı "evet" ise Sayın Demirel’in yerini alacak, radikal reformdan yana başbakan adayları, ekonomide radikal reformu gerekli görenler için bir umut kaynağı olabilir. Gerçi sorumlu mevkiye gelmeden “yapacağım, edeceğim” diyenlere çok

rastladık ve laf etmek icraat yapmaktan çok daha kolay ama umut umuttur ne de olsa.

Bu sorunun kesin cevabı “evet” değilse, yani ekonomide ve KİT’lerde radikal reformu engelleyen “Demirel dışı faktörler” de varsa o zaman durum biraz farklı.

Sanıyorum olay salt Sayın Demirel’in kişisel tavrıyla açıklanacak kadar basit değil, bugünkü politik yapının özünde ve gerek DYP gerekse SHP içinde, ekonomide ve KİT’lerde radikal reformu zorlaştıran faktörler var. Bu yapıyı değiştirmeden, partilerdeki direnişini aşmadan radikal reformları yapmak hiç de kolay olmayabilir gibi geliyor bana.

(12.5.1993)

HERKES AYNI ANDA KAPIYA KOŞARSA...

İşin içindekilerin tahminlerine göre Türkiye'deki bankaların döviz "açık pozisyon"larının toplamı 5 milyar doları aşmış durumda; dünyanın hemen hiçbir yerinde sağlanamayacak yükseklikteki reel getiriye tamah ederek Türkiye'ye akmış bulunan kısa vadeli spekülatif tonlarını ya da "sıcak para"nın da halen 5-6 milyar dolar mertebesinde olduğu tahmin ediliyor.

Bu olayın gerisinde yatan olgulardan biri Türkiye'deki faiz oranları, diğeri ise Türk Lirası'nın reel olarak değer kazanması. 1989-90 döneminde denenene benzer bir uygulamayla TL'ye değer kazandırılıyor. Türk Lirası'nın devalüasyon oranı, 1992'nin ağustos ayından bu yana Türkiye ile başlıca ticaret ortakları arasındaki enflasyon farklarını tam olarak yansıtmıyor. Tabloda görüldüğü gibi Türk Lirası dolara, marka karşı bile değer kazanıyor.

Bu durum bir yandan Türkiye'nin ihracatını caydırıcı, ithalatını özendirici bir etki yapıyor ve dış ticaret açığının büyümesine neden oluyor; diğeri yandan döviz cinsinden borçlanmayı ve Türkiye'ye "sıcak para" girişini özendiriyor. Yani dış ticarete açık veren Türkiye bu açığı kısa vadeli sermaye girişiyle finanse ediyor.

Bunun böyle sürüp gidecemeyeceğini, bir noktada oyunun tersine döneceğini ve TL'nin hızla değer yitirmeye başlayacağını işin içindeki herkes biliyor ama bunun ne zaman olacağını kimse bilmiyor. Bunun cevabını doğru tahmin edenler, bu sürecin tersine

döneceği tarihi doğru kestirenler büyük paralar kazanacaklar, doğru tahmin yapamayanlar ise büyük paralar kaybedecekler. Bu nedenle finans kesiminde herkes tetikte, birbirinin davranışını kolluyor.

Analizlerine güvendiğim bir bankacı dostumun yaptığı benzetme şöyle:

“Bu işin içindeki oyuncuların, finans kesimindeki aktörlerin çoğu uyanık kimseler. İçlerinden biri ya da birkaçı, risklerin yeterince arttığını düşünüp kapıya doğru yönelirse, yani döviz pozisyonlarını kapatmaya giderse bunu farkedenden bütün oyuncuların birden aynı anda kapıya yüklenmesi söz konusu olabilir ve kapıda bir darboğaz oluşabilir. Bankalar böyle bir pozisyon kapatma telaşına düşerse bunun etkileri dalga dalga yayılır, döviz tevdiat hesabı sahipleri de kervana katılabilir. Merkez Bankası böyle bir anda duruma hakim olmak için döviz biriktirip duruyor ama iş bir kere o noktaya gelmesin...”

Bu noktaya gelinmesini önleyen şey, mevcut şartlarda döviz borçlanmanın ya da Türkiye’ye para getirmenin hâlâ kârlı olması. Bunun kârlı olmaktan çıkması ise öncelikle TL’nin değerinin hızla düşmesine ve faizlere bağlı. İşin ilginç yönü, TL’nin reel değerlenmesi arttıkça hızlı devalüasyon olasılığının da artmakta olması.

Bu değerlenmenin Ağustos 1992-Mart 1993 döneminde hangi boyutlara varmış olduğunu Dr. Faruk Selçuk’un hazırlamış olduğu “İhracat Ağırlıklı Reel Kur” tablosundan kolaylıkla görebiliriz. Ülkelerin Türkiye’nin ihracatındaki ağırlıkları hesaba katılarak yapılan hesaplamaya göre 1987 başından bu yana çeşitli dönemlerde TL’nin reel döviz kurundaki aylık ortalama değişimleri bu tablodan izleyebiliriz.

TL'nin Çeşitli Paralar Karşısında Reel Kur Değişmeleri

(Aylık ortalama değişme %)

	Dolar	Mark	İ.Frangı	Sterlin	Liret
Ocak'87-Aralık'88	-0.2	-0.3	-0.5	-1.1	-0.4
Ocak'89-Aralık'90	1.3	0.9	1.0	1.0	0.8
Ocak'91-Temmuz'92	0.9	-1.1	-1.0	-1.3	-1.2
Ağustos'92-Mart'93	0.9	2.0	2.0	4.3	5.2

Tabloda görüldüğü gibi TL'nin geçen yıl ağustosta başlayan ve halen sürmekte olan değerleniş süreci 1989-90 dönemindekinden daha belirgin bir reel değerlenmeyi gündeme getiriyor. TL'nin özellikle devalüe olan sterlin ve liret gibi paralar karşısındaki reel değerlenmesi aylık % 4-5 gibi rakamlara varıyor. Dr. Faruk Selçuk'un hesaplamasına göre TL.'nin ihracat ağırlıklı reel kurundaki ortalama aylık değerlenme de Ağustos 92-Mart 93 döneminde % 2.1'i buluyor.

Türkiye'nin başta ihracat olmak üzere cari döviz gelirlerini azaltan ve sürekli "kılpayı" gözleyen finans piyasasındaki oyuncuların heyecanını giderek tırmandıran bir tablo bu.

III. MİLLİYET YAZILARI

Eylül '93-Mayıs '94

1992'nin haziranında Sabah gazetesinden ayrılmamla aynı yılın eylülünde Milliyet'te yazmaya başlamam arasında geçen sürede Tansu Çiller başbakanlık koltuğuna oturmuş ve yeni bir umut rüzgarı estirmeyi başarmıştı. Türkiye'de olduğu gibi uluslararası finans çevrelerinde de Çiller'e şans verme ve süre tanıma eğilimi ağır basıyordu.

Çiller, kendisinin de bakan olduğu Demirel hükümetinden parlak bir miras devralmamıştı ama yapılması gerekli olanları derhal yapması halinde bir şansı olabilirdi. Derhal uygulamaya konacak bir istikrar paketi ve onu izleyecek olan yapısal reformlar, krize doğru gidişi önleyebilirdi.

Ancak bunun yapılabilmesi için önce durumun ciddiyetinin tam olarak kavranması gerekiyordu. Oysa Türkiye'de çoğu kimse "hızlı büyüme" heyecanını yaşıyor, dış borçlanmayla finanse edilen tüketim patlaması, kriz sinyallerinin görülmesini ve duyulmasını zorlaştırıyordu. Bu sinyalleri vermeye çalışanlara hemen "felaket telalâh" damgası vuruluyor, başkasının parasıyla yaşanan bu şenliğin kötü biteceğine kimse inanmak istemiyordu.

Deneyimsiz Başbakan Çiller'in bu ortamdan etkilenmesi de kaçınılmazdı herhalde. Çiller'in deneyimsizliğiyle "ben bilirim" inadı bu ortamla bütünleştiğinde ekonomiyi hızla krize sürükleyecek bileşim tamamlanmış oluyordu. O noktadan sonra yapılacak şey yaklaşan krizin sinyallerini yakalamaktı.

1993 eylülünden krizin patladığı 1994 başına kadar geçen süreçte kendi köşemde bunu yapmaya çalıştım. Kriz patladıktan sonra da süregelen hatalara işaret ederek, başımıza gelecekleri göstermek için çaba harcadım. Türkiye'nin ekonomik krize sürükleniş sürecinin, IMF ile yapılan standby anlaşmasıyla yeni bir dönemece geldiğini düşündüğüm için 1994 Mayıs'ından sonra yazdığım yazıları bu kitaba almadım.

TÜRK MUCİZESİ

Bir sporcu düşünün, yaşadığı mahallede kavga gürültüden geçilmiyor, insanlar sürekli birbirini öldürüyor. İçkisi, sigarası yerinde, çapkınlık serüvenleri dillerde. Su gibi para harcıyor ve gırtlığına kadar borca giriyor. Bütün bunları yaparken tabii antrenmanlarını aksatıyor ve antrenörüyle bozuşuyor. İnanması zor ama işte bu sporcu piste çıktığında aslan kesiliyor, 100 metreyi 9.90'da koşarak yılın en iyi derecelerinden birini yapıyor ya da sahaya çıkıp golleri sıralıyor.

Türkiye ekonomisinin bu yılın ikinci çeyreğinde yüzde 12.9'luk bir reel büyüme hızına eriştiğini okuduğumda Türkiye ekonomisinin durumu biraz bu sporcunun durumuna mı benziyor diye düşünmeden edemedim. Hep biliyoruz, devletimizin iki yakası bir araya gelmiyor, borçlar ve kamu açığı korkunç boyutlarda, Sayın Başbakan, "önlem almazsak duvara çarparız", diyor.

Enflasyon hâlâ yüzde 70'lerde, işadami, sanayici sürekli yüksek faizden yakınıyor. Ülkede terör can almaya devam ediyor, karanlık cinayetler aydınlatılmıyor. Türkiye iç ve dış politikada ciddi çalkantılar yaşıyor.

Ve Türkiye ekonomisi bu yılın ikinci çeyreğinde yüzde 12.9'luk bir reel büyüme hızına erişiyor, yılın ilk yarısındaki reel büyüme hızı da yüzde 9.7'yi buluyor. Kesin bir yargıya varmak için tabii yılın bütünündeki büyüme hızına bakmak gerekli ama yılın ilk yarısında yakalanan rakamlar gerçekten çarpıcı. Dünya da az sayıda ekonominin yakalayabildiği bir büyüme hızına erişmiş

Türkiye. Dünyanın önde gelen ekonomilerinin bunaldığı, Japonya'da ve Avrupa'nın birçok ülkesinde ekşi büyüme hızlarının gündeme geldiği bir dönemde Türkiye'nin performansı daha da çarpıcı görünüyor.

Peki ya ama bu nasıl olmuş, Türkiye ekonomisi, ilk bakışta hayli olumsuz görünen koşullarda nasıl hızlı büyümüş?

Bu soruyu cevaplayabilmek için önce bazı rakamlara bakalım. DİE verilerine göre 1993 yılının nisan-haziran döneminde:

- Tarım kesimi % 4.8 küçülmüş
- Sanayi kesimi % 12.6 büyümüş
- İmalat sanayii % 14.1 büyümüş
- Ticaret kesimi % 17.7 büyümüş
- Özel tüketim % 12.3 artmış
- Dayanıklı ürün tüketimi % 41.5 artmış
- Yatırım malı ithalatı % 43.6 artmış
- Hammadde ithalatı % 36.2 artmış.

DİE'nin milli gelir rakamlarıyla ilgili açıklamasında da belirtildiği gibi, özellikle dayanıklı tüketim mallarında yoğunlaşan iç talep patlaması, imalat sanayiini ve ticaret kesimini canlandırarak yüksek büyümeyi sağlamış, yatırımları da tahrik etmiş. Yani Türkiye'de tüketiciden sanayiciye ve tüccara uzanan bir zincir içinde insanlar kamu açığına, yüksek faize, enflasyona, teröre, iç ve dış politik çalkantılara aldırılmadan tüketmeye, üretmeye, yatırım yapmaya devam etmiş ve yüzde 12.9'luk büyüme hızı yakalanmış. "Mucize"nin sırrı Türk insanının, Türk girişimcisinin kayda kuyda sığmayan ve artık devletin caydırıcılığını da aşan dinamizmi galiba. İyi güzel de bu "mucize" ne kadar sürer, bu hızla kaç tane 100 metre koşabiliriz, bilemem.

(7.9.1993)

GÜLTEKİN SARACOĞLU'NU ARATIR MI?

Bülent Gültekin'in Merkez Bankası Başkanlığı'na atandığı duyulunca bir fırtına koptu, okkalı itirazlar yükseldi.

Gültekin çifte pasaportluydu ve ABD vatandaşlığını da kabul etmişti.

Gültekin, Türkiye'nin sırlarını Amerika'ya aktarabilirdi.

Bütün bunlar yetmiyormuş gibi Gültekin, "Özal'ın prensleri"ndendi ve Mesut Yılmaz'a danışmanlık yapmıştı.

DYP-SHP hükümeti böyle bir adamı nasıl Merkez Başkanlığı'na getirirdi?

Kendilerini vatani, devleti kollama ve halkı kurtarma misyonuyla yükümlü sayanlar bu noktalara hassasiyetle eğildiler. Atama kararı Cumhurbaşkanı'nca onaylandıktan sonra görevine başlaması beklenen Gültekin'in nasıl bir Merkez Başkanı olacağı ise pek tartışılmadı.

Belki de benim ölçülerim yanlış ama, hükümetin bu yöndeki tercihi belli olduktan sonra Bülent Gültekin'in Merkez Bankası'nı nasıl bir anlayışla yöneteceği bana daha önemli görünüyor.

Bülent Gültekin, Tansu Hanım'ın bir dediğini iki etmeyecek bir "evet efendimci" başkan mı olacak? Tansu Hanım, "biraz daha para basalım", derse Bülent Bey, "derhal efendim, emriniz olur", mu diyecek?

Saracoğlu'nun koltuğuna oturacak olan Gültekin, para musluk-

larının sonuna kadar açılmasını bekleyenlerin özlemlerini gerçekleştirecek bir başkan mı olacak?

Gültekin döneminde Merkez Bankası enflasyona falan boşveren bir kurum haline mi gelecek?

Hiç sanmıyorum.

Bir kere “evet efendim” anlayışıyla görev yapacak bir tip değil, KOİ Başkanlığı döneminden beri tanıdığım Gültekin. Merkez Bankası Başkanlığı’na atanmasından sonra edindiğim izlenim de, Bülent Gültekin’in Rüşdü Saracoğlu’nun yerleştirmeye çalıştığı temel çerçevenin fazla dışına çıkmayacağını düşündürüyor bana. Tabii kendi tarzı, kendi tercihleri ve öncelikleri olacak ama “muhafazakar merkez bankacılığı” çerçevesinin korunacağını söyleyebilirim.

Kendi değerlendirmesine göre “doğru” olanı yapmaya kararlı görünen Gültekin, kısa vadede de doğru olandan ödün vermemek gerektiğini düşünüyor.

Enflasyonu sosyal bünyeyi de sarsan çok önemli bir sorun olarak görüyor ve enflasyonda ipin ucunun bir kez kaçırılması halinde yeniden yakalanmasının çok zor olduğunu inanıyor.

Kamu açığı sorununu temelden çözmeden enflasyon sorununu çözmenin mümkün olmadığına inanan Gültekin, kamu açığı cephesinde sonuç almadan tutarlı bir para programının da uygulanamayacağını düşünüyor.

Rüşdü Saracoğlu’nun yıllardır üzerinde durduğu, kamu gelirlerinin reel olarak artırılması, kamu giderlerinin reel olarak azaltılması fikri, sanıyorum Gültekin’e de yakın gelen bir fikir.

Benim edindiğim izlenim doğruysa Bülent Gültekin, “para basıp faizleri düşürelim”, diyenlerin özledikleri Başkan olmayacak, tersine tutarlı bir istikrar arayışının Merkez Bankası’ndaki temsilcisi olacak.

Tansu Hanım bu atamayı hangi amaçla yaptı, dış telkinler bu kararda ne kadar etkili oldu bilmiyorum ama Gültekin’in bu görev atanmış olması Sayın Çiller’in maceraya değil ekonomik istikrara giden yola yöneldiğini düşündürüyor.

(8.9.1993)

BİNMIŞIZ BİR ALAMETE...

Türkiye bir kez daha dünya ekonomisinden kopmanın aldatıcı keyfini ve rahatını yaşıyor gibi geliyor bana. Kimsenin keyfini kaçırmak istemem ama bu gidişin sonunun iyi olduğunu söylemek pek kolay değil.

Önce dünya ekonomisindeki duruma bir göz atalım.

Avrupa ciddi bir ekonomik kriz yaşıyor. Binlerce çalışanını kapı önüne koyma kararı veren şirketler kervanına Mercedes'in üreticisi Daimler Benz de katıldı, 44 bin kişinin işine son vereceğini açıkladı. İşsizlik, sosyal ve politik tepkiler doğuran çok ciddi bir sorun olarak Avrupa'nın başını ağrıttıyor.

ABD ekonomisi bir türlü beklenen atılımı yapamadı. Japonya ise 2. Dünya Savaşı sonrasında en ciddi ekonomik bunalımını yaşıyor, "Japon mucizesi bitti mi?", sorusu soruluyor.

Zengin, sanayileşmiş ülkelerin klübü diye adlandırabileceğimiz OECD ile IMF büyüme hızı tahminlerini bir kez daha aşağı çektiler. OECD, üyesi olan 24 ülkede 1993 yılı büyüme hızının yüzde 1.2'de kalacağını, IMF de dünya ekonomisinin ancak yüzde 1.1 büyüyeceğini tahmin ediyor, OECD ülkelerinde işsiz sayısının 2. Dünya Savaşı'ndan bu yana ilk kez 36 milyonu aşması bekleniyor.

Bunalımdan çıkış için Japonya ve Fransa gibi ülkelerde insanların daha fazla tüketime yönelmesini özendirerek önlemler alınıyor, kampanyalar yapılıyor. Pek çok ülkede faizlerin aşağı çekilmesi de tüketimi ve ekonomiyi canlandırıcı etkiyi yapıyor.

Şimdi bir de Türkiye'deki duruma bakalım.

Faizler yüksek ama pek aldırın yok gibi. Tüketici kredileriyle de desteklenen bir tüketim çılgınlığı yaşanıyor. Özellikle otomobil ve bazı dayanıklı tüketim mallarındaki talep canlılığı sanayide üretimi ve yatırımı uyarıyor, tarımdaki olumsuz sinyallere karşın hızlı bir büyüme, hızlı bir gelir artışı tablosu ortaya çıkıyor.

Türk Lirası'nın değer kaybının düşük tutulması da TL. cinsinden gelirlerin alım gücünü artırıyor ve ithalattaki sıçramayı besliyor, ihracatı ise olumsuz etkiliyor. Bu yılın ilk yedi ayı sonunda ortaya çıkan 7.8 milyar dolarlık dış ticaret açığı geçen yılın bütünündeki rakama yaklaşmış durumda. Cari işlemler açığının da yıl sonunda 6 milyar dolara yaklaşan yeni bir rekora erişmesi söz konusu.

Bütçe ve kamu açıkları rekor boyutlarda, vergi reformu ve özelleştirme atılımı sallantıda, Hazine'nin yıllık faizi yüzde 87 ama borsamız rekorlar kırıyor.

Aslında binmişiz bir alamete, dünyaya aldırmadan gidiyoruz bir kıyamete. Bu gidişin sonu kötü ama tatsız gerçeğe toslayana dek günümüzü gün etmeye devam edeceğiz herhalde.

(26.9.1993)

ÖZAL EFSANESİNDEN ÇİLLER RÜZGARINA

IMF ve Dünya Bankası'nın yıllık toplantılarında esen havayı koklamak için geldiğim Washington'da ilk 24 saatin izlenimleri şöyle:

● Türkiye her şeyden önce dinamik özel sektörünün performansı ile göz dolduran bir ülke durumunda.

● Sanayileşmiş ülkelerin çoğunun ekonomik durgunluk tehdidi altında bulunduğu bir ortamda Türkiye'nin hızlı büyümeye devam etmesi dikkat çekiyor.

● Türkiye'deki yüksek enflasyona artık Türkiye'yi izleyenler de alışmış görünüyor. Enflasyon yeni bir atak yapıp yüzde 100'lere doğru tırmanmadığı süre "acil sorun" olarak görünmeyecek çoğu kimseye.

● Türkiye'nin hızla büyüyen dış ticaret açığı ve cari işlemler açığı biraz kaygıyla izleniyor ama bu açığın fazla sorun çıkmadan finanse edilebileceğine inananlar herhalde sorun çıkacağını düşünenlerden çok fazla.

● Tansu Çiller'in başbakan olması, Türkiye'nin başta özelleştirme olmak üzere yeni ekonomik reformlara yöneleceğine dair inancı artırmış.

● Tansu Hanım reformculuğun yeni simgesi olarak görülüyor.

● Türkiye'nin şu an için IMF ile bir sorunu yok, IMF olağan iz-

leme işlevini yapmak üzere kasımda Türkiye'ye bir heyet yollayacak. Yeni kredi falan söz konusu değil.

● Dünya Bankası ile ilişkilerde ise gündemde olan konu özelleştirme. Bu konuda çalışmalar sürüyor ve Dünya Bankası uygulamanın gerçekleştirilmesinde Türkiye'ye yardımcı olmaya hazırlanıyor. Bir Dünya Bankası yetkilisi, özelleştirmenin hukuki altyapısının oluşturulmasında Türkiye'ye destek verdiklerini söyledi.

Özetle diyebilirim ki Türkiye, ekonomisinin dengeleri daha fazla bozulmadan özelleştirme programını uygulamaya başlayabilirse, uluslararası finans çevrelerindeki notu daha da yükselecek. Tansu Hanım'ın bunu yapacak kişi olduğuna inananlar da bir hayli fazla.

Bunları yazınca, tam altı yıl önce, gene IMF ve Dünya Bankası toplantılarına katılmak için Washington'a geldiğimde duyduklarımı anımsadım. Türkiye'de "Özal efsanesi"nin gölgelenmeye başladığı 1987 yılında, uluslararası finans çevrelerinde "Özal hayranlığı" sürüyor ve edilen laflara bakılarak Türkiye, "özelleştirmede başı çeken ülke" olarak görülüyordu.

1987'den bu yana başta Meksika ve Arjantin olmak üzere pek çok ülke özelleştirmede büyük ataklar yaparak önemli adımlar attılar, ekonomilerinin içine düştüğü kısır döngüyü kırdılar. Özelleştirmenin propagandasını en erken yapan Türkiye ise bu konuda hayli gerilerde kaldı.

Türkiye altı yıldır yapamadığını şimdi yapabilir mi? Özelleştirmede büyük bir atağa kalkabilir mi? Tansu Hanım kendisine bağlanan umutları gerçekleştirebilir mi?

Olaya Türkiye'nin dışından bakanlar bu konuda benden daha umutlular. Altı yıl önce de öyleydiler. Bana öyle geliyor ki, Türkiye daha ciddi ekonomik sorunlarla karşı karşıya gelmeden ekonomide yeni reform yapma ihtiyacını da kuvvetle hissetmeyecek ve henüz o noktanın hayli uzağındayız.

(30.9.1993)

ŞİMDİLİK PARA BULUYORUZ AMA...

Geçen hafta Washington'dan da yazmıştım, Türkiye uluslararası piyasalardan borçlanma şansını büyük ölçüde koruyor. Hazine Müsteşarı Osman Ünsal'ın vermiş olduğu bilgiye göre, hemen önümüzdeki dönemde toplam 1.5 milyar dolarlık tahvil ihraçları gündemde. İlk kez yapılacak olan sterline dayalı ihracı, marka ve yine dayalı yeni ihraçlar izleyecek. Ünsal, Türkiye'nin tahvil ihraçlarının uluslararası piyasalarda ilgi gördüğünü, Almanya'da evkadınlarının bile Türk tahvillerini tercih etmeye başladıklarını söylüyor.

Bu tahvil ihraçlarının yanı sıra Türkiye'nin "global issue" denen yöntemle 1 milyar dolarlık çokuluslu bir ihraca yönelmesi ve PTT'nin T'si ile ilişkilendirilebilecek 2.5 milyar dolarlık hisseye dönüşebilir tahvil ihracı için piyasayı yoklaması da söz konusu, anladığım kadarıyla.

Bunların dışında Hazine'nin ülke içinde ihraç ettiği borçlanma kağıtlarının bir bölümünün dışardan Türkiye'ye gelen parayla satın alındığı da biliniyor. Hazine bu yolla da dolaylı olarak dışardan gelen bir kaynağı kendine çekmiş oluyor.

Uluslararası piyasalara çıkan yalnızca Hazine değil. Bazı belediyelerin ve tabii bankaların, ayrıca bazı özel firmaların da bu piyasalardan çeşitli yöntemlerle borçlandıklarını ve bu borçlanmanın hatırı sayılır boyutlarda olduğunu hep biliyoruz.

Türkiye içerde hissettiği kaynak açığını işte bu borçlanmalarla

kapatıyor ve büyük ölçüde bu borçlanmalar sayesinde ekonomisini canlı tutabiliyor, hızla artan tüketimini bu yöntemle finanse ediyor, devletin finansman ihtiyacının önemli bir bölümünü bu yöntemle kapatıyor. Yani bu borçlanmanın aksamadan sürmesi, Türkiye ekonomisinin yakın geleceği açısından çok önemli.

Bu durumda anahtar soru da şu oluyor: Türkiye uluslararası piyasalarda bu rahatlıkla borçlanmaya daha ne kadar devam edebilir?

İlk bakışta, Türkiye'nin borç verenlere sağladığı faiz getirisiyle kur ayarlamalarının birlikte sağladığı avantaj yeterli olduğu sürece Türkiye bu yöntemlerle borç para bulmaya devam edebilecek gibi görünüyor. Bu arada başlıca sanayileşmiş ülkelerde faizlerin iyice düşmüş olması da Türkiye'nin borçlanma şansını artıran faktörlerden biri.

Ancak borç verenlere sağlanacak getiri borçlanabilmenin tek ölçütü değil. Getirinin yanı sıra borç verilecek ülkenin, bankanın, kuruluşun taşıdığı risk ve aldığı borcu geri ödeme kapasitesi de önemli.

Türkiye'nin durumuna bu açıdan bakıldığında riski biraz yükselmeye başlayan bir ülke görünümü ortaya çıkıyor. Dış ticaret açığımızın hızla büyümesi, turizmde beklenen performansın gösterilememesi ve 1993 sonunda Türkiye'nin cari işlemler açığının 6 milyar dolara doğru tırmanma olasılığının bulunması, riski artıran gelişmeler arasında yer alıyor.

Türkiye'de kamu açıklarının kapatılamaması, yıllardır gündemde olan özelleştirmede bir atılımın bir türlü yapılamaması ve sanayinin rekabet gücünün erozyona uğraması da Türkiye ekonomisinin geleceğine ilişkin soru işaretlerini artırıyor.

Bu kaygılar şimdilik Türkiye'nin dışardan para bulmasını fazla engellemiyor. Ancak bazı bankacılarımızın geçen hafta Amerika'da yabancı meslektaşlarıyla yaptıkları temaslarda Türkiye'ye dönük kaygı belirtileri sezmeye başladıkları da bir gerçek.

Sonuç olarak altını çizmek istediğim nokta şu: Türkiye tamamen dış kaynağa dayalı bir hızlı büyümeyi uzun süre sürdüremez.

Kısa süre içinde gerekli önlemleri alıp iç ve dış açıklarını kapatmaya yönelmezse bu açıkları dışardan finanse etme şansı da azalmaya başlayacak ve çok kritik bir duruma düşebilecek. Bugün “para bulduk” diye sevinirken işin bu tarafını unutmayalım.

(6.10.1993)

KORKUYORUM...

Açıkçası korkuyorum.

Türkiye'nin gündemindeki kaygı verici sorunları ve bu sorunlar karşısında takınılan tavırları düşündükçe korkuyorum.

Bu sorunların yakın gelecekte bir noktada üstüste yığılmasından korkuyorum. Belki karamsar bir senaryo ama şu olasılığı bir düşünün:

● Terörün hüküm sürdüğü bölgelerde 1994 martındaki yerel seçimlerin yapılmasında büyük zorluklarla karşılaşılıyor, çatışmalar yeni boyutlara tırmanıyor. Diğer bölgelerde Kürtlere karşı tepki büyüyor.

● Mevcut düzenin değerlerinin hızla erozyona uğraması Refah Partisi dışındaki başlıca partileri olumsuz etkiliyor ve Refah Partisi yerel seçimlerde önemli bir başarı kazanıyor. Bazı büyük merkezlerde belediyeleri ele geçiren Refah Partili adaylar zafer sarhoşluğu içinde laik kesimin tepkisini çekecek uygulamalara başlıyorlar.

● Terörün yeni boyutlar kazanması ve Refah Partisi'nin başarısı dış dünyaya olumsuz sinyaller veriyor ve tamamen dış kaynak girişine bağımlı hale gelmiş bulunan Türkiye'ye dış kaynak akışında bir duraklama başlıyor. Bunun hissedilmesi piyasalarda bir paniğe yol açıyor ve sıcak para Türkiye'den dışarı kaçmaya başlıyor.

Bu ortamda Türk Lirası'nın birden hızla değer kaybetmesi kaçınılmaz oluyor, bu olgu banka sisteminde bazı çöküşleri gündeme getiriyor. Hızlı devalüasyona bankaları kurtarma çabası da eklennince enflasyon yeni bir sıçrama yapıyor.

● Dış politikada Türkiye'yi sıkıştıran gelişmeler birbirini izliyor.

● Yerel seçimler sonucunda ortaya çıkan tablo, bu ağır sorunların üstesinden gelecek bir hükümetin oluşumuna imkan vermiyor.

Tekrar ediyorum bu çok karamsar bir senaryo ama çeşitli kesimlerden insanlarla konuştukça bu senaryonun parçalarını oluşturulan olasılıkların gündeme getirildiğini farkediyorum.

Beni karamsarlığa sürükleyen asıl neden ise, hemen herkesin kendini haratsız eden soruna tek boyutlu, radikal bir çözüm arama eğiliminde olması. Çoğu kimsenin tabloyu bütünüyle görüp çözüm arama ihtiyacını duymaması.

Laikliğin tehlikede olduğunu düşünen okumuş-yazmış insanlar arasında İslami akımların yasaklanmasını çare olarak görenler var.

Kimilerine göre Güneydoğu'daki terörün önlenmesi için bölgede geniş çaplı bir askeri temizlikten başka çare yok.

Sağdaki ve soldaki birtakım "adil düzen" savunucularına göre PTT'nin T'si satılmaktan kurtulursa Türkiye'de kurtulacak; özelleştirme yanlısı bütün "vatan hainleri" bir gemiye doldurulup bir yerlere atılsa ve devletçi ekonomi kurulsa ortalık güllük gülistanlık olacak.

Özelleştirmeyi sihirli iksir olarak görenlere bakarsanız bir PTT'nin T'si satılsa bunun arkası gelecek ve ekonomi bu yoldan kurtulacak.

Yaygın olan davranış biçimine göre yolsuzluğu rakibin yapmışsa ihbar et, basına malzeme ver, hatta kışkırt; kendin yaptıysan örtbas etmeye bak ve inkar et.

Politikacıysan yalnızca kısa vadeli oy ve menfaat hesabı yap, gerisine boş ver.

Bana öyle geliyor ki Türkiye'nin karşı karşıya bulunduğu sorunlar yumağının çözümü öncelikle bütün kesimlerin sorunlara yeni bir anlayışla yaklaşmasına bağlı. "Karşımdakini nasıl altedip kendi kazancımı azamileştiririm" tavrının yerine "benim uzlaşmaya katkım ne olabilir" anlayışı geçmezse çok yönlü bir çatışma ortamına doğru sürüklenir miyiz diye korkuyorum.

Umarım yersizdir bu korkum.

(11.10.1993)

KRİZ REÇETESİ

Polonya'da çok iddialı bir program uygulayarak ekonomik istikrarı sağlama ve piyasa ekonomisine geçme yolunda hızlı adımlar atan hükümet, çabalarının meyvelerini toplama noktasına gelmişken seçimleri kaybetti, daha popülist bir söylemle oy toplayan eski komünistler iktidara geldi.

Yunanistan'da halka biraz kemer de sıkıtararak ekonomiyi rasyonelleştirmeye çalışan ve özelleştirmeye yönelen Mitsotakis seçimleri kaybetti, sorumsuz popülizmin şampiyonu Papandreu yeniden iktidara geldi.

Rusya'da şimdikiye dek yarım yamalak uygulanabilen piyasa reformlarına karşı olanların başlattığı ayaklanma ancak tanklarla bastırılabilirdi.

Son haftalarda yaşanan bu üç örnek de gösteriyor ki, bünyeleri farklı ülkelerde ekonomik istikrarı sağlamaya çalışan, bazı grupların çıkarlarını zedeleme pahasına özelleştirmeye yönelen hükümetler pek popüler olamıyor; attıkları adımların olumlu sonuçları alınmadan seçime gitmeleri gerekirse kaybediyorlar. Halk, daha önce başarısızlığı kanıtlanmış yöneticilerin popülist vaatlerine kanarak onlara bir kez daha iktidar şansı tanıyabiliyor.

Türkiye'de de seçmen 1991'de "Baba"ya bir şans daha tanıdı. Yılların kurt politikacısı Demirel, yeniden iktidara tırmandığında ekonomide yapılması gereken reformların çoğu programında vardı. İktidar ortağı kuzu gibiydi ve kamuoyu da reformlara hazırdı.

Ekonomide reform beklentisi güçlüydü ama söz konusu re-

formların bazı grupları rahatsız edeceğini ve başlangıçta kendisine puan kaybettirebileceğini hesap eden “Baba” bir türlü bu reformlara girişemedi, daha önce de yapmış olduğu gibi, dış borcu tırmandırarak durumu idare etmeyi yeğledi. İşin içinden çıkmanın zorlaştığı noktada da Çankaya’ya çıkarak kendini kurtardı.

Politikada deneyimi çok az olan “Tansu Bacı” ise, yıllar öncesinin su perisi Esther Williams’ı anımsatan balıklama bir atlayışla “Baba”nın bıraktığı boşluğu doldururken ekonomide beklenen reformların yapılacağı konusunda taze beklentiler yarattı. Türkiye’de ve Türkiye dışında bu beklentiyle Tansu Hanım’a kredi açıldı. Uluslararası finans çevrelerinde, “Türkiye’de ekonominin dengeleri iyiye gitmiyor ama Tansu Hanım bu gidişi değiştirecek”, havası esti.

Evet bu hava esti ama Tansu Hanım ipleri ele alalı 100 günden fazla oldu, Türkiye’nin bugün bir ekonomik reform ortamında olduğunu söylemek çok zor.

Tansu Hanım bir yandan, “duvara çarpmak üzereyiz”, derken diğer yandan hepsi büyük para harcamayı gerektiren vaatlerde bulunuyor ve “devletin dağıtacak imkanı varmış”, inancının sürmesine neden oluyor.

Bu hava içinde bütün kesimlerden talepler yükseliyor. Memurlar, doktorlar, öğretim üyeleri durumlarının düzeltilmesini istiyor.

Özelleştirmeye karşı olanlar saflarını sıklaştırıyor, konunun “PTT’nin T’si”ne indirgenmiş görünmesi de onların işine yarıyor.

SHP’nin ciddi bir ekonomik reform programını ne ölçüde destekleyeceği kuşkulu.

Hayali bir “adil düzen” vaat eden Refah Partisi’nin yükselişi de hükümetin, hiç değilse yerel seçimlere kadar, ciddi ekonomik reformlara yönelmesini zorlaştıran bir başka etken.

Tansu Hanım, ekonomik istikrarı sağlamanın, beklenen reformları yapmanın gereğine içtenlikle inanmış olsa bile yerel seçimlere kadar bu yolda önemli adımlar atması kolay görünmüyor. Herhalde istikrardan ve reformdan söz ederek durumu idare etmeye çalışacak. 1994 bütçesi bu eğilimin bir göstergesi.

Ne var ki durumu idare etmek her geçen gün zorlaşıyor. İstikrara yönelik adımların ertelendiği her dakika krize varacak yolu kısaltıyor. Seçimler nedeniyle kesenin ağzı açılırsa bu yol daha da kısalmış olacak. Türkiye'ye şu ya da bu şekilde dış kaynak sağlayarak aıklarımızı finanse eden çevreler Tansu Hanım'dan ve istikrardan umudunu kesince kriz anına iyice yaklaşmış olacağız.

Kriz reçetesi gayet basit: İstikrar nlemlerini ertele, reformları askıya al, seçim ekonomisi uygula.

(14.10.1993)

DÜNYA BANKASI, IMF VE TÜRKİYE

Dünya Bankası'nın Türkiye'yi çok yakından tanıyan, çok üst düzeydeki bir yetkilisiyle yaklaşık üç hafta önce Washington'da yaptığım sohbette değinilen noktaların bazıları şunlardı:

- Türkiye ekonomisinde dengeler hızla bozuluyor. Bu gidişin yönü değiştirilemezse ekonomi ergeç çıkmaza girer. Dünya Bankası ve IMF bunu gayet net görüyor.

- Türkiye artık Dünya Bankası'ndan net kaynak aktaramıyor, Türkiye'nin Banka'ya yaptığı geri ödemeler Banka'dan sağladığı kaynağı aşıyor, yani Türkiye Dünya Bankası'na kaynak aktarıyor. Bunun başlıca nedeni Türkiye'nin kendisine tahsis edilmiş kredilerin önemli bir bölümünü kullanamaması. Türkiye, tutarı 3 milyar dolara yaklaşan bu kredileri kullanabilmesi için gerekli şartları yerine getirmediği için uluslararası piyasalardaki kredilerden daha düşük maliyetli bu kredileri kullanamıyor, piyasalardan borçlanmayı tercih ediyor.

- Türkiye kendisine tahsis edilmiş olan bu kredilerin yanı sıra Dünya Bankası'ndan hatırı sayılır miktarda yeni destekler de sağlayabilir ama bunun vazgeçilmez önkoşulu Türkiye'nin tutarlı bir istikrar programını ortaya koyması ve uygulayacağına dair yeterli güvence vermesi.

- Türkiye şu anda IMF denetimi altında bir ülke olmadığı için IMF'nin Türkiye'ye böyle bir programı empoze etmesi söz konusu

değil. Ancak Türkiye ek kaynak kullanmak istiyorsa, bu amaçla bizden destek isteyecekse önce istikrar programını IMF'ye de onaylatması lazım.

● Dünya Bankası ve IMF, Türkiye'yi istikrar programına zorlamıyor şu anda ama Türkiye bu yola girmez, "benim istikrara ihtiyacım yok, ben yüksek enflasyonla hızlı büyümeye devam edeceğim", derse tam çıkmaza girer, sonunda daha kötü bir noktaya gelinir ve daha ağır bir istikrar programı uygulamak zorunda kalır Türkiye.

Bu sohbetten çıkan mesajla Başbakan Çiller'in Washington'da aldığı mesaj sanırım birbirine çok yakın. Tansu Hanım, Washington'da Dünya Bankası ve IMF'nin üst düzey yetkilileriyle görüştükten sonra basın mensuplarına şu açıklamayı yapmış:

"Türkiye'de çok büyük bir bütçe açığı ve aynı zamanda büyük bir ticaret açığı var. Bu ikisinin beraber olduğu bir ortamda mutlak radikal önlemlerin alınması lazım. Bunun için Türkiye'ye döndükten sonra kamuoyuna bir dizi açıklama yapma durumunda olacağız. Türkiye'nin IMF'ye gidip reçete alması söz konusu değildi, yapılması gerekeni biz Türkiye'de yapacağız."

Bütün bunların özeti şu: Türkiye bir süreden beri gene "miras-yedi sendromu"na girdi. 1980'lerde yükselen dış itibarına güvenerek sürekli dış borçlanmaya gidiyor, çeşitli yöntemlerle dışardan pahalı para bularak kendi olanaklarının üzerinde yaşıyor. Büyük kamu açıklarından büyük dış açıklara yansıyan bu miras-yediliğin fazla devam edemeyeceği ortada. Gerekli önlemler alınmazsa bu süreç bir noktada tıkanacak ve asıl "acı reçete" gereği o zaman ortaya çıkacak. Dünya Bankası ve IMF şimdi Türkiye'ye bu kötü noktaya gelmeden önlem alması için uyarıda değil tavsiyede bulunuyor, ayrıca "bizim onaylayacağımız önlemleri alırsanız size destek de sağlayabiliriz", diyor.

Bu aslında göz göre göre çıkmaza sürüklenmekte olan Türkiye için önemli bir fırsat ama eminim ekonominin gerçeklerinden habersiz olan solcu ve İslamcı "adil düzen" hayalcileri bu fırsatı felaket olarak sunup "IMF işkencesi" diye niteleyecekler, popülizmle

karışık yabancı düşmanlığı edebiyatına yeni katkılarda bulunacaklar. Bu fırsatın kaçırılması ve ekonominin sonunda faturasını gene halkın ödeyeceği daha büyük bir çıkmaza sürüklenmesi için ellerine geleni yapacaklar.

Sosyalist Vietnam IMF'yi bağrına basarken bizde bu edebiyatın sürmesi biraz acıklı geliyor bana.

(19.10.1993)

TL'NİN GELECEĞİ

Türkiye'de pek çok şeyin fiyatı dövizle ifade ediliyor. Kira ve ücret kontratları dolar ya da mark üzerinden yapılıyor, birçok dayanıklı tüketim malında fiyatlar döviz cinsinden belirtiliyor.

Türk Lirası mevduat yerine döviz mevduatı ilgi görüyor. Maaşını dövizle çevirip harcayan memurlar, günlük hasılatını dövizle çevirip evine götüren küçük esnaf, döviz büfelerinin sadık müşterileri arasında.

Bankalar ve firmalar döviz kullanımını gerektirmeyen işler için bile dövizle borçlanıyor.

Dolayısıyla Türkiye'de yalnızca ithalat ve ihracatla uğraşanlar değil neredeyse herkes döviz fiyatlarındaki gelişmeleri yakından izliyor.

Özellikle ağustos ayından bu yana, önce markın sonra doların TL. karşısındaki değer artışlarının hızlanması, "Türk Lirası nereye gidiyor, devalüasyonun hızlandırılması mı gündemde?", sorusunun giderek daha sık sorulmasına yol açtı.

TL'nin geleceği konusunda bir şey söyleyebilmek için önce "bir paranın değeri neden düşer?", sorusunu cevaplamak gerekiyor. Mal ve sermaye hareketlerini dışa açmış, dövizin değerinin piyasada belirlendiği ekonomilerde:

- Dış ticaret açığı ve cari işlemler açığı hızla büyür, mevcut kur düzeyinde bu açıkların daha da büyüyerek taşınamaz boyutlara varacağı kanısı yaygınlaşırsa;

- İç tüketime ağırlık veren ve dış açığı büyüten ekonomi politi-

kalarının süreceği, ekonominin genel dengelerinin bu kur ve faiz düzeyinde sağlanamayacağı kanısı yaygınlaşırsa;

- Faiz oranları, ülkeye sermaye çekmek yeterli olmaktan çıkarsa;
- Çeşitli nedenlerle ülke riski artar ve o ülkeye kısa vadeli sermaye akışı durur, tersine sermaye kaçıışı gündeme gelirse;
- Ülke parasından kaçış başladığında döviz rezervleri yetersiz düzeyde ise, ülke parasının değeri kısa sürede hızla düşebilir.

Burada belirleyici olan faktör, söz konusu ülke parasının bulunduğu düzeyde kalamayacağına ilişkin BEKLENTİLERİN piyasalarda yoğunlaşması ve piyasa oyuncularının çoğunun o para için “DEVALÜASYON KAÇINILMAZ” kanısına varması. Bu noktaya gelindiğinde o ülke parasının değerini korumak ya da devalüasyonu belli bir oranda tutmak son derece zorlaşıyor. Sermaye hareketlerinin çok büyük boyutlar kazandığı günümüzün dünyasında SPEKÜLATÖRLERİN DAVRANIŞI, hedef seçilen bir ülke parasının değerini ansızın düşürebiliyor.

Bu olgunun çarpıcı örneklerini geçen yıl İngiltere ve İtalya yaşadı, sterlin ve lirat birkaç hafta hatta birkaç gün içinde büyük oranda değer yitirdi. Yukarıda sıraladığım faktörlerin yalnızca bazılarının geçerli olması bile piyasaların bir para için “ıdam hükmünü” vermesine yetebilir.

Şimdi dönelim Türkiye’ye. Türkiye’de hızlı devalüasyonu gündeme getirecek şartların çoğu maalesef geçerli. Özetlersek:

- Dış ticaret açığı ve cari işlemler açığı hızla büyüyor ve bu açıkların taşınamaz boyutlara varacağı kaygısı artıyor.
- İstikrar lafları ediliyor ama dış açıkları körükleyen iç tüketim dayalı büyümenin kısa sürede ve bilinçli olarak frenleneceğine kimse inanmıyor.
- Devlet faizlerini düşürme operasyonu, kısa vadeli “sıcak para” için Türkiye’ye gelmenin çekiciliğini azaltıyor, taze para girişi yerine para çıkışının gündeme gelebileceğinden söz ediliyor.
- Ülkedeki politik istikrarsızlık tablosu ve tırmanan terör, Türkiye’nin giderek daha riskli ülke olarak görünmesine zemin hazırlıyor.

Bunlara zaten büyük boyutlardaki “TL’den kaçış” olayının bu koşullarda daha da hızlanması olasılığını da eklediğimizde TL’nin geleceği için iyimser olmak hayli güçleşiyor.

Türkiye’nin şansı, TL’nin uluslararası spekülátörlerin yoğun ilgi alanında olmaması ve şimdiye dek hedef sečilmemesi. TL’nin ani ve hızlı değer kaybını önlemek için elde iki silah var: Döviz rezervleri ve faiz oranları. Rerezvler erimeye başlarsa faizleri yükselterek durumu kurtarmaya çalışabilirsiniz. 1992 ve 1993 başlarında bu başarılı ama aynı başarı her zaman sağlanamayabilir. Döviz gözleyenler her türlü sürprize hazır olmalı.

(26.10.1993)

ÇİLLER'İN RUH HALLERİ

İnsanların kişilikleri ve ruh halleri, davranışlarını belirlemede önemli rol oynar. Bazı davranışlar o davranışı yapan insanın ruhsal yapısı ya da o andaki ruh haliyle açıklanabilir. Bazen insanlar belli bir ruh halinin etkisinde olduklarını kendileri bile farketmeden o ruh halinin etkisinde davranırlar.

Yönetici konumunda olan, başkalarını da etkileyen kararlar verme durumunda bulunan insanların ruh halleri sonuçta bu kararlardan etkilenen herkesi ilgilendirir. Sözgelimi, ülke yönetiminde söz sahibi olan insanların ruh halleri sonuçta o ülkedeki herkesi, hatta başka ülkelerdeki insanları da ilgilendirir.

İnsanların ruhsal yapılarını, belli bir andaki ruh hallerini keşfetmek herhalde kolay bir şey değil. Olsa olsa bazı tahminler ve yakıştırmalar yapılabilir.

Tansu Çiller'i yaklaşık on yıldan beri tanıyorum. Bu on yıl içinde tanık olduğum davranışlarından çıkardığım ipuçlarına Çiller'i tanıyanlardan ve birlikte çalışanlardan edindiğim izlenimleri de ekleyerek Sayın Çiller'in kişilik özellikleri ve ruh hali konusunda bazı tahminler yapabilirim gibi geliyor bana.

Tansu Hanım, varmak istediği hedeflere varmak için her türlü yolu denemeyi göze alabilen bir kişiliğe sahip. Bu özelliği, onun varmak istediği hedeflerin bir çoğuna varmasını sağlamış, bu sayede politikaya girdikten kısa süre sonra başbakanlık koltuğuna kadar tırmanmış. Türkiye'de ciddi sayılabilecek insanların bile çoğu kez öze değil görüntüye prim vermeleri de Çiller'in işini kolaylaştırmış.

Türkiye’de yüzeysel değerlendirmelere kolayca kapılan insanların zaaflarını çok iyi kullanarak bu noktaya kadar tırmanmayı başaran Çiller’in bu “başarı”nın da etkisiyle “ben bilirim, ben yaparım”, havasına girmiş olması aslında pek şaşırtıcı değil. Kendi yöntemleriyle bu kadar hızlı yükselebilen bir kimsenin böyle bir psikolojiye girmesi doğal. DYP genel başkanlığına aday olduğu günlerde Hasan Cemal’e yaptığı bir açıklamada, “ben hiçbir büyük savaşı kaybetmedim”, diyen Tansu Hanım’ın kendine güveni, başbakan olduktan sonra daha da artmıştır olsa olsa.

Bu yöntemlerle bu noktaya gelebilen bir insanın çevresindeki çoğu kimseyi “kullanılabilecek araçlar” olarak görmek istemesi de doğal. Tansu Hanım’ın bakan olduğu günlerden başlayarak birlikte çalışma durumunda olduğu kimseleri yalnızca kendisinden “talimat alan memur” konumuna indirmek istediği biliniyor. Daha önceki yaşamında ekip çalışmasına alışık olmaması da Sayın Çiller’in bu tavrına katkıda bulunmuş olabilir diye düşünüyorum.

Bu tutumu Sayın Çiller’in bilgili ve kişilikli elemanlarla çalışmasını ve onların katkılarından yararlanmasını güçleştiriyor. Çözümü zor bir sorunla karşılaşıldığında da Çiller’in bu katkıdan yoksun olarak sorunu çözümü gerektiriyor.

Ekonomi profesörü olan Sayın Çiller’in makroekonomi ve finans bilgisinin yüzeysel olduğunu iddia eden ciddi meslektaşları var. Daha yıllar önce kendisiyle röportaj yaptığımda beni bu konuda uyarılar olmuştu. Sayın Çiller’in devlet yönetimiyle, dış politikayla ve diğer konularla ilgili bilgi ve deneyim birikiminin daha da sığ olduğu ise ortada.

Öte yandan Türkiye’nin çözümü zor sorunlarla karşı karşıya bulunduğu da ortada.

Bu durumda ne oluyor?

Sayın Çiller bir o soruna, bir bu soruna saldırıyor. Kendisine güvendiği için ve mutlaka başarmak istediği için iddialı beyanlarda ve vaatlerde bulunuyor ama sorunları çözemiyor. Çözemiyor, çünkü ciddi sorunların Sayın Çiller’in birikimiyle ve yöntemleriyle çözülmesi olanaksız Yüzeysel yaklaşımlar ve ekip çalışmasına

boş veren kişisel atılganlıklar, ciddi birikim, deneyim ve kadro gerektiren sorunları çözmek için yeterli olmuyor.

Umduğu başarıyı elde edemeyince bu kez sinirleniyor, çevresinde kalanları bile kıracak davranışlar içine giriyor. Bu ruh hali onu belki daha da büyük bir yalnızlığa itiyor, doğru karar alma ve uygulama şansını daha da azaltıyor. Ve Türkiye bu süreç içinde patinaj yapmaya ve vakit kaybetmeye devam ediyor.

Tansu Çiller'in DYP Genel Başkanı olmasından hemen önce yazdığım bir yazıyı şöyle bitirmiştım: "Kamuoyunda kendisine puan kazandıran görünümü Tansu Çiller'in DYP başkanlığını kazanmasına yetecek mi bilmiyorum ama Çiller bu zaferi kazansa da sorun bitmiş olmayacak. Çünkü seçim kazanmak için yeterli olan çaba ve özellikler ülke yönetmek için hiç de yeterli olmayabiliyor..." (Sabah gazetesi, 10 Haziran 1993).

Ben o gün o yazıyı yazmış olmasaydım bugün de bu yazıyı yazmazdım herhalde. Sayın Çiller'e büyük prim verip umut bağlayanlar şimdi ne yapacaklar, merak ediyorum.

(31.10.1993)

KUR POLİTİKASI VE BÜYÜYEN RİSK FAKTÖRÜ

Avrupa'nın en önemli bankalarından birinin Türkiye'yi iyi tanıyan tepe yöneticisi TÜSİAD Başkanı Halis Komili'ye, "Türkiye'nin durumu 1980 öncesini andırmaya başladı", demiş ve kaygılarını dile getirmiş.

Yabancı bankacıların Türkiye'yi "riski artan ülke" olarak görmelerine yol açabilecek gelişmelerin bazıları şunlar:

● Çiller hükümetinin KİT'lerde ciddi reform yapma şansının iyice azalmış görünmesi.

● Kamu açıklarının kontrolden çıktığı kanısının yaygınlaşması.

● Enflasyonun da kontrolden çıkabileceği beklentisinin artması.

● Dış ticaret açığının hızla artması ve cari işlemler açığının bir yılda altı kat büyüyerek 6 milyar dolara tırmanmasının beklenmesi.

● Türkiye'nin açıklarını finanse etmek için dış borçlanmaya fazla şırlık vermesi.

● Ekonominin sorunlarına makro bir anlayışla yaklaşılmaması ve artık kaçınılmaz hale gelen bir istikrar programının bir türlü gündeme getirilememesi.

● Çiller hükümetinin terör konusunda da çözümsüzlük içinde kıvrınması ve inandırıcılığını yitirmiş görünmesi.

İçerde bizi kaygılandıran bu gelişmelerin Türkiye'yi dışardan izleyenleri de kaygılandırması doğal. Şimdi bu ortamda bir yandan Hazine faizleri düşürülürken diğer yandan, dış dengedeki bozul-

mayı gidermek için “hızlı devalüasyon” politikası benimsenirse ne olur?

Bir kere yalnızca kur ayarlamalarının hızlandırılması, dış ticaret açığındaki büyümeyi kendi başına önleyemez, hatta kısa vadede bu dengesizliği artırabilir. Ekonomideki canlılığın frenlenmediği ve iç pazarın çekici olduğu bir ortamda kur ayarlamalarının hızlandırılması ithalat talebini bir anda düşürmez. Tersine ithalat taleplerinin öne çekilmesine yol açabilir ve kısa vadede ithalatın daha da artması sonucunu doğurabilir. İç pazarın canlı olduğu koşullarda yalnızca kurdaki hızlanmanın ihracatı artırması da, hele kısa dönemde hiç de kolay olmayabilir.

İkincisi, faiz oranları baskı altına alınırken kur ayarlamalarının hızlanması, Türkiye’ye kısa vadeli sermaye girişini caydırır, kaçışını özendirir. Bunun gerçekleşmesi halinde Türkiye’nin büyüyen cari işlemler açığını kısa vadeli sermaye hareketleriyle finanse etme şansı azalır.

Üçüncüsü, devalüasyon oranının enflasyonla aşağı yukarı başa-baş gittiği son bir yıl içinde bile süren Türk parasından kaçma eğilimi bu ortamda daha da hız kazanabilir ve Merkez Bankası’nın bir para politikası izleme şansı daha da azalabilir.

Dördüncüsü, yüksek oranlı kur ayarlamalarının maliyetlere yapacağı yansımalar ve paradan kaçışın hızlanması enflasyonu da hızlandırabilir.

Hepsinden önemlisi, ekonomik ve politik istikrarın bozulduğu bir ortamda döviz piyasasındaki istikrarın da bozulmaya yüz tutması, bu cephede de kontrolün tamamen elden kaçmasına yol açabilir.

Bu nokta çok önemli. Türkiye’de iş alemi, dövizde istikrar korunduğu sürece diğer istikrarsızlık belirtileriyle birlikte yaşamasını öğrenmiş görünüyor. Ancak dövizde istikrarsızlık başlayınca iş aleminde, özellikle de dövizle borçlanan kesimde panik de başlıyor.

Rüşdü Saracoğlu’nun Merkez Bankası Başkanı olduğu dönemde, makroekonomik istikrarı sağlayacak önlemler bir türlü alınmadığı için, dövizdeki istikrar “son savunma mevzii” olarak kulla-

nıldı. Bu amaçla döviz rezervi biriktirildi, Körfez krizi gibi zor dönemeler bu sayede atlatılabildi.

Şimdi, ülkede genel istikrarın da iyice bozulduğu bir ortamda bir yandan faizler baskı altına alınırken diğeryandan kur ayarlamalarının hızlandırılması, döviz cephesinde de ipin ucunun kaçması sonucunu doğurabilir. Türk lirasının değery kaybı öngörülen oranların da üstüne çıkabilir ve kendini besleyen bir süreç içinde Türkiye'nin riski ve yabancı bankacıların kaygıları daha da artabilir.

Makroekonomik istikrara yönelmeden kuru hızlandırmanın ateşle oynamaktan pek farkı yok galiba.

(2.11.1993)

RAHMİ KOÇ'TAN MESAJ: “KÜÇÜLMEMEYE HAZIRLANIN”

Koç Holding Yönetim Kurulu Başkanı Rahmi Koç'un, Arçelik yetkili satıcılarına hitaben yaptığı konuşmada verdiği mesaj, rahmetli Turgut Özal'ı anımsattı bana. Ekonominin aşırı ısındığı, dengelelerin bozulduğu dönemlerde frene basmanın kaçınılmaz hale geldiği zaman Turgut bey, “küçülmeye hazır olun, adımlarınızı ona göre atın”, mesajını verirdi iş alemine. Örneğin 1988 yılında “4 Şubat kararları”yla frene basma operasyonu gündeme geldiğinde buna benzer uyarılarda bulunmuştu Sayın Özal, hafızam beni yanıltmıyorsa.

Bu kez aynı mesajı Rahmi Bey verdi Arçelik bayiilerine. Avrupa'da ve Japonya'da ekonomik durgunluğun sürdüğü bir ortamda Türkiye'nin Avrupa'yı kısındıracak bir büyüme temposu yakalamadığını belirten Rahmi Koç şöyle sürdürdü sözlerini:

“Evet büyüdük ama borçlanarak büyüdük. Bu arada kamu açıkları arttı, ihracat durdu, ihracatın ithalatı karşılama oranı yüzde 50'lere düştü. Önümüzdeki dönemde piyasaların böyle istekli gitmesi mümkün değildir. Avrupa'daki durgunluk bize de yansıtacaktır. Bu nedenle büzülme ve küçülmeyi de bilmeliyiz. Bunu yapamayanlar sıkıntıya düşecektir. Süratli büzülmeye hazırlıklı olmanızı dilerim.”

Pek çok kimsenin kendisini bu yıl iç piyasada yaşanan canlılığın havasına kattığı bir ortamda Rahmi Bey'in yaptığı tespit ve

verdiği mesaj çok yerindeydi bence. Türkiye ekonomisinin dış kaynakla sağlamış olduğu hızlı büyümenin ekonominin dengelerini iyice bozduğu ve “sürdürülebilir olmadığı” ortadaydı. Piyasalar da bu yıl yaşanan canlılığın süreceğini varsayanlar ciddi bir düş kırıklığına uğrayabilirdi. Bu bakımdan ekonomide meydana gelecek bir daralmaya karşı hazırlıklı olmak gerekliydi.

Hemen belirtiyim ki mevcut hükümetin ciddi istikrar politikalarına yönelme olasılığı yüksek görünmüyor. Olsa olsa KDV’de atılan adım gibi adımlarla büyük deliklere küçük yamalar yapmaya çalışırlar diye düşünüyorum.

Bu ortamda ekonomideki canlılığın hangi tempoda azalacağını belirlemede piyasanın ve işadamlarının davranışları daha büyük önem kazanabilir. Hızlı daralma beklentisi ağır basarsa hızlı daralma olasılığı da artabilir. Sayın Koç’un verdiği mesaj bu bakımdan da önemli.

Burada olası bir daralma senaryosundan söz ederken birkaç noktayı unutmamak lazım.

Birincisi, hükümetin gerçekten ciddi bir istikrar politikasını gündeme getirmemesi halinde, ekonomideki yavaşlama çok ani olmayabilir. İşadamlarının davranışlarının yanı sıra dış kaynak girişindeki gelişmeler de bu yavaşlamanın temposunu belirlemede etkili olabilir. Kur ve faiz cephesindeki gelişmelerin de etkisiyle dış kaynak girişi hızlı bir dış kaynak kaçışına dönüşürse bu da daralmayı hızlandırabilir.

İkincisi, bankaların davranışları da daralmanın temposunu belirlemede etkili olabilir. Türk Lirası bazında kaynak girişi çok yetersiz kalan ve çoğunlukla dövize dayalı kaynak sağlayıp TL. kredi veren bankaların, bu uygulamayı yükselen riski nedeniyle frenlemeleri halinde, bunun iç kredi hacminde bir daralmaya yol açması kaçınılmaz görünüyor. Bu dönüşün boyutu ve hızı, ekonomideki canlılığın durgunluğa ya da daralmaya dönüşmesinde önemli bir rol oynayabilir. TL. bazında kredilerdeki artış hızının mevduattaki artış hızını çok aştığı bir dönemden geri dönüşün yaratacağı sancılar da olumsuz beklentilerin yaygınlaşmasına neden olabilir.

Üçüncüsü, TL.'nin devalüasyonunun hızlanması halinde, paranın göreceli olarak değerli tutulmasının genelde yaratmış olduğu "zenginleşme etkisi" tersine dönecek, gelirler döviz cinsinden gelirlerken ceplerdeki paranın alım gücünün düştüğü hissi de artacaktır. Bu his insanların harcama eğilimlerini olumsuz etkileyerek ekonomideki daralmaya katkıda bulunabilir.

Ufukta bunlar görünüyor ama Türkiye'nin sürprizlere alışık bir ülke olduğunu da unutmayalım.

(8.11.1993)

HIZLI BÜYÜME Mİ, İSTİKRAR MI?

Geçen gün özel sektör yöneticilerinin katıldığı bir toplantıda şu soru soruldu bana: “Siz devamlı olarak ekonomik istikrarın önemi ni vurguluyorsunuz, Türkiye ekonomisinin bugün yakalamış olduğu hızlı büyüme temposunu ise sanki küçümsüyorsunuz. Oysa bu büyüme hızının yakalanmış olması çok olumlu ve önemli bir gelişme değil mi?”

İlginç ve düşündürücü bir soru bu. Çok yönlü bir cevabı gerektiriyor.

Bir kere milli gelirdeki gelişme, Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH)daki reel artış (ya da azalış) hiç kuşkusuz bir ülke ekonomisinin en önemli göstergesi. Türkiye ekonomisinin bu yılın ilk yarısında yakalamış olduğu yüzde 10'a yaklaşan reel büyüme hızı ise hiç de küçümsenecek bir büyüme hızı değil. Özellikle Avrupa ve Japonya'nın ciddi bir ekonomik durgunlukla karşı karşıya bulunduğu bir ortamda Türkiye ekonomisinin bu hızda büyümesi olayı daha da dikkat çekici hale getiriyor.

Türkiye'nin bu yüksek büyüme hızını iç pazardaki talep canlılığı ile yakalamış olmasının yararları da yok değil. Tüketici kredilerinin de yardımıyla birçok kimse yeni dayanıklı tüketim mallarına kavuşuyor. Birçok firmada satış ve kâr rekorları kırılıyor. Talebe yetişemeyen pek çok firmanın yatırıma yöneldiği görülüyor. Böylece üretim kapasitemiz genişlemiş oluyor.

Hisseleri İstanbul Menkul Kıymetler Borsası(İMKB)de işlem

gören şirketlerin yılın ilk dokuz ayında elde ettikleri net karlara baktığımızda bu yılın nasıl parlak bir yıl olduğu çok daha iyi anlaşılıyor. Dokuz aylık net kârlarını açıklayan 150 dolayında şirketin geçen yılın ocak-eylül döneminde 8 trilyon lira dolayında olan net kârı bu yılın aynı döneminde 20 trilyonu aşmış. Yüzde 155'lik bir artış var şirket kârlarında.

Bu durumda tabii borsamız da rekorlar kırıyor, İMKB dolar bazında dünyanın en kârlı borsası olarak dikkatleri çekiyor. Kârlardaki bu patlama, yabancı yatırımcıların, fon yöneticilerinin Türkiye'ye ilgisinin artmasına yol açıyor.

Enflasyon sürüyor ama yüzde 60-70'lerdeki bir enflasyon bunu zaten hesaba katan şirketlere vız geliyor; bana "hızlı büyüme kötü mü?", sorusunu yönelten yönetici, "yüzde 60'larda kalan bir enflasyon benim için sıfır enflasyon anlamına geliyor artık", diyor.

Şimdi bu ortamda malını rahatça satan, kârını eden, Avrupa'daki durgunluktan da yararlanarak daha ucuza makine alabilen ve tesisini genişleten bir firma yöneticisinin bu durumu "iyi" olarak değerlendirmesi hiç şaşırtıcı değil.

Ayrıca hızlı büyümeden pek çok kesimin yararlandığını, milli gelirin hızlı büyüdüğü dönemlerde bunun hemen herkesin gelirin olumlu yansımalar yapabileceğini kabul etmemiz gerekiyor.

Peki o zaman "istikrar programı gerekli" diye tutturmanın anlamı ne? Hazır yüksek bir büyüme hızını yakalamışken bunu sürdürmeye çalışmak daha doğru değil mi?

Sorunun can alıcı noktası işte tam burada. Yaşanan bu hızlı büyüme "sürdürülebilir" nitelikte olsa zaten aklı başı kimse çıkıp da, "aman çok hızlı büyüyoruz, bunu frenlemek için istikrar programına gerek var", demez.

Bugün biz büyüme hızını küçümsemiyoruz ama ısrarla, "istikrar programına gerek var", diyoruz, çünkü ekonomiye firma bazında ve kısa vadeli bir perspektifle değil de bütünsel bir bakış açısıyla baktığımızda ne yazık ki bu yıl yakalanmış görünen büyüme hızının sürdürülebilir olmadığını görüyoruz. Büyük ölçüde dış kaynakla ve iç pazardaki taleple beslenen ve Türkiye'nin dış açığını

da hızla tırmandıran bu büyümenin nasıl olsa tıkanma noktasına geleceğini tahmin ettiğimiz için bu daralmanın kontrollü ve programlı yapılmasını öneriyoruz.

Programlanmış ve düzenli bir daralmanın maliyetinin, dengelerin iyice bozulduğu, piyasaların altüst olduğu bir ortamda yaşanacak bir gelişigüzel daralmadan ya da şoktan daha düşük olacağını düşündüğümüz için istikrar programının gerekli olduğunu savunuyoruz.

Öte yandan üst düzeydeki IMF yetkililerinin de doğruladığı bir iddia var, “Türkiye ekonomisinde gerekli reformları yapıp istikrarı sağlayabilse sürekli olarak yüzde 10’un üzerinde büyüme hızlarını yakalayabilecek potansiyele sahip bir ülke”, diyor.

Bu yılın tatlı kârlarını tadan yöneticilere “istikrar” sözcüğü belki biraz tatsız ve anlamsız gelebilir ama orta vadede daha güzel bir gelecek için kısa vadede tutarlı bir istikrar programını göze almak zorundayız sanıyorum.

(15.11.1993)

KREDİ NOTUMUZ DÜŞMEK ÜZERE

Finans dünyasında notuna en çok değer verilen iki derecelendirme (rating) kuruluşundan biri olan Moody's, Türkiye'nin kredi değerliliğini düşürmeye kararlı görünüyor. T.C. Ziraat Bankası'na uzun vade için "Baa3" ve kısa vade için "Prime-3" notunu verdiği için açıklanmasından sonra Moody's tarafından derhal bir açıklama yapma gereğinin duyulması bu kararı güçlendiren bir gelişme.

Moody's tarafından uluslararası finans çevrelerinin dikkatine sunulan açıklamada, T.C. Ziraat Bankası'na verilen notun "muhtemelen düşürülmek üzere yeniden değerlendirmeye alındığı" ve bütünüyle Türk devletinin sahip olduğu Banka'nın notunun, Türkiye Cumhuriyeti'nin uzun vadeli borç değerliliği ile birlikte gözden geçirildiği belirtiliyor.

Moody's'in açıklamasında, Türkiye Cumhuriyeti'nin "Baa3" olan uzun vadeli değerlendirme notunun, ülkedeki kamu finansmanı dengesinin sürekli bozulması nedeniyle düşürülmesinin olası olduğu kaydedildikten sonra ülke notunun düşürülmesi halinde bunun T.C. Ziraat Bankası'nın notunun da düşürülmesini gerektireceği anlatılıyor.

Bu gelişmeleri en iyi değerlendirebilecek konumda olan iki değerli eski bürokratla, Zekeriya Yıldırım ve Gazi Erçel'le konuştum. Onlarla yaptığım görüş alışverişinin ışığında olayı yorumladığımda ortaya şöyle bir tablo çıkıyor.

● Moody's, T.C. Ziraat Bankası'nı daha önce değerlendirmeye aldığı için ve Türkiye Cumhuriyeti'ne daha önce verilmiş olan u-

zun vadeli not da zaten “Baa3” olduğu için, kendi performansıyla bu nota layık görülen T.C. Ziraat Bankası’na da bu notu verdi.

● Moody’s ve Standard and Poor’s gibi uluslararası derecelendirme kuruluşlarının tek tek bankalara ya da belediyeler gibi diğer kuruluşlara verdikleri not, söz konusu banka ya da kuruluşların ait buldukları ülkenin notundan yüksek olamıyor.

● Son örnekte T.C. Ziraat Bankası’na “Baa3” notunu veren Moody’s, bunun Türkiye Cumhuriyeti’ne daha önce verilmiş olan “Baa3” notunun süreceği anlamına çekilebileceğini düşündüğü için derhal böyle bir açıklama yapmak gereğini duydu “Türkiye Cumhuriyeti’nin uzun vadeli değerlendirme notunun muhtemelen düşürölmek üzere gözden geçirildiğini” uluslararası finans çevrelerine duyurdu.

● Moody’s’in bu davranışı, kuruluşun Türkiye’nin uzun vadeli notunu düşürmeye kararlı olduğunu bir kez daha teyid etmek gereğini duyduğunu gösteriyor.

Bu gelişmeden sonra Moody’s Türkiye Cumhuriyeti’nin notunu düşürmezse sürpriz olacak, düşürürse uluslararası piyasalarda yaratmış olduğu beklentiye uygun davranmış olacak.

Moody’s’in Türkiye’nin notunu düşürmesi halinde, Türkiye’nin dış kaynak kullanımı bir anda durmaz ama uluslararası piyasalara önemli bir olumsuz sinyal verilmiş olur. Türkiye başta “yankee bond” pazarı olmak üzere şimdiye dek borçlanabildiği bazı piyasalara girme şansını kaybeder, tüm borçlanmasında daha yüksek risk primleri ödemek zorunda kalır.

Umarım yanılırim ve bütün bunlar olmaz ama finans piyasalarında 1980’lerde biriktirdiğimiz mirasını yedik, bitirdik, işin tatsız bölümü başlamak üzere galiba.

(22.11.1993)

FAİZLER VE RÜYALAR

Hazine'nin başındaki Osman Ünsal'ın Türkiye'deki bankacılara "Sibiryaya semalarından kükremesi" ve, "hiç heveslenmesinler, çantamda 25 trilyonla geliyorum", mesajını vermesi geçen hafta boyunca ekonomi basınına meşgul etti. Ünsal'ın sözlerinden ve onu izleyen gelişmelerden, Hazine'nin faizlerin yükselmesine karşı kararlı tavrını sürdüreceği anlaşılıyordu. Ancak bu tavır kimseyi memnun etmişe benzemiyordu.

Hazine yetkilileri, zor koşullarda kalesini korumaya çalışan bir kaleci gibi, cansiperane bir çabayla faizlerin yükselmesini önlemeye çalışırken, hiç de umdukları alkışı alamıyorlar, tersine bol miktarda eleştiriliyorlardı.

Eleştirilerin başlıcaları şunlardı:

● Hazine, faizlerin yükselmesini önlemeye çalışırken aslında a-kıntıya kürek çekiyor ve kendini avutuyordu. Kendi kağıtlarını satarken yüksek faiz vermeyen Hazine, Merkez Bankası'nı ve Ziraat Bankası'nı devreye sokarak çok daha yüksek faizle borçlanıyordu.

● Hazine'nin tutumu, hiç olmazsa dövizde istikrarı korumak için faizleri belli bir düzeyin üstünde tutmak gereğini duyan Merkez Bankası'nın tutumuyla çelişiyor, çelişkili sinyaller piyasaları istikrarsızlığa itiyordu.

● İç borçlanma yerine dış borçlanmanın yeğlenmesi ve özellikle Japon Yeni üzerinden borçlanılması Hazine'ye ve devlete büyük bir külfet yüklüyor, içerde faizleri düşük tutmanın sağladığı avantajı silip süpürüyordu.

● Hazine'nin davranışı zaman kazanmaktan başka bir anlam taşıymıyordu, faizlerin eninde sonunda yükselişe geçmesini bu yolla önlemek mümkün değildi.

Bunların hepsi önemli ve haklılık payı taşıyan eleştiriler. Hazine'nin şu anda sürdürmeye çalıştığı tavrın, astarı yüzünden pahalıya malolacak bir tavır olduğu da sanırım ortada.

Peki o zaman neden bu tavrıda ısrar ediliyor?

Bu sorunun aslında basit bir cevabı var: Hazine günlük politikaya alet edildiği için böyle davranıyor. Hazine'nin davranışına anlam veremeyenler de sanırım günlük politikanın gereklerini gözdardı ettikleri için bu davranışları açıklamakta zorluk çekiyorlar.

Günlük politika derken mevcut iktidarın ve Sayın Çiller'in çok kısa vadeli politik hesaplarından söz ediyorum. Sayın Çiller'in yerel seçimlere canlı bir ekonomiyle, yükselen bir borsayla girmek istemesi çok doğal. İç faizlerde belirgin bir yükselme eğiliminin ortaya çıkması ise bu bakımdan hiç istenmeyen bir durum. Faizlerin yükselme eğilimine girmesi, 1993'te yaşanan anormal canlılığın bir noktada kırılacağını zaten hisseden piyasalara bu kırılma noktasına gelindiği sinyalini vererek Sayın Çiller'in planlarını bozabilir, ayrıca borsayı da olumsuz etkileyebilir. Bu durumda, Hazine'nin borçlanma faizlerini, her ne pahasına olursa olsun, bir noktada tutmaya çalışmasının mantığı da ortaya çıkmış oluyor.

Hazine borçlanma faizinin yükselmesini önlemek istiyor ama aynı zamanda da büyük miktarda paraya ihtiyacı var. Bu parayı kendi belirlediği faizle iç piyasadan toplayamıyor. O zaman ne yapacak?

Bir çare piyasaya satamadığı kağıtları Merkez Bankası'na kalayarak ve Merkez Bankası'nı parasal genişlemeye zorlayarak durumu kurtarmaya çalışmak. Bu yola gerektiğinde başvuruluyor.

İlk bakışta daha çekici gelen ikinci çare ise çözümü dış borçlanmada aramak. Uluslararası piyasalarda tahvil ihraçlarını sıklaştırarak iç finansman açığını dış finansmanla karşılamak. Çok kısa vadede, hem dıştan ekonomiye yeni kaynak aktarmak, hem faizleri

belli bir düzeyde tutmak, hem de propaganda yapmak açısından en çekici çözüm bu.

Değeri hızla artan yenle borçlanılıyormuş, bu paranın maliyeti fazlamış, dış borç kamburu büyüyormuş, Türkiye'nin riski artıyormuş, bunlar şu an için hiç önemli değil. Önemli olan günü kurtarmak ve kimsenin güzel rüyasını bozmadan yerel seçimlere erişmek.

Bu rüyayı sürdürmeye çalışmanın sonunda daha büyük bir kabus getireceğini herhalde Sayın Çiller de biliyor ama politikacı olarak rüyayı sürdürmeye ve kabusu ertelemeye çalışıyor. Dün Türkiye'den ayrılan tarihçi Paul Kennedy'nin de söylediği gibi, politikacılar çok kısa vadeli düşünmekten ve davranmaktan kolay kurtulamazlar. Bunun bedelini ise hepimiz ödüyoruz.

(29.11.1993)

REFORM PAKETİ Mİ, PANİK PAKETİ Mİ?

Hükümetin “vergi reformu” diye sunmak istediği paketin amacı ve niteliği giderek daha açık şekilde belli oluyor. Sayın Başbakan’ın konuyla ilgili beyanları da asıl amacın ne olduğunu anlamamızı kolaylaştırıyor.

İlk yapılması gereken saptama, bu paketin tutarlı bir reform niteliği taşımadığı. Söz konusu vergi tasarıları hazırlanırken gerçekten vergi reformu denebilecek, iç bütünlüğü ve uygulanabilirliği olan bir tasarı ortaya çıkarmak için çaba gösderenler oldu. Ancak bugün ortaya konan tasarıları onların da benimsemediğini, hatta, “bu tasarılar böyle yasalaşırsa sonuçta mevcut sistemden de kötü bir vergi düzenine geçmiş oluruz”, diye kaygı duyduklarını biliyorum.

İkinci yapılması gereken saptama, bu paketin kamu maliyesindeki ve genel olarak ekonomideki bozulmayı frenlemek için gündeme getirilmiş bir paket olduğu. Sayın Başbakan’ın, “bu paket yasalaşmazsa felaket olur, hiperenflasyona giden yola gireriz”, şeklindeki beyanları da bu gerçeğin ifadesinden başka bir şey değil. Ekonomik istikrarı sağlayacak tutarlı önlemler alınmadığı takdirde Türkiye’nin hiperenflasyona giden yola girmesi için Sayın Çiller’in söylediği gibi 2000’li yılları beklemeye falan gerek yok, çok daha kısa sürede bu yola sürüklenebiliriz.

ANAP’tan dengeleri bozulmuş olarak devralınan ekonominin

dengelerini daha da bozmak için iki yılda her çabayı gösteren DYP-SHP koalisyonunu şimdi paniğe sürükleyen gelişmelerin başında kamu maliyesinin işler acısı hali geliyor. Vergi gelirleri son yıllarda hep enflasyonun üzerinde artıyor ama devletin giderleri daha hızlı attığı için vergilerin giderleri karşılama oranı sürekli düşüyor. 1991 yılında % 60 olan bu oranın bu yıl % 55'in altına inmesi bekleniyor. Kamu açıklarının GSMH'ya oranı da % 10'dan % 16'ya tırmanmış durumda. Sayın Çiller'in şimdi vergiye ve çok hatalı bir şekilde vergiye alternatif olarak gördüğü özelleştirmeye sarılmasının en önemli nedeni bu. Harcamaları disipline alacak adımlar atılmadığı için geliri artırma paniği yaşanıyor.

Hükümeti paniğe sürükleyen ikinci gelişme, Türkiye'nin dış borçlanmayla iç tüketimi finanse etme serüveninin fazla süremeyeceğinin anlaşılması. İç tüketimi caydıracak önlemler bu bakımdan anlam kazanıyor.

Sayın Çiller'i telaşlandıran bir üçüncü gelişme ise, uluslararası finans kuruluşlarının Sayın Çiller'e açmış buldukları kredinin vadesinin sınırlı olması. Sayın Çiller bu kuruluşlara "reform" diye sunabileceği bazı önlemlerle iç ve dış açıkları kapatma yolunda bazı adımlar atamazsa bu kredinin gölgelenebileceğini biliyor.

Sayın Çiller'i ve hükümeti paniğe sürükleyen kaygılar, şimdi ortaya konan vergi paketinin ana amaçlarını da belirliyor. Bunlar:

- * Devletin gelirini artırmak.
- * Tüketimi caydırmak.
- * Uluslararası kuruluşlara mesaj vermek.

Paketin en fazla üzerinde durulan ve hükümetin yasalaştırmak için en fazla çaba harcayacağını tahmin ettiğim bölümünü oluşturan "Özel Tüketim Vergisi" aslında yalnızca lüks tüketimi değil genel olarak tüketimi ve ithalatı caydırmayı amaçlayan bir vergi. Adı konmamış bir "acı reçete" önlemi bu.

Bu paketle yoksulun cebine de el atan hükümet en büyük ödülünü bir kez daha doğru dürüst vergi ödemeyen kesime vermiş görünüyor. Götürü vergiye tabii kesimin yaygınlaştırılmasına olanak

veren düzenlemeler vergi ağının yaygınlaştırılması umudunu da söndürüyor.

Görünen o ki bir “reform paketi” değil, biir “panik paketi” var karşımızda.

(9.12.1993)

“EKONOMİK TERÖR”Ü KİM AZDIRDI?

Gazetelerde dehşetli ilanlar yayımlanıyor. Tam sayfa ilanının tam orta yerinde, kırmızı zemin üzerine devasa büyüklükte beyaz kapital harflerle “İŞTE EKONOMİK TERÖR BUDUR” yazıyor. ‘Ekonomik terör’ün ne olduğunu gelin bu ilanlardan öğrenelim.

Efendim “vergilerimiz borca ve faize gidiyor”muş, “ekonomik terör işte buymuş”. Bu son derece dramatik ilan şöyle devam ediyor:

“Devlet bütçesinde ‘Gelir’, ‘Gider’e yetmiyor. Çünkü dipsiz bir kuyuya düşüyor gelir. Dipsiz kuyu dediğimiz, borç ve faizdir. Bu yüzden gençlere iş kuracakları teşvik yoktur. Esnafa verilen destek azdır. Sağlık hizmetleri yetersizdir. İstihdam zorlukları vardır. Türkiye’yi 2001’li yıllara taşıyacak eğitim verilemez. Büyük şehirlerimizi kurtaracak yatırımlar bekler. Çöp toplanamaz, su akmaz, enerji sıkıntısı başgösterir... İşte ekonomik terör budur!”

Bu ilanın altında da “T.C. Başbakanlık” ve “Türkiye 2001 Başarı Bizimdir”, yazıyor.

Teslim etmek lazım ki bu ilan her yönüyle büyük bir “başarı” örneği.

Bir kere ilanın kendisi ‘Sefiller’ romanı kadar göz yaşartıcı. Zavallı ‘Gelir’, yani vatandaşın cebinden çıkan vergi geliri, gidiyor ‘dipsiz bir kuyu’ya düşüyor. Kuyunun dibinde onu bekleyen iki canvar var, bunlar ‘borç’ ve ‘faiz’. Bizim zavallı ‘Gelir’ bu cana-

varlarla cebelleşmeye çalışırken 'iş kuracak teşvikleri olmayan eğitimimsiz gençler' soluk yüzleriyle etrafta dolaşıyor, 'yeterli destek görmeyen esnaf' hazan yaprağı gibi sallanıyor. Çöpler yığılmış, sular ve elektrikler kesik ama çimiz umut dolu, "2001'de başarı bizimdir", diyoruz.

Bu ilanı okuduğumda hemen aklıma gelen soru şu oldu: Mevcut partilerden hangisi böyle bir ilan verse yadırganmayabilir? Aklıma ilk gelen cevap da tabii Refah Partisi oldu. Refah Partisi'ni destekleyen Milli Gazete'nin önceki gün bu ilanı 'İşte İtiraf' diyerek manşet yapmasına da hiç şaşmadım.

Evet "ekonomik terör" diye bir şey varsa ve bu ilanda belirtildiği gibi devletin gelirinin giderine yetmemesinden kaynaklanıyorsa bu durumun sorumlusu kim acaba?

Bu sorumluluğu dağıtırken özellikle 1988'den sonra ipin ucunu kaçıran ANAP'ı unutmamak lazım. Ama bugünkü çıkmaza gelmesinde baş sorumlu tabii ki iki yıldan beri yönetimde olan bugünkü iktidar. Baş sorumlu bugünkü koalisyon iktidarı ve bu iktidarın dünkü ve bugünkü Sayın Başbakanları.

Bunu rahatlıkla yazabiliyorum çünkü Sayın Çiller'in 1991 seçimleri öncesinde yaptığı tesbitler ve ortaya koyduğu reform önerileri var önümde. Bendeki kopyasının bazı sayfalarında Sayın Çiller'in kendi el yazısıyla yaptığı ek açıklamaların da yer aldığı "DYP Ekonomik Programı" başlıklı dökümanın ik isayfasının tıpkı basımına gelin birlikte bakalım.

MEVCUT DURUMUN TESPİTİ

- ✓ Kamu kesiminin sürekli olarak yatırım-tasarruf açığı vermesi
- ✓ Sanayi kesiminde ekonomik istikrarın sağlanamaması
- ✓ Yüksek enflasyon ve reel kredi maliyetleri nedeniyle istikrarlı büyüme sağlanamaması

- ✓ Fon aktarma maliyetinin yüksekliği
- ✓ Sanayi kesiminde iç ve dış rekabet gücünün yetersizliği
- ✓ Ticarete açık mallara yönelik yatırımların toplam yatırımlar içindeki payının düşmesi
- ✓ Döviz darboğazının kalıcı olarak aşılması.

KAMU VE FİNANS KESİMİ REFORMLARI İLE

- ✓ Kamu kesimi açığı azalıyor
- ✓ Kamu sektörü küçülüyor
- ✓ Rasyonel ve adil bir vergi düzen sağlanıyor
- ✓ KİT reformu ve özelleştirme yapılıyor
- ✓ Yeni finansal kurumlar oluşturuluyor
- ✓ Fon aktarım maliyetleri düşürülüyor
- ✓ Kredi maliyetlerinin düşmesi ve kamu açığının azaltılması ile özel kesime sanayileşme için fon aktarılıyor

Açıkça görülüyor ki Sayın Çiller bugün “ekonomik terör”ün temel nedeni olarak gördüğü kamu açığı sorununu 1991’de de en büyük sorun olarak görüyormuş, vergi reformu ve KİT reformu yapacağını, kamu açıklarını kapatacağını, enflasyonu düşüreceğini, sanayiye kaynak aktaracağını 1991’de de söylüyormuş, DYP bunları “ekonomik program” diye sunuyormuş.

Sonra ne olmuş?

DYP iktidarın ekonomik konularda söz sahibi büyük ortağı olmuş, Sayın Çiller ekonominin yönetimiyle ilgili bakanlığa getirilmiş. Şimdi “ekonomik terör”ün temel nedeni olarak gösterilen kamu açıkları sürekli büyürken Sayın Çiller ekonomiden sorumlu bakan olarak kalmış. Kamu açığını büyüten uygulamalara zaman zaman itiraz ettiği olmuş ama bakanlığı bırakmamış, kendi deyimiyle

“ekonomik terör”ü azdıran uygulamalara ortak olmuş. Bakan olarak adını gündemde tuttuğu için de sonunda Başbakanlık koltuğuna sıçrayabilmiş.

Sayın Çiller şimdi yeni iktidara gelmiş bir partinin lideri gibi kalkıp da, “devletin geliri giderine yetmiyor, bu ekonomik terördür”, deyince ne yazık ki hiç de ikna edici olamıyor. Şimdi birisi kalksa ve Sayın Çiller’e, “iki yıl önce tesbit ettiğiniz bu ciddi sorunu çözmek için ne yaptınız? İki yıl içinde kamu açıkları daha da büyürken, ekonomik terör azarken siz muhalefette miydiniz?”, diye sorsa ne cevap alır acaba?

(13.12.1993)

BİLDİĞİMİZİ BİLİYORLAR, NOTUMUZU KIRIYORLAR

Hazine Müsteşar Vekili Osman Ünsal ilginç bir tavır sergiliyor son günlerde. Moody's adlı uluslararası derecelendirme kuruluşu için, "notumuzu indirirse indirsin, bizim için farketmez", diyen Sayın Ünsal, IMF heyetinin temasları konusunda da şu açıklamayı yapmış arkadaşımız Zülfikar Doğan'a:

"Tamamen tahmin ettiğimiz şeyleri söylüyorlar. Biz de bu noktalardaki aksaklıkları biliyoruz. Önlemine almaya çalışıyoruz. 'Özelleştirme hızlanacak mı, vergi reformu yetişecek mi', diye soruyorlar. 'Bu öngördüğünüz düzenlemelerin ne kadarını gerçekleştirebileceksiniz, 1994'e bunların ne kadarı yetişecek, olmazsa sonra neler olacağını biliyor musunuz?', diyorlar. Biz de 'biliyoruz', diyoruz, anlatıyoruz. Onlar da bildiğimizi biliyorlar, görüyorlar. Bir raporlarını yazsınlar, hep birlikte görelim. "(Milliyet, 15 Aralık 1993.)

Sayın Ünsal'ın bu ilginç açıklaması da gösteriyor ki Türkiye artık herkesin "çok iyi bildiği" ekonomik ve mali sorunlarla karşı karşıya. Bu sorunların çözümleri de artık neredeyse herkesçe çok iyi biliniyor.

Aslında bu sorunlar ve çözümleri en az iki yıldan beri herkesçe çok iyi biliniyor. Sayın Ünsal'ın veciz bir şekilde ifade ettiği gibi, Türkiye'de herkesin bunları bildiğini uluslararası kuruluşlar da biliyor. Ancak bilinmeyen bir şey var: Bu çok iyi bilinen çözümlerin

gerçekten uygulanıp uygulanmayacağını ya da ne zaman uygulanacağını kimse bilmiyor.

DYP-SHP hükümeti bu sorunların üzerine gideceğim diye geldi, sorunları ağırlaştırdı. Demirel gitti Çiller gitti, vaatler yenilendi, içte ve dışta umut pompalandı.

Eylül sonlarında IMF ve Dünya Bankası toplantıları nedeniyle Washington'dayken edindiğim izlenimleri yazmıştım. Tansu Hanım'ın başbakan olması uluslararası finans çevrelerinde de bir umut yaratmıştı. Çoktandır bilinen ama uygulanamayan çözümleri "Türk demir leydisi" belki uygulayabilirdi.

Üç ay da bu beklentilerle geçti ve bugünkü noktaya gelindi. Reformlar lafta kalıyor, ekonominin iç ve dış dengeleri bozulmaya devam ediyor, uluslararası kuruluşlardan gelen uyarıların sıklığı ve dozu artıyor. IMF ve OECD, Türkiye'de enflasyonun daha da artacağı tahminini yapıyor, "hemen önlem almazsanız durum daha da kötüye gidecek", mesajı veriliyor.

Ve olayın nereye doğru gittiği belliyken Sayın Ünsal, "notumuzu düşürürlerse düşürsünler, bizim için farketmez", diyebiliyor.

Çok iyi hatırlıyorum, uluslararası kredi değerlendirme kuruluşu Standard and Poors's geçen yılın mayıs ayında Türkiye'ye "BBB" notunu verdiği zaman fevkalade sevinmiştik. Türkiye artık "Yankee bond" piyasasından ve diğer uluslararası tahvil piyasalarında tahvil ihraç edebilecekti.

Bu sevinç ortamında, madalyonun tersini de unutmamak gerektiğini belirtenlerin uyarılarını o zaman yazdığım bir yazıda şöyle ifade etmişim: "BBB derecesini almanın riski de var. Türkiye'nin bundan böyle göstereceği performansla bu dereceyi koruması gerekiyor... İhracatı duraklayan, Merkez Bankası'ndaki döviz rezervi azalan, kamu açıklarını kapatamayan ve enflasyonu durduramayan bir Türkiye'nin 'BBB' derecesini koruması kolay olmayabilir." (Sabah, 9 Mayıs 1992.)

Ne yazık ki şimdi bu kaygıların doğrulandığı noktaya gelmiş bulunuyoruz. Standard and Poors's'un Türkiye'ye bakan yetkilisi

Bayan Helena Hessel, “Sağlıksız ekonomik politikalar sürerse Türkiye’nin notu düşecek... Eğer hükümetin kamu açıkları bu boyutlarda devam ederse Türkiye’nin notunu düşürürüz”, diyor. (Capital dergisi, Aralık 1993.) Moody’s’in Türkiye notunu düşürmeye hazırlandığı yolundaki izlenim güçlenirken de Sayın Ünsal çıkıp, “düşürürlerse düşürsünler”, diyor.

1980’lerin mirasını hovardaca yedik, şimdi başka bir fasıl başlıyor galiba.

(22.12.1993)

1980'LERİN MİRASINI GÜZEL YEDİK AMA...

Cumhurbaşkanı Demirel son günlerde basın mensuplarıyla yaptığı görüşmelerde ekonomik tablodan memnun olmadığını belirtiyor, özellikle de dış ticaretteki ve ödemeler dengesindeki olumsuz gelişmelerden duyduğu kaygıyı dile getiriyor. Geçen yılın ilk on ayında 6.2 milyar dolar olan dış ticaret açığımızın bu yılın on ayı sonunda 11.3 milyar dolara tırmanması kaygı veriyormuş Sayın Demirel'e. Ödemeler dengesinin görünümü de "sevimsiz"miş, ilerlerdeki senelerde bu işin böyle gitmemesi için tedbirler gerekliymiş. Ayrıca bütçe açığındaki gelişmeden de memnun değilmiş Sayın Demirel. (Hürriyet, 21 Aralık 1993.)

Ah Tansu Hanım ah. Sayın Demirel'den gül gibi bir ekonomi devraldı, altı ay içinde her şeyi mahvetti, ekonominin bütün dengelelerini bozdu, "Baba"sını üzecek bir tablo çıkardı ortaya.

Türkiye'de ekonominin dengelerinin kimin döneminde, nasıl bozulduğunu yolu Türkiye'ye düşen kuğular bile biliyor artık. Rahmetli Özal'ın son döneminde başlayan bozulmanın ANAP iktidarının son döneminde nasıl geliştiğini, bu bozulmayı düzelteceğini vaat ederek iktidara gelen DYP-SHP koalisyonunun tersine bozulmayı nasıl körüklediğini rakamlar açık bir şekilde gösteriyor. 1991'de 7.5 milyar dolar olan dış ticaret açığı BU YIL 14 milyar dolara gidiyorsa, iki yıl önce 250 milyon dolar fazla veren cari işlemler dengesinin bu yıl sonunda 6 milyar dolar açık vermesi bek-

leniyorsa, iç borçlar 350 trilyon liraya, dış borçlar 62-63 milyar dolara tırmandıysa bunun başlıca sorumlusu Sayın Demirel ve onun ekonomi bakanı Sayın Çiller'dir. Baba-kız Türkiye'yi uluslararası kredi notunun düşürüleceği noktaya getirmeyi başarmışlardır.

Bu hemen önümüzdeki dönemde olur ya da biraz ertelenir ama şu çok açık: Türkiye'nin 6 milyar dolar mertebesinde bir cari işlemler açığını sürdürmesinin mümkün olmadığını, 1994'te bu mertebede bir açığın finanse edilemeyeceğini ve bu gidişte ani bir düzelme olmadığı takdirde Türkiye'nin kredi notunun düşeceğini herkes biliyor.

Bu olay çok önemli, çünkü Türkiye'nin 1980'lerde büyük çaba harcayarak, büyük bedel ödeyerek geldiği noktadan geriye düşüşü, uluslararası finans dünyasında kazandığı itibarda bir gerilemeyi simgeliyor. Bu olayın gerisinde yatan olgu ise Türkiye'nin dış ticaretinde ve döviz dengesindeki olumsuz gelişme. Bunu daha iyi anlamak için rakamlara bakalım.

Dış Ticaret ve Cari Döviz Dengesi (milyon dolar)

	İhracat	Dış Ticaret Dengesi	Cari İşlemler Dengesi
1980	2.910	-4.999	-3.408
1981	4.703	-4.230	-1.936
1982	5.746	-3.097	-952
1983	5.728	-3.507	-1.923
1984	7.134	-3.623	-1.439
1985	7.959	-3.385	-1.013
1986	7.457	-3.648	-1.465
1987	10.190	-3.968	-806
1988	11.662	-2.673	-1.596
1989	11.625	-4.167	961
1990	12.959	-9.343	-2.625
1991	13.593	-7.454	258
1992	14.715	-8.157	-943
1993(tahmin)	15.200	-13.500	-6.000

Bu tablo Türkiye'nin 1980'lerin başında kendisini dış borç er-
telemeye sürükleyen döviz çıkmazından nasıl kurtulduğunu, ihra-
catını ve diğer döviz gelirlerini hızla artırarak cari döviz dengesini
nasıl düzelttiğini ortaya koyuyor. 1989'dan itibaren başlayan bo-
zulmanın son iki yılda nasıl ivme kazandığını da tabloda görüyo-
ruz. Özellikle cari işlemler açığının bir yılda altı kat artarak 6 mil-
yar dolara çıkması Türkiye'nin 1980'den onüç yıl sonra yeni bir
çıkmaza sürüklendiğini düşündürüyor.

Ben 1980'li yılların Türkiye ekonomisi için her bakımdan par-
lak yıllar olduğunu düşünenlerden değilim. Ancak Türkiye'nin
1980'lerde rekabet gücünü artırdığını, ihracatı, turizmi ve döviz
kazanmayı öğrenen bir ülke haline geldiğini, uluslararası finans
çevrelerindeki itibarının büyük ölçüde arttığını, bu sayede büyük
çapta dış kaynak kullanmak olanağına kavuştuğunu ve ekonomisi-
ni geliştirdiğini kabul etmek gerekiyor.

Türkiye bugün uluslararası piyasalarda tahvil ihraç edebiliyor-
sa, Türk bankaları ve firmaları dışarda borçlanabiliyorsa, yabancı
portföy yatırımcısı Türkiye'yi gündemine alıyorsa bütün bunlar
Türkiye'nin 1980'li yıllar boyunca gösterdiği performansa ve adım
adım inşa ettiği itibara dayanıyor.

İşte biz bu mirası yiyoruz son yıllarda. Bize açılan krediyi so-
nuna kadar kullanarak har vurup harman savurmaya devam ediyö-
ruz. Borç bulduğumuz sürece kendimizi disiplin altına alacak ira-
deyi gösteremiyoruz.

Deniz ve döviz bitmeden gerekeni bu kez yapabilecek miyiz,
bilmiyorum.

(23.12.1993)

FİNANS KESİMİNDE KRİZ BEKLENTİSİ

Bugünlerde yakın geleceğe ilişkin kaygılarını dile getirmeyen iki tür bankacı kaldı: Mevkiini Başbakan'a (ya da hükümete) borçlu olanlar ve her dönemde hükümetten yana görünmeyi meslek edinenler. Geri kalanların hemen hepsi 1994 yılında finansal istikrarsızlığın artacağı kaygısını taşıyor ve Ankara'da sergilenen yönetim anlayışının finansal istikrarsızlık riskini artırdığı görüşünü paylaşıyor.

Bu kaygıların bir nedeni, finans kesimini yakından ilgilendiren rakamların büyük bir hızla kötüye gitmesi. Hazine'nin iç borçlanmayı tıkayan tavrı, parasal genişlemedeki hızlanma, dış ticaret açığındaki ve cari işlemler açığındaki patlama, hep bu kötüye gidişin göstergeleri.

Bu göstergeleri yabancı finans kuruluşları da yakından izliyorlar ve kaygılarını artık açık açık dile getiriyorlar. Türkiye'yi yıllardan beri yakından izleyen ve Türkiye konusunda adeta referans mercii sayılan ünlü bir İsviçre bankasıyla gene çok ünlü bir Alman bankasının Türkiye'ye dönük kredi 'line'lerini çatık kaşlarla gözden geçirdikleri söyleniyor. Bu tür kredi olanaklarının kısıtlanmasının ne anlama geldiğini çok iyi bilen bizim bankacıların durumu kaygıyla izlemesi çok doğal.

Bankacılarımızı kaygılandıran ikinci neden ise şu anda Ankara'da sergilenen keyfi yönetim anlayışının, olası bir krizi önleyecek değil tersine alevlendirecek bir nitelik taşıması. Yönetimin tutarsız ve maceracı kararlarla istikrarsızlık ortamını yarat-

tıktan sonra bir kriz belirtisi ortaya çıktığında paniğe kapılarak krizi daha da ağırlaştıracak uygulamalara yönelmesinden kaygı duyuluyor.

Örnek bulmak için uzağa gitmeye gerek yok. Son vergi tasarısının serüveni bu tutarsız anlayışın bulunmaz bir örneği. “Faiz gelirlerini vergileyeceğiz”, diye ortaya çıkan, “işte rantiyeliği vergilendiriyoruz”, diye ucuz edebiyat yapan hükümet sonunda bu uygulamayı 1996’ya kadar ertelemiş. Bununla kalmamış, TL. faiz gelirlerine uygulanan stopajı da yüzde 10’dan yüzde 5’e indirmeye karar vermiş.

Hükümet, söz konusu vergi düzenlemeleri TBMM Genel Kurulu’nda görüşülürken neden böyle çark etmeye gerek duymuş?

Ankara’dan gelen haberlere göre Başbakan Çiller, “vergi reformunun dövize kaçıışı hızlandıracağından korkmaya başlamış” ve faiz gelirlerinin vergilendirilmesiyle ilgili düzenlemelerin çoğundan şimdilik vazgeçilmiş.

Ne ilginç değil mi? Daha birkaç hafta önce vergi tasarıları Meclis’e sevk edilirken paranın dövize kaçması tehlikesini hesaba katmayan hükümet ve bürokratlar son dakikada uyanıyor, “bu tasarı böyle geçerse para dövize kaçar”, paniği başlıyor ve faiz gelirinin vergilenmesi 1996’ya kalıyor.

Bu arada haftalardır para sahibi herkes değişik hesaplar ve arayışlar içine giriyor, dövize geçişi de yeterli güvence saymayanlar paralarını Türkiye dışında değerlendirme seçeneklerini gündeme getiriyorlar. Sonunda hükümet çark ediyor, faizlerin vergilenmesiyle ilgili uygulama erteleniyor ama yaratılan güvensizlik duygusunun izleri kalıyor.

Uluslararası finans piyasalarında Türkiye’nin itibar kaybetmesi ve hükümetin tutarsız uygulamaları, yarın öbür gün para sahiplerini Türkiye dışında seçenек aramaya yöneltirse ne olur? Çok övüntülen döviz rezervi kaç gün dayanır? “Faizi yükseltmeyeceğim”, diye tutturana hükümet o zaman ne yapar?

Görüşlerine çok değer verdiğim bir eski bürokratımız, “böyle bir durum ortaya çıktığında bu yönetimin kambiyo kontrollerini

yeniden gündeme getirmeye kalkışması bile beklenebilir”, diyor. Diğer seçenekler faizlerin bu kez roket hızıyla yükseltilmesi ve TL'nin hızlı değer kaybı. Olayın en kaygı verici yanı ise panik ve tutarsızlık nedeniyle ipin ucunun kaçırılması olasılığı.

Bu konuda “felaket tellallığı” yapmaya devam edeceğim.

(27.12.1993)

DÖVİZDE ALARMI BU TABLO VERİR

Türkiye’de ne zaman döviz krizi olasılığından söz edilse hemen birileri çıkıp, “efendim Merkez Bankası’ndaki döviz rezervi 7 milyar doları, toplam döviz rezervimiz 18 milyar doları geçti, kriz falan olmaz”, diye güvence veriyor.

Moody’s ve Standard and Poor’s gibi uluslararası derecelendirme kuruluşlarının Türkiye’nin notunu düşürmeye hazırlandığı söylendiğinde Sayın Çiller, “düşürebilirler ama bu şu aşamada Türkiye ekonomisine fazla bir darbe vurmaz”, diyor. (Sabah Gazetesi, 26.12.93, G. Cıvaoğlu’nun yazısı). Hazine’nin başındaki Sayın Osman Ünsal da, “notumuzu düşürülürse düşürsünler, o kadar önemli değil”, diye konuşuyor. (Milliyet, 15.12.93)

“Faizler düşük tutulur, kur ayarlamaları hızlandırılırsa ve bu i-kisi arasındaki hassas denge bozulursa kısa vadeli sermayenin kaçışı sorun yaratmaz mı?”, sorusu sorulduğunda, “canım kur ayarlamalarını hızlandırırız ihracatta ve diğer cari gelirlerde artış olur, sermaye kaçışını talafi eder”, diye cevap verenler çıkabiliyor.

Şimdi bu tür görüşlerin ne ölçüde geçerli ya da geçersiz olduğunu daha iyi anlamak için TC Merkez Bankası’nın yayınladığı Ödemeler Dengesi tablosuna dikkatlice bakalım.

ÖDEMELER DENGESİ (milyon dolar)

	Eylül '93	Ocak-Eylül '93
● CARİ İŞLEM GELİRLERİ	2.828	22.670
- İHRACAT (FOB)	1.259	10.900
- Diğer mal ve hizmet gel.	1.255	8.950
- Karşılıksız transferler	314	2.820
● CARİ İŞLEM GİDERLERİ	3.284	27.497
- İthalat (FOB)	2.569	21.670
- Diğer mal ve hizmet gid.	712	5.805
- Karşılıksız transferler	3	22
● CARİ İŞLEMLER DENGESİ	- 456	- 4.827

● SERMAYE GELİRLERİ	16.800	132.465
- Doğrudan yatırımlar	58	531
- Portföy yatırımları	496	6.525
- Uzun vadeli sermaye	400	3.705
- Dresdner hesabı	169	1.464
- Kısa vadeli sermaye h.	15.677	120.240
● SERMAYE GİDERLERİ	15.913	124.864
- Doğrudan yatırımlar	1	103
- Portföy yatırımları	478	4.400
- Uzun vadeli sermaye	551	3.333
- Dresdner hesabı	102	753
- Kısa vadeli sermaye h.	14.781	116.274

● **GELİR-GİDER DENGESİ** 431 2.774

Kaynak: TCMB Haftalık Basın Bülteni, 9 Aralık 1993.

Bu tablo size döviz dengesinin en can alıcı kaleminin “kısa vadeli sermaye hareketleri” olduğunu gösteriyor.

Örneğin ihracatın 1,2 milyar dolar, turizm gelirinin 463 milyon dolar olduğu bu yılın eylül ayında kısa vadeli sermaye gelirleri

15.7 milyar doları bulmuş. Giderler tarafında da ithalat ve diğer cari giderler 3.3 milyar doları bulmazken kısa vadeli sermaye giderleri 14.8 milyar dolara yaklaşmış.

Tablo açık. Kısa vadeli sermaye hareketlerini çoğu kez yapıldığı gibi net olarak göstermekle yetinmeyip giriş ve çıkışlara ayrı ayrı baktığımız zaman olayın başka bir boyutunu görmüş oluyoruz. Kısa vadeli sermaye hareketlerinin işlem hacmi diğer kalemlere oranla o kadar büyük ki kısa vadeli sermaye hareketlerinde bir sorun çıkması halinde bunu diğer kalemlerdeki hareketlerle telafi etmek olanaksız. Döviz rezervlerinin hacmi de kısa vadeli sermaye hareketlerinin hacmiyle karşılaştırıldığında pek güven verici değil. Demek ki şu ya da bu nedenle kısa vadeli sermaye girişlerinde belirgin bir yavaşlama ve kısa vadeli sermaye çıkışlarında belirgin bir hızlanma olursa ciddi sorun yaşanması olasılığı yüksek.

Umarız bu noktaya gelinmez ama Moody's ve Standard and Poor's'un Türkiye'nin notunu düşürmeye hazırladıkları, İsviçre'nin ve Almanya'nın önde gelen bazı bankalarının Türkiye'nin kredi 'line'larını sınırlamayı düşündükleri ve cari işlemler açığının giderek büyüdüğü bir ortamda bu tehlikeyi gözardı etmek de doğru değil. Bu tabloya dikkatimi çeken eski bürokratımızın da belirttiği gibi, ekonomi yönetiminin bu tehlikeyi küçümseyerek faiz ve kur maceralarına kalkışması ise döviz krizi olasılığını daha da artıracaktır.

(29.12.1993)

1993'TEN 1994'E (1): SİYASETTE DEPREM

1993 Türkiye için hiç de sıradan bir yıl değildi. Özellikle politika alanında gecikmiş bir kuşak değişiminin çalkantıları yaşanmaya başlandı, yeni açılımların adımları atıldı. Satırbaşlarıyla hatırlayacak olursak:

- 1980'lere damgasını vuran Turgut Özal ani bir ölümle aramızdan ayrıldı.

- Turgut Özal'ın "patronu" iken siyasal rakibi haline gelen Süleyman Demirel, hiç tereddüt göstermeden başbakanlığı bırakıp boşalan Cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturdu.

- Demirel'den boşalan DYP Başkanlığı'na aday olup şaşırtıcı bir başarı kazanan Tansu Çiller Türkiye'nin ilk kadın başbakanı oldu.

- İki yıl önce büyük umutlarla kurulan DYP-SHP koalisyonunun diğer ortağı SHP'nin lideri Erdal İnönü de liderlikten çekildi ve yerine Murat Karayalçın SHP Genel Başkanı seçildi.

- İSKİ skandalı ve onu izleyen olaylar, siyasetteki kirlenmenin boyutları konusunda önemli ipuçları verdi.

- Aydın Menderes "Büyük Değişim Partisi"ni kurdu, Cem Boyner ve arkadaşları "yurttaş inisiyatifi" diye adlandırdıkları yeni tür bir siyasi hareketin öncülüğünü yaptı.

- Güneydoğu sorununun salt askeri önlemlerle çözülemeyecek nitelikte bir sorun olduğu görüşüne TUSİAD da katıldı.

● Genelkurmay Başkanı, yılın son günlerinde yaptığı sert konuşmada sivillere hadlerini bildirmek isteyen bir anlayışı dile getirdi.

Sivas'taki otel katliamı ve kanlı hale dönüşmeden önlenen Erzurum olayları, toplumdaki tepki birikimlerinin tehlike sinyallerini verdi.

Bu olayların aynı kategorideki olaylar gibi görülmesi ve peşpeşe sıralanması ilk bakışta belki biraz yadırganabilir. Gerçekten de bu olayların hepsi aynı önemde ve aynı türde olaylar olmayabilir. Ama bana öyle geliyor ki tüm bu olaylar, Türkiye'nin geldiği dönüm noktasının ve bu noktada siyaset sahnesine yansıyan arayışların, tepkilerin birer yansıması. Aralarındaki bağı kurmak için yeniden düşünelim bu olayları.

Turgut Özal, mevcut siyasal yapı içinde Türkiye'nin sorunlarının çözümlenemeyeceğini ve Türkiye'nin yeni bir sıçrama yapamayacağını düşündüğü (ve belki de bunun sıkıntısını çektiği) bir dönemde öldü.

Mevcut siyasal yapının adeta bir simgesi haline gelmiş olan Süleyman Demirel'in hiç tereddüt göstermeden siyaset alanını terk edip Çankaya'ya çıkması, onun da çözümsüzlüğü hissettiğini gösteriyordu sanki.

Demirel'in DYP'de bıraktığı boşluğu, Demirel ekolünden birisinin değil de bu ekolün tamamen dışından gelen Tansu Çiller'in doldurması, "Demirel'in, damgasını taşıyan muhafazakar bir parti" olarak bilinen DYP'de bile değişiklik özleminin ne kadar güçlü olduğunu gösterdi. Tansu Çiller'in kadın olması, kimi tahminlerin tersine, şansını törpülemedi, artırdı.

Erdal İnönü'nün SHP liderliğinden ayrılması da, hem DYP-SHP koalisyonunun hem de mevcut siyasal yapılanmanın Türkiye'nin sorunlarını çözemeyeceğinin bir başka itirafı idi.

Aydın Menderes'in parti kurması, Cem Boyner'in "yurttaş inisiyatif" adını verdiği bir hareketle, bence geleceği olan bir yola adım atması, siyasetteki yeni arayışın kayda değer belirtileriydi.

TÜSİAD'ın da aralarında bulunduğu değişik çevrelerde, Güneydoğu sorununun salt askeri önlemlerle çözümlenemeyecek bir sorun olduğunun kabul edilmesi, yakın gelecekte Türk siyasetine damga vuracak yeni açılımların habercisi olarak önemliydi.

Sayın Genelkurmay Başkanı'nın "bücürler"den söz ettiği talih-siz konuşma ise siyasette ve demokrasi anlayışında filizlenen yeni arayışlara ve açılımlara set çekmek isteyen anlayışın bir ifadesiydi galiba.

Türkiye'de siyasetin, toplumdaki değişmeye ve gelişmeye ayak uydurarak gelişimini askeri müdahaleler engelledi ve geciktirdi. Askeri müdahale ortamını hazırlayan sivil politikacılar, (askeri yönetim altında bir bedel ödemekle birlikte) bu sayede çok uzun süren liderlik dönemleri yaşadılar.

Şimdi bu dönemi noktalayacak olan siyasi depremleri yaşıyoruz.

1993 yılı, boşluk doldurmanın ve yeniden yerleşmenin belirtisi olan depremin başlangıcını oluşturdu ama sarsıntının geçtiği ve her şeyin yerli yerine oturduğu herhalde söylenemez. Tam tersine depremin süreceğini ve siyaset alanında önemli yeni çalkantılar yaşanacağını gösteren belirtiler var. Bu bakımdan 1994 de heyecanlı bir yıl olmaya aday görünüyor.

(2.1.1994)

1993'TEN 1994'E (2): EKONOMİDE MACERA

Türkiye'de politika sahnesinde hayli gecikmiş bir rol değişiminin ve yeni açılımların gündeme geldiği 1993 yılı ekonomide tam bir macera yılı oldu. Ekonomiyi ve borsayı canlı tutmak için, çok yönlü bir maceraya girildi; tüketim ve ithalat dış borçla desteklendi, kısa dönemdeki mutluluk için orta vadeli istikrar hedefi tamamen gözardı edildi.

Sonuçta:

- Ekonomide büyümenin hızlandığı, GSMH reel büyüme hızının yüzde 7'ler dolayına tırmandığı;
- İç tüketimin ve özel yatırımın büyümeyi beslediği;
- Tüketici kredileriyle de desteklenen otomobil satışlarının yeni rekorlar kırdığı;
- Dış açıkların hızla büyüdüğü, cari işlemler açığının 6 kat artarak 6 milyar doları bulacağı;
- Dış borçlanmanın özellikle tahvil ihracı yoluyla hızlandırıldığı, dış borç toplamının 63 milyar doları muhtemelen aştığı;
- Bütçe ve kamu açıklarının yeni rekorlar kırdığı, kamu borçlanma gereğinin % 17'ye dayandığı;
- Enflasyonun yeniden yüzde 70'lere dayandığı;
- Doların değer artışının enflasyonu yakaladığı ve yüzde 70'i bulduğu;
- Borsa (İMKB)nin tam bir patlama yaptığı ve İMKB Bileşik

Endeksi'nin yüzde 417 yükseldiği bir yıl yaşadık.

1993 yılında nasıl bir macera yaşandığını anlamak için öncelik-
le parasal göstergelere bakmak gerekiyor. Başlıca parasal gösterge-
lerin 1993 yılındaki gelişimi şöyle olmuş:

1993'te Parasal Göstergeler		
	'93 sonu (milyar TL.)	1993 artışı
Emisyon hacmi	60.597	% 64.5
MB kısa vadeli avansı	71.412	% 90.8
Kamu bankaları kredileri	106.284	% 65.6
Özel banka kredileri	146.637	% 107.4
Toplam TL. mevduat	221.265	% 38.1
- Kamu bankaları mevduatı	137.948	% 42.5
- Özel bankalar mevduatı	80.949	% 31.0
DTH (Döviz tevdiat hesabı)	238.296	% 124.5
DTH (milyon dolar)	17.139	% 38.2

Kaynak: Dünya gazetesi, 1.1.1994.

Bu tabloda yer alan rakamların da gösterdiği gibi 1993 yılında para cephesinde büyük bir maceraya girilmiş ve şunlar yaşanmış:

● İçerde faizleri düşük tutmak isteyen Hazine özellikle yılın son döneminde iç borçlanmayı sınırlandırıp Merkez Bankası'na abanmış, yasal limite dayanan kısa vadeli avansta yıllık artış oranı % 90'ı geçmiş. 1993 içinde tahkim nedeniyle silinen 13.5 trilyonluk avans da hesaba katılırsa kısa vadeli avanstaki yıllık artış % 127'yi buluyor.

● Özel bankaların TL. mevduatı yalnızca % 31 artarken kredileri % 107 artmış, kredilerin düzeyi TL. mevduatı neredeyse katlamış. Bu ortamda Varlığa Dayalı Menkul Kıymet'e sarılmış bankalar.

● Döviz tevdiat hesapları büyük bir patlama yapmış ve bunların tutarı TL. mevduatın tamamını geçmiştir.

Görülüyor ki enflasyonun yeni bir sıçrama yapması için parasal cephede "yapılması gerekenler" yerine getirilmiş, borcu parasal-

laştırma yolunda önemli adımlar atılmış. TL'ye güven zaten sarsılmış durumda, bir reel devalüasyonun kaçınılmaz olduğu görüşü de bu güven bunalımını besliyor.

Bu macera 1993'te özellikle tahvil ihracı yoluyla dış borçlanmanın artarak sürmesi sayesinde sürdürülebildi. Ne var ki uluslararası finans kuruluşları ve piyasalar Türkiye'de yaşanan macerayı giderek daha net görmeye başladılar. Bu nedenle 1994'te dış kaynakların bu maceraya katkısı daha sınırlı ve daha pahalı olacak.

1993'te yaşanan maceranın 1994'te tekrarlanamayacağını iş alevinin büyük bölümü de görüyor. Sanayi ve ticaret odalarının başkanları, TÜSİAD ve diğer dernekler istikrara yönelik taleplerini sık sık dile getiriyorlar. Hükümetle içli dışlı olan TOBB Başkanı bile arada sırada, "bu iş böyle devam edemez", demek zorunda kalıyor.

Türkiye ekonomisi kayıt içi ve kayıt dışı kesimleriyle kolay tahmine sığmayan, çıkışsız gibi görünen noktalarda bile çıkış yolları bulabilen bir dinamizme sahip. Bu bakımdan kesin konuşmak zor ama ben 1993'te yaşanan maceranın 1994'te tekrarlanamayacağını düşünüyorum ve bu hızlı maceranın kötü bir sonla bitmesini diliyorum.

(3.1.1994)

1993'TEN 1994'E (3): KARA GÖZLÜK ZAMANI

Türkiye'de kayıt dışı ekonominin gerçek boyutlarını da hesaba katabilsek belki de 200 milyar dolara doğru giden bir milli gelir rakamıyla karşılaşacağız. Dünya ölçeğinde bile küçümsenemeyecek bir rakam bu. Ülkenin artık dört bir yanına yayılmış irili ufaklı girişimciler, dünyadaki yenilikleri yakından izleyen yöneticiler, uluslararası piyasalarda da başarıyla alışveriş yapabilen finansçılar, borsacılar, Türkiye ekonomisini ayakta tutan asıl gücü oluşturuyor.

Bu insanlar ekonomi yönetiminin hazırladığı fırsatlardan, bıraktığı boşluklardan çok iyi yararlandıkları gibi ekonomi yönetiminin yetersizliğinden kaynaklanan sorunlarla başetmede de başarılı olabiliyorlar. Bu sayede, başka ülkelerde çok daha kısa sürede olumsuz sonuçlar doğurabilecek olan yönetim hataları Türkiye'de uzunca sayılabilecek süre "idare edilebiliyor". Bazı göstergelere ve gelişmelere bakarak Türkiye ekonomisi hakkında karamsar tahminler yapanlar bazen de bu yüzden yanılabilir.

Zaman zaman bu tür yanılgılara düşmüş birisi olarak 1994 yılı için karamsar tahmin yaparken çok dikkatli olmam gerektiğini biliyorum. Ancak yanlışlıkların ve olumsuzlukların bir noktadan sonra "idare edilemeyeceğini" de biliyorum ve ekonomide o noktaya hayli yaklaştığımızı düşünüyorum.

Utanarak itiraf edeyim ki Şu anda gözümde birkaç yerinden seloteyle tutturulmuş bir gözlük var. Bu noktaya tabii ki ciddi bir ihmal sonucunda gelindi. Gözlüğü, çerçevesi gevşediğinde hemen bir gözlükçüye götürüp gerekeni yaptırmadığım için ikide bir gözümden kayıp düşmeye başladı. Her defasında kırılmadığına Őükrederek yeniden gözüme taktım gözlüğü. Geçen hafta gözlüğü yerden aldığımda kırılmamakla birlikte çerçevesinin ciddi biçimde zedelenmiş olduğunu gördüm. Buna rağmen gerekeni yapmadım ve yılbaşı akşamı bir kez daha düşünce dağılıverdi gözlük. O anda başka çarem olmadığı için bütün hünerimi kullanıp seloteyle tutturdum gözlüğü. Şu anda hâlâ durumu idare ediyor ama çok iyi biliyorum ki ilk dikkatsiz anımda tamamen kullanılmaz hale gelecek ve benim için ciddi bir sorun oluşturacak.

1994 başında ekonomimizin durumu benim gözlüğün durumuna benziyor ne yazık ki. Gerekenler acilen yapılmazsa iyice tatsız bir tablo çıkacak ortaya, belki de göz gözü görmez olacak.

Durumu hiç de iç açıcı görünmüyor çünkü bugün gelinen noktada geçerli olan şartlar önceki yıllardan hayli farklı.

● Bir kere Türkiye'nin dış borç krizine girdiği 1970'lerin sonlarından beri ilk kez cari işlemler açığımız ciddi bir patlama yapıyor. Türkiye'nin bugünkü faiz kurlarıyla dış dengelerindeki ciddi bozulmayı önleyemeyeceği kamısı yaygınlaşıyor ve reel devalüasyon beklentisini gündeme getiriyor.

● İkincisi, 1980'den beri sürekli olarak yükselen Türkiye'nin uluslararası kredi notunda yıllardan beri ilk kez bir gerileme sözkonusu. Uluslararası derecelendirme kuruluşları Türkiye'nin notunu düşürürse bu Türkiye için kötüye gidişin sinyali olarak algılanacak, dış kaynak bulma rahatlığımız azalacak.

● Üçüncüsü, Merkez Bankası kaynakları son limitine kadar kullanılarak parasal genişlemede ipin ucunun kaçacağı noktaya çok yaklaşmış bulunuluyor.

● Bu koşullarda enflasyonun yeni bir sıçrama yapması olasılığı artıyor.

● Bankaların dövizle borçlanıp iç kredilerde yarattığı patlama, yüksek risklerle yüklü tabloyu tamamlıyor.

Bu tablo 1994 için iyimser olmamı önlüyor ama hemen kaygılanmayın kusur belki de benim gözlüğümde.

(4.1.1994)

“KOMİK OLMA, EKONOMİ GÜNDEMDE DEĞİL”

Günlerden beri 1994’te karşılaşılabileceğimiz ekonomik sorunları yazıp duruyorum, aklım sıra uyarılarda bulunuyorum. “Ben bu kaygıları duyuyorsam bunları yazmam gerekir”, diye düşünüyorum ama acaba biraz komik mi oluyorum böyle yapmakla? Medyanın bir bölümüyle sorumsuz politikacılarımız, her fırsatta kurnusuz ve kurlarsız bir düzenin cengaverliğini yaparken, yerel seçim ateşi ortalığı sarmışken, ekonomideki olumsuz beklentilerle uğraşmanın bir anlamı var mı acaba?

Belki de yok, çünkü burası 1994 Türkiye’si.

1994 Türkiye’sinde günlük, hatta anlık düşünmeye o kadar alıştık ki bırakın yakın geleceği, yarın olabilecek bir şey bile fazla ilgilendirmiyor çoğumuzu. “Efendim şu eğilimler böyle sürerse üç sonra krize gireriz”, türünden bir uyarının fazla bir anlamı yok bu ortamda. Böyle bir uyarı yaptığınızda adam diyor ki, “kardeşim ben bugünü kurtardım mı, bugün işim tıkırında mı, ona bakarım; eğilim meğilim anlamam, üç ay sonrasını üç ay sonra düşünürüm, takma kafana bunları.”

Olasılıklara dayalı kaygı ve uyarılar da fazla ilgi çekmiyor bizde. Siz gelişmeleri değerlendirip geçmişte yaşanan deneyleri falan da hesaba katarak, “şu şöyle olursa, falanca şöyle davranırsa, düş dünya şöyle tepki gösterirse şu sorun ağırlaşır”, dediğiniz zaman alacağınız tepki, büyük olasılıkla şöyle olacaktır: “Yahu ne karam-

sar adamsın, nereden biliyorsun bunların böyle olacağını? Belki de tam tersi olur, kurtarırsın durumu gene.”

Bu tavrın haklı bir gerekçesi de var aslında. Yıllardan beri yüzde 60-70 enflasyonla yaşayıp da durumu idare edebilen, borçla harçla da olsa ekonomik büyümesini sürdürebilen belki de tek ülke Türkiye. Başka ülkelerde çok daha kısa sürede kriz yaratabilecek olan bir tabloyla durumu aylarca hatta yıllarca idare edebiliyoruz biz. Bu da insanlarda, “canım nasıl olsa bir çözüm bulunur”, rahatlığını yaratıyor.

Şimdi gene tam böyle bir dönemi yaşıyoruz. Ekonominin canlı, piyasaların hareketli olduğu bir ortamda hemen her kısımdaki insanlar durumu idare edecek yöntemler buluyorlar. En büyük sıkıntıyı belki namuslu memurlar çekiyor ama onların da ağırlığı sınırlı, baskı grubu olarak. Şimdi bu ortamda çıkıp da, “yarın kriz olabilir”, dediğiniz zaman olsa olsa durumu idare edenlerin keyfini kaçırıyorsunuz, “malı götürenleri” ise güldürüyorsunuz.

Son günlerde kaygılarımı paylaşan dostlarla sohbet ederken dönüp dolaşım şu örneğe geliyoruz:

Tehlikeli bir yolda arızalı bir otobüsle yolculuk ediyorsunuz. Şoförünüz acemi, siz kaza olasılıklarını düşünerek sürekli diğer yolcuları uyarmak istiyorsunuz, “bu gidişle ya uçuruma uçarız ya duvara çarparız”, diyorsunuz ama kimsenin ilgisini çekemiyorsunuz. Otobüs yolcularının çoğu eğlenceye dalmış ya da gideceği yerde yapacağı alışverişi konuşuyor. Belki de otobüs hiç kaza falan yapmadan gideceği yere varacak, siz boş yere telaş yaratmakla suçlanacaksınız ama otobüsün duvara toslaması olasılığı sizi böyle davranmaya zorluyor. Siz uyarı görevini yapmaya çalışırken duvara çarpa çarpa öğrenme yöntemini benimseyenler dalga geçiyor sizinle.

Şu günlerde ekonomiyle ilgili uyarıların fazla ilgi çekmemesinin bir nedeni bu tavır, bir nedeni de yerel seçimler nedeniyle politikanın ön plana çıkmış olması. Yerel yönetimlerde köşe kapmanın büyük rantlara ulaşma yolunu açtığını çok iyi bilen yerel politikacılarımız büyük bir mücadelenin içine girdiler bile. Yerel seçim so-

nuçlarının siyaset sahnesinin genel dengelerini etkileme olasılığının bulunması bu seçimlerin önemini daha da artırıyor ve ilgiyi bu noktaya çekiyor. İşin içine bir de şahsiyet kavgaları girince bu ilgi daha da artıyor. Ekonomik konular ikinci planda kalıyor.

Bu ortamda rakamları analiz edip ekonomik kriz olasılığından falan söz etmenin fazla alemi yok galiba. Duvara çarparsak, krize girersek o zaman gereğini düşünürüz elbette.

(9.1.1994)

12 YILDA KAZANDIĞIMIZI, 20 AYDA KAYBETTİK

Türkiye büyük fedakarlıklarla 12 yılda kazandığı kredi itibarını 2 yıldan kısa bir sürede kaybetti. Moody's adlı uluslararası "rating" (derecelendirme) kuruluşu Türkiye'nin uzun vadeli kredi notunu düşürdü. Notumuz "Baa3"ten, "Ba1"e düşürülürken Türkiye "kaliteli yatırım" sınıfından "spekülatif yatırım" sınıfına düşmüş oldu.

Hemen ardından Standard and Poor's adlı rating kuruluşunun da Türkiye'nin uzun vadeli kredi notunu "BBB"den "BBB-"ye düşürdüğü açıklandı. Haberi veren Reuter ajansına göre Standard and Poor's, Türkiye'nin uzun vadeli görünümünü "negatif" yani olumsuz olarak değerlendirmeye devam ettiğini de açıkladı. Standard and Poor's geçen yılın mayıs ayında yaptığı değerlendirmede Türkiye'nin "BBB" notunu koruduğunu, ancak uzun vadeli görünümünün "negatif" olduğunu açıklamıştı.

Şimdi Standard and Poor's'un da Türkiye'nin notunu "BBB"nin bir altındaki derece olan "BBB-"ye düşürmüş olması, bu kuruluşun Türkiye'yi "kaliteli yatırım" sınıfının en alt sınırına indirdiğini gösteriyor. Genelde Moody's'in notunun daha kıt olduğu biliniyor ve bu açıdan Standard and Poor's'un Türkiye'yi şimdilik spekülatif yatırım sınıfına düşürmemesini normal karşılamak gerekiyor.

Bu gelişmeler aslında fevkalade önemli ve kaygı verici. Türki-

ye’de “ileri gelenler”in bu gelişmeleri değerlendirme biçimi ise daha da vahim.

Gazetelerde yer alan beyanlar doğrusa:

● Cumhurbaşkanı Demirel, “kaygılanacak hiçbir şey yok”, demiş.

● Başbakan Çiller, “zaten biliyorduk, sürpriz değil”, demiş.

● Başbakan yardımcısı Karayalçın, “yeni ratingimiz Yankee ve Samurai piyasalarında hiçbir sorun çıkarmaz”, demiş.

● Hazine müsteşar vekili Osman Ünsal, “yeni değerlendirmelerin piyasalarda negatif bir etkisi olmayacağını”, belirtmiş.

● Görüşü alınan bazı işadamları, “kredi notumuzun düşürülmesinin önemli bir etkisi olmaz”, demişler.

Bu arada, “paniğe kapılmayın, kredi notu düştü diye Türkiye batmaz”, edebiyatı da gene başladı.

Bütün bunlar kafayı kuma gömmeyi marifet sanan anlayışın örnekleri, “şu anda durumu idare edelim, kamuoyunu uyutalım, sonra gereğini düşünüyoruz”, anlayışının ürünleri. Yarını hesaba katmayan, ülke ekonomisinin batıp batmamasını ölçü gibi gören ilkel anlayışın olayın önemini küçümseme çabaları.

Siz kafalarını kuma gömmeyi alışkanlık haline getiren bizim aymazlık şampiyonlarına bakmayın, Moody’s’in ve hemen ardından Standart and Poor’s’un Türkiye’nin notunu düşürmeleri çok önemli bir olay ve bu olayın fevkalade ciddiye alınması gerekiyor.

Burada yaşanan olay, Türkiye’nin 1980’ler boyunca önemli fedakarlıklar yaparak, taş taş üstüne koyarak inşa ettiği uluslararası kredi itibarını kaybetmeye başladığının tescili olduğu için önemli.

O günleri hatırlamayanlara hatırlatalım. Sorumsuz yönetimlerin “70 cente muhtaç” hale getirdiği Türkiye, 1970’lerin sonunda uluslararası finans piyasalarının “hasta adamı” haline gelmiş, dış borç servisini yapamaz duruma düşmüştü. Sonunda Türkiye IMF gözetimine alındı ve özel mali destekler de sağlanarak iflastan kurtarıldı, ekonominin çarkları yeniden dönmeye başladı. Bu sarsıntılı geçişin bir faturası da askeri rejim oldu.

Türkiye’nin kaybettiği itibarı yeniden kazanması için önemli

fedakarlıklar yapması gerekti. İç pazarın boğulduğu, TL'nin hızla değer yitirdiği, reel ücretlerin gerilediği bir ortamda ihracatı artırmayı, döviz kazanmayı öğrendi Türkiye. Borç servisini hiç aksatmadı, dış ticaret ve kambiyo rejimini liberalleştirdi, finans kesimini uluslararası rekabete açtı.

Türkiye bütün bunları yapabildiği için uluslararası piyasalardan kredi kullanma olanağına kavuştu. 1992 yılının mayıs ayında ise Standard and Poors'un "BBB" notunu vermesiyle tüm uluslararası piyasalarda tahvil ihraç etme ufku açıldı Türkiye'nin önünde.

Şimdi yeniden inişe geçmiş durumdayız. Bunun olası sonuçlarını yarınki yazımda ele alacağım.

(16.1.1994)

KREDİ NOTUNA YANILTICI TEPKİLER

Moody's ve Standard & Poors's (S&P) adlı rating kuruluşlarının Türkiye'nin kredi notunu düşürmeleri bir bakıma yararlı oldu. Kredi notu düşürülünce hemen anlamsız bir "akla kara" tartışması başlatıldı ve Türkiye'de herhangi bir konuyu doğru dürüst tartışmanın ne kadar zor olduğu bu vesileyle bir kez daha anlaşıldı.

Bazı gazete manşetlerine ve yorumlarına göre kredi notunun düşürülmesi Çiller ve Türkiye için tam anlamıyla bir şok, bir "kara haber"di. Dış kredi akışı sanki derhal duracak, içeride dolara hücum artacak, faizler tırmanacaktı.

Manşetlere kadar erişemeyen bazı değerlendirmelere göre ise kredi notunun düşürülmesinin Türkiye'de neredeyse hiçbir olumsuz etkisi olmayacak, dış kredi akışı eskisi gibi sürecek, borsa tırmanmaya devam edecekti. Bu rating kuruluşlarını dikkate almaya zaten gerek yoktu. Türkiye'nin sorunlarının çözümleri de belli olduğuna göre yapılacak iş Moody's ve S&P'ye gülüp geçmekti.

Her iki yaklaşım da yanılıcı bence.

Birinci yaklaşım yanılıcı çünkü Moody's'in Türkiye'nin kredi notunu düşüreceği çoğu kimse için (bu arada bu sütunun sürekli okurları için) beklenmeyen bir gelişme değildi herhalde. Türkiye ile iş yapan yabancı kuruluşların birçoğu da bir süreden beri bu olasılığı hesaba katmaya ve fiyatlarına yansıtmaya başlamıştı. Bu bakımdan ani bir şok söz konusu olamazdı.

Standard & Poor's'un Moody's'in hemen ardından bir açıklama yaparak Türkiye'nin notunu düşürdüğünü açıklaması belki biraz daha şaşırtıcıydı ama S&P'nin Türkiye'yi şimdilik "spekülatif yatırım" sınıfına indirmemesi, not düşürme kararının vahametini bir ölçüde azaltıyordu.

Türkiye'nin kredi notunun düşürülmesi hiç kuşkusuz olumsuz bir gelişmeydi ve ergeç piyasalara olumsuz yansımalar yapacaktı ama bütün bu olumsuz gelişmelerin bir anda yaşanacağı izleniminin verilmesi yanıltıcıydı.

Daha da vahim biçimde yanıltıcı ve hatta zararlı olan yaklaşım ise, "kredi notuna boşverelim, işimize bakalım", yaklaşımıydı. Bu yaklaşım, şu an için umudunu borsaya ya da bu iktidara bağlamış olanlar için tek seçenek olabilirdi ama bu durumda olmayanlar, Türkiye'yi kredi notunun düşürüldüğü noktaya getiren yaklaşımın bu yaklaşım olduğunu hatırlamak zorundaydı.

Bir kere, "rating kuruluşlarını dikkate almaya gerek yok", diyenler ne yazık ki dünyadan habersiz. Türkiye ile iş yapan tüm yabancı kuruluşlar, biz istesek de istemesek de, rating kuruluşlarının Türkiye'ye verdiği notu dikkate alacak ve hesaba katacak. Bunun ilk akla gelen sonuçları şöyle sıralanabilir:

- Türkiye'nin kredi notunun düşmesi dışarıda daha pahalı borçlanmasını gündeme getirecek.
- Türkiye'nin borçlanabileceği piyasalar sınırlanacak, örneğin dünyanın açık farkla en büyük tahvil pazarı olan dolar pazarının dışında kalacağız.
- Türk kuruluşlarının dış kredi "line"larına sınırlama gelebilecek, özel sektörün dış borçlanması da olumsuz etkilenecek.

- Türk ithalatçısına sağlanan kolaylıklar sınırlanabilecek.

Bunlar, bol keseden dışa borçlanarak iç tüketimi finanse eden Türkiye'nin bu lüksünü sınırlayacak gelişmeler. Bunlara ek olarak Türkiye'de doğrudan yatırımı ya da portföy yatırımını düşünenler de kredi notunun düşmesinden bir ölçüde etkilenebilir. Yani, "Türkiye kredi notunun düşürülmesinden hiç etkilenmez", demek tamamen yanıltıcıdır.

“Kredi notuna boşverelim, işimize bakalım”, yaklaşımının diğ er sakıncası, Türkiye’de zaten var olan, “ciddi önlemler almadan durumu idare ediyoruz ya”, anlayışına çanak tutması. Açıkça görülüyor ki bu anlayıştan kurtulamadığımız sürece durumumuz daha da kötüye gidecek, notumuz daha da çok kırılacak.

Biz bu noktada rating kuruluşlarının değerlendirmesini ciddiye almanın önemini vurgulamazsak, o yıllardan beri bilinen ama bir türlü uygulanamayan çözümleri gene uygulayamayız, özelleştirme ve güzelleştirme şarkılarıyla çıkmaz sokakta ilerlemeye devam ederiz.

(18.1.1994)

ÇİLLER'İN İNADININ SONU BOZGUN

Finans piyasalarında çalkantı aşırı boyutlarda. Önceki gün 600 lira değer kazanan dolar dün döviz büfelerinde 1300 liralık bir sıçrama daha yaptı, 17.750 liraya kadar çıktı.

TL'den kaçış bir çığ halini almaya başladı. Repo vadesi dolan büyük para sahipleri bankalardan dolar talep ediyor, dövize dayalı tüketici kredisi kullananlar döviz alarak korunmaya çalışıyor. Döviz fiyatları bankalararası piyasalarda da hızlı bir tırmanış içinde.

Piyasadaki kurlarla Merkez Bankası kuru arasındaki kur makası dün yüzde 13'ü aşmış. Merkez Bankası şimdilik hareketsiz. Ancak bu noktadan sonra döviz satarak olayın önünü almanın çok zor olduğu ortada. Ya fiili bir devalüasyon söz konusu ya da faiz şokunu da içermesi gereken bir paket zorunlu.

Faiz şokunu şimdiren uygulamaya sokan bankalar var. İktisat Bankası bir yıllık mevduat faizini dün yüzde 95'e yükseltti.

Borsayı pompalayanlar iyice tedirgin. İki haftadan kısa sürede yüzde 40'lık anormal bir sıçrama yaparak 28.886 puana yükselen borsa (İMKB) endeksinin iki günde 3.000 puan birden düşmesi kafaları kurcalıyor.

Burnunun ucundan ötesini görebilenler için fazla şaşırtıcı olmayan bu tablonun iki temel nedeni var.

Birinci neden, iki yılı aşkın süredir reform cek cakıyla vakit geçiren koalisyon hükümetinin, devletin Hazine'sini üç kuruşa muhtaç hale getirmiş olması.

İkinci neden, bu hükümetin önce ekonomi bakanı sonra da baş-

kamı olan Sayın Çiller'in faiz ve borsa inadı. "Faizleri düşük tutacağım, borsayı yükselteceğim", diye tutturan Sayın Başbakan'ın bu inadı, büyüyen kamu açıklarının yarattığı istikrarsızlık ortamında finans dünyasını, giderek büyüyen çalkantılara sürüklüyor.

Bu çalkantıyı yaratan tabloyu biraz açayım.

Kendi KİT'inden vergi alamayan ve memuruna ek kaynak arayan devletin 1994 bütçesindeki açığının, öngörülen rakamı katlayarak 400 trilyona yaklaşacağı yolunda oluşmuş bir kanı var piyasalarda. Büyük bir bankamızın hesabına göre Hazine'nin net nakit açığı 15 trilyonun altına inmeyecek önümüzdeki aylarda.

Üç kuruşa muhtaç hale düşürülen Hazine bu haliyle piyasalara faiz ve vade empoze etmeye kalkıyor,. "faizi düşük tutacağım, vadeyi uzatacağım", diyor. Bu koşullarda Hazine'ye borç verecek kimse çıkmayınca Hazine dilediği miktarda borçlanamıyor.

Borçlanamayan Hazine ne yapıyor? Merkez Bankası'nın kapısını çalıyor ve kısa vadeli avans kullanıyor. Rüşdü Saracoğlu'nu Merkez Bankası'ndan kaçırttıktan sonra bu olanağı yasal limitin son damlasına kadar kullandıran Sayın Çiller şimdi 1994 avansını hızla eritmeye başladı. Sonuç piyasalarda aşırı bir TL bolluğu. İstenmeyen para haline gelen TL bol miktarda ortalığa saçılmış durumda.

Sayın Çiller'in ikinci tutkusu borsanın yükselmesi ve gelişmesi. Hisse senedi borsasının gelişmesi ve topluma malolması aslında olumlu bir şey. Ancak bir yandan aşırı TL bolluğu yaratıp faizleri bastırırken diğer yandan hisse senedine yatırım yapana her gün yeni avantajlar tanırsanız borsada normal bir gelişme değil, bir kumarhane ortamı yaratmış oluyorsunuz. Bir yılda beş kat yükselen bir borsa endeksi sağlıklı bir gelişmenin değil, aşırı zorlamanın ürünü. Bu nedenle umut ve tedirginlik kol kola borsada.

Ortalığa saçılan TL'lerin bir bölümü borsaya gidiyor ama hızla gelişen hacmiyle bile bu kadar parayı emecek durumda değil borsamız. Ayrıca sıradan vatandaşın borsaya ilgisi henüz sınırlı. Maaşını alan memur borsaya değil döviz büfesine koşuyor, hemen harcamayacağı parayı dolara, marka çeviriyor.

Bu arada büyüyen dış açıklar ve kredi notumuzun düşürülmesi, TL'nin hızlı devalüasyon beklentisini körüklüyor ve dövize talep katlanarak artıyor.

Şimdi Türkiye'nin kredi notunun düşürülmesi nedeniyle dış kaynak kullanımında meydana gelebilecek yavaşlamalar bu tabloyu daha da çalkantılı hale getiriyor.

Her fırsatta ekonomi hocası olduğunu söyleyen Sayın Başbakan, ekonomi bilgisiyle pek ilgisi olmayan inadının bedelini ödeme noktasına yaklaştı. Finans piyasalarında büyüyen çalkantıyı önlemek için ne düşünüldüğünü bu yazıyı yazarken bilmiyorum ama bu inadın sonunun bozgun olması kolay önlenemeyecek galiba.

(19.1.1994)

YANGIN NASIL SÖNER?

Finans piyasasındaki yangın sürüyor ve diğer piyasaları da etkiliyor. Dün birçok piyasalarda fiyat belirlenemediği için alım-satım yapılamadı. Döviz kurlarının hangi noktada istikrar kazanacağı anlaşılmadan kimse bağlantıya girmek istemiyor. Para değerinin saat başı değiştiği, hiper enflasyona girmiş ülkelerin manzaraları yaşandı dün Türkiye’de.

Yangının nasıl çıktığı konusunda çeşitli söylentiler var ama öncelikle iki söylenti üzerinde duruluyor.

Birinci söylentiye göre hükümet resmen açıklarak yapmaya cesaret edemediği yüklü bir devalüasyonu fiilen gerçekleştirmek için bu yola başvurdu. Dövizin değeri istediği noktaya gelince çizgiyi çekecek ve kapsamlı bir önlemler paketi açıklarak bu çektiği çizgide TL’yi savunacak. Türkiye yeni bir istikrar programı dönemine girecek.

Ben bu söylentinin gerçeği yansıttığını hiç sanmıyorum. Yerel seçimler öncesinde puan toplamak için içerde ve dışarda akla gelebilecek bütün ucuz propaganda numaralarına başvuran Çiller hükümetinin bilinçli olarak büyük bir devalüasyonu tahrir ettiğine ve bir istikrar programını gündeme getirdiğine inanmak çok zor.

Ekonominin ve maliyenin yönetimini yüzüne gözüne bulaştıran hükümetin sonunda ipleri elinden kaçırmış olduğu şeklindeki söylentiye inanmak ise daha kolay. Özellikle Rühdü Saracoğlu’nun Merkez Bankası başkanlığından ayrılmasından sonra böyle bir yangının çıkmasına yol açacak o kadar çok şey yapıldı, göz göre

göre yangını körükleyecek şekilde bir parasal genişlemeye gidildi ki yangının çıkması için yalnızca küçük bir kıvılcıma gerek kaldı. Türkiye'nin kredi notunun düşürülmesi bu kıvılcımı sağladı ve yangın başladı.

Şimdi gündemde olan soru şu: Bu yangın nasıl söndürülecek?

Alevler böylesine yükseldikten sonra Merkez Bankası'nın döviz satarak müdahalesinin fazla etkili olmayacağı inancı yaygın.

Hazine'nin birkaç puanlık faiz artışlarının da piyasalardaki aşırı likiditeyi çekmeye yetmeyeceği, yüzde 100'ün altındaki faiz oranlarının piyasalardaki eğilimi tersine çeviremeyeceği görülüyor.

Sanıyorum ki kısmi önlemlerle, eldeki suyu (ya da döviz) oraya buraya dökerek yangını söndürmenin olanağı kalmadı. Bankacı dostum Vural Akışık'ın da belirttiği gibi, hiç değilse bu noktadan sonra gerçeği görmek ve kapsamlı bir yangın söndürme operasyonunu başlatmak gerekiyor.

Bunun için önce yangını havasız bırakmak gerekli. Yani sorumsuzca piyasaya enjekte edilen Türk liralарını hızla geri çekecek adımları atmak, gerçek bir faiz şokuyla TL'den kaçıışı durdurmak lazım. Bunu yaptıktan sonra küçülecek olan alevlere suyu dökerseniz bu bir işe yarayabilir.

Böyle bir şokla dahi TL'nin değerinin hangi noktada tutulabileceğini kestirmek zor. Bazı bankacıların izlenimi, fiili bir devalüasyon kabul etmeden TL'nin değerini savunacak bir çizgi çekmenin kolay olmayacağı yolunda. Yani TL'nin değerini yangın öncesi noktaya götürmek artık pek mümkün değil.

Her halükarda TL'nin yeni değeri belirlendikten sonra bu değer korunabilmesi için faiz şokunun kapsamlı bir istikrar paketiyle desteklenmesi şart. Piyasaların, yangının söndüğüne ve istikrarın yeniden kurulacağına tam olarak inanması için başka çare var mı bilmiyorum.

Bütün bunlar yangının hasarını bir noktada tutmaya yarayabilir ama şimdiden hatırı sayılır bir hasar oluştu galiba. Yüzde 20 dolağındaki bir fiili devalüasyonun bile özellikle banka sistemine büyük hasar vereceği kesin.

Fili bir devalüasyonun ve yangını söndürmek için istemeye istemeye de olsa gündeme gelebilecek olan bir istikrar paketinin, yangının çıkmasını adeta körükleyen Çiller hükümetinde yapacağı hasarı kestirmek ise kolay değil.

(20.1.1994)

SIRTIMIZ DUVARA DAYANDI, ÇARE İSTİKRAR PROGRAMI

Finans piyasalarımızda geçen hafta boyunca yaşanan büyük çalkantı, toplumumuzda salgın halinde olan “burnunun ucunu görmeme” illetinin bir sonucuydu aslında.

Kaza “geliyorum” derken, “bir şeycik olmaz”, diyenler, kaza-dan sonra, “her şey kontrolümüzde”, demeye başladılar. Her şeyi “kontrol altında tutarak” Türkiye’de ‘hiperenflasyon yaşayan ülke’ manzaraları yaratmak gerçekten benzeri görülmemiş bir “başarı”ydı herhalde.

Ekonomiyi yönetme iddiasında olanlar bu “başarı”nın sarhoşluğunu yaşarken çoğu kimse de yaşanan dalgalanmanın günlük iniş çıkışlarına takılı kaldı. Dolarla ilgisi olan doların, markla ilgisi olan markın, borsayla ilgisi olan borsanın iniş çıkışlarını izledi, buna göre sevindi ya da üzüldü. Hemen herkes kendi anlık çıkarını düşünerek değerlendirdi gelişmeleri; yaşanan büyük çalkantının neyin belirtisi olduğunu ve arkasından ne geleceğini düşünmek gereğini duyan ise pek azdı.

Oysa geçen hafta finans piyasalarında yaşanan çalkantı, Türkiye ekonomisindeki hastalığın hayli ilerlediğini gösteren nöbetlerin belki de ilkiydi. Makul dozda faiz şırıngası yapılmadığı için yaşanan nöbet, yüksek dozda faz şırıngasıyla şimdilik atlatılabiliyordu ama gerekli tedaviye ya da operasyona derhal başlanmaması halinde bunu yeni nöbetler izleyecekti.

Artık kendimizi kandırmaktan vazgeçelim ve şu gerçeği kabul edelim: Türkiye sorumsuz ekonomi yönetimlerinin elinde yeniden bir istikrar programına muhtaç duruma düşürülmüştür. Başka bir ifadeyle “sırtımız duvara dayanmıştır.”

Bu deyimi geçen hafta TÜSİAD’ın davetlisi olarak Türkiye’ye gelen İsrail Merkez Bankası Başkanı Jacob Frenkel’den esinlenerek kullanıyorum. Aynı zamanda tanınmış bir ekonomi profesörü olan Frenkel’in, istikrar programları hakkında, teoriyle pratiğin imbibikten geçirilmiş bir özeti niteliğindeki görüşleri, şu anda Türkiye’de ortaya çıkan tabloyla çok yakından ilişkiliydi aslında. Piyasalardaki çalkantının doruğa çıktığı bir ortamda bu görüşler hakettiği ilgiyi görmedi, oysa yaşanan çalkantının asıl nedenlerinin anlaşılması ve ortadan kaldırılması için bu görüşlerin dikkate alınması zorunluydu.

TÜSİAD’ın yemeğinde dinlediğim, ayrıca bir kahvaltılık sohbeti yapma olanağı bulduğum Mr. Frenkel, sağlıklı ekonomik büyümenin ancak enflasyondan arındırılmış, istikrarlı bir ortamda gerçekleştirilebileceğine inanan ekolün temsilcisi. Yüksek enflasyon ortamında, borsada ve finans kesiminde yaşanabilen patlamaların aldatici ve geçici olduğunu belirten Frenkel, “gerçek işadamları ancak istikrar ortamında geleceği ve yatırımı düşünür”, diyor.

Peki yüksek enflasyondan ekonomik istikrara nasıl geçilir? İsrail bu geçişi nasıl başardı?

Mr. Frankel’in bu konuda söylediklerini satırbaşlarıyla özetleyerek aktarmaya çalışacağım.

● İstikrar programı uygulaması bir piknik değildir, ciddi zorlukları ve sancıları vardır. Önemli olan, bu programın uygulandığında herkesin daha iyi bir noktaya geleceğine ve sağlıklı büyümenin başlayacağına herkesi inandırmaktır.

● İstikrar programı geciktikçe maliyeti yükselir. Ülkeler genellikle sırtları duvara dayanınca, başka çareleri kalmayınca istikrar programı uygulamaya razı oluyorlar. Sırtınızın duvara dayandığını ne kadar erken kabul ederseniz o kadar kârlı çıkarsınız.

● İstikrar programının mutlaka orta vadeli bir perspektifi, hiç

değilse üç yıllık hedefleri olması gerekir. Bunu uygulayacak olan hükümetin günlük başarılar ve göstermelik mucize çözümler peşinde olmadığını açıklaması, zor politikaları uygulamaya kararlı olduğuna halkı inandırması, bu konuda halka güven vermesi şarttır.

- İstikrar programının temelinde bütçe disiplini yatar. Piyasalardaki belirsizliği azaltacak ve güveni sağlayacak en önemli unsur, kamu açıklarının denetim altına alınmasıdır. Bu amaçla cari harcamalardan başlayarak kamu harcamalarının sınırlanması ve vergi tahsilatının artırılması birlikte ele alınmalıdır.

- İstikrar programının ikinci ayağı parasal disiplindir. İsrail’de Merkez Bankası’nın kamu açıklarını finanse etmesi yasayla yasaklanmıştır.

- Bir toplumsal uzlaşma çerçevesinde geçici fiyat ve ücret dondurmaları gibi heterodoks önlemler ancak ortodoks önlemlerin tam olarak uygulandığı, bütçe ve para disiplininin sağlandığı ortamlarda işe yarayabilir, istikrar programına katkı sağlar. Ortodoks önlemleri almadan heterodoks önlemleri almak hiçbir işe yaramaz, geri teper.

- Toplumun en yoksul ve çaresiz kesimlerini istikrar programının olumsuz etkilerinden korumak için bir “güvenlik ağı” oluşturulabilir ancak bunun programın başından düşünülmesi ve maliyetinin mutlaka bütçeye dahil edilmesi gerekir.

- Kendiniz için en iyi istikrar programını gene kendiniz yapabilirsiniz ve bunu yaparsanız başkalarının size program dikte etmesine gerek kalmaz.

İsrail Merkez Bankası Başkanı Frenkel’in tavsiyelerini isterse-
niz not edin, bu gibi tavsiyeler yakın gelecekte lazım olacak.

(23.1.1994)

1994 FARKLI BİR YIL, BUNU ARTIK GÖRELİM

1994 yılına girilirken ekonomide işlerin iyiye gitmediğini, dengelerin tehlikeli biçimde bozulduğunu söylediğimizde sıkça duyduğumuz tepkilerden bazıları şunlardı:

- “Her yıl sonunda böyle karamsar tahminler yapılır, sonra fevkalade bir yıl yaşanır, evelallah gene öyle olacak.”
- “İşler kötüye gidiyor diyenler Türkiye ekonomisinin gerçek potansiyelini bilmeyenlerdir, siz onlara aldırmayın.”
- “Karamsar tahminler yapanlara bakmayın, 1994 de 1993 gibi bir yıl olur, kurlar fazla artmaz, enflasyon patlamaz, piyasalar durmaz, Türkiye çıkış yolunu bulur.”

Bu gibi tepkilerin yaygın olduğu bir ortamda, 1994 başında gelen noktanın farklı bir nokta olduğunu, ekonominin iç ve dış dengelerindeki bozulmanın yeni boyutlar kazandığını ve tehlike sinyallerinin çalmakta olduğunu anlatmak kolay değildi. Hele birtakım insanların bu dengesizliklerden de yararlanarak çuvalla para kazandığı ve paranın su gibi harcandığı bir ortamda “durumun iyiye gitmediğini” söyleyenlerin “karamsar” damgasını yemesi kaçınılmazdı.

Son on gün içinde yaşananlar, kimilerince “karamsarlık” diye nitelenen tavrın aslında “gerçekçilik” olduğunu göstermeye başladı ama hâlâ günlük önlemlerle durumun kurtarılabilceğini ve 1994’ün farklı bir yıl olmayacağını düşünenler de var.

Olaya böyle bakanlar sanırım büyük bir yanılığın içindedir. Son on gün içinde yaşananlar, 1994'ün farklı bir yıl olacağını yeni kanıtları. Bu ortamda farklı bir durum yokmuş gibi davranmanın, günlük önlemlerle durumu kurtarmaya çalışmanın fazla bir anlamı yok.

1994 farklı bir yıl çünkü Türk lirasının hızlı bir devalüasyon sürecine girmiş olduğu görüşü giderek yaygınlaşıyor. Öyle görünüyor ki şu aşamada hükümet fiili bir devalüasyonu kabul etmeden döviz piyasasında istikrarı kolay sağlayamayacak. Yüzde 10'luk bir devalüasyonun şimdiden iç piyasada fiyatlara yansıtılmaya başlandığını görüyoruz.

Hükümet fiili devalüasyona direnmeye karar verirse elindeki faiz silahını gaddarca kullanmak zorunda. Zaten yüzde 100'ün üstüne çıkmış olan faizleri daha da tırmandırmanın borsayı ne hale getireceğini, iş aleminde nasıl karşılanacağını bir düşünün. Bu nedenle hükümetin faiz silahını gaddarca kullanarak fiili devalüasyona karşı direnmesi kolay değil.

Diğer bir seçenek Merkez Bankası'nın rezerv satarak döviz fiyatlarını bastırmaya çalışması. Ancak bu ortamda bunun tek başına etkili olmayacağı, Merkez Bankası'nın rezerv kaybından başka bir işe yaramayacağı biliniyor.

Diyelim ki hükümet bu durumda çaresizliğini kabul etti, fiili bir devalüasyona razı oldu ve piyasanın arkasından giderek resmi kuru piyasa kuruna getirdi. Sorun çözümlenmiş olacak mı?

Şu an için belki olabilir ama bunun bile kalıcı bir çözüm olacağı kuşku. Bir süre sonra, TL'nin yeni kur bandının da piyasalardaki beklentiyi karşılamadığı görülebilir.

Bu noktaya gelinip gelinmeyeceğini kestirmek için öncelikle bankaların tutumuna dikkatle bakmak lazım. Dövizde açık pozisyon tutan bankalar şu son on günde kendi çıkarları gereği devalüasyonu önleme çabası içinde oldular. Ancak gelinen noktadan sonra hesabını kitabını iyi yapan bankaların açık pozisyonlarını kapatmaya yönelmeleri beklenebilir. Pozisyonlarını kapattıktan sonra bankaların devalüasyona bakışı farklı olabilir ve o aşamaya gelindiğinde yeni devalüasyon baskılarıyla karşılaşabiliriz.

Bütün bu gelişmelerin Türkiye'ye yönelik sermaye hareketlerini nasıl etkileyeceği de önemli. Hızla devalüe olma sürecine giren TL'nin dışardan para getirecek kimseler için çekici olmaktan çıkması ancak anormal faizlerle önlenebilir ama bu da dış parayı tutmak için yeterli olmayabilir.

1994 yılı TL'nin değer kaybı açısından farklı bir yıl olmaya aday görünürken faizler ve piyasalardaki canlılık açısından da 1993'ten farklı bir yıl olacağı benziyor. Bunu artık görelim ve hesaplarımızı ona göre yapalım.

(26.1.1994)

KRİZİN NEDENİ VE ÇÖZÜMÜ (1)

Çiller hükümetini kendisi için maliyeti çok yüksek olan devalüasyon kararına zorlayan krizin nedeni gayet açık: Kamu açıklarının Merkez Bankası'ndan finanse edilmesi. Sayın Çiller ne kadar kafa karıştırmaya çalışırsa çalışsın krizin bu noktada patlak vermesinin nedeni bu. Tabii ki olayın temelinde kamu açıkları sorunu yatıyor ama kamu açıklarının finansmanında Çiller'in inadıyla bu yola girilmeseydi krizin bu noktada patlaması herhalde söz konusu olmayacaktı.

Kamu kesiminin kısa vadeli borçlanma aracı olan Hazine bonosu stoğu ile Hazine'nin kullandığı Merkez Bankası kısa vadeli avanslarının son bir yıl içindeki seyrine bakıldığında durum gayet net görülüyor. Dönem sonları itibariyle Hazine bonosu stoğu ile Merkez Bankası'ndan kısa vadeli avans kullanımının seyri şöyle:

	Hazine bonosu stoğu	M. Bankası k.v.avansı
Aralık 1992	42 trilyon	31 trilyon
Mart 1993	75 trilyon	36 trilyon
Haziran 1993	81 trilyon	41 trilyon
Eylül 1993	89 trilyon	42 trilyon
Aralık 1993	65 trilyon	71 trilyon

Rüşdü Saracoğlu'nun Merkez Bankası başkanlığından ayrılmasından ve finans yönetiminin tamamen Sayın Çiller'in eline geçmesinden sonra yılın son çeyreğinde borçlanmanın nasıl baltalandığı ve Merkez Bankası kısa vadeli avansına nasıl yüklenildiği gayet açık. Hazine bonusu stoğu 24 trilyon lira azalırken Merkez Bankası avansı 29 trilyon yükselmiş ve yasal limite dayanmış. Bu arada tahkim nedeniyle silinen 13 trilyonu da hesaba katarsak gerçekte kullanılan kısa vadeli avansın daha da yüksek olduğunu görüyoruz.

1993'ün son çeyreğinde Merkez Bankası kaynaklarına insafsızca yüklenen Hazine'nin baskısı 1994'ün ilk yirmi gününde daha da artmış, 27 trilyon daha avans çekilmiş ve kısa vadeli avans miktarı 98 trilyona tırmanmış. 1994 yılı içinde kullanılabileceği toplam kısa vadeli avans miktarının yarısından fazlasını 20 günde kullanmış Hazine.

“Faizlerin yükselmesini önleyeceğim, borsayı ve piyasaları seçimlere kadar canlı tutacağım”, diyerek ortalığa para saçan Sayın Çiller şimdi bu kumarın bedelini ödüyor ve millete ödetiyor.

Bu kumarı oynayanlar ortalığa para saçarken, zaten TL'den kaçmakta olan insanların gözünde TL'nin daha da değersiz bir para haline geleceğini hiç mi düşünemediler? Bu paranın dövize yükleneneğini hiç mi hesap edemediler? “18 milyar dolar rezervimiz var”, lafının bir göz boyamacadan ibaret olduğunu, Merkez Bankası'nın kullanılabilir rezervinin bu rakamın sekizde birini bile bulmadığını piyasaların bilmediğini mi sandılar?

Krizin asıl nedeni TL'ye ve TL'nin arkasındaki otoriteye güvenin yokolmuş olması. Bu güvensizlik önlenmeden krize kalıcı bir çözüm bulmak olanaksız. TL'ye yeniden güven kazandırabilecek kesin çözüm ise kamu açıklarının Merkez Bankası tarafından finanse edilmesinin yasayla önlenmesi. Bu konuyu yarınki yazımda sürdüreceğim.

(31.1.1994)

KRİZİN NEDENİ VE ÇÖZÜMÜ (2)

Yaşamakta olduğumuz krizin en önemli belirtisi Türk Lirası'nın çöküşü. Yapılan devalüasyon bu çöküşün tescilinden ibaret. Bu devalüasyonun ve devalüasyonu izleyen faiz şokunun TL'deki çöküşü durdurmaya yetip yetmeyeceğini önümüzdeki günlerde göreceğiz. Ancak bir paraya ve paranın arkasındaki otoriteye güvenin bu ölçüde sarsıldığı bir ortamda içerde ve dışarda yeniden güven sağlamanın hiç de kolay olmayacağı ortada. Türk Lirası'na yeniden güven yaratmadan krizden çıkmak ise olanaksız.

Bu güveni yeniden sağlamak için şimdi neler yapılıyor?

Birincisi, Merkez Bankası'nın TL'nin arkasında olduğu, devalüasyonla belirlenen yeni TL. değerinin de hızla erozyona uğramaması için ağırlığını koyacağı belirtiliyor. Ancak bu ağırlığın sözlerin ötesine geçip geçemeyeceği belirsiz. Merkez Bankası'nın son dönemde ortaya saçılmasına izin verdiği TL. ile birlikte bir ağırlık kaybına uğradığı izlenimi yaygın. Rakam vermek istemiyorum ama gelinen noktada mevcut olan kullanılabilir döviz rezerviyle Merkez Bankası'nın TL'yi nereye kadar savunabileceği tartışmalı. Yani Merkez Bankası'nın TL'nin arkasında olduğunu söylemesi şu noktada TL'ye güven kazandırmak için yeterli olacak gibi görünmüyor.

Türk Lirası'na yeniden talep yaratmak ve güven kazandırmak için çok geç de olsa gündeme getirilen diğer önlem TL. faizlerinin hızla yükseltilmesi. Bu önlem zamanında alınsaydı herhalde bu noktada bu kriz yaşanmayacaktı ama gelinen noktada TL'nin itiba-

rı iyice erozyona uğradıktan sonra gündeme getirilen bir faiz şokunun etkili olması çok daha zor. TL'ye yeniden talep yaratabilmek için çok yüksek düzeylerde faiz vermek gerekiyor ve bunun bedeli sisteme güveni sarsacak yeni beklentilere yol açıyor.

Türk Lirası'na yeniden güven kazandırmak için TL. patlamasının ardında yatan kamu açıklarını kapatacak önlemlerin alınmakta olduğu da belirtiliyor, vergi ve özelleştirme cephesinde atılacak adımlardan söz ediliyor. Ne var ki bu sözleri duymaya alışmış olanlar için şu andaki etkisi çok fazla değil bu sözlerin.

Bana öyle geliyor ki bu sözlerin ve bu önlemlerin hiçbiri TL'ye duyulan köklü güvensizliği tersine çeviremeyecek, bu yönde kalıcı bir etki yapamayacak. Merkez Bankası müdahalelerinin ve faiz şokunun geçiçi etkileri olabilir ama "iç ve dış piyasalardaki beklentileri tersine çevirmek, Türk Lirası'na bakış açısını değiştirmek için çok daha radikal bir adıma gerek var", diyenlerin iddiaları bana daha anlamlı görünüyor.

Bu radikal adım ne olabilir? İçerde ve dışarda herkesi Türk Lirası'nın artık ortalara saçılmayacağına ve pul edilmeyeceğine inandıracak adım ne olabilir?

Bütçelerini disipline sokamadıkları için yüksek enflasyonla yaşayan ve sonunda hiperenflasyon felaketine uğrayan bazı ülkelerde son çare olarak başvurulmuş yöntem Merkez Bankası'nın kamu açıklarını finanse etmesinin yasayla yasaklanması.

Merkez Bankası'nın kamu açıklarını finanse etmesi yasaklandığında kamu açığının sürdüren bir hükümetin açığının para basarak finanse etme olanağı kalmıyor. Dış borçlanma olanağı da limitine dayanmışsa hükümet ya içerde borçlanmak zorunda kalıyor ve faizlerin hızla tırmanmasını göze alıyor; ya da kamu açığının kapatacak harcama ve gelir reformlarını hızla devreye sokacak adımları atıyor.

Kamu açığı için Merkez Bankası'na başvurma olanağı varken savaşılan reformlar bu olanak ortadan kalkınca zorunlu olarak yapılıyor ve kamu açığı kapatılarak sorun temelinden çözülmüş oluyor.

Bu yöntemi uygulayarak yüzde 3000'lere yaklaşan enflasyonu tek haneli rakamlara düşürebilmiş ülkelerden biri Arjantin. İsrail Merkez Bankası Başkanı Frenkel de ülkesinde yüzde 500'e yaklaşan enflasyonun yüzde 10'lara nasıl indirildiğini anlatırken bu yöntemin önemini vurguladı. Enflasyonla kesin mücadeleye karar verildiğinde atılan ilk adım Knesset'in (yani İsrail parlamentosunun) bir yasa çıkartarak bütçe açıklarının Merkez Bankası tarafından finanse edilmesini yasaklaması olmuş.

TC Merkez Bankası'nın eski başkanı Rüşdü Saracoğlu'nun da savunduğu bu yöntemin en önemli yararlarından biri de piyasalara çok net bir mesaj vermesi. Bir ülkede parlamento böyle bir karar alıp hükümetlerin sorumsuzca para basmalarına set çekince o ülkenin parasının pul edilemeyeceğine inanmak kolaylaşıyor, o ülkenin parasına duyulan güven artıyor.

Bu yöntemin sakıncaları da var ama popülist politikaların batağından kendilerini kurtaramayan hükümetlerin birbirini izlediği ülkelerde bu yöntemi yabana atmamak gerekiyor. Ancak çoğu kez, ancak hiperenflasyon felaketi kapıyı çaldıktan sonra başvuruluyor bu yönetime ve vakit kaybedilmiş oluyor. Biz o noktaya gelmeden bu yönde bir adım atabilirsek hem şu yaşadığımız krizi belki daha kolay aşarız hem de geleceğe daha güvenle bakabiliriz.

(1.2.1994)

BU KOMEDİ BİTMEZSE TRAJEDİ BAŞLAYACAK

Önceki gün Bülent Gültekin'in istifa haberini duyduğumda şaşırardım. Şaşırardım çünkü aynı günün sabahında Başbakan Çiller, aylardan beri ilk kez beni aramış, bürokrasinin tam bir uyum içinde çalıştığını, Merkez Bankası'nın da nihayet istenen çizgiye geldiğini ve duruma hakim olduğunu söylemişti.

Bülent Gültekin'in istifa haberini duyunca sorular kafamda sıralanmaya başladı. Daha birkaç saat önce bana, "bürokrasi uyum içinde çalışıyor, Merkez Bankası da yerine oturdu", diyen Sayın Başbakan, Gültekin'in istifa kararından habersiz miydi? Haberi vardı da kendini bunun gerçekleşmeyeceğine inandırmak mı istiyordu? Yoksa istifayı biliyordu da birkaç saat için bile olsa beni yanıltmayı kâr mı sayıyordu?

Bu örneğin yaşanması ve bu olasılıkların aklıma gelmesi ile yönetimin tepesinde ciddi bir vakayla karşı karşıya olduğumuzu düşündürüyor. Başbakanın, yaşanan krizi aşmak için en güvenmesi gereken insanın istifa kararından habersiz olması ya da durumu bile bile yanıltıcı bilgi vermesi vahim olasılıklar.

Gültekin'in istifasına yol açan gelişmelerde de Sayın Başbakan'ın liderlikle bağdaşmayan kişilik özelliklerinin rolü olduğunu tahmin ediyorum. Bu noktadan sonra aklı başında, işinin ehli, piyasalara güven verebilecek bir kimsenin Çiller yönetiminde görev kabul etmesi olanaksız gibi. Sayın Çiller'e emir erliği yapacak bir

Merkez Bankası başkanının ise hiçbir inandırıcılığı olmayacağı ortada.

Aslında ekonomide öylesine kapsamlı bir kaosa doğru gidiliyor ve yönetime duyulan güven o ölçüde kaybolmuş durumda ki güçlü bir isimin bile bu noktada inandırıcı olması kolay değil. Bugüne kadar yapılan yanlışlara ve komikliklere çanak tutacak birinin Merkez Bankası'nın başına getirilmesi halinde ise ipin ucunun tamamen kaçacağı kanısı yaygın.

Türkiye'yi ziyaret etmekte olan Citibank Yönetim Kurulu Başkanı John Reed onuruna dün verilen yemekte birçok bankacı ve işadamlıyla konuştum. Herkes yaşanmakta olan krizin farklı bir boyutunu anlatıyor ve, "bu işin sonu ne olacak?", sorusunu soruyordu. Ortak kanı, kimsenin ne yaptığını bilmediği bu keşmekeşin on gün daha sürmesi halinde ortaya çıkacak faturanın çok ağır olacağıydı.

Anlatılanlara göre finans kesimindeki krizin etkileri dalga dalga reel kesime yansımaya başlamıştı. Birçok firma, her zamanki bankalarından TL. temin edemediği için maaş ödemelerinde bile zorlanmıştı. Yüzde 600'ü aşan bir gecelik faizlerle kamu bankalarına para satabilen bankalar ticari kredi kullandırmakta nazlanıyor, bunun da etkisiyle piyasada zincirleme ödeme aksamaları yaşanıyor. Bazı bankacılar protestolarda hızlı bir tırmanışın gündeme gelebileceği kaygısını taşıyordu. Anormal ölçüde yükselen faizlerle kredi kullanabilenlerin ise yakın geleceğin sorunlu firmaları olarak ortaya çıkmaları olasıydı.

Bu arada durumu kurtarmak için yapılanların derde deva olmadığı ve yeni sorunların tohumlarını ektiği belirtiliyor. "Melez kağıt" diye adlandırılan uygulamanın pek tutmadığı anlaşılıyor. Bazı kamu bankalarının ise bankalararası piyasadaki yüzde 500-600 düzeyinde faizlerle para toplayıp A tipi fon oluşturmak için borsada alıma geçtikleri söyleniyor. Güvendiğim bankacılardan duyduğum bu söylenti doğruysa, ekonomiyi borsa yoluyla kurtaracaklarını sanan gafillerin yeni bir komikliğiyle karşı karşıyayız demektir.

Önümüzdeki günlerde ve haftalarda piyasaya büyük miktarda

TL çıkacak. Durumun boyutlarını kavramakta yetersiz kalan yönetimin yeni dalgalanmaları nasıl göğüsleyeceğini kimse kestiremiyor.

Dünyanın en ünlü bankacılarından biri olan Citibank Başkanı Reed, önceden hazırlanan programa göre bu sabah TC Merkez Bankası Başkanı ile kahvaltı edecekmiş. Gültekin'in istifası nedeniyle bu programını iptal etmek zorunda kalan Reed'e Türkiye'de yaşanan çalkantılar anlatıldığında, yakından izlediği bazı Latin Amerika örneklerini bildiği için, fazla şaşırmamış. Ayaküstü görüşme olanağını bulduğum Reed, "anladığım kadar Türkiye'nin tutarlı bir orta vadeli programa ihtiyacı var", dedi.

Bülent Gültekin'in istifa mesajında da yer alan bu öneriyi hayata geçirecek tutarlı bir yönetim gerekli Türkiye'ye. Mevcut yönetimin yaptığı komiklikler yüzünden durum trajediye dönüşmeden bu noktaya bir gelebilsek sonrası için daha iyimser olabiliriz belki.

(2.2.1994)

HALK ARTIK MASAL DEĞİL BİLGİ İSTİYOR

Geçen akşam TRT-1'deki "Ateş Hattı" programında Hazine müsteşar vekili Osman Ünsal'ı izlerken ilginç sorular geçti kafamdan.

Kendinden son derece emin bir edayla konuşan bu adam gerçekten Hazine'nin başındaki adam mıydı, yoksa "rahat müsteşar" rolünü başarıyla oynayan bir aktör müydü?

Birçok kimseye, "bunlar muhalefetin adamı mı?", dedirtecek kadar çok hata yapan bir ekonomi yönetiminin sorumlusu buydu, bu her şey gayet normalmiş gibi konuşan adam?

Borçlanma faizlerini düşük tutup Hazine'nin yükünü hafifletmek iddiasıyla yola çıkıp sonuçta Hazine'yi çok daha ağır bir faiz yükünün altına sokan bir kişi şimdi bu kadar rahat olabilir miydi?

Dövizle hücumla başlayan çalkantının dalga dalga çeşitli piyasalara yansıdığı bir ortamda "her şey yolunda" havasını pompalamaya devam etmek ne kadar doğrudu?

Yarın öbürgün bu söylenenlerin bir bölümünün dahi doğru olmadığı anlaşıldığında Sayın Ünsal'ın ve ekonomi yönetiminin inandırıcılığı daha beter yara almayacak mıydı?

Bilmiyorum belki ben yanlış düşünüyorum ama bu noktadan sonra inandırıcı olabilmek için yönetimin her şeyden önce ciddi bir özelleştirme yapması ve hatalarını kabul etmesi lazım. Sayın Çiller'in sorumluluğu ANAP hükümetlerine yüklemeye çalışması boşuna.

Bugün yaşanan krizin sonuçta bu yönetimin eseri olduğunu hemen herkes biliyor.

İkinci olarak gerçekçi bir durum tesbiti yapılması ve olasılıkların halka anlatılması önemli. Durumun kritik olduğunu, hemen herkesin bazı kayıplara uğrayacağını, kayıpları asgariye indirmek için kimsenin paniğe kapılmaması gerektiğini halka anlatmak gerekli. Bu noktada insanların uyutulmaya ve yanıltılmaya değil tam tersine aydınlatılmaya ihtiyaçları var.

Bir örnek vereyim. Hazine müsteşar vekili Ünsal, halka on trilyonluk bono pazarladıklarını göğsünü gere gere anlattı ama son günlerde aldığım telefonlar ve mektuplar, halkın elindeki kamu kağıtlarından kurtulmak için paniğe kapıldığını gösteriyor.

Ellerinde daha önceden alınmış, yüzde 80 dolayında faizi olan kamu kağıtları bulunan vatandaşlar, şimdi bu getirinin enflasyonun ve devalüasyonun altında kalacağı düşüncesiyle kağıtlarını vade bitiminden önce bozdurmak istiyorlar. Birikmiş faiziyle birlikte ana paralarını alacaklarını sanarak bankaya gittiklerinde görüyorlar ki ellerine geçecek olan para yatırdıkları ana paramın bile hayli altında. Bankaların ellerindeki bonoyu ya da tahvili, halen geçerli olan yüksek faizlerle iskonto ederek geri almak istemesi, olayı kavrayamayan vatandaşta devletin kendisini aldattığı izlenimini yaratıyor. Bu izlenim kırılmadığı takdirde korkarım vatandaşa yeni kamu kağıdı satmak da kolay olmayacak.

Bu paniğin önlenmesi için olayın insanlara anlatılması, geri alım fiyatının neden düşük olduğunun açıklanması lazım. Ayrıca paniğe kapılıp kamu kağıtlarını zararına bozdurmaya kalkışmadan oturup hesap yapması tavsiye edilmeli tasarruf sahibine.

İtiraf edeyim ki kurlardaki ve faizlerdeki belirsizliğin sürdüğü ortamda bu hesabı yapmak çok zor ama karar vermeden önce belli varsayımlara dayanarak bu hesabı yapmak gene de şart. Unutmayalım ki bu gibi ortamlarda ne kadar çok insan paniğe kapılır ve kendini kurtarmak için ilk aklına geleni yaparsa krizin derinleşmesi de o kadar kolaylaşır ve sonunda kimse kendini kurtaramaz.

(10.2.1994)

“KRİZ BİTTİ” ALDATMACASI

Koskoca bir gazete manşeti: “Kriz bitti.” Başbakan Çiller, TÜ-SİAD yöneticileriyle yaptığı toplantı sonrasında durumu böyle değerlendirmiş. Büyük bir gazetemiz de bu sözleri manşet yapmış, iri iri puntolarla gözüne sokuyor. Verilmek istenen mesaj şu: “Ey ahalî, kriz geçti, durum düzeldi. Başbakan’a güvenin, gerisini merak etmeyin.”

Yaşamakta olduğumuz krize bu tür aldatmacalarla gelindiğinin hâlâ farkında değiller galiba. Bu tür aldatmacalarla kendi itibarını nasıl yekettığını ve toplumu yanlış beklentilere sokarak gerekli çözümlerin uygulanmasını nasıl zorlaştırdığını hâlâ görmüyor galiba Sayın Başbakan. Yaşanan krizin kolaylıkla aşılabileceği havasının yayılmasının, krizin zaman içinde gerçekten aşılması için gerekli olan istikrar programının uygulanmasını nasıl güçleştirdiğini hâlâ fark etmiyor galiba. Bu, fazla zarara uğramadan atlatılabilecek basit bir kriz ise çeşitli toplum kesimleri neden özveriye razı olsunlar ki. Olay böyle sunulduğu zaman her kesimin, “özveriyi benden değil ondan iste”, havasına gitmesi çok normal.

Halkın yanlış beklenti içine sokulmaya devam edilmesi bir kere bu açıdan olanaksızlaştırıyor bir istikrar programı uygulamasını. İkincisi, henüz başında olduğumuz için her gün yeni boyutları ortaya çıkıyor krizin ve Sayın Başbakan’ın inandırıcılığı yeni yaralar alıyor. İnandırıcılığını tamamen kaybetmiş bir hükümetin başarılı bir istikrar programı uygulaması ise olanaksız.

Şimdi bu hafta büyük bir döviz depremi daha olmadan atlatıla-

bilirse “kriz atlattılıyor” aldatmacasını pompalayanlar eminim çoğalacaktır.

Bu tür aldatmacalarla birkaç gün daha avunmak isteyenlere bir diyeceğim yok. Artık gerçeği görmek isteyenlerin ise çok boyutlu bir krizin henüz başlarında olduğumuzu kabul etmeleri gerekiyor.

Çok boyutlu bir kriz diyorum çünkü gelinen noktadan sonra krize yol açan temel sorunlara el atmadan “durumu idare etmek” artık olanaksız. Kamu açığı, KİT sorunu, verimlilik sorunu gibi temel sorunlara el atılması, birçok taşın yerinden oynatılması gerekiyor. Bu ise birçok kişinin ve kurumun rahatının bozulması anlamına geliyor. Ekonominin pek çok biriminde ciddi sıkıntıların yaşanması, kamu kesiminde ve özel kesimde bazı birimlerin devre dışı kalması anlamına geliyor. Toplumun çeşitli kesimlerinde reel gelir düşüşlerinin yaşanması anlamına geliyor. Finans kesiminde başgösteren krizin dalga dalga diğer kesimlere yansımaları anlamına geliyor.

Durumu idare etmek artık olanaksız çünkü durumu idare etmemizi sağlayan dış kaynak kullanımını cephesinde işler fena halde karıştı. Türkiye’nin sorumsuz hovardalığını sabırla izleyen derecelendirme kuruluşları sonunda çıkmaza gidişi tescil etmekten başka çare bulamadılar. Açık açık söylüyorlar, “gerekli önlemleri hemen alamazsanız notunuzu tekrar düşürebiliriz” diyorlar.

Bu noktadan sonra Türkiye’nin iç tasarruf açığını dışardan borçlanarak kapatması çok zorlaştı. Fazla faiz ödeyerek bir miktar para bulabiliriz ama hem devletin hem de özel sektörümüzün dış kaynak bulma olanaklarının iyice zorlaştığı bir döneme girmiş durumdayız. Yani dışardan kaynak bularak içerde tüketimi finanse etmenin, yatırımı finanse etmenin ve ekonomiyi canlı tutmanın sınırına gelindi. Tam tersine dış ticaretin finansmanında bile güçlüklerle karşılaşacağımız bir döneme girdik. Arkadaşımız Meral Tamer’in geçen gün “Ekonomi Kulisi”nde yazdığı gibi, ithalat akreditiflerinde bile sorun çıkmaya başladı.

Şunu da çok iyi bilmemiz lazım ki bir ülkenin uluslararası finans kuruluşlarının gözünde itibar kazanması da itibar kaybetmesi

de kolay olmuyor. Türkiye 1980'lerdeki performansı ile bu itibarı kazandı. Özellikle 1989'dan itibaren ekonominin dengelerini bozacak uygulamalar hız kazanırken Türkiye, geçmiş performansı sayesinde dış kredi itibarını korudu. Şimdi ise son beş-altı yıldaki ho- vardalığına dış kredi notumuza yansıdığı noktaya geldik. Bu noktadan sonra atılacak olumlu adımlar bile notumuzun hemen düzelmesine yetmeyecek, bu olumlu adımları hemen atamazsak notumuz belki daha da düşecek, dış kaynak bulmamız daha da zorlaşacak.

Bu durumda ilk önce bütün toplum kesimlerinin bazı kayıplara razı olacağı bir dönemi yaşamak zorundayız. Ekonomimizi geliştirmek için gerekli kaynakları kendi çabamızla yaratmak ve en verimli şekilde kullanmak zorundayız. Ancak bu yolda mesafe aldıktan sonra yeniden daha fazla dış kaynak kullanmak noktasına gelebiliriz. Bu sürecin kendi içinde krizlere gebe bir süreç olduğu da açık.

Gerçek bu iken çıkıp da "kriz bitti" demenin halkı bir kez daha aldatmaya çalışmaktan öte bir anlamı yok.

(15.2.1994)

ÜÇ HANELİ ENFLASYON HERKESİ RAHATLATIR

Bugün gelinen noktada kimse kendini ve başkalarını aldatmasın, Türkiye üç haneli enflasyona doğru gidiyor. Bugüne dek yaşananlardan sonra çoğu kimseyi kısa sürede rahatlatacak olan formül de bu, yani üç haneli enflasyon. İşi bu noktaya getiren hükümet bundan sonra üç haneli enflasyona mahkum görünüyor ve bu mahkumiyetin gereğini yerine getiriyor.

Ne yapıyor hükümetimiz?

Dar gelirliye ucuz konut vaat ediyor.

Esnafa yeni kredi vaatlerinde bulunuyor.

İhracatçıya sağlanacak destekler tartışılıyor.

Sanayicinin, tüccarın yüksek faize karşı isyanına uzun süre sessiz kalınamayacağı ortada. Faizleri aşağı çekmek için döviz kurlarındaki tırmanışı göze alıp para musluğunu daha da açmak gerekli.

Yarın öbürgün sıkıntıya düşebilecek olan bankalar ne olacak? “Batarsa batsın” denemezse onlar için de paraya ihtiyaç var.

Peki ya “benim işçim, benim memurum” ne olacak? Hükümetimiz onları “enflasyona ezdirecek”, değil ya? Onlara da fazla para verilecek.

Bunlar, devasa borç servisi yükünün üzerine eklenmesi gereken paralar.

Bütün bu paralar nereden mi bulunacak?

Vergi geliri artacak. İyi de “vergi reformu yapıyoruz”, derken

mevcut vergilerin bazılarında da vazgeçmek zorunda kalan hükümetimiz vergi gelirini nasıl artıracak? Piyasada para bollaşmazsa kaç firma vergisini zamanında ödeyecek?

KİT'lere zam yapılacaktır. İyi de "halkımı düşündüğü" için KİT zamlarını erteleyen hükümet şimdi zamları yağıdırırsa halkı kızdırmaz mı? Üstelik zamlar yapılırsa bu yeni bir fiyat artışı dalgasının başlangıcı olmaz mı?

Canım, çok sıkışırsa Merkez Bankası'ndan kısa vadeli avans kullanır Hazine. İyi de 52 trilyonluk yasal limitin neredeyse tümü kadar avans şimdiden kullanılmış, kullanılabilecek avans miktarı 4 trilyona inmiş.

Dışardan kaynak bulur hükümetimiz. İyi de önümüzdeki dönemde dışardan kaynak bulmak hiç kolay olmayacak; ayrıca bulunduğunda bu kaynağı TL. olarak dağıtmanın yapacağı etki de ortada.

Bütün bu sıkıntılardan kurtulmak için basarsınız parayı, bol keseden dağıtırsınız, piyasadaki tıkanmayı çözersiniz. Faizler yumuşar, alışveriş canlanır, sanayici faiz yükünü fiyatlarına daha kolay yansıtır, bunalımdan çıkar.

Bu durumda kurlardaki artış daha da hızlanabilir ve enflasyonu azdıran bir faktör haline gelebilir. Eh gelirse gelsin canım, biz üç haneli enflasyonu göze almadık mı nasıl olsa. Gelirleri tekrar kurlara göre ayarlar, bundan sonra dövize endeksli borçlanınız olur biter.

unutmadan hemen belirteyim, "hiperenflasyon" lafları eden şom ağızlılara da inanmayın siz, literatürde "hiperenflasyon" sözcüğü ayda yüzde 50'yi geçen enflasyonlar için kullanılıyor ve bizim oralara gelmemize daha çok var. Onun için endişe etmeyelim.

Peki bu yola girmenin ve üç haneli enflasyonu yaşamamanın sa-kıncaları yok mu?

Olmaz olur mu var tabii.

Bir kere bu yola girince ipin ucunu tutmak çok daha zor olur, kur ve fiyat tırmanışı giderek hızlanır.

Kısa bir süre sonra Türkiye'nin dış kredi notu bir kez daha düşürülür. Dış kaynak temini daha da zorlaşır.

Finans piyasalarındaki istikrarsızlık yeni boyutlar kazanır.

Toplumsal huzursuzluk artar.

Ama bunların hiçbirini hemen olmaz. Onun için işinin ehli bir hükümet, hele önünde seçim varsa, üç haneli enflasyonu göze alıp herkesi rahatlatır, sonrasını düşünmez.

(28.2.1994)

YÖNETİMİN ACZI VE DENGİNİN YOLU

Dünkü Hürriyet gazetesinden aynen aktarıyorum:

“Başbakan Tansu Çiller, dün yaşanan para depremi ile ilgili olarak, ‘Bu hasta umutsuz değil, bir iki neşter atıp bitireceğim’ dedi. Çiller, para depremine Japonya’dan gelecek olan 750 milyon doların bir gün gecikmesinin neden olduğunu söyledi.”

Habere göre şöyle konuşmuş Sayın Başbakan: “Japonya’dan 750 milyon dolar bu akşam elimize geldi. Hazine’ye yattı. Bir günlük gecikmeyle ulaştı. Onun için bazı gelişmeler oldu ama piyasa dengelerini bulur.”

Keşke doğru olmasa bu haber. Bir Başbakan aczini bu kadar rahat ifade edebilir mi? Türkiye’nin, Türk Hazinesi’nin kaderi, Türk Lirası’nın geleceği, Japonya’dan gelecek 750 milyon dolara bağlı demek, bu para bir gün gecikirse piyasalarda deprem oluyor, Türk parası ayaklar altında sürünüyor. Herkes Türk Lirası’ndan kaçmanın telaşında oradan oraya koşuyor.

Türk Lirası’nın güvencesi olması gereken, birinci görevi Türk parasının değerini korumak olan TC Merkez Bankası ne yapıyor? Türk parasının işlevini yitirdiğinin kabulü anlamına gelen bir öneri geliştiriyor, dövizde dayalı tahvil kurtarma operasyonu planlıyor. Bir yandan da dövizdeki aczini örtmek için bankaların ve diğer oyuncuların kafasını karıştırmaya çalışıyor, birtakım ayak oyunları ile günü kurtarmaya çabalıyor.

Türkiye'yi ve Türkiye ekonomisini bugünkü çıkmaza işte bu kafa, bu anlayış getirdi. "Ben günü kurtarayım, sonrası için Allah Kerim", anlayışıyla günümüzü gün edip bu noktalara geldik. Bu noktaya gelmemizde engin ekonomi bilgisi ve daha da engin inadıyla başrolü oynayan Sayın Çiller şimdi, "bir neşter atıp işi bitirecek"miş. Hastanın apandisitini almak için kalbine neşter vurmaz inşallah.

Bilgisiz ve beceriksiz doktorların vereceği Aspirin'in bile zararlı olabileceği bir noktadayız maalesef. Bu noktadan sonra atılacak her yanlış adımın olumsuz etkileri çok daha büyük olabilir. Özellikle dış finans çevrelerinde, Türkiye üzerine çevrilmiş olan büyüteçlerde en ufak yanlışların bile artık büyütüleceğini ve çok olumsuz sonuçlar vereceğini unutmamamız gerekiyor.

Yapılması gereken ama bir türlü yapılmayan şey, gerçeğin olduğu gibi kabul edilmesi ve bu noktadan yeni dengelere nasıl gidileceğinin belirlenmesi. Bir çıkmaz sokakta kaybolmuşa benzeyen iş aleminin önüne yeni bir harita açılması.

Kabul edilmesi gereken gerçek şu: Türkiye ekonomisinin bu noktadan sonra ciddi bir daralma yaşamadan dengeye kavuşması mümkün değil. Bu yeni dengelerin, devletin harcamalarını kısımdan sağlanması da mümkün değil. Bu noktaya gelmişken devletin çeşitli olanaklarını ve kamu bankalarını kullanarak çeşitli kesimlere kredi ve kolaylıklar vaat etmek ucuz bir aldatmacadan başka bir şey değil. İç ve dış piyasalara, "biz henüz asıl sorunu kavramadık", mesajını vermek istiyorsanız Sayın Çiller'in son günlerde yaptıklarını yapmanız gerekiyor.

Yapılması gerekeni acz içindeki bu hükümet yapamazsa piyasalar zaten yapacak, çözüm hükümete rağmen gerçekleşecek ama tabii fatura çok daha ağır olacak.

Bunun işaretlerini şimdiden görüyoruz. Bankalar yalnızca devlete borç veriyor, işadamı yeni kredi alamıyor. Alsa da faizin altından kalkması olanaksız. Bu durumda macera aramayan işadamı ne yapacak? Bir yandan işini daraltırken diğer yandan özkaynaklarını güçlendirmeye, kaynaklarını işine koymaya yönelecek.

Bu süreç içinde repo piyasası daralacak. Fon fazlası veren sanayici parayı repoya değil işine yatıracak. Tasarruf açığı veren devlet borçlanmakta daha büyük sorunlarla karşılaşılacak, belki maaş ödeyemez duruma düşecek ve sonunda harcamalarını kısma mecbur olacak. Yeni bir denge kurulacak.

Ancak unutmayalım ki bu bir paragrafta özetlediğim dengeye gelme senaryosu hiç de öyle kolay yaşanacak bir senaryo değil. Bu dengeye geliş sürecinde bir sürü depremler yaşanacak, canlar yanacak, sosyal ve politik çalkantılar artabilecektir.

Bu süreci yumuşatmanın ve kontrollü götürmenin yolu, daralmanın kaçınılmaz olduğunu bir an önce kabul edip kamu harcamalarını düzenli biçimde ve önceliklere göre azaltmaya başlamak, piyasalara bu sinyali vermek. Orta vadeli bir programla yeni dengeye nasıl ulaşılabileceğini belirlemek ve bu programı uygulamak.

Hemen belirteyim ki aslında bugünkü sorunları hafifletebilmek için de orta vadeli programa gerek var. Halen olduğu gibi, "ben şimdi günü kurtarayım, orta vadeli programı sonra düşünürüm", tavrıyla günü kurtarmak da kolay değil, çünkü piyasalar durumu görüyor ve ona göre davranıyor.

(3.3.1994)

ŞİMDİ SIRA DÖVİZ HESAPLARINDA MI?

TC Merkez Bankası'nın eski başkanı Rüşdü Saracoğlu'nun tüm tahminleri maalesef doğru çıktı. Saracoğlu ile geçen yılın sonlarında konuştuğumuzda kendisi finansal piyasalarında ciddi bir krize doğru gidildiğini belirtmiş ve, "bu gidişle döviz kontrollerinin yeniden gündeme gelmesi bile söz konusu olabilir", demişti.

Krizin ortaya çıktığı günlerde konuştuğumuzda Saracoğlu bu kaygısımı bir kez daha dile getirdi. Ben de bu kaygıyı paylaşıyordum ve birbirini izleyen tutarsız uygulamalarıyla krize adeta davetiye çıkartan mevcut yönetimin yeni bir panik anında işi döviz tevdiat hesaplarına el koymaya kadar vardırabileceğini düşünüyordum. Bu arada banka şubelerinde yaptığım küçük bir araştırma, bu kaygıyı duyarak döviz hesaplarını kapatmaya başlayanların arttığını gösteriyordu.

Bu kaygıyı duymama karşın bu konuyu bugüne dek yazmadım. Benim yazdığım bir şey yüzünden piyasalarda panik olacağına falan hiç ihtimal vermiyorum ama belki de bir kez daha "felaket tellalı" diye anılmamak kaygısıyla bu olasılığı ilk yazan olmak istedim.

Bir haftadan beri bu olasılıktan yaygın olarak söz edilmeye başlandı. Mesut Yılmaz bu olasılığı dile getirdi, piyasaları olumsuz etkileyecek bir şey yazmamaya büyük özen gösteren Salih Neftçi bile bu olasılığa değindi. Ankara'daki havayı teneffüs eden gazeteci

arkadaşlarımız da bu yönde hazırlıkların gündemde olduğunu belirtiyorlar.

Çiller yönetimi bu adımı da mutlaka atmalı, döviz tevdiat hesaplarına el koymalı, dövizde serbestiyi ortadan kaldırmalıdır. Finansal kriz yaratma senaryosunu bugüne dek görülmemiş bir başarıyla uygulayan Çiller yönetimi bu adımı atmadan söylentisini yaygınlaştırmaya devam etmeli ve krizin daha da ağırlaşmasını sağlamalıdır. Bu adımı atmak için gerekli kadro DYP ve SHP safalarında mevcuttur. Bu adım mutlaka atılmalı, ders kitaplarına geçecek boyuttaki kriz yaratma becerisine yeni bir halka eklenmelidir. Bu yönetimin kriz yaratma becerisi gerçekten ders kitaplarına geçecek nitelikte. Son yedi-sekiz ay içinde yapılanları hatırlayınca bundan sonrasını da görür gibi oluyorum.

* Önce Saracoğlu kaçırıldı ve faiz düşürme sevdalısı Çiller'in önünde engel kalmadığı izlenimi yaygınlaştı. Bazı yabancı bankaların Türkiye ile ilgili ilk alarm sinyallerini daha o zaman verdiklerini biliyorum.

* Sayın Çiller'in faiz düşürme operasyonunun aracı olarak kullanılmaya başlanan Hazine, gerçekçi olmayan faizlerde ısrar ettiği için içerde borçlanamaz duruma düştü, iç borç piyasası öldürüldü.

* Kamu açıkları büyürken Hazine'nin borçlanamaması, açığın Merkez Bankası avansları sonuna dek kullanılarak, yani para basılarak finansmanını gündeme getirdi. Para bol, faiz düşük tutulurken TL'den kaçış daha da hızlandı.

* Finansal istikrarsızlık ortamında kamu kağıtlarından vergi alınmasını gündeme getiren uygulama bu kağıtlardan kaçışa yeni bir boyut kazandırdı.

* Piyasalardaki gerilimin aşırı ölçüde arttığı bir ortamda Türkiye'nin kredi notu düşürülünce dövize hücum başladı ve krize girilmiş oldu.

* Kriz başlayınca, yönetimin fazla ilkiditeyi emmek için araç olarak gördüğü borsadaki ve A tipi yatırım fonlarındaki çöküş de önlenemedi.

* Yönetimin kriz iyice ortaya çıktıktan sonra başvurduğu faiz

şoku kaçınılmaz olarak devlet tahvillerinin bugünkü değerini düşürünce bu olayı ilk kez yaşayan tasarruf sahibinde kamu kağıtlarına karşı genel bir güvensizlik oluştu.

Kıyası, TL'ye güvenin zaten sarsılmış olduğu bir ortamda akıl almaz bir beceriyle kamu kağıtlarını, hisse senedini ve fonları da çekici birer seçenek olmaktan çıkartan Çiller yönetimi paraya tek bir seçenek bıraktı, döviz.

Şimdi krizi daha da derinleştirmek ve paranın şu ya da bu şekilde Türkiye dışına ya da özel kasalara kaçmasını sağlamak için atılabilecek en uygun adım, döviz tevdiat hesaplarına el koyma hazırlığına girişmek ve bunu duyurmaktır.

Çiller yönetiminin bu adımı da atmasını diliyoruz. Atmazsa tek becerisi olan kriz yaratma becerisine de gölge düşecek ve çok yavaş olacak.

Not: Bu yazı Sayın Aykon Doğan'ın ve Merkez Bankası'nın döviz hesabı sahiplerine güvence veren açıklamalarından önce yazılmıştır. Umarız bu açıklamalarda verilen sözler tutulur ve döviz hesaplarının başına bir şey gelmez.

(8.3.1994)

AH SICAK PARA AH..

Günlük gazetelerin dini bayramlarda yayınlanmaması, en azından gazetecilere bataryalarını şarj etme fırsatı sağladığı için, güzel bir gelenektir bence. Bir gazetenin girişimi bu geleneği yıkmaya yetti. İlk günlerde kıyametleri kopartanların soluğu da çabuk kesildi, şimdi gazeteler bayram günlerinde de yayınlanıyor.

Bayram günlerinde yayınlanan gazetelerde özellikle sütun yazarlarının her zaman yazdıklarından biraz farklı konulara girme ve ciddi konulardan kaçınma eğiliminin arttığı görülüyor. Ben bugün bu eğilimin dışına çıkarak, bayram günlerinde de tartışma gündeminden düşmeyen "sıcak" bir konuya girmek istiyorum.

Türkiye ekonomisini içler acısı bir noktaya getiren DYP-SHP yönetimi ve Yalım Erez gibi yönetim yandaşları bu katastrofun sorumlusunu buldular: "Sıcak para". Türk Lirası değerli tutulmasa ve Türkiye'ye oluk gibi sıcak para akmasaydı günümüzü gün edip gidecektik, hiçbir sorun çıkmayacaktı.

Bu hükümeti temize çıkarma çabasındakiler, solcusuyla sağcısıyla bu açıklama tarzını çok sevdiler. Rahmetli Turgut Özal'a alerjik olanları da heyecanlandıran bu görüşe göre, Sayın Demirel'in, Sayın İnönü'nün ve Sayın Çiller'in bugün yaşanan çöküşte hiçbir kusuru yoktu. 1988'den itibaren kur politikasını değiştiren ve sıcak para derdini başımıza saran Özal'dı. Demek ki bugünkü durumun sorumlusu da oydu.

Şimdi biraz geçmişe dönelim ve bu noktaya nasıl geldiğimizi hatırlamaya çalışalım...

1989 öncesinde, başta Sayın Demirel olmak üzere, Özal muhaliflerinin en sık kullandıkları sloganlardan biri, “bu adam paramızı pul etti”, idi. Gerçekten de 24 Ocak 1980 kararlarından itibaren Türk Lirası'nın hızlı devalüasyonunu gündeme getiren, 1981'de günlük kur ayarlamasını başlatan Turgut Özal'dı. Türk parasının ABD ve Almanya gibi ülkelerle Türkiye arasındaki enflasyon farklarının da üzerinde değer kaybetmesine yol açan bu tercih, Türkiye'nin ihracatını ve döviz gelirlerini sıçratmasını sağlayan temel politikalardan biriydi. Bu politikanın olumsuz yanı ise enflasyonu beslemesi ve içerde reel gelirleri törpülemesiydi.

Hızlı devalüasyon politikasının mimarı Özal'ın 1988'den sonra bu politikayı değiştirmek istemesinde, kendisine oy kaybettiren bu iki olumsuz etkenin yanı sıra bir etken daha belirleyici oldu. Hızlı devalüasyon politikasının da yardımıyla 1980'lerde döviz gelirlerini hızla artıran ve dış itibarını yeniden kazanan Türkiye, artık parasını bir miktar değerli tutarak ve konvertibiliteye giderek dışardan kısa vadeli sermaye çekebilirdi. TL'nin reel olarak değerli ve TL faizlerinin yüksek tutulduğu bir ortamda kısa vadeli sermayenin ya da “sıcak para”nın Türkiye'ye akması sağlanabilirdi. Bu ortam ayrıca Türk bankalarının ve firmalarının, hatta dolaylı olarak Hazine'nin dışardan borçlanmasını da kolaylaştırırdı.

Bu formülün çekici tarafı, Türkiye'ye kısa vadeli döviz girdisi sağlamanın ötesinde ek bir kaynak girdisi sağlamasıydı. Bu sayede ülke içinde yeni kaynak yaratmadan kamu açığını finanse etmek, tüketimi artırmak ve ekonomiyi canlı tutmak mümkün olabiliyordu. Bu ortamda reel gelirler yükselebiliyor, ucuz ithalat yapılabiliyor, kamu açığı büyürken enflasyonun daha da yükselmesi önlenilebiliyordu. Yani, günü kurtarmak ve popülist politika izlemek isteyenler için ideal bir formüldü bu. “Sıcak para” adı üstünde oynak bir kaynaktı ve bedeli hayli ağırdı ama zor kararları ertelemeye olanak veriyordu.

Sayın Demirel'in 1991'de iktidara gelmeden önce eleştirdiği bu politikalara iktidara geldikten sonra sahip çıkmasının nedeni de buydu. Popülist politikalar bu sayede devam etti, büyüme bu saye-

de hızlandı, enflasyon bu sayede patlamadı, mali piyasalarda ipin ucunun kaçması bu sayede önlendi.

Bu politikayı Özal başlattı, Demirel bağına bastı. Sonunda bomba, yüksek faizin bu sakat sistemin sigortası olduğunu anlayamayan acemi Çiller'in ellerinde patladı.

“Sıcak para”dan şikayet eden popülist politikadan da vazgeçmek zorunda. Bir yandan “sıcak para”dan yakınıırken diğer yandan “sıcak para” sayesinde yaşanan bolluk dönemiyle övünmek de tutarsızlığın dik alası. Geçen yıl sağlanan yüksek büyüme hızını DYP-SHP hükümetinin başarı hanesine yazanlar, şimdi bu büyümenin büyük ölçüde “sıcak para” sayesinde yaşanabildiğini unutmuş görünüyorlar.

Kamu kesimi açıkları hovardaca büyütülmeseydi, dış borçla iç tüketimi finanse etme sorumsuzluğu sürdürülmeseydi Türkiye'nin kısa vadeli sermaye girişine ihtiyacı azalır, “sıcak para”nın önemi kalmazdı. İki buçuk yıldır bu hovardalığı ve sorumsuzluğu sürdürenlerin şimdi “suçlu sıcak para” diye ortaya çıkmaları basit bir aldatmacadan başka bir şey değildir.

(15.3.1994)

YA KAOS İÇİNDE FAKİRLEŞME YA İSTİKRAR

Belki ben yanılıyorum ya da bütün seçenekleri göremiyorum ama benim görebildiğim kadarıyla bugün gelinen noktada önümüzde iki seçenek var.

Birinci seçenek, Türkiye'nin ekonomik gerçekleriyle yüzleşmeyi reddetmeye devam ederek durumu "idare etme" çabalarını sürdürmesi, yalnızca günü kurtarmaya yönelik uygulamalarla krizi geçiştirmeye çalışması. Bu arada her kafadan bir ses çıkması ve çelişkili uygulamaların birbirini izlemesi beklenebilir.

Yerel seçimler sonrasında gündeme gelme olasılığı daha yüksek görünen bu seçeneğin benimsenmesi halinde beklenebilecek gelişmeler şöyle özetlenebilir:

- KİT zamlarıyla başlayan büyük bir fiyat patlaması.
- Ücret ve gelirlerin yeniden ayarlanması.
- Mali sistemi biraz rahatlatacak parasal genişleme.
- Hızla tırmanan üç haneli enflasyon.
- Dış kredi notumuzun yeniden düşürülmesi ve dış kaynak girişinin iyice zorlaşması.
- Devalüasyon-enflasyon kısır döngüsünün kurulması.
- Ekonomide durgunluğun derinleşmesi.
- Firma çöktürmeleri ve işsizlik artışı.
- Ücret artışlarının kağıt üzerinde kalması ve aşınması, genel yoksullaşma.
- Büyük iç talep düşüşü, ekonomide ciddi daralma.

Bu süreç içinde kriz derinleşir, fatura büyür ve daha adaletsiz dağılır, ilk aşamada yapılan ücret ayarlamalarına bakarak “ucuz atlattık” sananlar daha büyük kayıplara uğrarlar. Bu arada çözüm daha da zorlaşmış olur ve politik bunalımın ağırlaştığı bir ortamda daha katı bir istikrar programına gerek doğar.

Bütün bunlar değişik ülkelerdeki uygulamalardan çıkan sonuçlar. Gerekli olan önlemleri almayan, istikrar programını savsaklayan ülkelerde yaşanmış buna benzer olaylar. Doğruyu bulmak için bazen yıllarca zaman kaybedilmiş.

İkinci seçenek, zorunlu olduğu artık açık seçik belli olan bir istikrar programının hazırlanması ve ödünsüz uygulanması. Bunun da kuşkusuz bir faturası var ve bu faturanın ödenmesi gerekiyor. Ne var ki bütünlüğü olan tutarlı bir istikrar programını uygulayarak hem bu faturayı asgariye indirmek hem de yükü daha adaletli dağıtmak mümkün. En önemlisi, gerçekçi bir çözümün anahtarı olduğu için böyle bir programın dış kaynaklarla desteklenmesi ve ülke içinde taşınacak yükün bu şekilde de hafifletilmesi beklenebilir.

27 Mart seçimlerinde büyük bir sürpriz olmadıkça bu seçeneğin kısa sürede gündeme gelebileceğini pek sanmıyorum. Bana öyle geliyor ki, Türkiye'nin bugünkü koşullarında birinci seçeneğin getireceği kaos yaşanmadan ikinci seçeneğin gereği iyice anlaşılacaktır. Sağdan ve soldan esecek olan popülist demagoji rüzgarları, tutarlı bir istikrar programının gündeme gelmesini önleyecek.

Tutarlı bir istikrar programının kısa sürede uygulanmasını zor görüyorum çünkü bu programın bir türlü kabul etmek istemediğimiz bazı gerçeklerden yola çıkması gerekiyor. Bunların başlıcaları şunlar:

- Kamu harcamalarının bugünkü düzeyi korunamaz.
- Türkiye bu vergi düzeniyle yaşayamaz.
- KİT sistemi bu haliyle korunamaz.
- Devlet bu personel yükünü taşıyamaz.
- Sosyal güvenlik kuruluşları bu yapılarıyla korunamaz.
- Devlet bugünkü sübvansiyon düzenini sürdüremez.
- Türk sanayii bugünkü yapısıyla ve girdi maliyetleriyle reka-

bet edemez, ABD ile gümrük birliğini gerçekleştiremez.

• Türkiye bugünkü ücret düzeyiyle istihdam sorununu zmez.

Biliyorum bunlar kolay kabul edilemeyecek hatta kolay telaffuz edilemeyecek gerçekler ama bu gerçekleri gğslemeyen bir istikrar programının başarılı olması ve finansal sistemde yeniden güven sağlaması da zor. Bu programı yerine oturtmadan salt mali kesimde alınacak önlemlerle belki bir miktar vakit kazanabilir ama kalıcı bir zme gidilemez diye düşünüyorum.

(22.3.1994)

BRAVO, IMF'YE MUHTAÇ HALE GELİYORUZ

Beni karamsar olmakla suçlayanlar hâlâ çoğunlukta ama olayların gelişimi benim bile yeterince karamsar olmadığını gösteriyor. Türkiye'nin kredi notunun tam yerel seçimler öncesinde yeniden düşürülmesi itiraf edeyim ki beni bile şaşırttı.

Evet, uluslararası derecelendirme kuruluşu Standard and Poor's (S&P) Türkiye'nin notunu yeniden düşürdü ve Türkiye'yi "yatırım yapılabilir ülke" sınıfından çıkardı. Bununla da yetinmeyen S&P, Türkiye'nin notunun tekrar düşürülebileceğini açıkladı. Şimdi Moody's de onu izlerse hiç şaşırtıcı olmayacak.

Vatana, millete hayırlı olsun.

Türkiye'yi akıllalmaz bir cehalet ve inatla (ihanet sözcüğünü sevmediğim için kullanmıyorum) bu noktaya getirenlerin şimdi suç üzerlerinden atmak için yabancı düşmanlığının dozunu artırmaları gerekir.

Çıksın demeç versin, bu inanılmaz "başarı"nın başkahramanı, gözüpek Başbakanımız, "Standard and Poor's da kim oluyormuş bize not verecek. Biz bunlara pabuç bırakmayız. Yarın öbürgün IMF'ye de kafa tutarız", desin. "Bize kimse karışamaz, Avrupa'ya rest çektiğimiz gibi dünyanın para babalarına da rest çekeriz", desin. Refah Partisi'ni, MHP'yi kendi partisindeki ve diğer partilerdeki aşırı milliyetçileri, Batı ve piyasa ekonomisi düşmanlarını da yanına alsın, haddini bildirsin şu yabancılara. Ülke içinde gerçek-

leri söylemeye devam edenlerin ise icabına bakılsın, “balyoz”la kafaları ezilsin.

Ocak ayında Türkiye'nin kredi notu düşürüldüğünde “bize bir şey olmaz”, diyen aymazlar; hâlâ Tansu Hanım'dan “28 Mart sürprizi” bekleyen gafiller; bayraklı, sazlı, sözlü yerel seçim şenlikleriyle avunanlar, uyanın artık. Uluslararası derecelendirme kuruluşlarının notu, Türkiye'nin çok zor bir döneme girdiğinin habercisi. Bundan böyle Türkiye'nin dışardan borçlanması çok zor olacak, büyük olasılıkla Türkiye ondört yıl sonra yeniden IMF'nin “yeşil ışığı”na muhtaç hale düşecek. Cumhuriyet'in Londra muhabiri E-dip Öymen'in haberine göre Economic Intelligence Unit, son raporunda bu olasılıktan söz etmiş, “Çiller, kamu açığını dizginlemezse büyük bir ödemeler dengesi krizi oluşur, Türkiye'nin IMF'ye başvurması gerekir”, demiş.

S&P ise Türkiye'nin notunu “BB”ye düşürürken yaptığı açıklamada, Türkiye'nin, uygulanabilir bir mali programı devreye sokmama riskinin arttığını ve notun bu nedenle düşürüldüğünü belirtiyor.

Aslında Türkiye o kadar kötü bir noktaya sürüklendi ki bundan sonra devreye girecek tutarlı bir istikrar programının bile inandırıcı olması güç. Çünkü Türkiye bu programı oluşturduğu noktada tam anlamıyla gözden düşmüş, yeni borç bulamayan, “sıfırı tüketmiş” ülke konumunda olacak. Uygulayacağı istikrar programını destekleyecek kaynağa sahip olmayacak ve muhtemelen IMF'ye muhtaç hale düşecek.

Türkiye yeniden IMF ile “stand by” anlaşmasının eşiğine getirenlerin heykelini dikelim, oyumuzu da mutlaka onlara verelim. Kahrolsun IMF, kahrolsun Batı, yaşasın DYP-SHP koalisyonu.

24.3.1994)

SEÇİM SONUCUNUN YARATTIĞI TEHLİKE

Şu ana kadar alınabilen seçim sonuçları Türkiye'nin çok tehlikeli bir döneme girdiğini gösteriyor.

- Ekonomik krizi henüz asıl boyutlarıyla yaşamadığı için buna şimdilik büyük tepki göstermeyen;
- Ancak krizi hissettiğinde "piyasa düzeni"ne tepkisi ve "adil düzen"e eğilimi artacak olan;
- Güneydoğu sorununun sertlikle çözümlmesine taraftar;
- Yabancı düşmanlığını kolayca benimseyecek, bir seçmen çoğunluğu var karşımızda.

1991 genel seçimi sonrasında, DYP-SHP koalisyonunun ekonominin ciddi sorunlarını çözemeyeceğini ve bu koalisyondan SHP'nin zararlı çıkacağını öngörmek için allame olmaya hiç gerek yoktu. Ekonomideki durumu doğru değerlendirmek ve hayali özelemlerden sıyrılarak, duygusallığa kapılmadan o günkü koşulları analiz etmek yeterliydi.

Bunu yapamayanlar DYP-SHP ortaklığına "kurtuluş reçetesi" diye sarıldılar, doğru analiz yaparak bu koalisyona karşı çıkanları ise "hain" ilan ettiler. Aradan geçen iki buçuk yıl kimin haklı olduğunu gösterdi. Bugün gelinen noktada, bundan sonra neler olabileceğini kestirmek için de ekonomideki durumu ve diğer koşulları hayale kapılmadan doğru değerlendirmek yeterli.

Seçim sonuçları Türkiye'deki insanların büyük bölümünün ö-

nümüzdeki ekonomik krizin boyutlarını henüz kavrayamadığını gösteriyor. Bu kriz bütün boyutlarıyla yaşanmaya başladığında çok farklı tepkilere yol açacağını, “elim kırılıydu da DYP’ye oy vermeseydim”, diyenlerin sayısının hızla artacağını tahmin etmek zor değil.

Peki, bu krizin yaşanması artık kaçınılmaz mı? Çiller yönetimi seçmenden aldığı taze destekle yeniden güven sağlayıp bu krizi önleyemez mi?

Çiller yönetiminin daha önce yaptığı hatalar silsilesine bakarak bu soruya olumlu cevap vermek çok zor. Özellikle finans piyasalarında güveni bir kez kaybettikten sonra yeniden kazanmak hiç de kolay olmuyor. Ayrıca Çiller’e verilen sınırlı oy desteğinin, “acı reçete”yi, cesaretle ortaya koyup uygulamak için yeterli olup olmadığı da kuşku.

Bana öyle geliyor ki biz ciddi bir ekonomik krizi tüm boyutlarıyla yaşayacağız önümüzdeki dönemde. Bunun yaratacağı hoşnutsuzluk sağın ve solun kendi “adil düzen” özelemlerini körükleyecek. İşler sarpa sardıkça, “zaten bu piyasa ekonomisi bize göre değil, başımıza ne geldiyse bu serbestiden geldi”, diyenler çoğalacak. Bu hava içinde alınacak önlemler Türkiye’nin dış kredi itibarını daha da sarsacak, dış kaynak kullanma şansımız iyice azalacak. Bu ortamda Türkiye’de, “IMF ve yabancılar işimize karışamaz”, tepkisi artacak ve bir kısır döngüye girilecek.

Öte yandan güneydoğu sorununun salt sertlikle çözülmesi yolunda atılacak yeni adımların Avrupa’da ve genel olarak Batı’da yaratabileceği yeni tepkiler de Türkiye’de “Batı düşmanlığı”nı artıracak ve bu kısır döngüyü besleyecek.

Bu ortama girmenin Türkiye’ye nelere malolacağını ise hep birlikte düşünebiliriz.

(29.3.1994)

BU PROGRAM 1992'DE UMUT VEREBİLİRDİ

Günlerdir heyecanla beklenen “paket” sonunda açıldı. Sayın Çiller’in “tarihi” olarak nitelediği bu açılış törenini izlerken itiraf edeyim ki birkaç hüznü bir arada yaşadım.

Hüzünlenmemin ilk nedeni, böylesine önemsenen bir törenin bu kadar kötü organize edilmesiydi. Çok sayıda DYP’li bakanın, bürokratın ve kulüp taraftarı gibi Çiller’e ya da Karayalçın’a alkış tutan insanın arasında basın mensuplarını seçmek pek kolay olmuyordu. Bol alkışa bir şey denmezken basın mensuplarının liderlere sözlü soru sormasına izin verilmedi. Toplantı sonrasında dağıtılan metni almak için de basın mensuplarının omuz alarak ve omuz yi-yerek sıkı bir mücadele vermeleri gerekti.

Hüzünlenmemin ikinci nedeni, Sayın Çiller’in ve birlikte çalıştığı ekibin, yoğun bir çabayla ve herhalde iyi niyetle hazırladığı paketin bana ve birçok kimseye pek umut vermemesiydi. Tansu Hanım mor atkısı ve kararlılık sergilemeyi amaçlayan tavrıyla “geçmişe değil geleceğe” bakılmasını istiyor, bu isteğini defalarca tekrarlıyordu ama ne yazık ki yakın geçmişi bir anda unutmak pek kolay olmuyordu.

Başbakan Çiller, bugün gelineen noktada, çok ciddi bir özeleştiri yaparak daha kapsamlı ve gerçekçi bir durum tespiti ortaya koyabilseydi bence çok daha inandırıcı olabilirdi. Ama bunu yapmadı ve geçmişte yapmış olduğu hataları tekrarlamayacağı izlenimini veremedi.

Ortaya konan önlemlerin başlıkları İngilizce'ye çevrildiğinde bunun, örneğin bir IMF'nin ilgisini çekebilecek bir programa benzediği söylenebilir. Şu önlemlerin çoğu istikrar programlarının temel unsurları arasında sayılabilir:

- Bütçede harcamalarda reel kısıntı, gelirlerde reel artış ve bütçe açığında çok ciddi bir reel daralma.
- Kamu kesiminde personel alımının durdurulması ve reel ücret artışlarının önlenmesi.
- Merkez Bankası'nın kamu açıklarını finanse etmesini önleyecek bir yasal düzenlemeye gidilmesi.
- Toplumun çeşitli kesimlerine yük getiren bir anlayışın benimsenmesi ve özveri istenmesi.
- Zarar eden KİT'lerin kapatılması için gerekli adımların atılacağı belirtilmesi.

Evet, bunların hepsi ekonomide istikrarı sağlamak için önemliydi ama ne yazık ki tüm bu önlemler en az iki buçuk yıllık bir gecikmeyle gündeme geliyordu.

Sayın Çiller'in dün açıkladığı programa benzer bir programı Sayın Demirel iki yıl önce hazırlatıp o zaman ekonomiden sorumlu Devlet Bakanı olan Tansu Hanım'a açıklatsaydı herhalde çok daha inandırıcı olabilirdi. 1992 yılının ilkbaharında henüz yıpranmamış olan DYP-SHP hükümetinin böyle bir program açıklaması inandırıcı olabilir, içerde ve dışarda umut sinyali olarak algılanabilirdi.

Bugün artık bu olanaksız. Sayın Çiller ve ayakta tutmaya çalıştığı koalisyon kimseye fazla güven vermiyor. Bu koalisyonun ve Sayın Çiller'in geride bıraktığı iki buçuk yıl içindeki performansı, geleceğe dönük umutları karartıyor.

Bu ortamda:

- Bütçedeki tasarruflarla ilgili hedefleri aşırı iddialı görünen,
- KİT'lerle ve vergilerle ilgili düzenlemelerin çoğunu bu Meclis'ten geçirmek zorunda olan,
- Uygulama planının yazılı metninde, yer alan 100'e yakın cümlelerin "cek"le ya "cak"la bittiği bir programın umulan sonuçları vermesi ne yazık ki çok zor.

Keşke ben haksız çıksam, bu program bu koşullarda bile başarıyla uygulansa, ilk üç aydaki hedeflerine varsa ve Türkiye ekonomisi istikrar yoluna girse. Ben de hüzün değil sevinç duyabilsem.

(6.4.1994)

“MUCİZE ÇÖZÜM” DIŞARDA DEĞİL İÇERDE

Türkiye ekonomisinde ve özellikle finans kesiminde çok ilginç olaylar yaşandığını duyuyoruz son zamanlarda.

Anlatıldığına göre yurtdışından uçaklarla büyük miktarda efektif döviz getiriliyor Türkiye'ye. Bunları alanlar başka uçaklarla bu dövizleri tekrar yurtdışına çıkarıp orada hesap açıyorlar.

Aslında Türkiye'nin yurtdışına para transfer edip hesap açtırmak için bavulla döviz getirtmeye hiç gerek yok tabii ama kimileri bu yöntemi tercih ediyor anlaşılan.

Ellerindeki efektif dövizleri yurtdışındaki hesaplara transfer etmek yerine banka kasalarında ya da “yastık altında” saklamayı tercih edenler de var. Bu şekilde saklanan dövizin tutarının milyar dolarla fade edilebileceği tahmin ediliyor.

Dövizleri efektif olarak tutma ya da dışarı yollama çabasının altında yatan neden, Türkiye'deki döviz tevdiat hesaplarının geleceğine ilişkin kuşkular. Bir önceki aşamada TL'ye güvenleri kalmadığı için döviz tevdiat hesaplarına yönelen insanlar daha sonra ekonomi yönetimine duydukları güveni tamamen yitirdikleri için döviz varlıklarını bu yönetimin etki alanı dışına çıkartmak istiyorlar. Bu yüzden belki de milyarlarca dolarlık bir döviz varlığı Türkiye ekonomisinin dışında kalıyor.

Ekonomi yönetimine duyulan güvensizlik sonuçta ekonomiyi ciddi bir kaynak yetersizliğiyle ve hızlı bir döviz talebiyle karşı

karşıya getiriyor. Bunun bedeli roket gibi yükselen döviz kurları ve astronomik faizler.

Bu kurlar ve faizler bankaları ve firmaları yaralıyor, bankaların ve firmaların birbirine güveni de sarsılıyor. Bankalar birbirlerine ve firmalara kredi açmaya çekinir hale geliyor.

Ekonomide güvenin böylesine sarsıldığı bir ortamda Türkiye'nin uluslararası piyasalardan para bulma şansı da yok oluyor. Politik gelişmeler de Türkiye'nin dış itibarını sarsarken ülkede tam bir karamsarlık havası esmeye başlıyor.

“Mucize çözüm” arayışı işte bu ortamda gündeme geliyor. Bu aslında pek şaşırtıcı değil. Sorunların alışlagelmiş yöntemlerle çözülmesinin olanaksız görüldüğü dönemlerde “mucize çözüm” arayışları gündeme gelir, herkes kendine göre mucize çözümlere umut bağlamaya başlar.

Şu an için Türkiye ekonomisinin ve finans kesiminin başlıca sorunu döviz yetersizliği olarak görüldüğü için mucize çözümleri Türkiye dışında arayanlar çoğunlukta. Kimilerinin, Başbakan Çiller'in ABD gezisinden milyarlarca dolar taze parayla döneceği yolundaki hayalleri de bunun bir örneği.

Ben genelde ekonomik ve finansal sorunlara mucize çözümler aramanın boşuna olduğunu düşünüyorum. Çeşitli dönemlerde, değişik ekonomilerde “mucize çözüm” diye anılan başarı örneklerine baktığımızda bunların çoğu kez sağlam bir ekonomik mantığa dayanan uygulamaların sonucu olduğunu görüyoruz.

Ancak eğer Türkiye'deki soruna ille de bir mucize çözüm arıyacaksak bunu dışarda değil içerde aramamız gerekiyor.

Yukarda çizdiğim tabloya baktığımızda bugün finans kesiminde yaşanan kaosu kökeninde, yönetime karşı duyulan derin güvensizliğin yattığını görüyoruz. Bu güven bunalımı aşıldığı anda, ekonomi yönetiminin ehil ellere geçtiği izleniminin doğduğu anda, bambaşka bir tablonun ortaya çıkması olası. Yönetime güven duyulmadığı için parasını bu yönetimin etki alanı dışına, Türkiye ekonomisinin dışına çıkaran insanlar bundan vazgeçip bu kaynakların bir bölümünü bile geri getirirlerse, finans kesiminde bir katastrof ya-

şanması olasılığı büyük ölçüde azalmış olacak. Zorunlu olan yapısal önlemlerin alınması kolaylaşacak.

İçerde ve dışarda kimseye güven vermeyen yönetimin değişmesi, Türkiye'yi katastrofun eşiğine getirenlerin sorumluluk mevkiinden uzaklaşması ve uluslararası finans çevrelerine güven verecek bir kadronun ekonominin yönetimine gelmesi, Türkiye'nin dış itibarındaki hızlı erozyonu da durdurabilir. Bu ortamda Türkiye'nin IMF'nin desteğini sağlama ve dış kaynak bulma yollarını açma şansı da artar. Sorunu yaratan düğümler bu süreç içinde birer birer çözülebilir.

Olaya neresinden bakarsak bakalım en akla yakın “mucize çözüm”ün, ülke ve ekonomi yönetiminin değişmesinden geçtiğini görüyoruz. Buna “mucize çözüm” diyorum çünkü Türkiye’de aklın gerektirdiğinin yapılması, politik mekanizmanın bu doğrultuda işletilmesi için galiba bir mucize olması gerekiyor.

(14.4.1994)

IMF'NİZ AYDIN OLSUN SOLCU AĞABEYLERİM

Önceki günkü Cumhuriyet gazetesinde yer alan bir haber manşeti Turgut Özal'ın ölümünden bir yıl sonra gelinen noktayı gösteriyordu: “Türkiye, IMF’ye teslim bayrağı çekti.”

Manşetin altındaki haberde şöyle deniyordu:

Başbakan Tansu Çiller, Clinton’la yaptığı görüşmenin ardından dün IMF Başkanı Michael Camdessus’la da bir araya geldi. Çiller, Camdessus’un, “kaçınılmaz (hale gelen) stand-by anlaşmasına evet dersanız Türkiye’nin ekonomik istikrar paketi tarafımızdan desteklenecektir ve dış kredi kanallarındaki tıkanıklık önemli ölçüde giderilecektir”, (biçimindeki) önerisini kabul etti.

Diğer gazetelerde de buna benzer haberler yer alıyor. DYP-SHP koalisyonunun IMF ile stand-by anlaşması yapmaktan başka seçeneği kalmadığı için bunu kabul ettiği anlaşılıyor.

Evet solcu ağabeylerim, bir zamanlar yere göğe koyamadığınız DYP-SHP koalisyonu Türkiye ekonomisini getirip o sizin pek sevdiğiniz IMF’nin ellerine teslim etmiş bulunuyor. Gözünüz aydın olsun, IMF’niz aydın olsun.

1991 genel seçimleri sonrasında, “Olası bir DYP-SHP koalisyonu ekonominin sorunlarını çözemez”, dedik diye bizi “sermaye yazarı” ilan eden solcu ağabeylerim şimdi “emekçi halkı kurtarmanın” zevkini IMF ile paylaşabilirler.

Bu solcu ağabeylerimin misyonunun emekçi halkı kurtarmak

olduğuna inanan solcu kardeşlerim, siz şimdi gene onlara kulak verin, onlarla birlikte IMF'nin "zehirli reçetesi"ne sövüp sayarak kendinizi tatmin edin. Dünyanın ve ekonominin geręeklerini oğrenmeye sakın heves etmeyin, "bizi bu noktaya kim getirdi?", diye sakın sormayın, sonra kandırılmışlık duygusuna falan kapılırsınız, solcu ağabeylere güveniniz sarsılır, çok ayıp olur.

SOLCU-REFAH İşBİRLİĞİ

Solcu ağabeylerim ve onlardan feyz alan kardeşlerim, aman uyanık olun, bugün gelinen noktada önemli olan şey IMF'ye karşı omuz omuza mücadele vermektir. Bu mücadelede Erbakan hocamızla aynı saflarda yer almaktan hiç çekinmeyin. Aranızdaki laiklik falan gibi davaları daha sonra da halledebilirsiniz, şimdi önemli olan "zehirli reçetesi"ni insanımıza yutturmak isteyen IMF'ye karşı cihad açmaktır.

Aşında yalnızca IMF'ye değil, Dünya Bankası'yla, OECD'siyle, AT'si ya da AB'siyle bütün yabancılara karşı bayrak açmak gerekir. Siz IMF ile anlaşmanın reddedilmesini sağlayın, Dünya Bankası'nı ve yabancı bankaları, hatta bütün yabancuları bu mukaddes topraklardan kovun, bakın nasıl düzelir ekonomi, nasıl refaha kavuşur halkımız.

Bu arada kimileri çıkıp, "Türkiye ekonomisini bu noktaya IMF getirmedi, gerekli politikaları yıllardır savsaklayan, har vurup harman savuran hükümetler getirdi, Türkiye'yi yeniden IMF'ye muhtaç hale getirmede en büyük sorumluluğu ise DYP-SHP koalisyonu taşıyor", diyebilir. Hatta Başbakan iller'e dil uzatanlar da çıkabilir. Siz bunlara kanmayın, solcu ağabeylerinizin yazdıklarını dikkatle okuyup gerçek suçlularını bulun.

Solcu ağabeylere göre Türkiye ekonomisini IMF'nin kapısına götürenler Reagan ve Thatcher, IMF ve Dünya Bankası, Milton Friedman ve monetarizm, yabancı bankalar ve yabancı reğetelerdir. Türkiye ekonomisini IMF'den kurtarmak için bütün bunlara karşı savaş açmak gereklidir.

“Biz ekonomimizi doğru dürüst ynetseydik, gerekli önlemleri zamanında alsaydık yoksul Afrika lkeleri gibi IMF’ye gitmemize hiç gerek kalmazdı”, diyenlere de boşverin siz. Türkiye’yi yeniden IMF’ye muhtaç hale düşüren, birinci lige çıkma iddiasındaki bir ülkeyi üçüncü lige düşüren, halkı gereksiz yere büyük sıkıntıların içine sürükleyen sorumsuz ve beceriksiz politikacıları temize ı-kartıp suçu IMF’ye yükleyin, rahat edersiniz.

Suçu IMF’ye ve yabancılara yükleyerek rahat edemiyorsanız suçlular arasına rahmetli Turgut zal’ı da katabilirsiniz. IMF ile stand-by anlaşması yapma noktasına düşmesinin ne demek olduğunu çok iyi bilen zal yaşasaydı ve bugün gelinen noktayı görseydi herhalde kahrından ölürdü ama siz gene suçu ona yükleyin, rahat edersiniz.

Halkın durumu mu? Çok çok iyi olacak, hiç merak etmeyin. “Acı ilaç”ı içip turp gibi olacak, solcu ağabeylerine dua edecek.

(17.4.1994)

IMF İLE STAND-BY SÜNNETE BENZER Mİ?

Son günlerde IMF'nin bize nasıl "köşe döndüreceğini" okudukça ya da duydukça için için gülüyorum, "bizde bu iyimserlik ve kendini kandırma yeteneği varken evelallah...", diye düşünüyorum.

IMF ile stand-by anlaşması yapmanın nasıl bir süreç olduğunu, IMF'nin bizi nasıl "kurtaracağını" önümüzdeki dönemde hep birlikte yaşayarak göreceğiz. IMF'yi bugün adeta bir "umut kapısı" gibi göstermeye çalışanlar birkaç hafta sonra "gaddar IMF"den söz etmeye başlarsa buna da hiç şaşmam.

Yanlış anlaşılmasın ben ekonomisi bu hallere düşürülen bir ülkenin IMF ile stand-by anlaşmasına gitmekten başka seçeneği kalmadığını biliyorum ve bunu haftalardan beri bu köşede yazıyorum. Şimdi vurgulamak istediğim noktayı dün duyduğum bir benzetmeyle anlatmaya çalışayım. Benzetme şöyle:

"IMF ile stand-by anlaşması yapmak sünnet olmaya benzer. Sünnet olmadan önce ya da stand-by anlaşması yapmadan önce canım yanacak diye kaygı duyarsınız. Sünnet olurken ya da stand-by anlaşmasını yaparken fena halde canınız yanar, acıyı içinizde hissedersiniz. Sünnet olduktan ya da stand-by anlaşması yaptıktan sonra ise yüzünüz güler, çünkü hediyeler gelmeye başlar."

Her benzetme gibi bunun da eksikleri var tabii. Örneğin ancak bir defa sünnet olabilirsiniz ama ilki başarısız olursa birçok defa

stand-by anlaşması yapmak zorunda kalabilirsiniz. Burada önemli olan nokta, IMF ile stand-by anlaşması yapmanın kolay ve sancısız bir olay olmadığı vurgulanması. Bu bakımdan olayı bir operasyona benzetmek belki daha doğru.

IMF ile stand-by anlaşması yapmanın zor ve sancılı olması, IMF'nin kötü niyetinden ya da gaddarlığından falan kaynaklanmıyor, ekonomimizdeki hastalığın ileri noktalara varmış olmasından kaynaklanıyor. Teşhisi 1991 yılında konmuş olan hastalığın tedavi edilmediği için nasıl azdığını Dr. Ekrem Keskin'in derlediği şu veriler açıkça ortaya koyuyor:

	1990	1991	1992	1993
Kamu Borçlanma Gereği/GSMH(%)	10.2	14.5	14.9	18.0
İç borç servisi/Vergi geliri(%)	45.6	60.6	72.6	104.5
İç borç servisi/GSMH(%)	7.2	10.5	13.2	20.9
Net iç borçlanma/Nakit açığı(%)	79.9	45.1	66.3	43.3
Net dış borçlanma/Nakit açığı(%)	0.3	5.7	6.8	16.3
MB avansı/Nakit açığı(%)	2.7	32.1	29.3	43.8
Kamu açığı/Para arzı M-2(%)	40.9	57.8	63.5	89.3

Bu tabloda açıkça görülüyor ki:

* 1991'de "kamu açığını % 4.5'e indireceğiz", diyerek göreve başlayan DYP-SHP hükümeti açığı bunun dört katına çıkarmış.

* Vergi gelirleri iç borç servisine bile yetmez hale gelmiş.

* Devlet nakit açığını iç borçlanmayla finanse edemez hale düşmüş, nakit açığını finanse etmek için dış borca ve Merkez Bankası'na yüklenmiş.

Son dayanak olan döviz rezervi de eritilince bugünkü acıklı duruma düşülmüş ve IMF ile stand-by anlaşması yapmaktan başka çare kalmamış.

Şimdi IMF ile yapılacak olan stand-by anlaşması, zamanında tedavi edilmediği için başka komplikasyonlara da yol açan bu hastalığı iyileştirmeyi amaçladığından sancılı olacak.

Sancının derecesini kamu maliyesinde göze alınması gereken

düzelmenin boyutu belirleyecek. Ekonomimizi çok yakından tanıyan bir ekonomist dostumun yaptığı hesaba göre cari açığı finanse edilebilir bir düzeye indirmek ve kamu borçlanma gereğini düşürmek için, faiz dışı bütçede GSMH'nın %8'i boyutunda bir iyileşme sağlamak gerekiyor. Bu rakam korkunç bir tasarruf anlamına geliyor. Bunu sağlamak için 100 kiloya çıkan adama 60 kilo iken giydiği elbiseyi giydirmek gerekiyor.

IMF ile stand-by anlaşması yapmakta ciddiysen önce sancılı bir dönemi göze almamız gerekiyor. Bu dönemde mızıkçılık etmez ve başarılı olursak ancak ondan sonra "hediyeler" gelmeye başlayabilir ve zaman içinde biraz rahatlayabiliriz. Şimdiden hediyelerin sevincine kapılır, olayın gerisini unutursak düş kırıklığına uğrarız gibi geliyor bana.

(21.4.1994)

IMF'NİN DESTEĞİ VE EN KRİTİK NOKTA

Uluslararası Para Fonu IMF'nin Çiller'in programına sağladığı destek önemli ve anlamlı. 5 Nisan programına sağlanan desteğin ötesinde, IMF tarafından Çiller'e ve Türkiye'ye bir şans tanınması söz konusu gibi geliyor bana. Türkiye bu şansı kullanabilirse Dünya Bankası olanaklarından daha fazla yararlanabilir, uluslararası finans piyasalarında hızla yitirdiği kredi itibarını geri kazanma ve içine düştüğü çıkmazdan kurtulma yoluna girebilir.

Burada şunu çok iyi bilmemez lazım ki Türkiye ancak bu şansı iyi kullanabilir ve önündeki çetin sınavda başarılı olabilirse IMF'nin desteği sürer, yolumuza devam edebiliriz; olamazsak bu desteği kaybedebilir ve tekrar başlangıç noktasına geri dönebiliriz.

IMF'nin desteğinin sürmesi için IMF'nin onayladığı "performans kriterleri"nin tutturulması lazım. Bunların başında da bütçe ve kamu açıklarının hızla aşağı çekilmesi geliyor.

Ekonomi yönetiminden ve bürokrasiden yansıyan bilgiler, bu yolda şu ana dek önemli adımlar atıldığı izlenimini veriyor. 5 Nisan programının ilk üç ayında bütçe açığının 48 trilyon liradan 10 trilyon liraya indirilmesi hedeflenmişti. Gelişmeleri yakından izleyen bürokratlar, birkaç trilyonluk küçük bir sapmayla bu hedefe varmanın mümkün olabileceğini belirtiyorlar. Maliye'nin bütçe ödenekleri üzerinde kurduğu sıkı denetimin bu sonucun elde edilmesinde önemli rol oynadığı ileri sürülüyor.

Eğer programın ilk üç ayında bu hedeflere gerçekten yaklaşılabılır, bütçe açığında böylesine büyük bir düşüş sağlanabilirse bu, başta IMF olmak üzere herkes için önemli bir sinyal olacak, “Türkiye bütçe açığını kapatma yolunda nihayet önemli bir adım attı”, denebilecek. Yıl sonu için hedeflenen 100 trilyon TL. dolayındaki bütçe açığı rakamını, ya da % 18’den % 10 dolayına inmesi hedeflenen Kamu Borçlanma Gereği/GSMH rakamını ciddiye alanların sayısı artabilecek. Piyasaların tavrı buna göre değişebilecek.

Ancak bu arada Türkiye’de başka şeyler de olacak. Kamu kesimindeki bu radikal daralma nedeniyle hemen her devlet dairesinde para sıkıntısı artacak; memura, işçiye, köylüye cömert davranılmayacak; iç pazardaki daralma sürecektir, “işler açılacak”, diye bekleyenler düş kırıklığına uğrayacak, faiz yükü altında ezilen iş aleminin sıkıntısı daha da artacak, işten çıkarmalar sürecektir. Her kesimden yükselen şikayetler daha da yoğunlaşacak, belki toplumsal protesto eylemleri yaşanacak.

İstikrar programının en zor aşaması işte bu aşama. Bu aşamada yönetim, ülke içinde gerekli desteği sağlayamaz, gerekli direnci gösteremezse program hedeflerini de tutturamaz. Bir kez ipin ucu kaçınca da ne program kalır ne bir şey, yüzde 400’lük faizin sinyalini verdiği bir enflasyonun yolu açılmış olur.

Maalesef böylesine tatsız tercihlerle karşı karşıyayız. Bu kritik noktada IMF’nin de onayladığı çıkış yoluna karşı çıkanların kendi önerdikleri çıkış yollarını da mutlaka göstermeleri gerekiyor.

(30.5.1994)

ÜÇ KAYIP YILIN DERSLERİ

Türkiye çok dinamik bir ülke. Türkiye ekonomisi hakkında bugün yaptığınız bir değerlendirme yarın geçersiz hale gelebiliyor.

Bu kitapta yer alan ve DYP-SHP hükümetlerinin Türkiye ekonomisini nasıl adım adım krize sürüklediğini anlatan değerlendirmeler sanırım hâlâ geçerliliğini koruyor. Koalisyonun kuruluşundan 1994 Mayısına kadar geçen sürede yazmış olduğum yazılar bu sürüklenişe tanıklık ediyor.

Bu sürükleniş sonucunda Türkiye'nin, ondört yıl sonra yeniden IMF ile bir stand-by anlaşması yapmak zorunda kalması, DYP-SHP koalisyonunun Türkiye ekonomisini, IMF desteği olmadan aşamayacağı derin bir krize sürüklendiğinin kanıtı. IMF ile yapılan anlaşmanın yeni bir başlangıç noktası olabileceğini düşündüğüm için bu anlaşmadan sonraki dönemde yazdıklarımı bu kitaba almadım.

İtiraf etmeliyim ki IMF ile anlaşmadan ekim ayına kadar geçen kısa sürede yaşananlar, beni hayli şaşırttı. Çiller hükümeti, mali piyasalardaki paniği önlemede ummadığım bir başarı gösterdi; 5 Nisan İstikrar paketinin kısmen uygulanması bile dış açığın hızla kapanmasını, dövizde istikrarı, faizlerin makul düzeylere inmesini sağladı. Özel sektörümüzün dinamizmi ve esnekliği ve çeşitli kesimlerin özveriye razı olması, alınan önlemlerin kısa sürede sonuç vermesini kolaylaştırdı. Ekonominin hızla küçülmesi sayesinde bazı dengeler yeniden kurulabildi.

Ancak bugün (ekim ortasına) kadar alınan önlemlerin yeterli olmadığı ve halen sağlanmış görününen istikrarın güvenilmez olduğu ortada. Bir kısmı 5 Nisan paketinde yer alan yapısal düzenlemeler uygulamaya konamazsa krizi yaratan şartlar ortadan kalkmamış olacak. Öncelikle devletin rasyonelleşmesini gerektiren bu yapısal düzenlemeler yapılmadan Türkiye'nin yeniden dış kredi itibarını kazanması ve orta vadeli bir perspektif içinde sağlıklı büyümeye geçmesi de zor görünüyor.

Özetle 1991 Ekimindeki sorunlar çok ağırlaşmış olarak karşımızda bugün. Kaybedilen üç koca yıl bize nelerin olamayacağını öğrettiyse bu-
na da sevinmemiz gerekecek herhalde.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ YERİNE: BİR KİTAP, İKİ İDDİA	7
GİRİŞ: GÜNAH SAYILAN KEHANET	11
I. CUMHURİYET YAZILARI	19
Ankara'da Bayram Havası	21
Ekonominin Yeni Güneş'i Tansu Çiller	24
Çiller Altı Ay İstiyor	26
Vaatler ve Gerçekler	28
Zamlar ve Politika	32
Ankara'da Büyük Umutlar	35
İstikrar mı? Refah mı?	39
İş Alemine Sürpriz mi Var?	42
Geçmiş Olsun, Ek Vergi Yok	44
Kitler'de Ne Olacak?	46
'Paket'in Zaafı Bütçe	49
Çiller'in "Devrimci" Programı	52
Hayal ve Gerçek	56
Hedef Enflasyon, Silah Bütçe	59
Sanayiciden Pas, Demirel'den Iska	62
1992 Kalmadı, 1993 Verelim mi?	65
Bir 'Enflasyon Sapığı'nın Son Hezeyanı	68

II. SABAH YAZILARI	70
"BBB"nin Anlamı ve Önemi	72
Türkiye'de Hiperenflasyon Lobisi	75
Çiller'den "Siyasi İrade"ye Mesaj	78
Asıl Çözüm Yüksek Faiz mi?	81
Yeni Hedefler (1): Gündem	84
Yeni Hedefler (2): İstikrar Lobisi	87
Çiller mi? Saracoğlu mu?	90
"Para Basma Lobisi" Zafere Yakın	93
Demirel "İstikrar" Paketine Neden Kızdı?	96
Vejetaryen Enflasyonu Harika Ama	99
Ekonominin İyiye Gittiğine Neden İnanmıyorlar?	102
Biz Bu Filmi Görmüştük, Latin Amerika'da	105
Ankara'da Beş Kurşun Yarası	108
Faizler Nasıl Düşer?	111
1992'yi Tüketerek Atlattık Ama	114
Saracoğlu, Tüsiad ve "Para"nın Önemi	117
Demirel-Çağlar-Erez-Tüsiad-Pokeri	120
1992'nin Farklı Bir Analizi	123
Hacıoğlu: "Tek Çare Para Basmak"	126
"Para Bas, Borç Öde" Senaryoları	129
Altınoluk'un İstifası, Öncesi ve Sonrası	132
İhracat mı? "Sıcak Para" mı?	135
Hasta Masada, Doktorlar Kavgada	138
Çiller ile Saracoğlu Neden Çatışıyor	141
Ekonomide 500 Gün: Hedef ve Sonuç (1)	144
Ekonomide 500 Gün: Hedef ve Sonuç (2)	147
Euromoney, Hayaller ve Gerçekler	150
Kendimizi kandırmayalım, Fırsat Kaçıyor	153
Deniz Ne Zaman Biter?	156
Gerçek Bizi Yakalar	159
Demirel Kaçabilir, Türkiye Kaçamaz	162
Ekonomide de "Metan Gazı" Birikiyor	165
"Kara Gözlüklüler" ve Gözlüksüz Miyoplar	168

"S and P"nin Mesajını Ciddiye Almazsak.....	171
Radikal Reformu Demirel mi Engelledi?.....	174
Herkes Aynı Anda Kapıya Koşarsa.....	177

III. MİLLİYET YAZILARI180

Türkiye Mucizesi.....	182
Gültekin Saracoğlu'nu Aratır mı?.....	184
Binmişiz Bir Alamete.....	186
Özal Efsanesinden Çiller Rüzgarına	188
Şimdilik Para Buluyoruz Ama.....	190
Korkuyorum.....	193
Kriz Reçetesi	195
Dünya Bankası, IMF ve Türkiye.....	198
TL'nin Geleceği	201
Çiller'in Ruh Halleri	204
Kur Politikası ve Büyüyen Risk Faktörü.....	207
Rahmi Koç'tan Mesaj: "Küçülmeye Hazırlanın"	210
Hızlı Büyüme mi, İstikrar mı?.....	213
Kredi Notumuz Düşmek Üzere	216
Faizler ve Rüyalalar	218
Reform Paketi mi, Panik Paketi mi?	221
"Ekonomik Terör"ü Kim Azdırdı?	224
Bildiğimizi Biliyorlar, Notumuzu Kırıyorlar	228
1980'lerin Mirasını Güzel Yedik Ama.....	231
Finans Kelimesinde Kriz Beklentisi.....	234
Dövizde Alarmı Bu Tablo Verir	237
1993'ten 1994'e (1): Siyasette Deprem.....	240
1993'ten 1994'e (2): Ekonomide Macera.....	243
1993'ten 1994'e (3): Kara Gözlük Zamanı	246
"Komik Olma, Ekonomi Gündemde Değil"	249
12 Yılda Kazandığımızı, 20 Ayda Kaybettik	252
Kredi Notuna Yanıltıcı Tepkiler	255
Çiller'in İnadının Sonu Bozgun.....	258
Yangın Nasıl Söner.....	261

Sırtımız Duvara Dayandı, Çare İstikrar Programı.....	264
1994 Farklı Bir Yıl Bunu Artık Görelim.....	267
Krizin Nedeni ve Çözümü (1)	270
Krizin Nedeni ve Çözümü (2)	272
Bu Komedi Bitmezse Trajedi Başlayacak.....	275
Halk Artık Masal Değil Bilgi İstiyor.....	278
"Kriz Bitti" Aldatmacası	280
Üç Haneli Enflasyon Herkesi Rahatlatır	283
Yönetimin Aczi ve Dengenin Yolu	286
Şimdi Sıra Döviz Hesaplarında mı?	289
Ah Sıcak Para Ah... ..	292
Ya Kaos İçinde Fakirleşme Ya İstikrar.....	295
Bravo IMF'ye Muhtaç Hale Geliyoruz.....	298
Seçim Sonucunun Yarattığı Tehlike	300
Bu Program 1992'de Umut Verebilirdi.....	302
"Mucize Çözüm" Dışarda Değil İçerde.....	305
IMF'niz Aydın Olsun Solcu Ağabeylerim	308
IMF İle Standby Sünete Benzer mi?	311
IMF'nin Desteği ve En Kritik Nokta	314
SONSÖZ YERİNE: ÜÇ KAYIP YILIN DERSLERİ	316